

Programa de doctorat:
Educació Inclusiva i atenció socioeducativa al llarg del cicle vital
Universitat de Vic

Dones i Barri en Xarxa.

Estudi de cas al voltant d'una pràctica de participació ciutadana i empoderament de dones a l'espai públic, en un context urbà desafavorit.

Núria Prat i Bau

Director: Dr. Antoni Tort i Bardolet

Vic, juliol, 2010

INDEX

Agraïments	9
1 Introducció	13
2 Marc teòric	17
2.1 Dona i context social.....	17
2.2 Participació ciutadana.....	21
2.2.1 Participació i ciutadania	21
2.2.2 Constructe d'identitat	22
2.2.3 El sentit polític	23
2.2.4 Globalització i localitat	24
2.2.5 Aprenentatge social.	25
2.3 Empoderament.....	26
2.3.1 Teories i models des del treball social.	27
2.3.2 El concepte de poder.....	28
2.4 Xarxes socials	33
2.4.1 Capital social, capital relacional	33
2.4.2 Xarxes socials i participació social.....	36
2.5 Espai públic	40
2.5.1 La ciutat i l'apropiació de l'espai	40
2.5.2 L'apropiació de l'espai públic.....	41
2.5.3 Un model explicatiu de l'apropiació.....	44
2.5.4 Les conductes responsables sobre l'espai públic	46
3 Definició del problema de recerca	51
3.1 Antecedents.....	51
3.2 Preguntes de recerca	52
3.2.1 Entorns d'estudi.....	53
3.2.2 Dimensions per a l'estudi del problema	55

3.2.3	Representació del problema	56
3.3	Justificació	57
4	Objectius de la investigació	61
5	Metodologia	63
5.1	El context social de Badalona sud i Sant Roc	63
5.1.1	La ciutat de Badalona	63
5.1.2	Badalona Sud i les seves entitats socials	65
5.1.3	Sant Roc i les seves entitats.....	73
5.2	Mètode d'investigació	77
5.2.1	Disseny d'una recerca multimètode	79
5.2.2	Enfocament qualitatiu	81
5.2.3	Posició i rol de la investigadora.....	82
5.3	Disseny del procés d'investigació	84
5.3.1	Disseny.....	85
5.3.2	Abordatge metodològic de l'estudi descriptiu extens.....	88
5.3.3	Abordatge metodològic de l'estudi de cas.....	96
5.3.4	Rigor científic.....	104
5.3.5	Ètica de la investigació	109
6	Resultats de l'estudi descriptiu extens.....	114
6.1	La participació de la dona a les entitats de Badalona Sud	114
6.1.1	El gènere com a intencionalitat d'acció	115
6.1.2	La presència de dones a les entitats.....	117
6.2	Caracterització de les dones.....	120
6.3	Variables sociopersonals de les dones	122
6.3.1	Cicle vital i determinants socials de salut.....	123
6.3.2	Les responsabilitats familiars	124
6.3.3	La recerca activa de feina, el domini de la llengua i l'accés a les TIC ..	125
6.3.4	Situacions emocionals de crisi i necessitat d'ajuda emocional.....	125
6.3.5	Interessos per descobrir i experimentar temes artístics	126

6.4	Anàlisi i recapitulació dels perfils de dones.....	126
6.5	Què impulsa a les dones a participar?	130
6.5.1	Factors personals	130
6.5.2	Factors de les entitats.....	132
6.5.3	Demandes i necessitats no cobertes per les entitats	133
6.5.4	Reptes de les entitats	134
6.6	La participació informal de la dona	135
6.6.1	Dinàmica i característiques dels grups.....	136
6.6.2	Percepcions i vivències	139
6.6.3	Coneixement de les entitats socials	147
7	Resultats de l'estudi de cas.....	151
7.1	Caracterització de les participants	151
7.1.1	Perfil sociobiogràfic.....	151
7.1.2	Fluctuació de la participació.....	156
7.2	Reconstrucció del relat de l'experiència	159
7.2.1	Antecedents	161
7.2.2	Setembre- Desembre, 2003.....	166
7.2.3	Any 2004	171
7.2.4	Any 2005	182
7.2.5	Any 2006	190
7.2.6	Any 2007	199
7.2.7	Any 2008	207
7.2.8	Gener – juliol, 2009.....	215
7.3	Dimensions d'estudi.....	221
7.4	Seminaris deliberatius	235
7.4.1	L'empoderament.....	236
7.4.2	Espai Públic.....	241
7.4.3	Xarxes socials	249
8	Conclusions	255

8.1	Factors afavoridors de pràctiques de participació empoderadores	255
8.1.1	L'atenció als orígens en les pràctiques de ciutadania	255
8.1.2	Les vinculacions afectives i un espai públic degradat són elements motors	257
8.1.3	La identitat participativa es construeix a partir del sentiment de pertinença al territori i la multiafiliació	258
8.1.4	L'acció dinamitzadora d'un grup d'acció social és fonamentalment un acompanyament socioeducatiu dins un procés d'empoderament.....	260
8.1.5	Els processsos d'empoderament són permeables als seus contextos comunitaris.....	264
8.1.6	L'espai públic és motor d'identitat i participació	264
8.1.7	La participació no formalitzada suposa una acció política des de la comunitat	265
8.1.8	En l'acció transformadora: educació, implicació i reivindicació, són inseparables.....	266
8.1.9	La participació social incorpora modalitats d'acció i relació des de la dona 268	
8.1.10	El rol de la dinamització d'un grup d'acció social és acompanyar les persones i el procés.	269
8.1.11	La participació social com a comunitat de pràctica implica un procés de conèixer i aprendre	272
8.1.12	Noves formes d'organització de la ciutadania replantegen el moviment veïnal	273
8.2	Aproximació a un model explicatiu de la participació formal informal	274
8.3	Límits i propostes de continuïtat de la recerca	277
9	Bibliografia	281
10	Annexes.....	294
10.1	Annex 1. Instruments de l'estudi descriptiu extens.	294
10.2	Annex 2. Categorització dels seminaris deliberatius de l'estudi de cas. ..	294
10.3	Annex 3. Actes manuscrites del grup Dones i Barri en Xarxa.....	294

ÍNDIX DE FIGURES

Figura 2.1. Estructura de l'empoderament en la pràctica	31
Figura 2.2. Components i interaccions conceptuals explicatius de l'apropiació.....	45
Figura 3.1. Representació del problema de recerca.....	57
Figura 5.1. Disseny metodològic. Estudi de cas.....	96
Figura 7.1. Mapa d'ubicació dels llocs de residència de les dones participants al nucli motor.	156
Figura 8.1. Xarxes formals i informals.....	275
Figura 8.2. Dimensions i elements intervinents en la participació social.....	276

ÍNDIX DE TAULES

Taula 4.1. Objectius globals de la investigació.....	61
Taula 4.2. Comparació objectius específics del cas i de l'estudi descriptiu extens.....	62
Taula 5.1. Relació d'entitats per tipologia als barris de Badalona Sud.	68
Taula 5.2. Nombre d'entitats a Sant Roc segons tipologia.	76
Taula 5.3. Objectius de la recerca.....	89
Taula 5.4. Fitxa de caracterització bàsica de les organitzacions.	91
Taula 5.5. Dimensions del qüestionari "Entitats i participació de la dona".	92
Taula 5.6. Dimensions de l'entrevista Participació social de la dona a les entitats.	93
Taula 5.7. Eixos de conversa als espais de diàleg.....	94
Taula 5.8. Dimensions del qüestionari de xarxes.	95
Taula 5.9. Objectius de l'estudi de cas.....	98
Taula 5.10. Fonts documentals segons els entorns d'estudi del cas.....	102
Taula 5.11. Cronograma detallat de la part de recerca documental.....	103
Taula 6.1. Finalitats específiques dels serveis vers el gènere.....	115
Taula 6.2. Presència de dones a les entitats.....	117
Taula 6.3. Perfils de dones predominants a les entitats.	128

Taula 6.4. Variables que impulsen a les dones a participar.....	131
Taula 6.5. Factors personals moduladors de la participació.....	131
Taula 6.6. Demandes i necessitats de les dones no cobertes per les entitats.....	133
Taula 6.7. Principals necessitats no cobertes.	134
Taula 6.8. Propostes per augmentar la participació.	135
Taula 7.1. Perfil sociobiogràfic de les participants.....	155
Taula 7.2. Moments i caracterització del perfil de les participants fluctuants.....	158
Taula 7.3. Caracterització de la participació esporàdica	158
Taula 7.4. Dimensions d'estudi del relat de l'experiència.	160
Taula 7.5. Disseny dels seminaris deliberatius.....	235
Taula 7.6. Categories emergents dels seminaris deliberatius	235

ÍNDEX DE GRÀFICS

Gràfic 5.1. Mapa de Badalona i situació de Badalona Sud.....	66
Gràfic 5.2. Tipologia de les entitats.....	67
Gràfic 5.3. Localització de les entitats i serveis.	68
Gràfic 5.4. Mapa d'entitats a Badalona Sud.	70
Gràfic 5.5. Ubicació territorial de les entitats a Sant Roc.....	75
Gràfic 5.6. Disseny de la investigació. (pàgina anterior).....	88
Gràfic 5.7. Metodologia de recerca.	90
Gràfic 6.1. Presència de dones a les organitzacions socials	118
Gràfic 6.2. Presència de dones.....	119
Gràfic 6.3. Presència de dones a les entitats ciutadanes	120
Gràfic 7.1 Anàlisi transversal i longitudinal de les dimensions estudiades.....	230

Agraïments

En el meu cas, aquest relat forma part de mi. Per tant ja podeu imaginar l'esforç que significa pensar, reflexionar i teoritzar sobre la participació d'un mateix dins de la pràctica viscuda. No ha estat fàcil articular els conceptes i els processos d'aquesta experiència en un text escrit, lineal, continu, donant expressió i forma a la meva experiència en aquest projecte, enfrontant - me als meus propis límits, a les discontinuïtats de la documentació de la meva intervenció- que no havia estat mai pensada per ser una recerca -. En aquest punt recordo la conversa d'una tutoria en què em mostrava dubitativa perquè la documentació existent em semblava insuficient, incompleta i discontinua i la Dra. em deia <<si tu no li trobes valor, no n'hi donaràs>>. Certament, - quanta raó tenia -. Quan la pròpia pràctica professional es converteix a posteriori en un procés de recerca sobre un mateix, no és fàcil. Confesso, que m'ha calgut un cert valor i fermesa, per trobar-li valor, i per deixar-me analitzar, primer per mi mateixa i ara, per vosaltres - els lectors-.

Amb aquest treball de recerca vull deixar palès el meu agraïment a qui per primera vegada em va proposar fer-me càrrec d'aquest projecte: <<Núria, m'hauries de venir ajudar a Sant Roc>>. En segon lloc, la generositat de cadascuna de les dones membres de 'Dones i Barri en Xarxa', que m'han permès estar al seu costat acompanyant-les en la seva trajectòria de participació i empoderament. De qui, m'emporto el seu esperit per aprendre i avançar cada dia una mica més. I també per aquelles, que malauradament no es troben presents entre nosaltres, però també són darrera aquestes línies. Espero que aquest text transpiri tot el què he après de vosaltres sobre i del vostre compromís actiu amb el món.

També algunes persones que han llegit esborranys del text o que m'han ofert diversos comentaris, suggeriments, individualment o en el context dels nostres seminaris de discussió. M'agradaria expressar el meu agraïment a totes i a cada una d'elles: Belén Parra, Francina Planas, Ma Pau Sandín. I molt especialment a la Marta Sabariego per les nostres converses de cotxe, les quals m'enfortien indubtablement a seguir per aquest camí en els moments baixos. A Teresa Pietx, Imma Bau, i Roser Riera per les seves correccions lingüístiques. A Roser Corbera i Andrés Lorenzo per a l'edició final de mapes i portada. Així, com al meu tutor, el Dr. Antoni Tort a de qui m'emporto els seu respecte pel meu ser i fer, i a qui li agraeixo el seu acompanyament perquè, davant el què jo considerava elements fragmentats i inconnexes, ell trobava el fil per unir-los.

I finalment, em sento en deute pel temps de vida robat a en Jordi, l'Eskedar i la Beruh. Espero que el meu amor cap a ells corri per totes aquestes pàgines, tal com els he sentit sempre al meu costat durant el procés d'aquest treball.

Balenyà, juliol de 2010

Primera part: introducció

1 Introducció

El present treball d'investigació és fruit de l'interès de voler aprendre a investigar sobre qüestions que m'han interrogat, encuriolit i apassionat durant la meua trajectòria com a dinamitzadora del col·lectiu 'Dones i Barri en Xarxa' del barri de Sant Roc de Badalona (2003-09). Aquesta participació ha estat, i és encara avui, una experiència personal i professional que m'aporta elements per reflexionar i repensar la pràctica professional del treball social comunitari i enriquir la meua pràctica docent.

Tenia curiositat per comprendre a través d'aquesta experiència el comportament dels grups d'acció social, l'emergència de les xarxes ciutadanes com a eines de participació en la responsabilització de l'espai públic i el seu encaix en els contextos associatiu o institucionals locals. També tenia interrogants al voltant del perquè les dones- i, més concretament, aquestes dones- han estat les emprenedores d'una vella, o renovada, forma de viure la comunitat i de quins són els elements que necessaris perquè les pràctiques de participació esdevinguin a la vegada processos d'empoderament.

Certament, a través d'aquesta recerca m'he fixat tres reptes: en primer lloc, voler comprendre a fons aquesta experiència de participació per apropar-me als interrogants anteriors; En segon lloc, fer justícia i recolzar els esforços que fan les protagonistes per millorar l'entorn del seu barri.- s'ho mereixen ! -. I finalment, aportar coneixement per a millorar les practiques dels professionals del treball social en els processos de participació i empoderament a l'espai públic en contextos desafavorits.

A continuació es presenta la reconstrucció i sistematització del procés d'empoderament col·lectiu de Dones i Barri en Xarxa (2003-09) a través d'un estudi de cas i l'estudi descriptiu extens del seu context extern sobre les formes de participació de la dona a Badalona Sud. Per a aquest treball s'han utilitzat els resultats de la recerca 'Aproximació diagnòstica a la participació social de la dona a Badalona sud (2009)¹' on he participat com a investigadora i coautora juntament amb les professores Belén Parra i Ramajo (Dept. Treball Social i Serveis socials) i la Dra. Ma. Pau Sandín i Esteban (Dept. Mètodes De Investigació i Diagnòstic en Educació), Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona.

¹ Aquesta investigació s'ha dut a terme a través d'un contracte de col·laboració entre la Fundació Bosch i Gimpera i el Consorci Badalona Sud. El finançament va permetre la contractació de dos treballadors ajudants durant un període de 4 mesos (febrer-juny-2009).

Els resultats de la recerca aporten conclusions orientades sobre tres eixos: En primer lloc, sobre els factors intervinents en l'emergència de practiques de ciutadania i empoderament; En segon lloc, es presenta una aproximació a un model teòric per analitzar les relacions entre la participació formal i informal. I finalment, es dibuixen les línies de continuïtat de la recerca.

La recerca s'ha organitzat en el format de dos documents. Un cos principal i un secundari d'annexes. El document principal s'organitza en cinc apartats que segueixen el recorregut bàsic d'un procés d'investigació científica: I- Introducció; II.- Marc teòric; III.-Treball de recerca; IV.- Resultats; V.- Conclusions. I dins d'aquest, es desgranen els deu capítols de contingut: introducció; marc teòric, definició del problema de recerca, objectius de la investigació, metodologia, disseny del procés d'investigació, resultats de l'estudi descriptiu extens; resultats de l'estudi de cas, conclusions i bibliografia. En el document d'annexes es recullen les taules d'informació secundària i els instruments de recollida de dades.

Segona part: marc teòric

2 Marc teòric

En aquest capítol, es presenta una primera immersió exploratòria al que són els nuclis conceptuals que envolten els eixos de la present investigació. Es fa referència als autors principals que han treballat aquests termes des de posicions i perspectives diferents. L'estudi aprofundit de cadascun d'aquests nodes de significat i la seva relació entre ells crea el marc interpretatiu dels resultats obtinguts i les seves conclusions.

A continuació s'intenta descriure els aspectes bàsics del termes que conformarien un mapa semàntic per comprendre l'experiència de participació social que presenta aquesta recerca. La constel·lació estaria formada per termes com: la participació social, l'empoderament, les xarxes socials i l'espai públic. Vocables amb trajectòries de significat entrelaçades i dependents les unes de les altres, malgrat presentar-se linealment en aquest text.

La intenció del capítol no és presentar una conceptualització genèrica de tots els termes, probablement inabastable des d'aquesta recerca, sinó presentar unes nocions bàsiques sobre els conceptes de participació ciutadana, empoderament, espai públic i xarxes socials, i ubicar-los, sempre que sigui possible, en la singularitat de les dues coordenades bàsiques que caracteritzen l'experiència: d'una banda, el fet que està dut a terme per dones i per l'altra, que es troba situada en un context social desafavorit, en un barri perifèric de Badalona amb un índex de pobresa important.

2.1 Dona i context social

A la primera coordenada sobre l'eix dels contextos socials, des de fa uns anys s'estan produint canvis profunds en l'estructura social d'aquest territori. La intensitat dels fluxs d'immigració transnacionals ha produït nous paisatges, transformant les formes de convivència i, de la mateixa manera, la relació dels ciutadans amb els serveis i organitzacions establertes en la zona (educatius, sanitaris, de serveis socials, etc.). Alguns d'aquests canvis s'expressen demogràficament en la distribució de l'estructura d'edat de la població, a nivell urbanístic i econòmic local, així com en un augment de la diversitat intercultural, que afecta a les formes de participació social de la ciutadania, i

donen lloc a nous marcs de participació en el teixit social existent, des de l'acceptació que Feixa (2008) ens ofereix sobre el fet intercultural, referint-se a la convivència en un determinat territori- generalment urbà o més precisament metropolitana- d'actors i grups, les identitats dels quals principalment responen a patrons ètnics, polítics i religiosos diferents als vigents en la societat d'acollida. En aquest estat actual de la configuració social i cultural, la diversitat i la pluralitat són elements de riquesa, sempre que siguin aprehesos en la seva essència i es mostrin articulats en totes les seves dimensions i no desmembrats.

De la segona coordenada, eix dona, podem dir que les dones són una part important de la configuració dels espais socials, però segueixen vivint la desigualtat en molts àmbits socials (laborals, educatius, familiars, públics, etc.), en tant que es construeixen a si mateixes dins de les estructures de poder reproductores, interioritzant un rol social de gènere acrític davant la dominació, que elles mateixes simplifiquen, en moltes ocasions, i de la qual és difícil desprendre's. En aquest punt, trobem aportacions teòriques que vinculen la participació de la dona al seu empoderament. Concretament des de les teories feministes aquest concepte implica una 'alteració radical dels processos i estructures que reproduïen la posició subordinada de les dones com a gènere (Young, 1993) que permet aprofundir en les barreres que obstaculitzen la seva participació. Una altra de les aportacions crítiques importants realitzades des de les teories feministes és la denúncia de la construcció social de la categoria, universalitzada i totalitzadora 'dona' en contraposició a la d' 'home' obviant, com senyala Butler (1992), les particularitats de cada una d'elles, donat que s'homogeneïtzen, i s'inclouen les categoritzacions als subjectes, com per exemple 'dona negra', 'dona del tercer món' o com en la situació que ens ocupa, 'dona immigrant' o dona gitana' (Parra, Prat, Sandin, 2010).

En aquests nous paisatges de relació intercultural, la presència de les dones és fonamental com agents actius en la generació dels canvis socials. L'estudi de les seves aportacions s'ha anat esbiaixant des de diferents instàncies polítiques, fent que el coneixement de les seves opinions, representacions, formes de relacionar-se, en definitiva, el reconeixement de la seva diversitat, esdevé una empresa prioritària a l'hora de la planificació de qualsevol projecte amb objectius de millora de vida dels ciutadans i ciutadanes de qualsevol comunitat (Parra, Prat, Sandin, 2010)

Com s'ha dit abans, les dones són una part important de la configuració dels espais socials, però les dones encara continuen ocupant llocs de desigualtat, situant-se en relacions de poder asimètriques construïdes en espais i serveis cimentats sense una

perspectiva crítica de gènere. Algunes de les recerques recents posen de relleu el paper fonamental de les dones en la creació, manteniment i transformació de la vida social, i valoren com una riquesa de les comunitats la presència de dones dins del teixit associatiu, en les organitzacions i entitats ciutadanes, que ofereixen agendes polítiques a cadascuna de les localitats. En aquest sentit, alguns autors des de les teories feministes parlen d'un capital social de gènere basat en els recursos emergents dels vincles que les dones teixeixen entre elles, recolzades en la cooperació i reciprocitat comunitària (Parra, Prat, Sandin, 2010).

Al mateix temps s'apunta, que la presència activa de les dones i homes en els espais públics d'una comunitat és fonamental per a la consideració de la seva riquesa social. Concretament, la participació social de la dona ho és en si mateixa, i per ella mateixa com a persona, i no, com un espai de lluita social amb l'home. Alguns autors fora de les teories feministes parlen d'una dimensió de 'dona', i no d'una construcció social de capital social femení, en tant que la representació social del gènere s'ha construït tant sobre homes com dones quedant, uns i altres, exclosos de formes de ser i estar que s'han naturalitzat culturalment com a formes expressives femenines o masculines. Són múltiples els autors que des de diferents disciplines s'han ocupat de l'enriquiment d'aquesta categoria teòrica que permet altres formes d'apropar-se a les vinculacions socials.

Certament s'identifiquen investigacions sobre experiències d'empoderament de dones, emmarcades en contextos socials on la dona ha estat objecte de diferents classes de poder, però especialment del poder latent i invisible, arrelat en les estructures socials, les quals generen unes situacions limitants i uns entorns social rígids al voltant d'uns rols de gènere, que fan a la dona poc conscient del seu poder (que no significa mancada de poder). En definitiva, els processos d'empoderament de les dones, són un desafiament per transformar les estructures que reforcen la seva discriminació pel fet de ser dones, i per tant, com un procés per superar la desigualtat social (Leon, 1997).

En aquest punt, des del feminisme crític també es troben investigacions que analitzen quina ha estat la trajectòria de participació de les dones i perquè històricament les dones s'han involucrat en major mesura que els homes en les pràctiques de voluntariat. Si bé, d'una banda, semblaria que les activitats voluntàries guarden una relació real o simbòlica amb les funcions i qualitats tradicionalment assignades al seu gènere (altruisme, sensibilitat, cura, compassió, etc). D'altra banda, es reconeix com aquesta activitat ha estat beneficiosa pel seu creixement personal com a font d'aprenentatges i facilitadora de la creació de xarxes relacionals socialitzadores que

han desencadenat, en alguns casos, l'exercici del sentit polític de ciutadania. Involucrar-se en activitats socials conté una sèrie de potencialitats per les dones en termes del propi desenvolupament personal, sol ser una font d'empoderament quant a habilitats socials, cognitives i de socialització política, a la vegada que les organitzacions es nodreixen d'un valuós capital simbòlic, es dinamitzen amb un flux d'experiències, vincles, sabers i desitjos d'aquest col·lectiu social (Bonder, 2003). Per Cifardo al complir amb aquesta tasca social, han anat transformant-se, guanyant més autonomia i poder, per arribar a ocupar un lloc en el món públic (citat a Bonder, 2003).

Gilligan (1985) planteja que per a algunes dones actuar com a voluntàries, no ha sigut únicament una reproducció d'estereotips o realitzar les mateixes activitats que desenvolupaven a les seves llars, i que ara fan extensives a l'esfera pública. Emfatitza la seva 'responsabilitat social activa vers els altres', i entenen que els membres d'una comunitat són una xarxa de relacions, on no només han de gaudir de drets, sinó que també han d'assumir obligacions en el benestar col·lectiu, des del que ella anomena 'la ètica de la cura' o altres la 'societat de la cura' (Torjman, 1998). Mentre la primera defensa que 'no actuar' quan podem fer-ho és també una falta d'ètica, el segon autor emfatitza la responsabilitat de tots i cadascun dels subjectes cap a les famílies, les comunitats i el medi ambient com un aspecte fonamental de ciutadania, una inversió social que enforteix la capacitat de la comunitat per assegurar un desenvolupament sostenible segons Torjman (citat a Bonder, 2003).

Per aportar una mica de controvèrsia sobre els pressumptes beneficis de la participació descrits abans i fortament arrelats en els discursos socials de la intervenció comunitària, alguns autors reivindiquen el desenvolupament de la voluntat de participar, com un aspecte previ i necessari per poder comprendre també les opcions de no participació, donat que 'no només produïm identitat sobre el que som, sinó també sobre el que no som' (Wenger, 2001, p. 205).

Seguint a Rowlands (1997, p. 236), encara que la participació social no és un assumpte de dones exclusivament, si que té a veure amb les transformacions humanes i les relacions socials, en la mesura que les dones han de confrontar les relacions condicionades pel gènere i les relacions de poder generitzades i prendre la decisió de sortir de les seves llars i involucrar-se en els grups i organitzacions de les seves comunitats. A vegades, això significa 'renegociar' els patrons de decisió i ús dels recursos amb els seus entons, per aconseguir que la participació social no impliqui una sobrecàrrega per a elles i una barrera per a la seva participació.

També s'ha fet una revisió de la literatura sobre estudis de grups de dones, realitzats en diferents comunitats autònomes que descriuen de manera àmplia i documentada el perfil de la dona associada en diferents formacions associatives de dones² (participació formal i legalment constituïda). També hi ha abundant bibliografia sobre altres grups formals impulsats sota el marc de serveis i entitats, en forma de projectes de recolzament de caràcter socioeducatiu i psicoterapèutic³ majoritàriament. En menor grau trobem descripcions de pràctiques de grups d'acció social i molta menys atenció a les activitats socials que les dones duen a terme en els espais i grups considerats grups informals.

En conseqüència, sembla interessant emfatitzar el forat de coneixement existent sobre les característiques de les agrupacions informals i els grups d'acció social (autogestionats i no constituïts) per a la comprensió de les peculiaritats i singularitats de les dones que no participen de manera formal en les entitats i serveis (Parra, Prat, Sandin, 2010).

2.2 Participació ciutadana

2.2.1 Participació i ciutadania

El concepte de participació ciutadana en el present treball és utilitzat com a sinònim de participació social i se li ha donat un ús de sinònim dins del text. S'abordaran les nocions bàsiques del terme de forma descomposta, analitzant primer el terme participació i, després el terme ciutadania.

El debat actual enfront el concepte participació es mostra ric, i en ocasions, contradictori, pels diferents sentits que evoca un terme tant polisèmic i profusament utilitzat en diferents àmbits socials i acadèmics. Davant aquesta complexitat sorgeixen una sèrie d'interrogants, les respostes als quals ofereixen un punt de partida per l'intent de desgranar alguns aspectes de la seva composició: les persones participen

² Veure, Asociacionismo en acción social dentro de la Comunidad de Castilla y León (1994); El Asociacionismo de las mujeres en la Región de Murcia (2005); Les Associacions de Dones de la Ciutat de l'Hospitalet. Programa municipal per la dona.

³ D'entre les moltes taxonomies existents sobre el treball de grups, s'ha escollit l'aportació que fa Rossell 1998 sobre la distinció entre grups socioterapèutics; socioeducatius i grups d'acció social dins l'àmbit del treball social.

poc o molt? Quin és el nivell de participació considerat com a ric i protector dels ciutadans? Què mou a les persones a participar en els esdeveniments de la seva comunitat local? Quins són els mecanismes que fan possible el sosteniment continuat de la cooperació en les accions col·lectives que es porten a terme en una localitat?

El terme participació és utilitzat de forma constant en àmbits acadèmics i professionals de la intervenció social, arribant a tenir diferents sentits i una conceptualització difusa, que fa més complexa la seva operativitat en termes d'investigació. Si prenem com a referència la definició que el concepte proposa en el Diccionari de la Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola, participar significa *pars capio*, per un cantó 'prendre part' en una cosa, i per l'altre 'rebre una part' d'alguna cosa. Així, doncs, podem inferir, que el sentit de la participació es fonamenta en la idea que les persones participen quan prenen 'part' a la vegada que reben 'una part' (Parra, Prat, Sandin, 2010)

La ciutadania s'entén com a subjecte actiu per al funcionament de les ciutats, enteses aquestes com espais no només geogràficament delimitats, sinó com a sinònim de persones que viuen en un territori, que participen dels seus espais vitals on les persones desenvolupem les seves vides i creen les seves xarxes de relacions, regides per la carta de drets humans i no per les constriccions legislatives (Heras, 2008, p. 22). En aquest sentit, es considera ciutadania plena, l'exercici dels drets que comporta el poder decidir, i per participació social d'aquesta, l'exercici i la voluntat de fer-ho o no, els moments, els mitjans i els nivells que amb què hom vol.

2.2.2 Constructe d'identitat

La participació de les persones està profundament unida a la construcció de la seva identitat personal i de les diferents identitats col·lectives que es generen en el contínuum de les interaccions de les persones, en diferents contexts i sota una dimensió temporal i històrica. La naturalesa col·lectiva de l'ésser humà és la que possibilita la seva construcció com a persona diferenciada i única, les persones consisteixen en la seva dimensió social en un entramat de vincles de diversos tipus amb diferents instàncies. Seguint aquesta lògica, es pot afirmar que les persones poden ser definides per les seves relacions, filiacions, pertinences i les seves participacions diferents. Segons Elias (1990), aquesta essència de la construcció social dels éssers humans i de l'estreta vinculació entre el jo individual i la identitat

col·lectiva “L'ésser humà és només capaç de dir “jo” perquè és al mateix temps capaç de dir nosaltres. La idea “jo sóc”, i més la idea “jo penso”, pressuposen l'existència d'altres persones i la convivència amb altres persones; en suma pressuposen un grup d'una societat”. (Parra, Prat, Sandin, 2010)

La perspectiva individual de la participació la trobem desenvolupada per autors com Wenger (2001) que assenyalen com els membres d'una comunitat no tan sols construeixen les seves identitats a través de la seva participació, sinó que també la constitució de la nostra identitat ve donada per la no participació, per allò que som, però d'igual manera pel seu revés, el que no som. Altres autors amb una mirada més sociològica, (Castel, 1991) amplien aquesta perspectiva assenyalant els condicionaments socials i estructurals que incideixen en la voluntat individual de participar.

2.2.3 El sentit polític

La idea de ciutadania està vinculada a una reclamació de la recuperació de la idea clàssica aristotèlica de política⁴, entesa com la capacitat per ser subjectes actius de la “*res pública*”, la qual significa que la societat civil, organitzada o no, vol ser protagonista real de la vida pública i prendre decisions per tenir una major qualitat de vida en sentit ampli i general. Heras afirma que aquesta és “l'altra política” per diferenciar-la de la política formal, representativa, visible a través de l'espai dels partits polítics, parlamentaris i governs (2008 p. 22). Aspecte que Arendt (2001)⁵ reforça quan expressa la falta de sentit en el que ha caigut la política en general en què tots els problemes polítics particulars es precipiten en un carrer sense sortida⁶ i es planteja com recuperar el sentit de la política per la vida dels homes i les dones. Proposa recuperar el valor de l'home com actor-protagonista dotat de capacitat d'acció, per

⁴ Heras (2008) recomana veure Amparo Moreno (1988) que analitza la democràcia grega en la polis. Com un debat interessant i vigent en l'actualitat.

⁵ És interessant seguir les aportacions que fa aquesta autora en el seus intents per repensar la tensió entre pensament i acció.

⁶ Arendt aplica la idea de carreró sense sortida a l'amenaça dels estats totalitaris i a les armes atòmiques. En aquest escenari polític no hi ha cap solució satisfactòria que ens puguem imaginar, encara que pressuposem la millor voluntat entre les parts. La bona voluntat d'avui no garanteix la bona voluntat del demà. Segons ella, només ho pot fer un “miracle.” Fet d'una “improbabilitat infinita” i inexplicable causalment, ni calculable. Però al marge de la transcendència religiosa o pseudoreligiosa de la paraula. Ens vol dir que cada nou començament té una transcendència comprobable, i és per naturalesa un miracle, des del punt de vista dels processos que necessàriament irromp.

assentar un nou començament, prendre la iniciativa i trobar una nova manera de fer les coses. Si bé, reconeix que tots tenim moltes possibilitats que demà el dia sigui igual que avui, perquè estem immersos en un procés històric, que no és resultat de l'acció conjunta, sinó del desenvolupament i confluència de forces extra, infra, sobre humanes, en el que l'home és exclòs de la seva història, i que qualsevol canvi en aquest procés és més que improbable. En canvi, en el terreny dels assumptes humans creu que el propi home, és ell mateix un començament (Arendt, 2001 p.66). El sentit de la política és la llibertat. I la llibertat està en aquest poder- començar. És en aquest espai- i no un altre- on els homes podem actuar, som capaços de dur a terme allò improbable i de portar-ho a terme contínuament, ho sapiguem o no. La llibertat d'assentar un nou començament, propi de l'acció, necessita la presència d'altres. Aquell que comença quelcom, només ho pot acabar quan aconsegueix que altres l'ajudin (Arendt, 2001,p.77). Aquesta fonamentació serà recollida més endavant pel sociòleg alemany Bauman quan expressa la necessitat de construir un món, els habitants dels qual no siguin competidors, ni objectes d'ús ni consum, sinó companys (que ajuden, que reben ajuda) en un constant i inacabable esforç conjunt de construir una vida en comú i de fer que aquesta vida en comú sigui més fàcil (2003, p.97).

2.2.4 Globalització i localitat

La multiplicitat i versatilitat de l'entramat de participacions que els ciutadans construeixen en els espais del seu territori, i la capacitat d'aquests per prendre decisions sobre els canvis, ens porten a relacionar la primera idea de política amb la de poder. I a preguntar-nos on es troba aquest poder en el complex context d'avui: en allò local o en allò global? El fenomen de la globalització deixa indubtablement una important empremta en allò social i local, en tant que la manera de pensar i de viure de la gent en el seu entorn quotidià- la cultura- està mediada per les desigualtats socials de gènere, ètniques, de classe, implícites en aquest fenomen global i pels valors postmoderns de fragmentació, liquiditat, individualisme que impregnen el pensament i la vida de moltes de les persones d'avui (Bauman, 2007 i Beck, 2007).

Una de les reaccions al fenomen globalitzador és l'adopció d'una inèrcia que fixa la vista en l'àmbit local, el més pròxim. Sembla que és en aquestes trames relacionals locals on els ciutadans construeixen els llaços de compromís social, el grau d'implicació dels diferents sectors, les interrelacions i les xarxes socials i institucionals

de resposta als problemes quotidians, les propostes que emergeixen dels processos de cohesió social i dels punts de trobada entre les associacions, les entitats i les administracions, la possibilitat d'ocupació i ús de l'espai públic per part de la gent, etc. En definitiva, allò local és un escenari que pot ser mirat i, reconegut com a espai de llibertat i d'acció per part dels seus homes i dones i per la política representativa, si té en compte el que és local des del punt de vista comunitari.

És en el context de les pràctiques allò local, allò pròxim, allò quotidià és on les persones poden expressar la reciprocitat entre els homes i dones en les seves diferents dimensions, que abasta des de les necessitats socials bàsiques que requereixen de satisfacció social, fins a la dimensió política en el sentit d'exercir la possibilitat de participar en la comunitat on un forma part i pren parts de la res pública (Pindado, 1999, p.21). I és precisament a través de la tasca de cooperar solidàriament en els assumptes de la ciutat a través de la responsabilitat personal, que s'exerceix la ciutadania (Garcia, 2004, p.137).

2.2.5 Aprenentatge social.

Mentre la línia del treball de Wenger (2001, p.21) situada en un marc més conservadorista, pressuposa que el fet de viure en comunitat implica la creació de vinculacions, pertinences, lleialtats dins una certa 'passió comunitària'. Caracteriza la participació com un procés d'aprendre i conèixer, compost per elements que aporten *significat* a les capacitats individuals i col·lectives; *compromís* mutu amb l'acció, en la mesura que permet compartir marcs de referència i perspectives; *construcció de comunitat*, en el sentit que les nostres accions són valuoses i les nostres competències reconegudes dins un context; i *identitat*, perquè qualsevol aprenentatge produeix canvis en nosaltres mateixos i en les nostres trajectòries i en el futur de les nostres comunitats.

Altres autors com Rifkin (1997), plantegen una perspectiva crítica de la participació basada en el model redistributiu del treball dominant en el nostre context social, i la disponibilitat de temps lliure, com un assumpte important per la participació. En tant que situa a la persona en la tessitura de decidir què fer amb aquest temps lliure: una oportunitat per al consum o una oportunitat per alliberar energies pro-socials, mentre que només són uns pocs assalariats els que disposen de setmanes més curtes i

poques hores de treball, en relació a altres (la majoria) que treballen infinitat d'hores o estan aturats. El temps d'oci, és un simple objecte per estimular l'economia del sector de béns o serveis? O bé, és la circumstància que permet créixer a les comunitats: estar amb família, relacionar-se amb els veïns, participar en les activitats de la comunitat i en definitiva disfrutar de la vida (p.267).

2.3 Empoderament

En relació al component de transformació social que ha de portar aparellat qualsevol procés de participació, destaquem la importància de produir veritables processos d'empoderament de les dones. Els autors més rellevants en aquest camp posen de relleu que, la capacitació fruit d'aquests processos només pot realitzar-se quan les persones poden fer-se amb el control de les seves vides en contextos de participació amb altres; per tenir un veritable significat. L'empoderament de les persones, en aquest cas de les dones, ha d'implicar l'augment de la seva influència en la realitat de la que estan envoltades (Parra, Prat, Sandin, 2010).

Sovint en els textos de les ciències socials no existeix un consens entorn el sentit del terme. Per alguns (Edelman, 1977) és una qüestió de nous llenguatges per descriure velles pràctiques. Altres, com Rappaport (1986) assenyalen que l'empoderament permet liderar nous assoliments. I altres, consideren que les seves formes d'utilització no són curoses i ortodoxes amb el sentit del terme. Sobretot quan s'utilitza de manera que perd tot el seu sentit polític i quan s'utilitza com a substitut de participació en un procés els paràmetres dels quals han definit altres o s'han definit en un altre lloc segons Shetty (citada a Kabber, 1997).

Segons Rappaport (1987) l'empoderament es refereix a un "mecanisme per mitjà del qual les persones o organitzacions i les comunitats guanyen domini sobre els seus propis assumptes" (citada a Riger, E., 1997, p.56). Aquest concepte inclou tant els aspectes interns de control personal, com els aspectes relatius a la influència social, el poder polític i els drets socials. En aquesta definició es ressalta el valor de l'empoderament com un 'mitjà *per a*' l'anàlisi i per l'estratègia de canvi. Aspecte, que més endavant s'analitzarà com una certa contradicció amb el propi terme.

Mentre en termes de conceptualització sembla que la literatura és abundant, es manifesta un buit pel que fa als treballs d'investigació que permetin explorar els detalls

pràctics dels seus resultats i les condicions sota les quals es dona. L'estudi de cas d'aquesta recerca pretén inserir-se dins aquest buit d'investigació.

2.3.1 Teories i models des del treball social.

És interessant destacar com teòrics i activistes presenten mirades diverses sobre la manera d'entendre el concepte. La diversitat de teories i models reflecteixen les dificultats per arribar a una definició única del concepte. Per tant es fa necessari esmentar la trajectòria dels corrents més influents dins del treball social, a partir de l'aportació d'Adams (2003, pp.30-32), la qual ens permet entendre l'evolució de les diferents dimensionalitats que integren un terme tant complex d'operativitzar a nivell d'investigació.

En primer lloc, cal situar les d'influència americana en l'àrea de l'empoderament a la població negra (Salomon, 1976, 1986); segueixen els treballs de Paulo Freire (1972, 1973, 1994) en l'àmbit de l'educació, que si bé en cap moment parla d'aquest terme, els seus plantejaments, la idea d'alliberament i participació són propers a empoderament i la seva aplicació en l'àrea del treball de comunitat i recerca col·laborativa han estat recollides per autors de treballs social posteriorment; També la seva noció de conscienciació i increment de consciència. Estableix ponts amb l'empoderament individual i col·lectiu. Més endavant, es relaciona amb l'assessorament de drets dels ciutadans en les experiències dels moviments populars per compartir experiències (Brandon 1995), i els de protecció dels usuaris i consumidors de salut (Illich, 1981) amb propostes perquè les persones es protegeixin elles mateixes dels deficients i malaltissos sistemes de salut i protecció. Fins arribar a les teories del feminisme i pràctiques d'activisme femení, que fomenten l'aprenentatge en xarxa d'experiències de dones com a resistència a les cultures masclistes dominants. Intentant demostrar com l'empoderament potencial de les idees no pot ser segrestat de les seves persones per les teories i les pràctiques. En aquesta línia es presenten pràctiques de dones amb problemes de salut mental que a través de l'experiència compartida poden fer-se càrrec de la cura de seva salut. I recentment des del Canadà, autors com Lee (2001, p. 34) defineixen tres dimensions claus : 1) Desenvolupar i potenciar un sentit positiu del *self*; 2) Construir coneixement i una capacitat crítica i comprensiva de la realitat social i política de l'entorn que l'envolta i 3) Cultivar recursos, estratègies i competències funcionals per assolir objectius

personals i col·lectius⁷. Autors com Rees, (1991, p.10) teoritzen l'empoderament d'acord amb el concepte de política i reconeixen la interdependència entre polítiques i pràctica. En aquest sentit destacaria l'aportació de Peter Beresford i Suzy Croft (Croft and Beresford, 2000, p.117) que traslladen el concepte d'empoderament a les pràctiques de participació en els serveis, el treball social educatiu, en la recerca, en la construcció de teoria i de pràctica posant èmfasi en els aspectes de relació, necessitats i drets per fer pràctiques més inclusives i recuperar aquest valor com a part intrínscica del treball social.

2.3.2 El concepte de poder

El concepte d'empoderament necessitem examinar-lo i entendre'l des de la noció de poder i, en el seu sentit oposat, a la manca de poder (Kabber,1997; Moscovitch i Drove, 1981). Aquest enfocament emmarca el terme dins unes connotacions molt estàtiques (és molt difícil definir que algú no té poder, perquè encara que sembli no tenir-ne, sempre són capaces de resistir, subvertir o transformar les seves condicions de vida. Per aquest motiu, el tema ha pres un nou enfocament, que posa més èmfasi en el procés d'empoderament i el desempoderament. Queda encara per definir què és tenir poder? I dit això què significa l'empoderament, com a procés per l'adquisició d'aquest poder?

El concepte de poder, es troba situat en el centre de l'empoderament, pot ser conceptualitzat de diferents maneres, les quals incidiran en la manera com s'exerceix aquest. Mentre a nivell individual, tenir poder és la capacitat d'algunes persones i organitzacions de produir un cert impacte, un efecte en els altres segons Cornell Empowerment group (1989) i Radtke i Stam, 1994 (citada a Rowlands, 1997 p.220). La manca de poder, d'una banda, està situat en l'expectativa que les pròpies persones tenen sobre l'escassa influència que les seves accions tindran en les seves vides. Internalitzen la creença que el canvi no és possible, creant apatia i manca de desig per exercir aquest control sobre la seva vida. I de l'altre, amb els anys s'ha vist que la manca de poder real és un fenomen objectiu, donat que les persones sense poder polític i econòmic no poden obtenir un major control dels recursos que controlen les

⁷ És interessant aprofundir en les aportacions que fa Lee.(2001, p.308) en el desenvolupament dels 12 passos del procés d'empoderament a través del treball de grup. Més endavant autors com Mullender i Ward (1991) recullen aquestes idees per desenvolupar amb profunditat els processos d'empoderament a través del treball de grup en temes de practiques no discriminatòries o anti-opressives (grups d'autoajuda i de terapia)

seves vides. Sent aquest, el resultat de les desigualtats econòmiques i de l'exercici opressiu dels sistemes (Lerener, 1986; Albee, 1981).

Lukes, (1974) proposa tres dimensions del poder: Una centrada en el comportament (com es duen a terme les decisions o no decisions o com són evitades) i el seu esbiaix o manipulació en el context polític. Una segona dimensió relacionada amb el factors moduladors d'aquests esbiaixos i els seu control; una tercera dimensió, aportada per la perspectiva sociològica que presenta la complexitat dels factors estructurals que porten a les persones a romandre sense poder malgrat aparentment se les encoratgi a fer-ho. Altres punts de vista alternatius derivats de les teories de Habermas (1977) proposen el punt de vista del poder exercit a través de l'estructura social de les relacions d'acord amb el marc social de les idees, interessos, temes i com aquests són construïts i percebuts. En aquesta línia, altres autors com Gramsci (1971) o Foucault (1980) emmarquen el poder com a relació social. I no l'entenen com quelcom que les persones i els grups tenen, sinó més aviat, com una relació social entre persones i grups, que determina l'accés, l'ús i el control dels materials bàsics i els recursos ideològics de la societat segons Bookman i Morguen (citats a Shuler, p.31). Més endavant veurem com aquesta idea es vincula a la concepció del poder de les xarxes socials.

La majoria de literatura associa l'empoderament amb control personal. Rappaport (1987) assenyala que l'empoderament significa incrementar les possibilitats de les persones per fer-se amb el control de les seves vides' (p.119). I relaciona, el seu sentit personal i psicològic de control amb la influència social, poder polític i de drets (p.121) dins un 'procés de canvi'.

Per altra banda Rowlands (1997, p.218), seguint també les bases del treball de Lukes proposa una comprensió de l'empoderament sobre quatre tipus de poder: poder *sobre*; poder *per a*; poder *amb*; i poder *des de dins*. Pel primer s'entén, l'habilitat d'un (persona o organització) per fer que un altre actuï en contra dels seus desitjos. És un tipus de poder no sempre observable o públic i les decisions no sempre són visibles i transparents, de manera que es construeix un poder de dominació subtil que pot ser explícit o implícit. Aquest poder, respecte els tres següents es caracteritza per ser de suma zero, en tant que oprimeix. En segon lloc, *el poder per a* implica compartir el poder i afavorir el suport mutu i permet que les persones expressin els potencials i s'aconsegueixi construir individual o col·lectivament quelcom compartit. Obre possibilitats i accions sense una dominació. *El poder amb*, s'aprecia sobretot amb la força de context grupal. El grup és més que la suma de les parts quan presenta una

solució compartida. *El poder des de dins (o poder interior)*: significa l'habilitat per resistir el poder d'altres fent fluir el desig d'un. És el poder que surt de la mateixa persona i no és donat ni regalat. És la base sobre la qual es construeix a si mateix com a poder, i li permet reconèixer i analitzar els aspectes de submissió i dominació des d'un mateix.

Tal com acabem de veure, la complexitat inherent en el propi concepte de poder i empoderament, crea algunes paradoxes i contradiccions a l'hora de fer un desenvolupament pràctic del terme. Aspecte recollit també per Leon (1997, p.20) quan es pregunta: És possible empoderar a altres? És la noció d'empoderament a altres contradictòria amb el concepte mateix ?. En aquest punt és destacable l'aportació de Harris (2002) recollida per Adams quan analitza el rol de la dinamització en un procés d'empoderament i expressa que els treballadors socials, no es troben en una posició senzilla de conferir 'poder' a les persones amb qui treballen, perquè els treballadors socials per si mateixos exerceixen poder i responsabilitats que no estan originàriament en ells, però si en les lleis, en les organitzacions en les quals s'emmarca la seva pràctica.

Seguint amb la idea de vincular l'empoderament (des d'un punt pla teòric) amb el seu desenvolupament pràctic, Adams (2003, pp.30-40) presenta les aportacions de diversos autors en aquest sentit: 1) l'empoderament com a factor de continuïtat a la cerca d'un punt intermig entre una dominació total per part de la persona, i a l'altre extrem, un control absolut per part del servei o l'estructura (O'sullivan, 1994). 2) l'empoderament com a pràctica reflexiva (Shön, 1998), implica una rigurosa reflexió sobre la pràctica que reformuli objectius, metodologies de treball, l'acció mateixa i els procediments per part del professional, prioritzant un apropament des de la reflexió en l'acció, per sobre d'apropaments de caràcter més tècnic; 3) L'empoderament com una escala graduada on distingeix diferents graus d'empoderament o de desempoderament implícits en diferents posicions (Arnstein, 1969); 4) L'empoderament com un procés dialògic (Freire,1972), que permet a l'individu ser més conscient del context social del seu entorn i dissenyar una ruta d'empoderament en diferents dominis centrats en l'individu o en la societat.; 5) l'empoderament com una pràctica anti-opressiva (Phillipson, 1992).

En aquesta línia alguns autors presenten una estructura sobre de la pràctica de l'empoderament basada amb els principis de Freire, Shön i Phiipson organitzada

sobre dos eixos de coordenades: el domini d'empoderament⁸ i el grau de reflexió crítica sobre la pràctica. Doncs, la pràctica de l'empoderament significa un cercle contínuum de reflexió-acció-avaluació i l'interjoc entre pensar i fer. En definitiva esdevenir crític i autocrític (Payne, et al., 2001). Sembla, doncs que els dos components claus de l'activitat d'empoderar són el domini en què té lloc aquest i la capacitat crítica i reflexiva dels seus actes per part del subjecte o la col·lectivitat.

Dominis de l'Empoderament

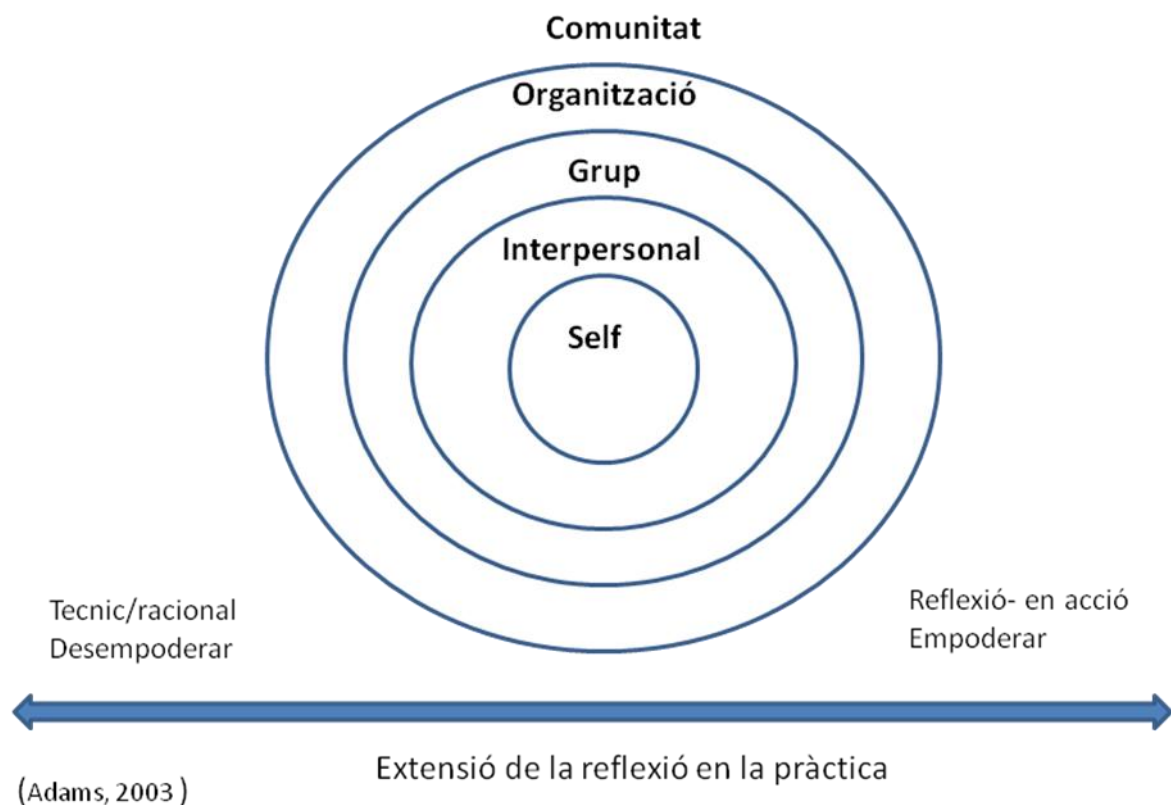

Figura 2.1. Estructura de l'empoderament en la pràctica

I mentre Adams parla de dominis, altres autors parlen de fases, de nivells en espiral, de dimensions de l'empoderament. En aquest sentit, cal destacar el treball empíric de Keiffer (1984) que proposa tres nivells: un nivell personal, on l'empoderament és

⁸ Dominis d'empoderament: L'ús del terme domini és un intent per sortir del llenguatge jeràrquic dels nivells. Una persona pot trobar-se anant d'un costat a l'altre, d'un domini a un altre o estar en més d'un simultàniament. Els cercles exteriors impliquen la inclusió dels anteriors dins d'ells i eviten la idea que un nivell sigui més alt que un altre.

l'experiència d'obtenir un increment del control i influència en la seva vida quotidiana i participació comunitària; a nivell de grup petit, on l'empoderament implica compartir experiències, anàlisi i influència del grup a partir dels seus propis esforços (Presby, Wandersman, Florinm Rich&Chavis, 1990); i un nivell comunitari, on l'empoderament implica donar-li la volta a la utilització dels recursos i estratègies per reforçar el control de la comunitat (Labonte, 1989). Però, és important advertir que tots coincideixen en la dificultat de separar els tres nivells, interactius i fortament interconnectats entre ells. Malgrat, en cada un, l'empoderament significa quelcom diferent. Els avenços assolits en un camp faciliten l'èxit en l'altre (Leon, 1997, p.20).

Des de les teories transformadores, basades en els treballs de Freire i Habermas, quan ens aturem a examinar el procés d'empoderament i explorar els factors i mecanismes que motiven a les persones a actuar. És important explorar primer de quina manera elles prenen decisions que contribueixen a canvis dins l'experiència quotidiana de les seves vides. Donat que per adquirir una major consciència i habilitats és necessari transformar la visió que un té sobre el món i sobre si mateix i desenvolupar nous acords i formes d'interrelació. Pels autors citats només a través d'un examen crític dels paradigmes definits culturalment i assimilats per la socialització es poden crear noves formes de veure el món i de relacionar-se amb ell segons Merizow (1991) i Freire (1973) (citats a Schuler, p.35). La persona que no té una consciència reflexiva és una persona objecte, sense capacitat per escollir i sotmesa a les decisions d'altres. En aquest sentit Freire distingeix que una cosa és la capacitat per objectivar la realitat i l'altre és conèixer-la d'una manera crítica per transformar-la. I el procés de passar d'una consciència a l'altra és el procés conscienciador (Freire, 1970, p.36).

L'educació i el treball social són en si mateixes disciplines transformadores i ambdues utilitzen eines socioeducatives per als processos d'empoderament i transformació social. L'educació, amb independència de l'edat en què es doni, s'ocupa d'obrir identitats, ajudant a les persones a explorar dins seu, noves maneres de ser, més enllà del moment actual (Wenger, 2001, p.311). Dins el treball social comunitari, autors com Barbero(2005), Marchioni (2001), Ander Egg (1982), Twelvetress (2002) posen èmfasi en l'acompanyament social a la persona i a les comunitats per cercar oportunitats internes i externes que li permetin assolir canvis en les seves vides i en les causes generadores de les situacions socials de desigualtat. Altres corrents vincularien l'organització comunitària a la salut, entesa com l'estat de benestar que suposa que una persona tingui la capacitat física, psicològica, i social d'actuar en el seu medi i accomplir els rols que es proposa de manera satisfactòria per a ella i als grups en els

quals es desenvolupa (Guindon, 2010)⁹. Els grups d'acció social, com el nostre cas d'estudi, són considerats una eina de mobilització social i d'organització comunitària per assolir-ho.

2.4 Xarxes socials

2.4.1 Capital social, capital relacional

Les relacions socials constitueixen la base del capital social el qual es genera i s'acumula a partir de les relacions que les persones estableixen entre elles. En aquest sentit a continuació es presenta el terme des de la seva dimensió comunitària la qual està constituïda pels recursos que neixen de les relacions socials, dels vincles que emergeixen entre les persones i organitzacions i que sostenen les xarxes de cooperació i de participació dels membres d'una comunitat. El capital social es configura per la confiança, la reciprocitat, el suport mutu, el compromís cívic, que es teixeix en l'espai de les xarxes socials, donant lloc a beneficis reals i simbòlics com: ajut, cura, empatia, respecte, sentit d'obligació i confiança vers l'altre, pertinences, identitat, etc. que conformen un sistema protector i guaridor davant les situacions vitals de risc social en contextos socials de vulnerabilitat (Parra, Prat, Sandin, 2010). Els productes resultants de les relacions constitueixen 'actius comunitaris' determinants en el desenvolupament de les comunitats, especialment en contextos d'exclusió social i pobresa. Des d'aquesta perspectiva es troben investigacions sobre estudis de casos, orientats, d'una banda, a demostrar els beneficis del capital social en entorns vulnerables. I per l'altra, centrats en la construcció d'instruments de mesura de les dimensions del capital social d'una comunitat (Forni, Siles, Berreiro, 2004).

La trajectòria teòrica del capital social s'inicia, d'una banda, amb els treballs d'investigació de Granovetter (1973) sobre la fortalesa dels vincles dèbils (no primaris) en la mobilitat ocupacional i l'accés a l'ocupació. I de l'altra, els treballs de Bourdieu (2003), en què tracta el concepte des de la seva funció instrumental centrada en els beneficis (reals o potencials) que les persones obtenen de la seva participació en determinats grups i en la construcció de relacions socials duraderes de coneixement i

⁹ Guindon, Marise (2010). Comunicació personal. Seminari: El desenvolupament Comunitari com a estratègia per la millora de la salut i el benestar al Quebec, 25 i 26 de Maig 2010, Universitat Barcelona.

reconeixement mutu (p.248). Per a aquest autor el capital social és un mitjà a través del qual podem accedir a altres tipus de capital com l'econòmic.

Més endavant, Coleman (1991) desenvolupa la idea que el capital social és un atribut inherent en l'estructura social on les persones es troben inserides (p.305). I és en l'intercanvi d'obligacions i expectatives entre elles (quan un individu fa quelcom per un altre) que es facilita l'assoliment de certes accions per part dels actors sota l'interès personal. Així mateix també el considera un "bé public" en tant que és tota l'estructura social - i no només els que han fet esforços i participat de les relacions- els que disfruten dels seus beneficis.

Aquesta darrera idea serà recollida per Putnam (2003) en la seva anàlisi a nivell més macro, en què desenvolupa el capital social com un atribut de les comunitats, i no simplement com un recurs de caràcter individual. Segons ell, les dimensions del capital social com la confiança, la reciprocitat¹⁰, les xarxes i sobretot, el compromís cívic faciliten l'acció coordinada i poden explicar per què certes comunitats assoleixen majors cotes de desenvolupament que d'altres (p.167). La confiança és definida com un component essencial del capital social [...] i lubrifica la cooperació. Com més alt és el grau de confiança dins d'una comunitat, major probabilitat de cooperació, i viceversa, la cooperació reforça la confiança (p.171). El mateix autor identifica que és en les xarxes horitzontals¹¹ amb una interacció social intensa on s'estableixen les xarxes de compromís cívic tals com les associacions de veïns, clubs deportius, cooperatives, societats corals, etc. I per tant, com més denses siguin les xarxes d'una comunitat, més probable és que els ciutadans estiguin disposats a cooperar pel benefici mutu (p.173).

Per a tots tres autors, la densitat de les xarxes són un element que garanteix les expectatives de reciprocitat, incrementa la confiança entre els membres, estimula la continuïtat de les relacions i garanteix que els seus membres possiblement tornin a trobar-se en altres oportunitats i contextos. És evident que a mesura que el grau d'interdependència entre els individus augmenta (arrel de l'establiment de relacions d'obligació i expectatives recíproques) la densitat de les xarxes s'incrementa i genera

¹⁰ El principi de reciprocitat, es sustenta en la creença que un benefici concedit avui serà tornat en el futur. Aquest fet limita les conductes oportunistes i augmenta la confiança per part de qui participa en aquest tipus de relacions, a mesura que les expectatives posades en els altres són concretades (Forni, Siles i Barreiro, 2004).

¹¹ Putnam (1993) estableix dos tipus de xarxes: les verticals que vinculen agents desiguals en relacions asimètriques de jerarquia i dependència; i les horitzontals, que reuneixen a agents d'estatus i poder equivalent.

alts nivells de cohesió intragrup, que facilita el sorgiment de normes i sancions, que influeixen positivament en el desenvolupament i la continuïtat de les relacions basades en la confiança i reciprocitat, condició *sine qua non* per la creació de capital social. La densitat i l'estructura tancada de les xarxes permet d'una banda, l'accés a informació fiable de l'entorn i per l'altre, el control dels possibles comportaments oportunistes incrementant el capital social de grup i el de les comunitats cap a una relació de cooperació honesta. Aspecte rellevant en tan que les relacions incloses en el capital social es caracteritzen per ser inespecífiques, amb horitzons temporals incerts, i això les fa més vulnerables a trencar les expectatives de reciprocitat (Forni, Siles i Barreriro, 2004).

Sembla que els treballs de Putnam sobre el desenvolupament del capital social comunitari, en l'anàlisi de les associacions civils a les regions italianes, poden ser útils com a referents per emmarcar l'estudi del cas de Sant Roc. Identifica les regions cíviques com aquelles que compten amb xarxes denses d'associacions i un compromís actiu en els assumptes públics. A partir del qual són capaces de demandar eficiència als governs locals, donat que estan preparades per actuar col·lectivament per assolir metes compartides. Putnam (1993) sosté que les comunitats portadores de capital social són aquelles que han desenvolupat un grau de compromís civic major, referint-se, a la participació dels ciutadans en els assumptes públics. El nivell de civisme d'una comunitat es mesura, entre altres indicadors, per la vitalitat associativa, pel nombre d'associacions existents i per la participació en elles, juntament amb la percepció dels ciutadans sobre la possibilitat de poder influir en els assumptes de la seva zona, així com el grau d'informació que tenen sobre els assumptes comunitaris. Les xarxes de compromís civic, són l'expressió de les interaccions horitzontals i un component essencial del capital social. La seva importància rau tan pels efectes interns que produeix en la conducta de les persones que participen en les entitats ciutadanes (bàsicament hàbits de cooperació i solidaritat i el sentit de responsabilitat compartida pels esforços col·lectius), com pels resultats que aconsegueix la comunitat en el seu conjunt (p.204).

Arribats a aquest punt és interessant presentar algunes controvèrsies teòriques: la primera està relacionada amb la mesura de la qualitat de les xarxes socials. Mentre per a Putnam, Coleman, Bourdier aquesta se situa en en la densitat de les xarxes sota l'argument que "la intensitat" i "proximitat" de les relacions facilita als individus i grups certes avantatges competitives a l'hora d'obtenir certs beneficis i assolir interessos. De forma oposada les teories de Ronald Burt (1992) la situen en l'argument dels "forats

estruturals"¹² entre grups i 'les connexions de pont' perquè aconseguir connectar als individus amb grups diferents als que pertanyen (salvant els forats estructurals), i possibilitant l'accés a informació referent a entorns llunyans i inacessibles a l'individu per si mateix i als seus grups de pertinença.

La segona controvèrsia es refereix al capital social com un recurs individual (Granovetter i Bourdier) o col·lectiu (Coleman i Putnam, explícitament). Hi ha altres posicions més conciliadores que el consideren tant un recurs individual, a través del qual els individus accedeixen a determinats recursos a partir de les relacions que mantenen a nivell individual, com un recurs col·lectiu, on els grups socials obtenen certs beneficis a partir de la seva constitució en xarxes de tipus exocèntric¹³.

En síntesi podem concloure que la construcció de capital social, d'una banda, no parteix només de l'establiment de vincles estrets (relacions cohesives entre agents equivalents), sinó de la capacitat dels actors per establir diferents relacions fora del seu grup de pertinença [...]. I per l'altre, ens trobem davant d'un concepte multifacètic, capaç de manifestar-se de formes diverses i capaç de produir resultats diferents en cada cas. (Forni, Siles i Barreiro, 2004).

2.4.2 Xarxes socials i participació social

Les xarxes socials no es poden estudiar separatament del context social i local on s'originen. Sens dubte, les característiques contextuais repercuteixen en el tipus de vincles que les persones estableixen entre elles i la seva comunitat. En aquest sentit, el capital social d'una comunitat està condicionat a la forma de l'estructura de relacions entre les persones, a la finalitat d'acció i el context social particular del lloc.

¹² Per aquest autor l'estructura social està formada per diferents grups d'individus que mantenen relacions més o menys estretes entre sí, separats entre ells, pels anomenats forats estructurals. Això vol dir que els individus membres de cada grup es focalitzen en les seves pròpies activitats, sense tenir en compte els individus que es troben a fora. Els individus, les relacions dels quals aconseguir superar o a travessar aquests forats i distàncies estructurals, compten amb una avantatge competitiva respecte la resta. És una oportunitat per vincular-se a altres individus pertinents a altres grups, trencant el corrent d'informació i accedint a altra informació respecte el que passa en entorns diferents del propi, incrementant així les seves possibilitats d'acció (Forni, Siles i Barreiro, 2004).

¹³ Lomnitz (1975) classifica les xarxes en dos tipus: Exocèntriques (conformades a partir d'un grup social unit per relacions de cooperació, caracteritzades per l'intercanvi de tots amb tots, basat en un principi de 'reciprocitat generalitzada' en el qual no existeixen persones que centralitzin les funcions d'intercanvi. egocèntriques (conformades per les relacions centrades en un individu determinat, constituïda a partir del conjunt d'individus amb qui intercanvia béns i serveis (citat a Forni, Siles i Barreiro, 2004).

En situacions d'exclusió social, l'establiment de vincles forts (freqüència i proximitat física) entre els llaços informals de les persones, a través de modalitats informals de sociabilitat entre familiars, amics, veïns, companys de feina en activitats com sortir a passejar, trobar-se per menjar, visitar-se entre si, etc. són realment proveïdores de suport social, afiançament de la reciprocitat i confiança i esdevenen vitals pel sosteniment de les xarxes socials. També, la percepció que tenen les persones del seu entorn físic (espai públic i els serveis públics en general, de salut, educatius, transport, seguretat, etc.) incideix en la manera com els individus es relacionen entre si i la seva disposició per a l'acció conjunta i les formes públiques de participació social¹⁴ en les associacions comunitàries (associació, clubs, església, etc.), a través de les quals es construeixen habilitats cíviques (Putnam, 2000, p.95).

En aquest sentit, la literatura revisada evidència una relació directa entre els xarxes socials i la participació de les persones en les associacions comunitàries i els moviments socials. Les xarxes socials són afavoridores de l'emergència i creació de grups d'acció social, de ciutadans sensibles sobre l'espai públic. Si bé, la Xarxa no es troba dins un moviment social, desconexem si en un imaginari escenari futur- per què no ?- podria estar enxarxada amb altres grups similars amb qui compartís algunes propietats, i en modifiqués d'altres, per la permeabilitat amb les noves relacions, i esdevingués un moviment social que reivindicui el paper de la ciutadania en el disseny i manteniment de l'espai públic. Tanmateix, l'estudi descriptiu extens de la recerca, s'endinsa als tipus de vincles que les organitzacions i entitats ciutadanes i educatives estableixen entre elles a Badalona sud i sota quins objectius ho fan, per analitzar el tipus de capital social que són capaces de generar complementàriament al de les xarxes informals.

Dins d'aquest àmbit de recerca trobem resultats cada cop més consistents que relacionen la mobilització social – sobretot de caràcter micro- amb l'efecte que tenen les xarxes personals sobre la participació individual en els moviments socials. I la incidència dels lligams formals i informals en les diferències de participació i la intensitat de compromís. Segons les investigacions de Passy i Giugni (2001)¹⁵, malgrat aquest és un bon resultat en si mateix, sembla que encara és insuficient per afirmar que les xarxes socials personals són un bon predictor de compromís social. I assenyalen la necessitat de seguir investigant per precisar millor les dimensions dels

¹⁴ Putnam(2000). Es refereix a la participació social, com la participació pública de les persones a través dels grups comunitaris, com a formes elevades de participació en relació a les xarxes informals (p.95)

¹⁵ Passy, F. Giugni, M. Social networks and individual Perceptions: Explaining Differential Participation in Social Movements, was presented II Eropean Conference on Social Movements, Vitoria (Spain), 2-5 October 1996.

l·ligams socials com a facilitadors de l'activisme, i el rol que juguen sobre les formes d'adhesió de les persones als moviments socials. Altres recerques prèvies, mostren com la gent gaudeix en l'acció col·lectiva principalment a través dels l·ligams interpersonals que fa: això són les xarxes informals (della Porta, 1988; Gould, 1995; Mc Adam, 1988b; Snow, *et.al*, 1980) i com aquestes influeixen en la intensitat de participació i la natura dels l·ligams que vinculen els 'reclutadors' i 'reclutes'¹⁶. També, podem citar, els coneguts estudis de Granovetter (1973) que assenyalen la importància dels vincles dèbils com a poder connector en el cas de l'accés al mercat de treball. Aquests van ser un punt de partida perquè Pizzorno (1986) més tard constates que en el cas dels moviments socials són els vincles forts els generadors d'implicació. En aquest sentit sembla que les persones connectores (*recruiters*) juguen un rol important per reduir la incertesa dels que (valoren) incorporar-se al moviment -o grups d'acció social -donada la manca d'informació i coneixement que tenen de l'organització, especialment en fases embrionàries. La confiança inicial que els participants tinguin cap a aquests (habitualment amics propers) és clau. Donat que són els qui els poden convèncer de que és un bon lloc on vincular-se (Citat a Passy & Giugni, 2001, p.128). En aquest sentit, sembla que les xarxes informals¹⁷ de les persones connectores tenen un paper clau en la implicació de nous membres cap a la participació formal.

Aquests autors destaquen l'efecte directe que tenen les xarxes socials en la participació però sobretot, els seus efectes indirectes, a través de tres funcions bàsiques: a) la *funció connectora estructural*, relacionada amb la localització dels actors socials en una estructura de xarxa, que permeten connectar estructuralment els individus a les oportunitats de participar. b) la *funció socialitzadora* que es refereix a la formació dels valors, creences i producció d'identitats compartides facilitant la mobilització de la persona en un determinat àmbit d'acció. És important veure de quina manera intervenen al llarg del procés de micro mobilització i suggereixen veure les funcions de socialització com una fase a llarg termini que precedeix la connexió estructural, que té lloc abans de la implicació c) la *funció cognitiva*, es refereix a la incidència directa que tenen les xarxes socials en els paràmetres cognitius de les persones, els quals incideixen en els seus nivells d'implicació. Sobretot, en les

¹⁶ Traducció literal del terme anglès *recruiters and recruits*. En el text posterior s'ha traduït per incorporadors i incorporats; adhesors i adherits.

¹⁷ Els llaços informals que les persones fan entre familiars, amics, veïns, companys de feina a través d'activitats com sortir a passejar, trobar-se per menjar, visitar-se entre si, etc., són realment generadores de confiança, suport social i ajuda mútua.

eleccions i percepcions individuals que fan els participants en el moment que tenen una oportunitat per participar. Si les xarxes personals tenen un impacte en les percepcions individuals és important considerar-les en el treball de formació, més enllà de la forma d' implicar- se que acabi adoptant la persona.

L'acció social és doncs, el producte de dos components entrelaçats entre ells: d'una banda, els components estructurals de l'acció (oportunitats, espais, canals...), i de l'altra, les intencionalitats individuals forjades en base a les percepcions construïdes entre el teixit de les seves xarxes personals.

La percepció que els diferents membres tenen sobre el significat de la participació política es construeix i es reproduceix a partir de paràmetres cognitius constantment redefinits, modificats pels individus i modelats per les relacions socials que teixeixen entre ells. També la vinculació que les persones fan a les xarxes formals està directament relacionada per la percepció individual i col·lectiva de la seva efectivitat. I les xarxes informals influeixen i alteren la percepció del risc implicat en la participació (della Porta, 1988).

Sembla interessant ampliar aquest darrer punt, assenyalant que els paràmetres cognitius, estan relacionats, d'una banda, amb els interessos individuals, sensibilitats i grau de preocupació que les persones tenen per un tema en concret, o sigui, quin lloc ocupa dins de la seva escala de prioritats -un lloc central o perifèric?- ¹⁸ i quina afectació té respecte altres problemes relacionats amb el seu context quotidià de vida o de l'entorn més ampli. Aquest aspecte ens evoca a continuar cercant específicament investigacions que d'una banda, analitzin la influència dels determinants socials (precarietats econòmiques, processos migratoris recents, situacions personals o familiars desestabilitadores, etc.) que incideixen en la qualitat de la vida comunitària, i concretament, en la participació social de determinats col·lectius. I per l'altra, el rol que juguen les experiències prèvies personals (de participació o socials) que les persones han tingut en el seu passat, com a facilitadores d'altres participacions. Les percepcions individuals canvien quan hom ha tingut experiències prèvies properes, que permeten connectar- se a altres pràctiques de participació. Per exemple, persones que han

¹⁸ Per ampliar veure Moscovici (1981) *Psicologia de las minorias activas*. Per aquest autor, el nucli central o elements perifèrics són components que configuren la representació social que les persones fan dels coneixements i les accions i com a partir d'aquestes darreres transformen la vida social. El sistema central ve determinat per les condicions històriques, sociològiques i ideològiques, i es troba determinat per la memòria del grup, es mostra estable, coherent i resistent al canvi. El sistema perifèric és més sensible a les característiques del context immediat, és més flexible i permet la possibilitat de transformar la representació social. Altres autors com T.R Villasante (2002) descriuen els temes 'sensibles' comunitàriament com a centrals pel el seu valor mobilitzador i els temes insensibles, perifèrics com a no mobilitzadors.

viscut situacions de realitats socials properes a les seves trajectòries vitals, esdevenen més vinculadores cap a moviments de solidaritat (Andrew, 1991) i que les xarxes que comparteixen un marc cultural similiar o són culturalment properes a un moviment, facilita la socialització de persones membres vinculades a aquestes xarxes. En aquest sentit, no és estrany observar com les religions han estat -històricament i ideològicament- properes a moviments socials de solidaritat.

En síntesi, sembla que la combinació entre la participació formal/informal i les funcions connectores / socialitzadores / cognitives ens porten a parlar de diferents tipus de xarxes socials dins el moviment social. I si entenem el treball social comunitari, com una forma de recolzament a les organitzacions socials i entitats ciutadanes i a les seves opcions polítiques, les xarxes socials són una poderosa eina conceptual que permet localitzar els actors socials, identificar les seves percepcions individuals, les seves accions, establir ponts entre els nivells micro- macro, assegurar la transició de processos de petita escala a gran escala, i connectar estructures i organitzacions¹⁹ (Emirbayer and Goodwin, 1994; Tilly, 1998).

2.5 Espai públic

2.5.1 La ciutat i l'apropiació de l'espai

La ciutat, i més concretament el barri de Sant Roc, és un barri perifèric, una zona suburbana d'una ciutat de la conurbació metropolitana de la ciutat de Barcelona. La suburbanització dels entorns de les ciutats metropolitanades es va iniciar als anys 50 -60 per acollir la primera immigració espanyola, però als 90 sota formes d'expressió diferents continuen essent receptora de nous veïns, mentre els centres de les ciutats continuen buidant-se cap a la perifèria.

Els suburbis esdevenen el 'medi natural' per un alt percentatge de persones que hi viuen, sobre el qual existeix una imatge social i desig per part de la població de voler abandonar el barri per ser una zona degradada. Aquest imaginari existeix en una part important de la població fixada dels primers habitants del barri als anys 60, que no han pogut marxar-ne (encara que si ho han fet els seus fills) i també és per als nous veïns,

¹⁹ El terme anglès *agency*, no ha estat traduït literalment al català. S'ha optat per utilitzar el terme organització social, donat que és un terme més familiar al nostre sistema social.

la única alternativa possible per accedir a un habitatge. Ara bé, malgrat les raons per marxar o quedar-se, estan vinculades a les possibilitats econòmiques per anar a una zona millor en tots dos col·lectius. Poden haver-hi altres raons importants com són les dificultats d'adaptar-se a un nou espai que no és conegut ni viscut (aspectes de l'apropiació i cognició de l'apropiació) i la necessitat de reestructurar les seves relacions socials. En canvi, els nous veïns, sí, s'han vist abocats a afrontar els efectes negatius de la pèrdua de referents i reestructurar els seus hàbits funcionals més primaris, amb la pèrdua de bona part de la seva autonomia quotidiana quan hi ha limitacions en el domini de la llengua funcional.

2.5.2 L'apropiació de l'espai públic.

El territori constitueix un referent estable per les persones. El barri de Sant Roc és l'escenari social i l'espai on les dones del estudi de cas, creen, interpreten i es mouen, per modificar el món social que les envolta. Les ajuda a orientar-se, però també a preservar la seva identitat davant de si mateixes i dels altres. L'apropiació de l'espai - en tota la seva complexitat- apareix com un nucli central en la interacció entre el ser humà i el seu entorn físic. Apropiar-se d'un lloc no és només fer d'aquest una utilització reconeguda, sinó establir una relació amb aquest, integrar-lo amb les pròpies vivències, arrelar-se i deixar la pròpia empremta, organitzar-lo i devenir actor de transformació. Fins i tot, acotant-lo per limitar l'accés, únicament als escollits, acceptats, i amb això diferenciar-se dels altres, situar el seu lloc en la societat, especificant-se i oposant-se (M.J Chombart de Lauwe, 1976, p.524). Aquesta definició es presenta a mode de síntesi perquè integra els aspectes d'acció, d'imatge, d'identificació, interacció, projecció i personalització, territorialitat i privacitat en un espai i un temps determinat aportats pels diferents autors que a continuació es presenten.

Un cop emmarcat el concepte, es presenten les aportacions recollides per Pol (1996) sobre els diferents marcs disciplinars que ajuden a matisar i a perfilar el concepte d'apropiació, que si bé, neix de la mà de la psicologia social i ambiental, és desenvolupada per un ampli conjunt de disciplines com l'arquitectura, la sociologia, la filosofia: les diferents propostes teòriques poden ser útils per analitzar alguns aspectes concrets del nostre estudi de cas i les seves accions d'apropiació de l'espai.

Dins de la primera, trobem dues línies epistemològiques molt diferenciades. Per un cantó, l'angloamericana amb autors com Brower (1980), Richardson (1990), que des d'una perspectiva positivista estudien la influència perjudicial de l'espai en l'individu, tant a nivell individual (hospitals, institucions,...) com a nivell social (descontent pel desenvolupament de l'hàbitat, tan a nivell d'habitatge com d'urbanisme). I per l'altre, la francòfona i germànica (Graumann, 1976; Lefebvre, 1971) més centrada en el context fenomenològic, d'arrels marxistes i culturalistes.

Sembla que en aquesta segona línia teòrica trobem alguns elements interpretatius interessants pel cas que ens ocupa. En primer lloc, utilitza la idea d'apropiació com a terme oposat al concepte marxista d'alienació²⁰ (la falta d'identificació de la persona amb els objectes que produeix). I a partir d'aquí proposa l'apropiació com la *reinterització* de l'objecte que es fa a través de l'activitat, *reaprenent-lo* amb nous actes, adquirint un 'saber fer'. Per Marx té el sentit d'apropiació com a procés històric, en el seus nivells 1) col·lectiu (integració cultural); 2) històric- individual (com la persona integra i es fa seu el desenvolupament dels seus avantpassats); 3) l'històric del subjecte (els canvis que la persona experimenta abans i després de l'apropiació). Per autors com Lefebvre (1971) també revisor de les tesis marxistes, el procés d'apropiació contra l'alienació, es dona en el marc de l'esfera de la vida quotidiana. Més endavant Korosec (1986) defineix l'apropiació com un procés complex entorn de les següents consideracions: 1) el subjecte es fa a si mateix a través de les seves pròpies accions; És el domini de les significacions de l'objecte (no únicament el domini legal); 2) És un saber fer històric mediatitzat socialment, que implica un procés de socialització i les potencialitats de l'individu, sense necessàriament estar lligat a la possessió material; 3) Com a dimensió social ha de ser considerat en un context sociocultural concret. 4) No és una adaptació, sinó el domini d'una aptitud (per tant la socialització i l'educació són importants); 5) L'apropiació és un procés dinàmic d'interacció de l'individu (vivència interioritzada i subjectiva) amb el seu medi extern. 6) Tota apropiació és un procés, i caldrà considerar el canvi de subjecte en el temps, no només el canvi de l'objecte en l'espai. 7) La cultura de cada individu implica una apropiació diferent.

Sansot (1976) des de la sociologia veu l'apropiació de l'espai com un procés d'empremta, cognició i identificació que, malgrat ens ve donat, només ens el fem nostre quan podem deixar la nostra empremta o ens identifiquem amb ell. També Chombart de Lauwe, (1976) des de la psicosociologia, introdueix la idea d'apropiació i

²⁰ Concepte que també va ser desenvolupat per altres perspectives no marxistes.

familiaritat i la idea de desapropiació i inhibició per explicar com els processos cognitius i afectius fan que una persona, individualment o en grup, senti que aquell espai no li pertany, i li sigui aliè. Allò agradable, transmet una sensació de plaer, possessió i realització, mentre allò desagradable, genera estranyesa, i ens mostrem aliens. Barbey (1976) des de l'arquitectura parla que l'apropiació de l'espai reflecteix les diferències en els models culturals, rols socials i formes i estils de vida de cada família i individu. El psicoanalista Vilella Petit (1976) parla de l'espai apropiat i l'espai apropiant. L'apropiació està vinculada, d'una banda, a la projecció que la persona fa de l'espai apropiat. Hi ha una transformació intencional de l'espai per donar una determinada imatge nostra i reflecteix la nostra identitat i estil de vida. I per l'altra hi ha l'a apropiació que l'espai fa de nosaltres. Aquesta mateixa organització de l'espai ens lliga a les nostres formes de fer i ser, ens encotilla i ens dificulta la transformació. Rubert de Ventós (1980) des de la filosofia, vincula l'apropiació al consum de significats. Als objectes se'ls atribueix un significat a priori i el seu consum permet 'ser com', gaudir de les mateixes qualitats de reconeixement, status, modernitat, distinció, originalitat, que les persones o grups associen a l'objecte.

Tal com hem vist fins ara, els diferents autors veuen l'apropiació com un procés de transformació de l'espai en un lloc significatiu per la persona. Un plantejament diferent del que proposa Canter (1976, 1977), que es centra en determinar les característiques intrínseques d'un espai perquè esdevingui 'lloc', amb independència de l'apropiació que l'individu o el grups socials puguin fer d'aquest. Aquest autor enceta la discussió de la utilització de processos d'apropiació intencionats - o perversos- per aconseguir objectius de participació ciutadana i educatius. Brower (1980) tracta l'apropiació com un concepte subsidiari de la conducta de territorialitat, i l'explica com un exercici de control sobre un entorn particular relacionat amb l'ocupació, la defensa i el sentit d'identificació i pertinença a un espai. La defensa està en funció de l'amenaça percebuda, la qual aguditza la territorialitat que es manifesta de diverses formes (més vigilància, clarificació de límits, restringir normes d'ús, fer evidents els signes de territorialitat). Aquest autor proposa implicar els usuaris en el disseny i l'administració dels recursos, creant entorns més plàstics i adaptables a les condicions socials, estimulant l'exhibició de signes territorials que incrementin l'apropiació de l'espai, en el sentit de protecció i identificació, ja que les persones normalment s'aproprien d'espais no governats i tendeixen a personalitzar-lo amb objectes utilitzats com a indicadors o símbols de personalitat (real o desitjada).

Proshansky (1976), el pare de la psicologia ambiental nordamericana, reforça aquesta idea quan diu que l'autoidentitat del 'jo' està composta per un nombre de

subidentitats, una de les quals deriva de l'entorn físic, que ha format part de les experiències de socialització del subjecte. En el rol d'identitat de cada persona existeixen unes dimensions i característiques de l'entorn físic que ajuden a establir aquesta identitat. En aquest sentit introdueix la identitat del lloc (i el seu significat) com una component específica del propi jo del subjecte, forjada a través d'un complex conjunt d'idees conscients, inconscients, sentiments, valors, objectius, preferències, habilitats i tendències conductuals referides a un entorn específic. I subratlla que malgrat que l'apropiació es dona en llocs significatius per a les persones o col·lectius, per transformació activa o per identificació, no podem oblidar la seva vessant interactiva de la construcció de significat, el qual no està ubicat ni en els objectes, ni en la ment de les persones, sinó que emergeix com una propietat del procés d'interacció. Hi ha una influència mútua entre espai i subjecte, perquè l'individu projecta i introjecta. I amb contundència afirma que no hi ha intimitat sense interacció; no hi ha defensa sense interacció amenaçant; no hi ha significació si no hi ha interacció que requereixi creació d'identitat. Aquest procés de significació interactiva, però amb altres matisos, és recollit també pels autors de l'interaccionisme simbòlic (Blumer, 1967, Goffman, 1959) quan afirmen que la representació social de la realitat és construïda a partir de la resposta dels altres. D'aquesta manera hom pot entendre el significat del què està fent.

Per l'arquitecte català Muntanola, l'apropiació sempre és contingent, conjuntural. La transformació d'un 'espai' en 'lloc' es dona només quan aquest és transformat (recreat) en base als aspectes personals, individuals o de grup i els aspectes socials, culturals, geogràfics i històrics. El creuament d'aquests dos eixos proporciona la creació d'un significat d'apropiació que serà canviant a mesura que es modifiquin les coordenades.

2.5.3 Un model explicatiu de l'apropiació.

Les perspectives teòriques anteriors ens seran útils per desglossar les dimensions incloses en el procés d'apropiació del nostre estudi de cas, sembla important intentar proposar un model explicatiu i relacional sobre les diferents perspectives que ens permeti mostrar les interaccions existents entre els diferents elements. Si bé, s'ha optat per aquest model com a base per l'anàlisi de l'estudi de cas, s'evidencien també les seves limitacions i l'escassetat de models explicatius que contemplin l'apropiació

de l'espai sota la perspectiva transcultural, aspecte necessari per interpretar les accions transformadores en el context social de Sant Roc.

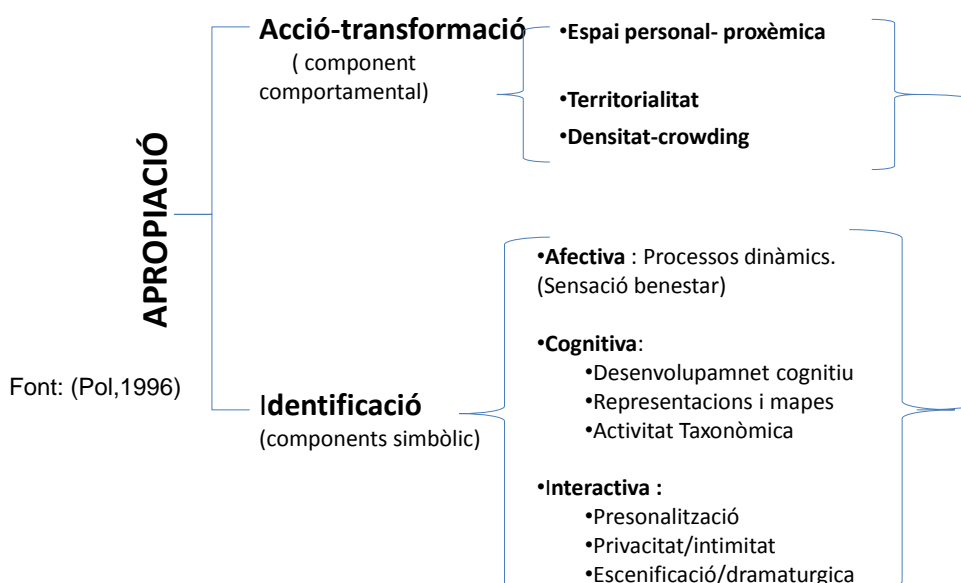

Figura 2.2. Components i interaccions conceptuais explicatius de l'apropiació.

Els dos components principals d'aquest model d'apropiació de l'espai són la interacció entre els components comportamentals de l'acció- transformació i la identificació simbòlica. Anem ara a desenvolupar-los:

Per una banda, l'acció transformació es refereix a la conducta territorial manifesta (que abasta des del comportament més primari de marcatge del territori, fins a l'ocupació territorial més complexa). La territorialitat està subjecta a l'amenaça percebuda, i per tant aquí hem de considerar la densitat i la sobredensificació i els aspectes proxèmics de distribució de l'espai públic. I mentre considerem que la territorialitat és instintiva com a reivindicació, delimitació i defensa, l'apropiació territorial és una conducta propositiva, en la qual les persones i els grups socials desenvolupen una voluntat i intencionalitat per compartir un territori, i on es produiran canvis en l'individu en un temps concret i altres canvis culturals, que s'han d'analitzar des d'una perspectiva transcultural.

I a mesura que es produeix l'acció transformadora es duu a terme la **identificació simbòlica** a través de la interacció dels seus components cognitius, afectius i interactius tan evolutius com estructurals, a través d'un espai que esdevé 'lloc' i permet als seus subjectes o grups socials identificar-s'hi a través d'una interacció simultània

entre els processos: 1) Afectius, centrats en la recerca de benestar (Vilella Petit, Prosahnsky); 2) Cognitius, que inclouen: el desenvolupament del coneixement en sentit ampli (Piaget i Vigotsky); la representació mental de l'espai; accions classificadores sobre la creació del sentit de lloc (Chombart de Lauwe, 1976), que en el cas d'estudis amb contextos d'immigració és una mostra d'arrelament en el medi receptor. 3) Interactius, que tan ens permeten la personalització (entesa com la transformació-adaptació i organització espacial que dota a l'entorn d'un significat pels altres i per mi mateix); com l'adaptació al subjecte o grup a través de la privacitat i intimitat com a control de les interaccions; com el desenvolupament d'uns rols socials.

El significat sorgeix de la interacció, malgrat el lloc té un sentit a priori pel subjecte, al construir-lo pren un significat i un valor diferenciat. Les accions sobre l'espai són causa i efecte (a la vegada) de les modificacions afectives i interaccionals. En aquest sentit s'apunta una limitació d'aquest marc teòric i l'interès de la investigadora per aprofundir el tema de la participació ciutadana i l'expressió transformadora de l'espai a través de l'art públic com a constructe d'identitat. S'identifiquen alguns treballs d'investigació dins l'àmbit de regeneració urbana a través de l'art i la societat que seria interessant revisar per emmarcar tèoricament algunes de les accions socials d'aquesta experiència.

Un altre aspecte del model, és l'existència d'una certa seqüencialitat entre l'acció transformadora de l'espai i la identificació simbòlica, que configuren un cicle continu, present al llarg del cicle vital de les persones. Sembla que en la primera fase de la infància, tendeix a prevaldre la conducta de modificació; després en una segona fase, el subjecte pot identificar-se amb la significació creada i tendeix a preservar-la i en etapes posteriors hi ha una identificació simbòlica més forta i es resisteix a la seva transformació, en tant que li proporciona identitat, constitueix una referència social o espacial i hi ha mínimament una habituació còmoda. Aquest procés s'accentua en moments personals difícils o moments crítics.

2.5.4 Les conductes responsables sobre l'espai públic

Seguint a Pol (1996), fins aquest moment ens hem referit als mecanismes d'apropiació de l'espai públic i privat, com a processos similars quan realment tenen èmfasis diferents. Mentre que l'espai privat ens l'apropriem sobretot per accions-transformadores, en l'apropiació de l'espai públic adquireixen més pes els components

identificatius (l'espai viscut). Per tant, tenen més pes els valors que transmet l'espai, la bona o mal imatge de l'entorn, la qual confereix al subjecte o grup unes característiques desitjables o positives per la seva identitat. I és en aquest punt on entren en joc altres elements relacionats amb la comparació social, relacions centre-perifèria, que en el cas de Sant Roc, configuren una expectativa social que la població jove més promocionada socialment vol abandonar el barri, per ser una zona degradada, en front la paradoxa que les persones grans es troben altament identificades amb el barri, i és aquí on conserven totes les seves relacions socials i hàbits funcionals més primaris, juntament amb la població nouvinguda que intenta arrelar-se al medi receptor. Tot això posa de manifest el paper decisiu de l'apropiació en la presa de decisions de quedar-se o marxar perquè es crea un sentit social de lloc, de simbolisme compartit, que aglutina una comunitat i li confereix una identitat col·lectiva positiva, en base a un coneixement de l'espai, un habitatge, una identificació a través del temps, és a dir, una apropiació.

En l'actualitat han adquirit una força considerable els programes de sensibilització i les campanyes de divulgació -no les ordenances de civisme- impulsades per les organitzacions socials (Escoles, Ajuntaments,...) adreçades a adults i infants que promouen conductes de més respecte i civisme. Tanmateix, per un cantó, els que més responen són els ja sensibilitzats i, per l'altre, van acompanyades d'una sensació de fracàs, de no arribar a l'objectiu proposat de canviar actituds i comportaments (Pol, 1996, p.39) . Diverses teories han demostrat que la informació i coneixement no garanteixen un canvi d'actituds ni de comportament (en relació a l'entorn, els estigmes socials, etc..)²¹. Els processos de canvi d'actituds són molt més complexos i estan relacionats amb l'apropiació de l'entorn, el sentiment de pertinença i les representacions socials que fan els subjectes de l'espai urbà, a través del qual construeixen una manera d'interpretar i pensar la realitat quotidiana en forma de coneixement social. Allò social intervé en la manera com es situen els grups i els individus en l'espai, a través de la comunicació que estableixen entre ells, a través dels marcs d'aprehensió que els proporciona el seu bagatge cultural, a través dels codis, valors i ideologies relacionades amb les posicions i pertinences específiques. (Moscovici,1986, p.473).

²¹ Recomano veure la recerca: Scottish Government Social Research (pub 2007) Well? What Do You Think? (2006), disponible A: Scottish Recovery Website (7/6/10) <http://www.scottishrecovery.net/content/mediaassets>. Els resultats d'aquesta recerca fonamenten la campanya social 'see me' (Escòcia. Regne Unit) que incideix en el canvi d'actituds de la població sobre l'estigma social de la malaltia mental. <http://www.seemescotland.org.uk> Consulta 6 juny, 2010.

La ciutadania cada cop més s'aïlla en seu entorn immediat de l'habitatge i es situa portes endins, considerant que tot allò que hi ha portes enfora li és aliè, perquè s'escapa directament de la seva gestió. Portes en fora, s'inicia el sentiment que allò no és teu, hi ha un enuig - o rebuig – de l'entorn que és viscut com una agressió (soroll, trànsit, autopistes, pol·lució, deficiència de serveis, paisatge degradat, impacte ambiental), que juntament amb l'allunyament dels centres reals de poder i decisió sobre l'espai públic en uns pocs, provoca una progressiva impossibilitat d'apropiació per 'acció-transformació' (Pol, 1996, p.40). L'espai cada cop és més impersonal, sofreix canvis constants, una reorganització sense cap relació amb les seves pròpies necessitats i aspiracions que impedeix el sentit d'apropiació per part de tots. En les comunitats del context social del nostre estudi de cas, l'espai extern, en algunes zones del barri, comença en el mateix replà de l'escala. Aquest context de crisi, inhibició i escepticisme vers l'espai públic, s'ha d'entendre vinculat al desencant ideològic de les formes de participació formals i representatives, el sentiment d'impotència i distanciament de les formes de governar i gestionar i la pèrdua del sentit polític de la participació ciutadana, des del punt de vista de Arendt i també l'exuberància del consumisme, que prima els valors inesgotables, substituïbles, efímers, adquiribles a través del diner.

A mode de síntesi, sembla que trobem entre els diferents components de l'apropiació, una eina per comprendre i explicar per què alguns espais de la ciutat es mantenen nets, conservats, integrats, usats i valorats i cuidats per les persones que els utilitzen, mentre altres espais esdevenen degradats i descuidats per part dels seus usuaris. La implicació, identitat i significació de l'espai serien possibles respostes, però no suficients, en contextos d'exclusió social. En la recerca teòrica feta en aquest treball s'identifica un buit en la investigació de l'apropiació quan conflueixen entorns de socialització marginals i variables culturals. Arribats a aquest punt sembla necessari referir-se a la participació social – no la domesticada o instrumentalitzada- sinó la que arrenca de l'acció social com una via per millorar la conservació de l'entorn (Brower, 1980).

Tercera part: treball de recerca

3 Definició del problema de recerca

3.1 Antecedents

En aquests darrers deu anys les institucions públiques i les entitats que formen el teixit associatiu del barri Sant Roc (Badalona) han estat preocupades per la recuperació de l'espai públic, com un espai digne, educatiu, i saludable per a la convivència.

Les actituds de desresponsabilització que els mateixos veïns tenen cap a l'espai comú, juntament amb una insuficient inversió en manteniment i la manca de projectes de civisme provoquen un progressiu deteriorament de la convivència dels diferents col·lectius que hi viuen. A la pèrdua dels valors comunitaris per part dels veïns s'hi afegeix la reconfiguració social del barri amb l'arribada recent de nous col·lectius (romanesos, paquistesos, llatinoamericans), els quals per una banda es troben que desconeixen les formes de funcionament social i per l'altra, observen pràctiques incíviques i de convivència desconcertants, que el barri ve arrossegant per la desarticulació social existent entre el col·lectiu gitano i castellà que configuraven la realitat social fins ara.

Dins d'aquest escenari, emergeix una xarxa ciutadana que compta amb gairebé sis anys²² de recorregut, al voltant de la millora de l'espai públic, recolzada des del teixit associatiu i acompanyada per part de les institucions .

En aquest apartat intentaré passar de la 'idea' general d'investigació explicada en l'apartat 1 per fer que el problema d'investigació sigui manejable i factible de ser investigat a través de les preguntes d'investigació que, a la vegada, es troben connectades amb les perspectives teòriques i el marc conceptual exploratori previ.

A continuació es presenten els diferents escenaris o àrees d'estudi i les dimensions del problema que s'enfoquen en aquesta recerca, donat que no es poden tractar totes, així com els mètodes que es pensen utilitzar per a la seva descripció i anàlisi. Strauss i Corbin (1990,pp.37-38) ens recorden que la pràctica investigadora demana que *“les preguntes d'investigació ens donin flexibilitat i llibertat per explorar un fenomen en*

²² La investigació es centraria en la reconstrucció de l'experiència en el període 2003-2008 malgrat es situen antecedents previs anteriors a aquesta data que seran recollits com a tals.

profunditat (...) l'amplitud de les preguntes inicials va progressivament estrenyent-se i focalitzant-se durant el procés d'investigació, al anar descobrint la rellevància i irrellevància dels conceptes i les seves relacions.” (citat a Vallès, 2000, p.86)

3.2 Preguntes de recerca

La recerca planteja reconstruir de forma retrospectiva l'experiència de Dones i barri en Xarxa de Sant Roc a Badalona a fi de poder estudiar aquest fenomen des d'una perspectiva complexa, holística seguint els següents tres eixos articuladors, a través dels quals vull intentar respondre *Què és el que jo vull saber en aquest estudi ?* (Denzin. K i Lincoln.I,1998,p.37)

1. Quins són els processos de construcció d'empoderament personal i col·lectiu que es posen en joc per a la transformació social de l'entorn? Aquest eix ens aboca a l'estudi dels processos d'empoderament en els seus nivells individual-grupal i comunitari, a sistematitzar l'aprenentatge que aporten les xarxes informals²³ als actors implicats i finalment, estudiar de quina manera aquestes vinculacions proporcionen identitat individual-grupal i comunitària.
2. Quina relació hi ha entre les xarxes personals i les xarxes socials? Aquest interrogant ens aboca a l'estudi dels escenaris relacionals d'aquesta experiència que van des del seu entorn personal, fins a l'entorn del grup, fins a l'escenari tècnico-polític i associatiu, per tal de poder analitzar els elements de continuïtat, i discontinuïtat entre cadascun d'aquests entorns²⁴ i determinar el capital humà²⁵ construït a través d'aquesta xarxa.

²³ Es tracte del concepte de grups d'aprenentatge en xarxes informals, i de manera relacionada els conceptes de gestió del coneixement i de les comunitats de pràctica. Per ampliar aquesta idea recomano veure Wenger, E: Comunidades de pràctica. Aprendizaje, significado e identidad. Paidós, Barcelona, 2001.

²⁴ L'enfocament d'aquesta pregunta s'inspira en el plantejament metodològic de la tesi doctoral de N. Simó (1995)

²⁵ La idea de capital humà aplicada en aquest cas, englobaria, des del meu punt de vista, totes les potencialitats relacionals posades en contacte, les unes amb les altres, per a la transformació social de l'entorn físic i la convivència al barri de Sant Roc, entesa com una situació social complexa, multidimensional, i amb corresponsabilitats compartides.

3. Quins són els valors i processos que fan que els veïns²⁶ s'impliquin en la millora de l'espai públic i la convivència? A través d'aquesta pregunta es busca analitzar de quina manera l'espai públic ha estat un instrument eficaç per construir identitat social, en tant que ha permès una major identificació de les dones en el medi on viuen i aprofundir en les seves relacions de veïnatge i convivència per a transformar-les.

La recerca d'aquestes preguntes no parteix del buit sinó dels interrogants que al llarg de la meua experiència com a dinamitzadora m'he anat proposant i que també han enriquit la meua docència en les assignatures de Treball Social i grups i Treball Social Comunitari. El seu estudi és complexa i pot fer-se des de diferents mirades per tant, requereix ara, un esforç d'acotar-les per tal de poder ser analitzades.

Intentaré aproximar-m'hi des del què ha estat el meu bagatge professional en la perspectiva teòrica del treball comunitari i el treball social amb grups d'acció social i més recentment, la teoria de xarxes. Opto per centrar-me en una experiència desenvolupada a Catalunya, en un barri perifèric d'una ciutat- limítrof amb altres ciutats de la corona metropolitana de Barcelona; i em centraré en una experiència desenvolupada al barri de Sant Roc (Badalona) en el marc d'un pla de desenvolupament comunitari impulsat pel mateix Ajuntament. A la vegada opto per considerar l'investigador com a part d'aquest context que s'està estudiant.

3.2.1 Entorns d'estudi

El desenvolupament de les subpreguntes s'ha organitzat d'acord als diferents entorns o escenaris des d'on es centra l'estudi de l'experiència des d'una perspectiva global i aprofundida. Els entorns d'anàlisi que es proposen són quatre: les dones; el grup d'acció social dones i barri en xarxa; l'entorn del barri; les institucions.

²⁶ He optat per utilitzar el terme veí/ veïna (llat. Vicinum), per tal de fer èmfasi a les oportunitats relacionals de "proximitat"- almenys física" que implica el terme, en relació a les persones que viuen en un entorn proper (el mateix edifici, barri,...) que pot facilitar relacions per la construcció de la "res publica". He evitat conscientment l'ús del terme ciutadà, en tan que fa referència als habitants residents d'una ciutat que disposen dels drets civils i polítics i entenc que en el context del barri de Sant Roc, part dels seus habitants n'estan al marge.

I.- L'entorn personal de les dones, en la mesura que són un dels actors principals de l'experiència que s'estudia és necessari preguntar-me per:

- Hi ha elements en les seves trajectòries personals, experiències educatives i associatives que expliquen la seva vinculació a un grup d'acció social?
- Quin és el procés de vinculació al grup?
- Com s'ha anat configurant el sentit de pertinença en un barri amb estigma social?
- Quina és la seva ubicació espacial dins del barri i fora ?
- Quina visió tenen del seu propi procés d'empoderament personal?

II.- L'entorn del grup d'acció social “Dones i Barri” i la seva transició cap a Dones i barri en Xarxa”.

- Antecedents rellevants (moviments veïnals, cristians, etc).
- Quina és la seva trajectòria des de la gènesi fins el moment actual? Com han desenvolupat els processos de transició?
- Quin és el perfil dels seus membres?
- Quina visió té el grup del seu procés d'empoderament?
- Com s'articulen les seves accions?
- Quins recursos utilitzen?
- Com s'articula la xarxa social impulsada des d'aquest grup?
- Quin és el impacte directe / indirecte de les seves accions? En termes de millores, d'implicació d'altres serveis, associacions, veïns no organitzats o desvinculats del teixit associatiu, membres d'altres cultures d'acord amb la nova realitat social del barri?
- El procés d'acompanyament: visions del seu rol i funcions des del grup.

III.- L'entorn del barri: el configuren una realitat urbanística, demogràfica i amb un teixit social sobre la que em pregunto:

- De quina manera la mobilitat social del barri, amb la fugida de famílies que volen prosperar i l'arribada de sectors més desfavorits afecta la

configuració de les xarxes de recolzament veïnal i la seva identificació social ?

- De quina manera les barreres físiques del barri (l'autopista, carrers amples) afecten les relacions socials?
- Quina és la visió que té el teixit associatiu del procés d' aquesta experiència? Quin rol ha jugat?

IV.-L'entorn de l'administració local: en aquest cas l'Ajuntament i el Consorci.

- Com s'han articulat i configuren les xarxes de treball al barri per tal que permetin una visió col·lectiva de la realitat, un treball més coordinat i consensuat, en la que els veïns participants (a través d'aquesta experiència) puguin percebre el seu paper i responsabilitat en la transformació del barri ?.
- Quina és la visió que tenen de l'experiència els promotors institucionals?
- Quins han estat els serveis de l'administració local vinculats a l'experiència ? I quin ha estat el seu paper?
- Quin és el rol del professional dinamitzador que acompanya aquesta xarxa social i com s'articulen les seves funcions en aquest context?

3.2.2 Dimensions per a l'estudi del problema

La realitat que estem investigant pretén abastar dos nivells de profunditat. Per un cantó, l'anàlisi de cadascun dels entorns implicats i per l'altre, la mirada transversal de les relacions que s'estableixin entre ells, les quals configuraran una entitat pròpia i únic.

Nivell I.- Descriure i caracteritzar aquesta experiència en cada un dels entorns vertebradors considerant les dimensions:

- Configuració de l'entorn personal, físic, social i institucional, segons cada entorn implicat.
- Percepció, visions i posicions.

- Anàlisi de les relacions
- Utilització de recursos.
- Conflictes i la seva resolució.
- Impactes de les accions globals de la xarxa en cada entorn.

Nivell II.- Fer un anàlisi transversal i global:

- Identificar els antecedents rellevants del conjunt de l'experiència en relació a cada entorn implicat.
- Identificar els elements biogràfics, personals rellevants de les trajectòries individuals dels actors implicats en cada entorn.
- Identificar la qualitat de les relacions entre els diferents entorns implicats.
- Identificar les etapes i evolució de la xarxa social a través dels moments claus d'evolució i dels processos de transició de la persona al grup d'acció social i del grup a la xarxa.
- Identificar els factors que determinen els processos d'empoderament personal i col·lectiu.
- Identificació dels processos de continuïtat i discontinuïtat en el temps i entre els entorns implicats amb repercussions dins de cada entorn i en el seu conjunt.
- Identificar els elements del rol professional del dinamitzador per a l'acompanyament dels grups d'acció social i l'emergència de xarxes.
- Impactes globals de l'experiència (percepció de millores al barri, ampliació dels membres del grup motor de la Xarxa, implicació de veïns, implicació de l'administració.)
- Propostes d'optimització per augmentar l'eficàcia dels resultats.

3.2.3 Representació del problema

Té com a intenció ordenar la complexitat dels entorns implicats en aquest problema que es vol estudiar i establir les relacions entre ells de manera que ens permetin una

comprensió dels processos individuals i col·lectius d'empoderament, de la construcció de xarxes personals i socials a través de l'espai públic.

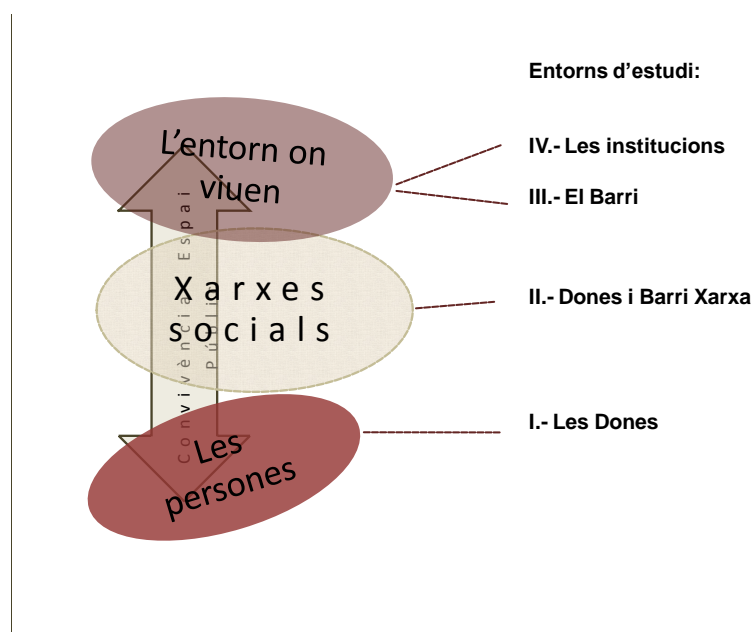

Figura 3.1. Representació del problema de recerca

3.3 Justificació

La rellevància social i científica d'aquesta experiència local rau en el fet que es tracta d'una pràctica consolidada en el context d'un barri multicultural, perifèric i marginal des de perspectives diverses:

- **de gènere**, en tant que són les dones, les que impulsen un canvi en els seus entorns, primer personals i després socials per a la transformació social.
- **de treball en xarxa**, en tant que d'una banda permet estudiar els processos d'emergència. Ja que es parteix de les vinculacions personals de les dones, sobre les quals s'ha construït una xarxa social, capaç d'aglutinar la participació de petits grups de dones²⁷, i altres dones a títol individual, les quals malgrat no pertànyer a

²⁷ Organitzats al voltant de grups formalitzats o informals com: la Parròquia de Sant Roc, Ex-pares de l'AMPA de l'Escola Lestonnac, la vocalia de dones d'algunes associacions de veïns (AAVV Artigues), i del Grup de Dones de l'Ateneu dins d'aquesta entitat.

cap grup, comparteixen l'objectiu de treball d'aquesta xarxa. Al voltant d'aquest nucli motor han articulat una xarxa comunitària de treball per a la millora de l'entorn i la convivència al barri, en la que també s'hi han sumat les institucions públiques i altres entitats del barri.

I per l'altra, els processos de construcció i comunicació de les xarxes. És una pràctica on la iniciativa no neix de 'baix a dalt', ni de 'dalt a baix' sinó que es situa en un espai fronterer d'intersecció on es troben factors d'impuls i motivació personal amb oportunitats i marcs institucionals que creen sinèrgies de comunicació i que fan possible la comunicació entre les xarxes horitzontals i verticals. El què passa en els espais de convivència quotidians en l'àmbit del barri de Sant Roc es treballa perquè es conegui en el nivell de "dalt" (de les institucions de Badalona, Catalunya i si s'escau Europa). A la vegada que cada una d'elles està molt pendent de les repercussions que pot tenir el què passa als nivells de 'dalt' i de 'baix', en la quotidianitat del seu espai "natural" de treball i viceversa (Gómez Ciriano, 2002).

- **d' implicació de la comunitat en l'espai públic**, en tant que aquest l'espai físic del carrer, de la pista poliesportiva, del mercat i de l'escala, la parada del bus, etc. són els escenaris on es desenvolupa la vida quotidiana de les persones que viuen a Sant Roc i on entren en relació d'una forma més o menys espontània. Per tant l'espai públic, en aquesta experiència esdevé una eina per a la construcció d'identitat comunitària, i una oportunitat per a construir-hi relacions d'interculturalitat i de millora de la convivència. El desenvolupament de la sensibilitat dels veïns per fer front al repte d'evitar la degradació al barri, desperta un interès comú, que actua de desllorigador dels processos d'empoderament personal i col·lectiu.
- **de participació activa de la ciutadania**, en tant que es tracta d'una forma d'organització social no formal, configurada a través d'un grup d'acció social organitzat al voltant d'uns objectius comuns, i situat al marge de les estructures de participació institucionals. Els Consells d'entitats de districte, Òrgans consultius i altres espais participatius estan constituïts pels veïns organitzats, a través de les entitats veïnals associatives, que en el context de barris marginals es troben immerses en crisi per la pèrdua de credibilitat i feblesa del lideratge veïnal.

Des d'un punt de vista científic, la comprensió de l'experiència ens pot permetre fer aportacions rellevants en les següents àrees:

1. Els models de participació: Determinar si estem davant un possible model de bona pràctica d'organització veïnal.
2. Avaluació de l'impacte de l'experiència en termes de resultats que permeti definir una estratègia de reforçament, que enforteixi, tant el propi grup motor, com el rol de les institucions, el teixit associatiu, i del mateix dinamitzador en la xarxa. Seria especialment rellevant identificar, quines són les persones centrals i els ponts articuladors, que per la seva capacitat d'influència, transmissió o funció, poden jugar un paper clau en aquesta estratègia de reforçament.
3. Identificar els elements d'aplicabilitat, de manera que els resultats d'aquesta experiència puguin ser generalitzats a altres contextos i a altres àmbits d'investigació. Si bé, no existeixen dues realitats comparables, i fins i tot, les circumstàncies de la mateixa realitat estudiada no són permanents. Entenc que la identificació dels elements bàsics de l'experiència pot conduir la recerca de condicions similars en altres contextos (comunitats de veïns, grups promotors de la convivència, grups d'interacció multicultural, etc.).
4. Divulgació dels resultats a través de publicacions científiques en revistes especialitzades de treball social en l'àmbit internacional.

4 Objectius de la investigació

A continuació es presenten els objectius generals de la recerca que s'han desenvolupat de forma específica a través d'un estudi de cas i del seu context ampli.

Més endavant es distingeixen els objectius específics desenvolupats en cadascuna d'aquestes parts de forma separada. En el quadre següent es poden observar i comparar els elements conectors entre les dues parts d'aquesta recerca i els elements pròpiament específics de cada una. Recordem que per la part de l'estudi del context extern al cas, s'ha utilitzat com a marc de referència el treball dut a terme entre desembre- juliol 2009 per encàrrec del Consorci Badalona sud en el què hi ha participat un equip investigador. Per tant, els objectius d'aquesta segona part de la recerca estan determinats per l'encàrrec institucional, que l'equip investigador va consensuar i ajustar amb els agents del territori implicats en la reunió de treball mantinguda el 12 febrer 2009.

Objectius de la investigació
1. Identificar els factors determinants que expliquen i afavoreixen l'emergència de pràctiques de ciutadania en l'espai públic.
2. Identificar els factors personals i comunitaris facilitadors dels processos d'empoderament les dones en contextos urbans desafavorits.
3. Identificar el rol de l'acompanyament socioeducatiu cap els grups d'acció social.
4. Identificar els factors intervinents en les pràctiques de participació ciutadana no formals.
5. Explorar el paper de les xarxes informals de les dones en les pràctiques de participació.

Taula 4.1. Objectius generals de la investigació

Objectius estudi de cas	Objectius de l'estudi descriptiu del context
1. Identificar la documentació de l'experiència i ordenar-la cronològicament 2003-2009	1. Identificar les organitzacions socials, educatives i entitats ciutadanes presents a Badalona Sud.
2. Reconstruir la narrativa de la pràctica de participació.	2. Conèixer les entitats que tenen o poden tenir funcions específiques per a la dona.
3. Identificar les necessitats, i perfils de les dones en aquesta pràctica participativa.	3. Descriure la participació de la dona en aquestes entitats.
4. Aproximar-se al funcionament d'un grup informal i el seu encaix a les estructures formals de participació.	4. Conèixer les necessitats de les dones des del punt de vista dels professionals/representants a les organitzacions socials.
5. Comprendre el rol de la dinamització dels grups d'acció social.	5. Aproximar-se a altres grups informals on les dones participen i identificar-ne les seves necessitats de participació.
6. Contrastar el cas amb el context de participació social de la dona a Badalona Sud.	6. Conèixer el grau de relació entre les entitats amb dones i entre aquestes, i les diverses entitats de Badalona Sud.

Taula 4.2. Comparació entre els objectius específics del cas i de l'estudi descriptiu extens

5 Metodologia

5.1 El context social de Badalona sud i Sant Roc

En aquest apartat es presenta una contextualització del territori de Badalona i més concretament del territori objecte del nostre estudi, Badalona Sud. Posteriorment, hi ha una identificació de les entitats a Badalona Sud, segons la seva tipologia i la seva localització. Per finalitzar l'apartat, es dóna una visió més acurada del barri de Sant Roc on es contempla una contextualització i la ubicació de les entitats, segons la seva tipologia i la seva ubicació dins del territori, entre les quals es situa el Grup Dones i Barri en Xarxa.

5.1.1 La ciutat de Badalona

Badalona és una població que es troba a la província de Barcelona, situada a la costa del Mar Mediterrani, que ocupa parcialment el delta del Besòs i els contraforts de la Serra de la Marina, envoltada pels municipis de Sant Adrià del Besòs, el riu Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Tiana i Montgat i Moncada i Reixach. Actualment té una població de 215.329²⁸ habitants, sent així la tercera ciutat més poblada de Catalunya després de Barcelona i de l'Hospitalet de Llobregat.

Badalona és una ciutat influenciada des dels seus orígens per un fort desenvolupament de la industrialització i, com a conseqüència, per una gran quantitat d'immigració que es dirigia a aquest territori per a treballar. El creixement demogràfic més important de la ciutat va tenir lloc entre els anys 1920 i 1930 en plena dictadura de Primo de Rivera, quan es va passar de 29.361 a 44.291 habitants. Durant aquesta època la immigració provenia fonamentalment de Murcia i Almeria, i aquest creixement que fins llavors s'havia desenvolupat paral·lel al mar va passar a ocupar les fal·des de les muntanyes que encerclaven la ciutat.

²⁸ Les dades demogràfiques de Badalona i els seus barris han estat extretes de l'INE (Institut Nacional d'Estadística) i del Padró Municipal d'Habitants de Badalona.

D'aquesta manera s'inicien els suburbis que es basaven en el barraquisme i el creixement de determinats barris com eren El Centre, Progrés, El Raval i Casagomes. Moltes de les terres que fins aleshores s'havien destinat a conreu es parcel·len i es venen per a la construcció de vivendes, es creen així petits nuclis d'habitatges dispersos, amb manca de comunicació i sense serveis. En aquest context neixen barris com Artigues, El Remei, Morera i Sant Antoni, entre d'altres.

L'any 1936, es va aprovar a tota Badalona el Pla Fradera, amb l'objectiu d'intentar posar ordre a aquest creixement desordenat, però aquest pla mai va arribar a executar-se. Posteriorment, la crisi econòmica mundial i la Guerra Civil espanyola van marcar un període de refredament en les corrents migratòries i el creixement demogràfic. Però als anys 50 com a conseqüència d'una gran demanda de mà d'obra per la indústria local, Badalona va viure un ressorgiment econòmic i demogràfic extraordinari, amb la qual cosa es va passar de 48.284 habitants a 120.000 als anys 70. Com ja havia succeït anteriorment, aquest creixement té lloc de forma descontrolada i provoca així problemes urbanístics i d'infraestructures, a més de grans dificultats per la integració dels nouvinguts.

Entre 1960 i 1970 a Espanya té lloc el Pla d'Estabilització, que permetia sortir al país del període autàrquic iniciat després de la Guerra Civil, el que va comportar la sortida massiva d'espanyols cap a l'estranger. Però aquest fet no va frenar el creixement de població de Badalona, arribant a la xifra de 163.374 persones, majoritàriament joves en edat fèril i amb pautes de natalitat elevades, que com a conseqüència van fer que Badalona fos una de les ciutats amb la població més jove d'aquella època.

Aquesta immigració, durant els anys 60 i 70, va comportar la creació de barris perifèrics degut a una pertinent febre constructora. Una part important d'aquestes noves vivendes van ser d'iniciativa pública, per intentar eliminar zones de barraques com van ser els casos de Sant Roc i Pomar. A part, també es volia acollir als damnificats per les riuades de l'any 1962 i compensar per les expropiacions que va obligar a fer la construcció de l'autopista. Però no només va existir la iniciativa pública, sinó que constructores privades van aprofitar la situació per a crear noves construccions de vivendes, sense els corresponents equipaments i serveis mínims. La reivindicació d'aquests elements va comportar el naixement d'associacions i reivindicacions veïnals.

L'any 1976, amb l'arribada de la democràcia als ajuntaments i l'entrada en vigor de plans metropolitans, s'inicià l'intent de posar ordre al caos urbanístic que fins llavors havia existit a Badalona. Es delimiten els espais urbans, es posa fre a l'especulació, s'escolten les demandes que sol·liciten els habitants organitzats en associacions de veïns, es multipliquen les obres d'infraestructures bàsiques i es realitzen canvis urbanístics mitjançant els Plans de Reforma Interior. A més, el tancament d'algunes indústries com a conseqüència de la crisi econòmica, allibera molts espais i facilita el canvi d'ús de moltes zones. Sense oblidar-se de la millora de comunicació entre barris i l'ampliació del servei d'autobusos.

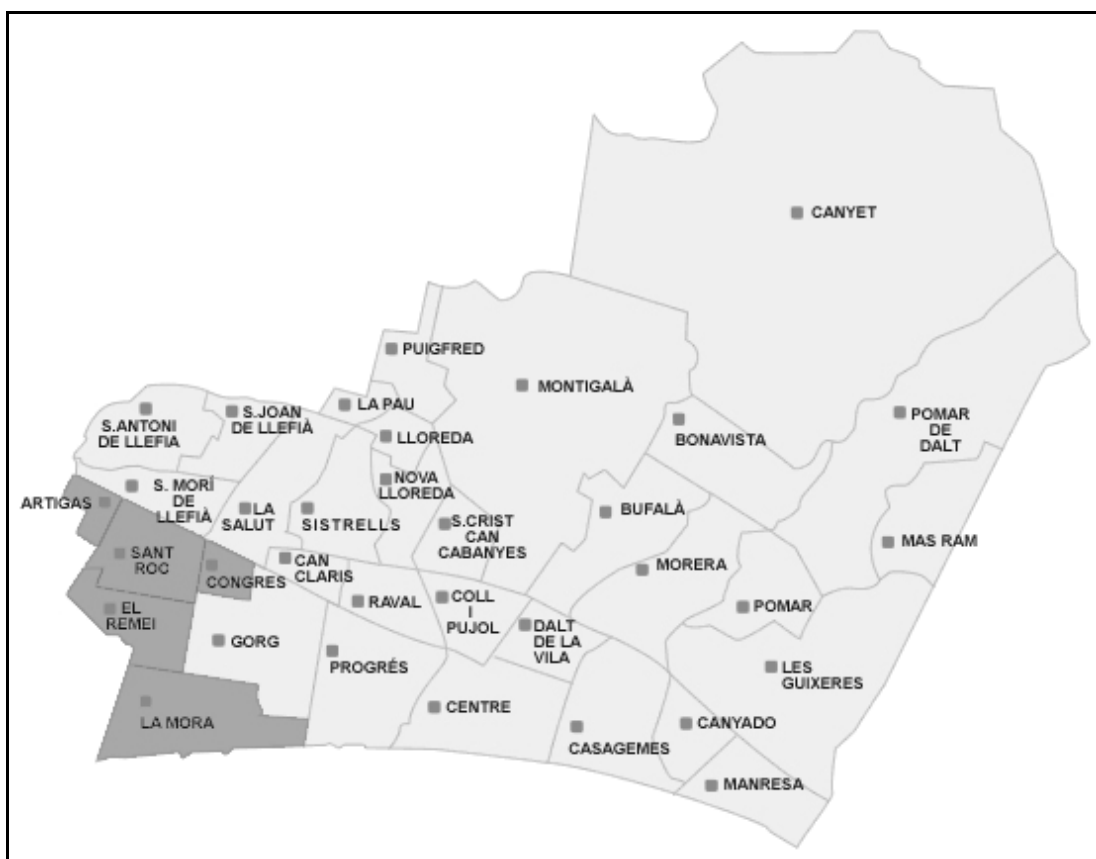
L'any 1981 la població total de Badalona era de 229.680 habitants, dels quals el 43,55% eren nascuts a la pròpia ciutat, 12,34% procedien d'altres comarques de Catalunya, el 42,76% d'altres regions d'Espanya i el 1,35% havien nascut a l'estranger. En aquesta dècada, el fet que moltes parelles joves en edat fèrtil decidissin buscar vivendes en altres municipis on el preu de la vivenda fos més assequible, i d'altres s'ubiquessin en segones residències, va fer que disminuís la població i la mitjana d'edat envellís considerablement.

A partir de 1996 s'inicià en els barris de Badalona un nou fenomen; el de la immigració procedent d'altres països. Aquest fet, any rere any, va adquirint més importància tal com mostra el fet de que l'any 1996 el total d'estrangers era de 3.645, representant el 1,74% sobre el total de la població, i l'any 2007 significa el 13,5% sobre el total.

A mode de síntesi, podem parlar de Badalona com una població caracteritzada i influenciada tant pel seu desenvolupament industrial com pels moviments migratoris.

5.1.2 Badalona Sud i les seves entitats socials

La zona estudiada en aquest projecte engloba tota Badalona Sud, formada per una divisió administrativa de cinc barris: Sant Roc, Artigues, Congrés, El Remei i La Mora. Cadascun d'aquests barris presenta característiques i trajectòries diferents que cal conèixer per a comprendre la seva personalitat. A continuació es presenta un mapa de la situació de Badalona Sud dins del total del municipi.

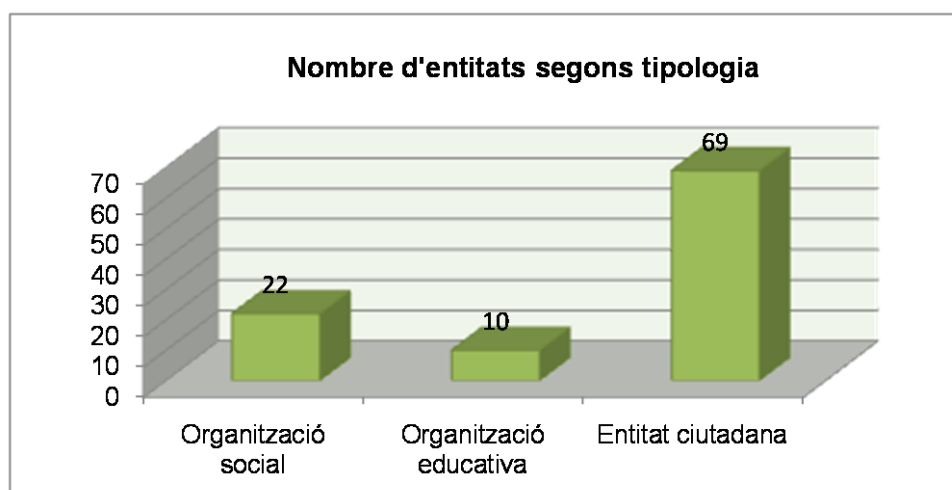
Gràfic 5.1. Mapa de Badalona i situació de Badalona Sud.

S'aporta en aquest apartat informació relativa a les entitats que es troben a Badalona Sud, segons la seva tipologia i ubicació territorial; s'acompanya aquesta informació d'un mapa detallat sobre la localització de les entitats, així com un mapa resum que mostra el conjunt d'entitats segons tipologia, per després endinsar-nos en la realitat específica de Sant Roc.²⁹

En aquest estudi, s'ha treballat amb el concepte d'*entitat* com un terme que engloba les diferents tipologies creades al voltant de les organitzacions existents. S'ha fet una divisió de les organitzacions, que diferencia entre organitzacions socials, organitzacions educatives i entitats ciutadanes.

²⁹ Per la seva realització s'han consultat les fonts oficials de referència: Guia d'Entitats de Badalona, confeccionada per l'Ajuntament de Badalona, la qual contempla 51 entitats de Badalona Sud, i el llistat d'Entitats i Serveis de Badalona Sud facilitat pel Consorci, integrat per 58 entitats. Aquestes dades s'han actualitzat via postal, telefònicament, i personalment a partir del treball realitzat de forma presencial al territori. S'aconsegueix contactar amb un total de 73 entitats.

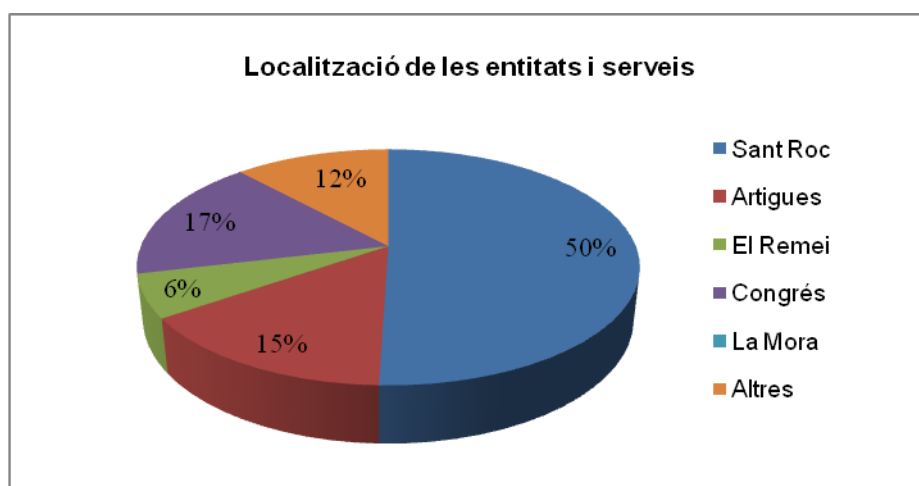
Entenem com a *organització social* aquelles estructures amb característiques dinàmiques, creades pel compliment d'uns fins determinats bàsics per la vida social, amb objectius de satisfacció de necessitats com ara de salut, habitatge, laboral, cultural, etc., i que es troben dins d'una estructura d'administració i gestió pública. Com a *organitzacions educatives* es contemplen les entitats amb les mateixes característiques però amb finalitats de socialització i transmissió de coneixements. Per últim establim la tipologia d'*entitat ciutadana* per englobar totes aquelles organitzacions formades per agrupacions provinents de la societat civil i que poden tenir diferents configuracions formals (fundacions, associacions, etc).

Gràfic 5.2.. Tipologia de les entitats

El treball de camp per recollir la matriu d'entitats amb les que compta aquest territori acaba amb un total de 101 entitats detectades: 69 entitats ciutadanes, 22 organitzacions socials i 10 organitzacions educatives. En la comptabilització d'aquests últims s'exclouen aquells que són de caràcter privat. Entre totes aquestes, centrant-nos en l'àmbit de la dona, es troben 10 entitats ciutadanes que són grups de dones, i 1 organització social que es dedica de forma prioritària a qüestions referents a la dona.

Pel que fa a la localització de les entitats detectades, existeix una forta descompensació i concentració, doncs el número d'entitats que es troben al barri de Sant Roc, són la meitat del número total que es troben a tot el territori de Badalona Sud.

Gràfic 5.3. Localització de les entitats i serveis.

	Sant Roc	Artigues	El Remei	Congrés	La Mora	Altres	TOTAL
Organització social	17 (16,8%)	0 (0%)	1 (1%)	2 (1,9%)	0 (0%)	2 (2%)	22 (21,8%)
Organització educativa	5 (5%)	0 (0%)	1 (1%)	2 (1,9%)	0 (0%)	2 (2%)	10 (9,9%)
Entitat ciutadana	29 (28,7%)	15 (14,9%)	4 (3,9%)	13 (13%)	0 (0%)	8 (7,9%)	69 (68,3%)
TOTAL	51 (50,5%)	15 (14,9%)	6 (5,9%)	17 (16,8%)	0 (0%)	12 (11,9%)	101 (100%)

Taula 5.1. Relació d'entitats per tipologia als barris de Badalona Sud.

La resta de barris es reparteixen les entitats restants. Congrés, compta amb el 17% de les entitats, seguit d'Artigues amb el 15% i la categoria Altres³⁰ amb un 12%. Aquesta última categoria cal dir que fa referència a aquelles entitats que fan servei al barri però no tenen seu física a Badalona Sud. Finalment els barris del Remei i La Mora, són els que tenen una menor presència d'entitats. El Remei compta amb un 6% mentre que la Mora, no té presència de cap entitat, per motius que posteriorment explicarem.

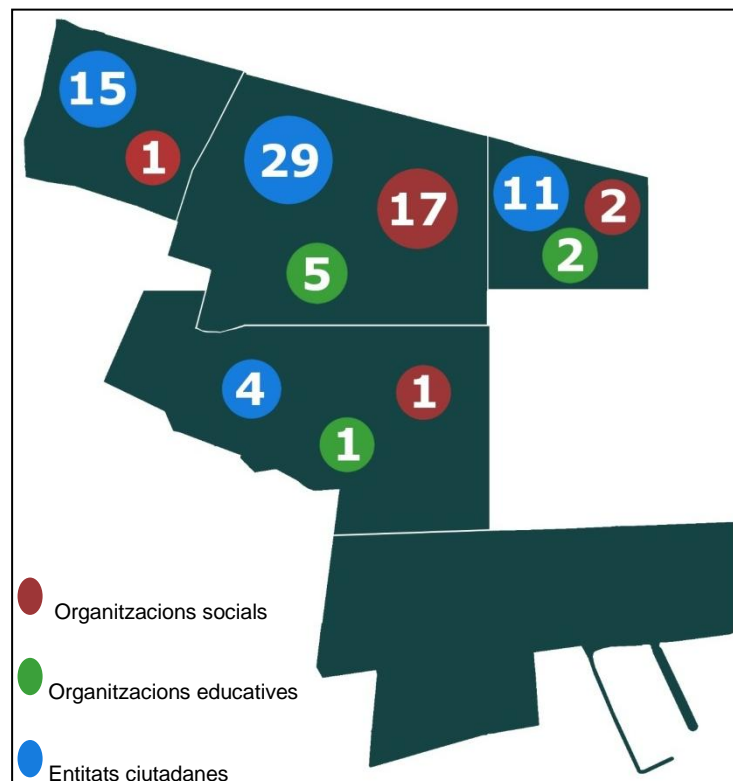
³⁰ Entenem altres com la categoria donada a entitats que tenen serveis a Badalona Sud, però no comptem amb seu física en el territori.

En el total de 101 entitats i serveis detectats, trobem una distribució força desigual tant pel que fa a la tipologia de l'entitat com a la seva ubicació territorial. Sant Roc és el barri que té una major presència d'entitats de totes les tipologies, tant socials (16,8%), educatives (5%) com entitats ciutadanes (28,7%). En relació amb les entitats ciutadanes, Artigues és el segon barri amb major nombre d'organitzacions (14,9%), seguida de Congrés (13%). En relació a la categoria Altres, les entitats ciutadanes tenen una presència de 7,9% mentre que les organitzacions socials i educatives tenen la presència d'un 2% cadascuna d'elles.

Per altra part, es troben 10 entitats ciutadanes que són grups de dones, 4 de les quals estan situades a Sant Roc, 3 al barri de Congrés i altres 3 a Artigues. Entre aquestes s'inclouen les Vocalies de la Dona, que si bé són dins de les associacions de veïns i no són autònomes des d'un punt de vista organitzatiu, s'ha considerat oportú diferenciar-les per a conèixer la participació de la dona. La mateixa consideració s'ha tingut en el cas del grup Dones i Barri en Xarxa, grup d'acció social format per dones, amb una participació estable, un nucli actiu amb vinculació forta d'acord a les finalitats educatives i reivindicatives per a la millora de la convivència i l'espai públic. Tot i tenir aquestes característiques, no tenen voluntat de constituir-se formalment com a grup, encara que participen activament en diferents comissions i plataformes de treball: Comissió de convivència de l'Ajuntament de Badalona, Consell d'Entitats del Districte VI; comissió Espai Públic Consorci Badalona Sud.

En canvi, amb grups com el Grup de Dones de l'Ateneu Sant Roc, que tampoc s'ha constituït formalment com a tal, no s'ha aplicat aquesta diferenciació. Tot i ser un dels més antics de Badalona i comptar amb certa dinàmica i autonomia pròpia, es troba dins la Fundació Privada Ateneu Sant Roc, que funciona, en aquest sentit, com a entitat paraigua d'aquest grup. Així doncs, els grups de dones contemplats representen un 10% del total d'entitats i organitzacions presents a Badalona Sud.

En resum, el conjunt dels cinc barris que formen Badalona Sud, tenen una major presència d'entitats ciutadanes, que representen aquestes 69 del total, seguides en menor nombre per les organitzacions socials, que en aquest cas són 22 entitats, i les organitzacions educatives, que sumen 10 entitats del total. Aquestes entitats es troben repartides al llarg del territori de diferent manera en els cinc barris de Badalona Sud, tal com podem observar a continuació.

Gràfic 5.4. Mapa d'entitats a Badalona Sud.

En el gràfic s'identifica la situació geogràfica de les entitats que formen part del territori de Badalona Sud. Aquestes entitats han estat classificades segons la seva tipologia. De forma visual, podem comprovar com Sant Roc és el barri que està constituït per més organitzacions: compta amb 29 entitats ciutadanes, 17 socials i 5 educatives, seguit pel barri del Congrés, format per 11 entitats ciutadanes, 2 organitzacions socials i 2 organitzacions educatives. El barri del Remei té 4 entitats ciutadanes, 1 social i 1 educativa. El barri d'Artigues no té presència d'organitzacions educatives, i per tant el seu territori està dibuixat per 15 entitats ciutadanes, i 1 organització social. Per finalitzar la radiografia del territori de Badalona Sud, cal parlar del barri de La Mora, que a diferència de la resta de barris, no compta amb cap presència d'organitzacions com a conseqüència de la seva naturalesa industrial i l'emergència d'un nou barri residencial.

Finalitzem aquest apartat en el qual s'ha fet una aproximació descriptiva general sobre les entitats presents al territori, les seves tipologies i la presència als diversos barris,

amb l'aportació d'un mapa general de tota Badalona Sud que recull aquestes entitats i la seva ubicació territorial, distingint si són una organització social, educativa o entitat ciutadana.

UBICACIÓ TERRITORIAL DE LES ENTITATS A BADALONA SUD

ARTIGUES

ORGANITZACIONS SOCIALS

1 - CLUB ALEZEYAS

ENTITATS CIUTADANES

- 1 - AV ARTIGAS
- 2 - CLUB D'ESCACS ARTIGUES
- 3 - ASSOC. DE JUBILATS D'ARTIGUES
- 4 - ACA CASA DE CORDOBA
- 5 - AMPA SANTISIMA TRINITAT
- 6 - CLUB DE LA DONA ACTIVA
- 7 - UNIFICACIÓ ESPORTIVA DE BADALONA
- 8 - CENTRO ANDALUZ TERTULIA FLAMENCA
- 9 - ASSOC. NADA I PAKISTAN
- 10 - ESGLESIA EVANGELICA FILADELFIA
- 11 - GRUP DE DONES ARTIGAS
- 12 - TESTIMONIS DE JHOVA

SANT ROC

ORGANITZACIONS SOCIALS

- 1 - CENTRE DE DESENVOLUPAMENT INFANTIL
- 2 - OFICINA DELEGADA DE REMODELACIÓ
- 3 - PUNT D'INFO NOUVEINGUDES
- 4 - BIBLIOTECA
- 5 - AREA BASICA DE SALUT
- 6 - CASAL CIVIC
- 7 - ESPLAI BORINOT
- 8 - OFICINA MUNICIPAL
- 9 - OFICINA DE BENESTAR
- 10 - CENTRE DE SALUT MENTAL II
- 11 - CENTRE DE SALUT SANT ROC
- 12 - CIBERCAIXA
- 13 - RESIDENCIA DAVIS SANT ROC
- 14 - SFAEO - SERVEI FISIOTERAPEUTIC

ORGANITZACIONS EDUCATIVES

- 1 - CENTRE DE FORMACIÓ D'ADULTS
- 2 - PUNT OMNIA
- 3 - ESCOLA OFICIAL D'IDIOMES
- 4 - IES EUGENI D'ORS
- 5 - LESTONNAC

ENTITATS CIUTADANES

- 1 - AV BARRI MAREME
- 2 - AV SANT ROC
- 3 - AMPA CP BALDOMER SOLA
- 4 - AMPA DEL IES EUGENI D'ORS
- 5 - ASSOC. GITANA DE BADALONA
- 6 - CC RINCON EXTREMENO
- 7 - CENTRO CULTURAL CALO
- 8 - CENTRO CULTURAL CLUB FUTBOL SANT ROC
- 9 - CLUB PETANCA SANT ROC
- 10 - CLUB PETANCA SPORT SANT ROC
- 11 - DONES DEL MIL - LENI
- 12 - FUNDACIÓ FIAS
- 13 - FUNDACIÓ PRIVADA ATENEU SANT ROC
- 14 - GRUP DE DONES MAREME
- 15 - GRUP DE DONES MEDEA
- 16 - GRUPO DE AMIGOS DEL MINUSVALIDO
- 17 - ASSOC. DE L'ESCOLA D'ADULTS
- 18 - ASSOCIACIÓ GENT DE SANT ROC
- 19 - ASSOCIACIÓ AUNAR
- 20 - MARENOSTRUM
- 21 - ASSOC LLURE D'ALUMNES EUGENI D'ORS
- 22 - AMPA LESTONNAC
- 23 - ASSOC. GENT GRAN SANT ROC
- 24 - ASSOC. ESPORTIVA UNIFICACIÓ BDN SUD
- 25 - DONES I BARRI EN XARXA
- 26 - PARROQUIA SANT ROC
- 27 - ASSOC. VENEDEORS MERCAT SANT ROC

CONGRÉS

ORGANITZACIONS SOCIALS

- 1 - RESIDENCIA DE DISCAPACITATS FISICS
- 2 - SERVEIS PERSONALS

ORGANITZACIONS EDUCATIVES

- 1 - CEIP BALDOMER SOLA
- 2 - LLAR D'INFANTS PUBLICA RALET RALET

ENTITATS CIUTADANES

- 1 - AV CONGRÉS
- 2 - CASAL GENT GRAN
- 3 - GRUP DE DONES DEL CONGRÉS
- 4 - ASSOC. EL FORAT INFANTIL
- 5 - GRUP DE DONES VENUS
- 6 - AMPA CEIP JOSEP BOADA
- 7 - AMPA NITRA SENORA ASSUMPCIÓ
- 8 - FUNDACIÓ CARLES BLANCH
- 9 - LA FORMIGA
- 10 - AMPA CEIP BALDOMER SOLA
- 11 - CENTRE D'ESPLAI LLUIS MARIA CHANUT

EL REMEI

ORGANITZACIONS SOCIALS

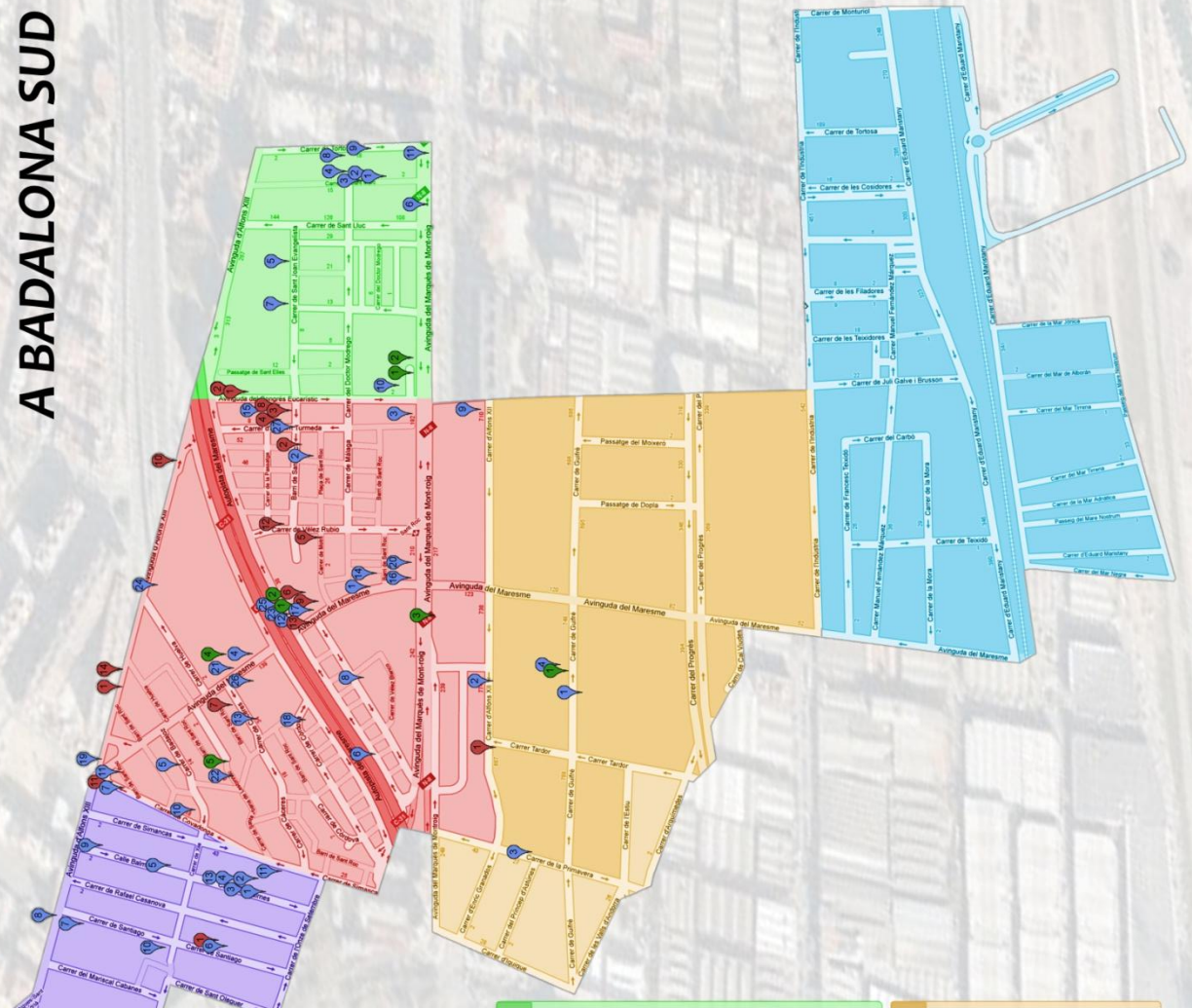
- 1 - IES BADALONA IX

ORGANITZACIONS EDUCATIVES

- 1 - INSTITUT MUNICIPAL DE PROMOCIÓ DE L'Ocupació

ENTITATS CIUTADANES

- 1 - COINRE - COOPERATIVA INDUSTRIAL DE RECUPERACIÓ
- 2 - ASSOC. GITANA ROMI I ROMI
- 3 - AV REMEI
- 4 - AMPA IES BADALONA IX

5.1.3 Sant Roc i les seves entitats

Sant Roc és un barri de Badalona Sud, que va començar a ser construït el desembre de 1962, i ocupat per persones en risc d'exclusió social vingudes d'altres zones (immigració espanyola, població de les barraques de Montjuïc i de Somorrostro). Anteriorment a la seva construcció, la zona on es troba Sant Roc, de la mateixa manera que el Congrés, era coneguda com “la zona de Regadío”, fet que probablement explica l'orografia plana del barri.

El barri es caracteritza per tenir una gran població d'ètnia gitana, la qual l'any 1987 va aprovar els estatuts de la seva pròpia associació, que forma part d'una de les tres entitats més importants del barri, juntament amb l'Associació de Veïns i l'Ateneu Popular.

Un dels gran problemes actuals del barri, i que data dels seus orígens, és la mala qualitat en la construcció dels edificis per part de la promotora *Obra sindical del Hogar y Arquitectura*. Avui dia, una part important d'aquests edificis es troben afectats per aluminosi i ha estat necessària l'aprovació d'un projecte de rehabilitació del barri que durarà al voltant de 9 anys, per a pal·liar-ne els desperfectes. Aquesta situació ja es començava a fer visible a mitjan a la dècada dels 60 quan un estudi sanitari de Sant Roc realitzat per Càritas Diocesana³¹ mostrava que [...] *les dades més interessants pel que fa a les deficiències observades a les vivendes son les següents:*

- *En un 52% de les vivendes penetra l'aigua de pluja de l'exterior.*
- *En un 81% s'hi observen humitats a l'interior.*
- *En un 59% tenen imperfectes de diversos tipus al quarto de bany.*
- *Un 59% té o ha tingut (molts d'ells s'ho han arreglat) el terra aixecat.*
- *Un 59% té desperfectes a les finestres.*

La població del barri de Sant Roc consta de 13.211 persones, que es troben majoritàriament compreses en les edats de 25 a 44 anys, i representen així el 37,20% de la població total. Les persones autòctones³² són el 69,6% de la població enfront de

³¹ Tudela, Joan (1995). *Sant Roc – Badalona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social.

³² Aquest terme faria referència als primers habitants de Sant Roc que van residir al barri i que hi resideixen des de la seva creació, acceptant que d'entrada tots són immigrants en aquest hàbitat.

les persones nouvingudes que representen el 30,4%, amb una major representació de les persones paquistaneses (15,20%) i marroquines (2,9%).

Sant Roc es troba clarament dividit per diferents barreres físiques, la primera i més important és l'Autopista del Maresme, que parteix horitzontalment el barri. S'hi pot caminar per sota per creuar d'una banda a l'altra, però realment la funció que està tenint és la de pàrquing. A la part superior de l'autopista encara queden edificis antics del barri i a la part inferior, tot i haver-hi algun edifici antic, també es troba la zona remodelada.

Una segona barrera és l'Avinguda Maresme, transitada per vehicles que es dirigeixen a la zona industrial de La Mora. A la part dreta trobem la zona remodelada, junt al Consorci, el Mercat, el Centre Cívic "La Rampa" i l'Àrea Bàsica de Salut. Aquest és el punt més estratègic per la confluència d'entitats que s'hi troben, mentre que a la part esquerra, on es troba la Fundació Privada Ateneu Sant Roc, el nombre d'organitzacions és més limitat.

La barrera física que es troba al nord del barri és l'Avinguda Alfons XIII, que també connecta amb el barri d'Artigues i el Congrés, on la presència de comerç és més evident a les zones d'aquests últims barris que no pas a la de Sant Roc.

Un cop agafada la sortida de l'autopista, aquesta desemboca a l'Avinguda Marquès de Mont- Roig, una avinguda molt àmplia on es troben els carrils del tramvia i la parada de metro "Sant Roc" de la línia 2 (Transports Metropolitans de Barcelona). Aquesta avinguda també connecta amb el barri de Congrés.

Gràfic 5.5. Ubicació territorial de les entitats a Sant Roc.

Organitzacions socials

1. Centre de Desenvolupament Infantil i Atenció precoç.
2. REURSA-INCASOL. Oficina delegada de remodelació.
3. Punt d'Informació i Assessorament per a Persones Nouvingudes.
4. Biblioteca.
5. Àrea Bàsica de Salut
6. Casal Cívic
7. Esplai Borinot
8. Oficina municipal
9. Oficina de Benestar
10. Centre de Salut Mental II
11. Centre de Salut Sant Roc
12. CiberCaixa
13. Residència d'Avis Sant Roc
14. SFAEO – Servei Fisioterapèutic

Organitzacions educatives

1. Centre de Formació d'Adults
2. Punt Òmnia
3. Escola Oficial d'Idiomes
4. IES Eugeni d'Ors
5. Lestonnac

Entitats ciutadanes

1. AV Barri Maresme
2. AV Sant Roc
3. AMPA CP Baldomer Solà
4. AMPA del Institut de Batxillerat Eugeni d'Ors
5. Associació Gitana de Badalona
6. CC Rincón Extremeño
7. Centro Cultural Caló
8. Centro Cultural Club Fútbol Sant Roc
9. Club Petanca Sant Roc
10. Club Petanca Sport Sant Roc
11. Dones del Mil·leni
12. Fundació FIAS
13. Fundació Privada Ateneu Sant Roc
14. Grup de Dones Maresme
15. Grup de Dones Medea
16. Grupo de Amigos del Minusválido
17. Associació de l'Escola d'Adults Sant Roc – Congrés
18. Associació Gent de Sant Roc
19. Associació AUNAR
20. Marenostrum
21. Associació Lliure d'Alumnes de l'IES Eugeni d'Ors
22. AMPA Lestonnac
23. Associació Gent Gran de Sant Roc
24. Associació esportiva Unificació Badalona Sud
25. Dones i Barri en Xarxa
26. Parròquia de Sant Roc
27. Associació de Venedors i Autònoms del Mercat de Sant Roc

Com presenta el Gràfic 5.5, a Sant Roc és on hi ha major presència d'entitats, que es troben dispersades per tot el seu espai físic, i en destaquen alguns punts per la seva major concentració. Un d'aquests punts és la part inferior de l'Autopista del Maresme, entre l'Avinguda Maresme i l'Avinguda Marquès de Mont-Roig. En aquesta franja trobem dos punts estratègics, el primer és el Casal Cívic, que dóna espai físic a un gran nombre d'entitats i es troba a l'Avinguda Maresme, fent cantonada amb l'Autopista. El segon lloc amb major concentració d'entitats és l'espai proper al barri del Congrés; una illa en la qual un sol edifici alberga diferents entitats. En aquest espai trobem el mercat de Sant Roc, la Biblioteca i el Consorci, juntament amb els serveis que aquest últim contempla dins el seu espai físic.

	Organitzacions socials	Organitzacions educatives	Entitats ciutadanes	TOTAL
Sant Roc	17 (16,8%)	5 (5%)	29 (28,7%)	51 (50,5%)
Badalona Sud	22 (21,8%)	10 (9,9%)	69 (68,3%)	101 (100%)

Taula 5.2. Nombre d'entitats a Sant Roc segons tipologia.

En relació a la tipologia, la presència d'organitzacions socials és un 16,8% del total, respecte al total d'organitzacions socials que es troben a Badalona Sud (21,8%). Això vol dir que una tercera part de les organitzacions socials que es troben en tot el territori de Badalona Sud, estan concentrades a Sant Roc. En relació a les organitzacions educatives, justament és la meitat de totes les organitzacions d'aquest caire que es troben al territori. Al barri, les entitats ciutadanes arriben a quasi la meitat de les existents del conjunt del territori estudiat.

5.2 Mètode d'investigació

Des del nostre punt de vista no es poden separar les qüestions metodològiques dels marcs teòrics que les fonamenten, i per aquest motiu, la recerca que es presenta aposta per considerar la relació existent entre el fet d'investigar, com activitat i com a pràctica social. Es parteix de la idea que la recerca social està compromesa amb la realitat, de manera que la neutralitat quedaria subrogada tant pels aspectes metodològics com ètics i, la tradicional distinció aïllada entre fets i valors, quedaria inevitablement descartada en el cas que ens ocupa (Buendia, 2004, p.55).

El caràcter social de l'objecte d'estudi d'aquesta recerca ens porta a concebre una investigació que integri tant els aspectes culturals i socials, com les qüestions personals i individuals que s'entrellacen amb els assumptes públics, polítics i comunitaris (Coronel, 2002, p.158). El plantejament d'aquesta investigació no pretén la presentació d'uns "resultats" per generalitzar-los, sinó entendre els diferents factors que estan influïent en la situació d'estudi i intervenció que es presenta, per tal de contribuir al debat sobre les formes d'intervenció social potenciadores de la participació social de les dones en contextos socials d'exclusió i aportar mecanismes pel seu anàlisi i millora.

La intencionalitat d'aquesta recerca ha estat des dels seus orígens aportar elements de comprensió útils per a la pràctica professional. I, per tant, el "perfil de recerca" és bàsicament d'argumentació i reflexió. D'una banda, sobre la realitat social on la investigadora ha treballat durant gairebé sis anys. I de l'altra, sobre el mateix procés de recerca basat en la naturalesa comunitària de la pròpia experiència. La seva manera d'entendre l'aprenentatge professional és el d'un aprendre fent i reflexionant, que necessita de la recerca per comprendre les pràctica en la seva complexitat.

Així doncs, la producció del coneixement que pugui generar aquesta recerca s'entén com un resultat afegit a l'activitat professional, perquè es duu a terme en un context d'aplicació. I malgrat, el disseny de la recerca no respon a un model d'investigació acció, sí que els usos i els usuaris estan en contínua interacció amb la investigadora.

Tal com hem apuntat a la introducció d'aquest apartat, no podem obviar els aspectes epistemològics inherents en els processos d'investigació, doncs la forma de concebre la construcció i producció del coneixement ens obliga a prendre determinades

consideracions sobre com construïm l'objecte d'estudi i les seves implicacions en el nivell metodològic. L'objecte que ens ocupa es caracteritza per la seva naturalesa humana, la seva complexitat, multidimensionalitat i la construcció de la realitat des dels seus subjectes.

Pel que fa a la naturalesa humana del nostre fenomen d'estudi, sobre la participació social de les dones ens porta a adoptar un posicionament epistemològic *naturalista* (en tant que aquest fenomen social s'estudia en el context natural on es produeix). En segon lloc la seva complexitat ens porta a una proposta epistemològica basada en la teoria de la complexitat, perspectiva holística que dóna compte de l'entramat de les pràctiques socials per comprendre les seves articulacions i relacions, evitant la separació i la reducció (Morin,1980, 2001) la qual exigeix contemplar diferents perspectives d'estudi per comprendre-la. I la construcció subjectiva dels actors, ens porten a moure'ns dins del paradigma³³ interpretatiu o constructivista. Necessari per desenvolupar representacions d'una realitat complexa, dinàmica i social (Glesne & Peshkin, 1992). I per captar, comprendre i interpretar el sentit de l'acció social en el context del món en què vivim des de la pròpia perspectiva dels participants.

En aquest sentit d'acord amb la proposta de Sabariego (2009)³⁴ defensaria una posició de complementarietat entre els nivells ontològics, que ens han d'ajudar a comprendre l'ens de la participació social, i els nivells epistemològics, sobre els mètodes i la ciència per a apropar-nos-hi. Per tant, ni el fonamentalisme paradigmàtic (que postula relacions directes entre posicionaments teòrics i mètodes d'investigació), ni l'altre extrem, l'eclecticisme irreflexiu tenen sentit en aquest cas. Es proposa fer-ho des del *paradigma*³⁵ interpretatiu o constructivista d'acord amb les característiques proposades a continuació per Lincoln (1990, p.78). Aquesta defensa de la complementarietat ens permet poder treballar amb dissenys multimètode (Bericat, 1998) que a continuació entrem a desenvolupar.

³³ El concepte de paradigma admet una pluralitat de significats i diferents usos(Kuhn, 1971). Aquí s'entén com el conjunt de creences i actituds, com una visió del món " compartida" per un grup de científics, que implica específicament una metodologia determinada (Alvira, 1982) ; citat a Arnal i altres,1992) i ara citat per Del Rincon i altres (1995,p.22)

³⁴ Sabariego, M. (2009). Projecte docent: Bases Metodològiques de la Investigació Educativa. Barcelona. Doc. Inèdit.

³⁵ El concepte de paradigma admet una pluralitat de significats i diferents usos (Kuhn, 1971). Aquí s'entén com el conjunt de creences i actituds, com una visió del món "compartida" per un grup de científics, que implica específicament una metodologia determinada (Alvira, 1982), citat a (Del Rincon *et al.* 1995, p.22)

5.2.1 Disseny d'una recerca multimètode

Per argumentar l'opció metodològica segons Buendia (2004, p.42) necessitem remetre'ns de nou a la naturalesa dels fenòmens socials caracteritzats per la seva complexitat, dinamisme i contextualització, i per la seva comprensió i explicació "necessitem utilitzar tota la teoria i metodologia disponible, així com tota l'experiència acumulada que ens permeti aprofundir en el coneixement de l'objecte a avaluar" (Greene i Araceli, 1997) També, la perspectiva sociològica de la ciència, defensa que les exigències de la situació d'estudi, determinen l'adopció d'una elecció teòrica i metodològica mixta i flexible (De Miquel, 1988, p.62).

L'opció multimètode, en el nostre cas s'imposa donat que la realitat social de l'experiència estudiada i el seu context territorial es presenten complexes pels diferents entorns d'estudi implicats i per les relacions dinàmiques que s'hi estableixen. Aquesta recerca s'emmarca en dos escenaris de recerca diferenciats dins del mateix territori: un de caràcter més micro, centrat en l'estudi del procés d'un grup d'acció social de dones. I un altre, més ampli i macro, sobre el conjunt de les formes de participació formal de les dones. Per tant, el disseny multimètode sembla que pot aportar una solució adequada a les peculiaritats de cada un. La combinació de dades, mètodes i tècniques diferents entre els dos escenaris amplia la nostra forma d'analitzar la complexitat del fenomen de la participació social. Donat que d'una banda, ens facilita poder aprofundir en el cas en si mateix i la seva relació amb la resta d'organitzacions socials i grups de dones; i per altra, l'estudi ampli aporta elements explicatius de la peculiaritat del cas.

Ara bé, la utilització de diferents metodologies, no únicament constitueix una estratègia o recurs imposat per la naturalesa de l'objecte en el context de dos escenaris amb amplituds tant diferents sinó que també és una forma d'aproximació teòrica als fenòmens més en sintonia amb els postulats que defensen els paradigmes actuals (Buendia, 2004, p.43). En aquest sentit, l'abordatge del problema d'investigació en el seu conjunt es planteja des de la tesi de la diversitat complementària (representada per autors com Bericat, 1998, Cook i Reichardt, 1986; Dendaluce, 1995, Guba i Firestone, 1987), la qual admet l'existència de diferents paradigmes que actuen de forma complementària i no excloent, i defensa una postura integradora perquè

enriqueix i potencia la investigació. Així doncs, l'elecció d'una metodologia mixta, ens condiciona el tipus de disseny, els objectius i les tècniques, així com l'enfoc d'anàlisi a utilitzar en la seva anàlisi (citat a Sabarigo, 2009).

Pel que fa als objectius s'accepta la presència d'objectius múltiples dins d'una mateixa investigació perquè: qualifica i complementa les mirades d'anàlisi; permet que es reforcin mútuament aspectes que per separat no ho farien i ajuda a contrastar resultats -a vegades- divergents, obligant la investigadora a fer replantejaments més acurats. Per tant, aquest pluralisme integrador ens porta cap a postulats de complementarietat metodològica que en els darrers anys semblen ser més presents en el discurs de Denzin, 1978; Cook i Reichardt, 1986; Guba, 1990; Bericat, 1998 per citar-ne alguns, superant així, el de la incompatibilitat paradigmàtica.

En relació a l'enfoc d'anàlisi de les dades obtingudes és necessari explicitar que també s'ha optat per fer uns anàlisi integradora-coordinadora que inclogui tant dades únicament qualitatives del "l'estudi de cas: dones i Barri en Xarxa", com les dades quantitatives i qualitatives obtingudes en el segon escenari d'estudi sobre la participació social de les dones a Badalona Sud. Afegim, que tant el procés de camp, com l'anàlisi posterior de les dades han tingut present elements de contrast per comparar i triangular les dades, durant moments puntuals del procés d'investigació. Aquest pot considerar-se un element de rigor de l'estudi, en la mesura que permet vigoritzar els resultats del cas i contrastar les limitacions que suposaria l'aboradatge d'aquest tema, només a través d'un mètode.

Malgrat la lògica paral·lela, a l'informe de recerca aquestes dues parts segueixen un ordre consecutiu que ve imposat pel llenguatge escrit. La primera part de la recerca correspon a un estudi de cas, que ens permet endinsar-nos en la vida d'un grup d'acció social format per dones, les seves interrelacions entre elles i la reconstrucció dels seus escenaris relacionals amb l'entorn comunitari de Sant Roc i el municipi de Badalona. La segona part, correspon a un estudi descriptiu ampli sobre l'estat de la participació social de la dona en l'àmbit de Badalona sud, dins del qual s'inclou a Sant Roc, com un dels seus cinc barris que configuren aquesta delimitació territorial.

5.2.2 Enfocament qualitatiu

Les situacions socials es defineixen sempre en relació a una trama de factors interrelacionats entre ells, fet que en fa més complexa la descripció, i obliga a una investigació que incorpori el significat intern i els aspectes situacionals implícits. Aquest plantejament ha orientat tant l'enfocament del cas, com l'estudi descriptiu extens d'aquesta recerca, en coherència amb el marc teòric, que presenta la participació social de la dona com un nus teòric complex.

L'enfocament qualitatiu en ciències socials ha estat una perspectiva d'anàlisi creixent en la darrera dècada, i ha permès apropar-se als fenòmens socials d'una "altra manera" per donar una visió i una narració conceptual adequada a la realitat. Sembla que els estudis de cas i l'anàlisi qualitatiu de les dades, han estat àmpliament utilitzats per endinsar-se en escenaris que permetin una construcció de coneixement, d'acord amb una filosofia interpretativa i reconstructiva (Coronel, 2002, p.159), que amb les aportacions de la fenomenologia busca "donar un sentit" al que passa dins els processos socials, accepta el subjectivisme implícit en tota investigació, i d'acord amb Gibbons et al. (1997) estaríem davant un model de producció del coneixement humanístic.

Des d'aquesta perspectiva, primer, s'aprofundeix en un cas, on es descriu la forma de participació social de les seves membres. Després es passa a analitzar el context global de la participació de la dona a Badalona sud. I si bé en la primer part, les estratègies d'investigació estan netament encaminades a la "comprensió" i a la "reconstrucció" cultural de la participació, totes dues parts tenen un plantejament comprensiu i busquen ser fidels al context on es desenvolupen aquestes pràctiques participatives (Coronel, 2002, p.160).

Després d'haver argumentat la perspectiva qualitativa d'aquesta investigació es fa necessari precisar que la naturalesa dels seus objectius correspon a dues orientacions diferents: una - humanístico-interpretativa- que té la intenció d'emfatitzar la descripció i els factors intervinents, incorporant la perspectiva dels subjectes (directament la veu de la investigadora, i de forma indirecta la de les dones) i del context (social, polític i econòmic) on es desenvolupa aquesta activitat. I una altra, –sociocrítica- orientada a la presa de decisions i al canvi, per saber què s'ha de fer i com, per potenciar l'acció social professionalitzadora en el treball de comunitat.

Malgrat que les dues se subscriuen en les orientacions qualitatives, en aquest darrer cas, s'afegeix un component ideològic i autocrític, que té el seu origen, tant en la decisió de revisar la pròpia intervenció professional a través de la reconstrucció de l'experiència (el cas: Dones i Barri en xarxa), com en el propi procés de la investigació per transformar la realitat.

5.2.3 Posició i rol de la investigadora

D'entrada el marc epistemològic descrit a sobre situa la investigadora dins un rol de compromís amb la realitat que estudia i amb els seus subjectes en tota la recerca. Però es distingeixen algunes diferències relacionades amb les peculiaritats de la metodologia i el disseny utilitzat.

D'una banda, tenim un estudi "particular" on es ressalta el paper subjectiu de la pròpia investigadora en tota la construcció de la narració del cas. I de manera inevitable s'evidencien els seus lligams socials, interessos específics, marcs teòrics, i sobretot, els vincles afectius que ella ha anat construint en el territori, i que presenta com a inseparables del procés investigador i d'ella mateixa. Per l'altra, tenim, la part relacionada amb el treball de camp ampli on la recerca pren un caràcter més universalista, i segons els corrents estructuralistes, permet a la investigadora prendre més distància i una "aparent neutralitat", que queda reforçada pel caràcter col·lectiu de la recerca en aquesta part, juntament amb altres estratègies explicitades més endavant.

Qualsevol procés d'investigació és essencialment un problema de valors, ja que atribuïm a la recerca valors, que en base a uns criteris, emfatitzen uns aspectes i no altres. Per tant, resulta inevitable preguntar-se: Quins valors guien aquesta recerca?: Els valors de les dones? Els dels diferents actors? Els de la investigadora? Probablement no hi ha una resposta evident perquè seguint a Buendia (2004, p. 45) el problema dels valors, acaba sent una qüestió personal i contextual que està influïnt la investigadora des que va prendre la seva primera decisió sobre *l'objecte-subjecte* a investigar: La resposta a aquestes qüestions condiciona, no només el rol professional de la investigadora, sinó també, el procés i els resultats que estan influïts pels valors personals, en siguem conscients o no.

La investigació que es presenta encaixa dins del què serien les recerques orientades al desenvolupament social, la qual cosa, amb més raó, posa a la investigadora en la tessitura d'haver d'afrontar reptes i donar explicacions sobre la utilització de criteris que podrien haver afavorit "deliberadament" la presència de la veu d'uns col·lectius més que d'altres. En aquest sentit ressaltar que el propi procés de decidir els criteris d'inclusió-exclusió utilitzats per delimitar l'objecte/subjecte d'estudi i l'abast d'aquesta recerca, ens porten inevitablement cap el terreny axiològic i a assumir els límits temporals d'aquesta investigació que s'expliciten a continuació.

En l'estudi de cas es representa bàsicament la mirada reflexiva de la dinamitzadora, que recull de forma indirecta la veu de les dones. I conscientment queden al marge altres entorns com les veus institucionals i socials³⁶ que indubtablement aportarien elements per tenir una visió més holística del cas. Pel que fa a l'estudi descriptiu sobre la participació social de la dona es centra, en primer lloc, en l'estudi de la participació de la dona en les organitzacions socials formals, i en segon lloc analitza la dels grups informals, i queden deliberadament al marge els grups informals constituïts (sense formalització legal)³⁷. Dones i Barri en xarxa en seria un d'ells. En aquest sentit, la present recerca presenta un cas representatiu d'aquestes pràctica i d'aquesta tipologia que juntament amb la recerca extensa sobre la participació de la dona a Badalona Sud, esdevenen un marc contextual d'utilitat per l'estudi de cas. Sobre les limitacions exposades més endavant s'apunten línies obertes de continuïtat de la investigació

(veure apartat 8.3).

D'acord amb Buendia (2004, p.42), la investigadora és conscient que els seus propis valors, creen un marc referencial i un posicionament ideològic implícit que condicionen la finalitat del treball i els procediments utilitzats (Stake i Mabry, 1997). Per tant, accepta conscientment, que la seva subjectivitat i la dels subjectes estudiats pugui aportar una visió esbiaixada i incompleta i es defensa la subjectivitat com una oportunitat per construir un anàlisi global i consensuat de les diferents mirades, malgrat autors com Schofield ho adverteixen com un perill. (citat a Del Rincon, et al.1995, p.31).

³⁶ Seguint la proposta d'estudi d'entorns proposada per Simó, N (1995).

³⁷ En el Barri de Sant roc, es recullen dos experiències consolidades: Grup de Dones de l'Ateneu , amb gairebé 30 anys de formació, Dones i Barri en Xarxa (8 anys, aproximadament). Els dos grups malgrat ser inclosos en la categoria de grups informals no constituïts, presenten diferències importants en quan els seus marcs de treball.

També les estratègies aplicades disposen de limitacions que s'han intentat superar per una deliberació i un qüestionament continuat per fer que l'activitat de recerca no es basi en els desitjos irreflexius de caràcter personal de la investigadora, sinó en propostes racionals que assumeixen la majoria d' implicats (Buendia, 2004,p.46).

5.3 Disseny del procés d'investigació

Tal com hem comentat abans, aquesta recerca presenta dues parts diferenciades: una de recerca individual, focalitzada amb l'estudi de cas, creuada amb una recerca àmplia de caràcter col·lectiu. En la primera part, es reconstrueix el cas, a partir de la tasca professional que la investigadora duia a terme des del 2003 com a dinamitzadora del grup Dones i Barri en Xarxa³⁸. I en la segona, la recerca col·lectiva, de caràcter diagnòstic sobre el tema de la participació, que la mateixa entitat encarregava en el període desembre- juliol 2009³⁹. La finalització d' ambdós treballs coincidia en el temps, juliol del 2009.

En relació al disseny de la investigació, l'execució de les dues parts ha transcorregut de forma independent i en paral·lel, no tant per raons de procediment científic, sinó per altres elements conjunturals. En algun moment del procés i sobretot al final ha estat possible fer un anàlisi creuat dels resultats del cas i de l'aportació d'aquest en el conjunt de la participació social del territori.

³⁸ Durant els anys 2003- 2006, per encàrrec del Pla Comunitari , amb fons de diferents administracions i gestionat per Institut Municipal Serveis Socials de Badalona. Des de el 2007 fins el jul. 2009 per encàrrec del Consorci Badalona Sud.

³⁹ Aproximació diagnòstica la participació social de la dona a Badalona Sud, Juliol, 2009. Aquest estudi ha estat possible gràcies a un conveni entre la Fundació Bosch i Gimpera (Centre de Transferència de Coneixement, Tecnologia i Innovació de la Universitat de Barcelona) i el Consorci de Badalona Sud, d'Investigació i Diagnòstic en Educació, i és membre del Grup GREDI (Grup de Recerca en Educació Intercultural). Belén Parra Ramajo és professora del Departament de Treball Social i Serveis Socials i membre del Grup GRITS (Grup de Recerca i Innovació en Treball Social). Núria Prat Bau és professora del Departament de Treball Social i Serveis Socials.

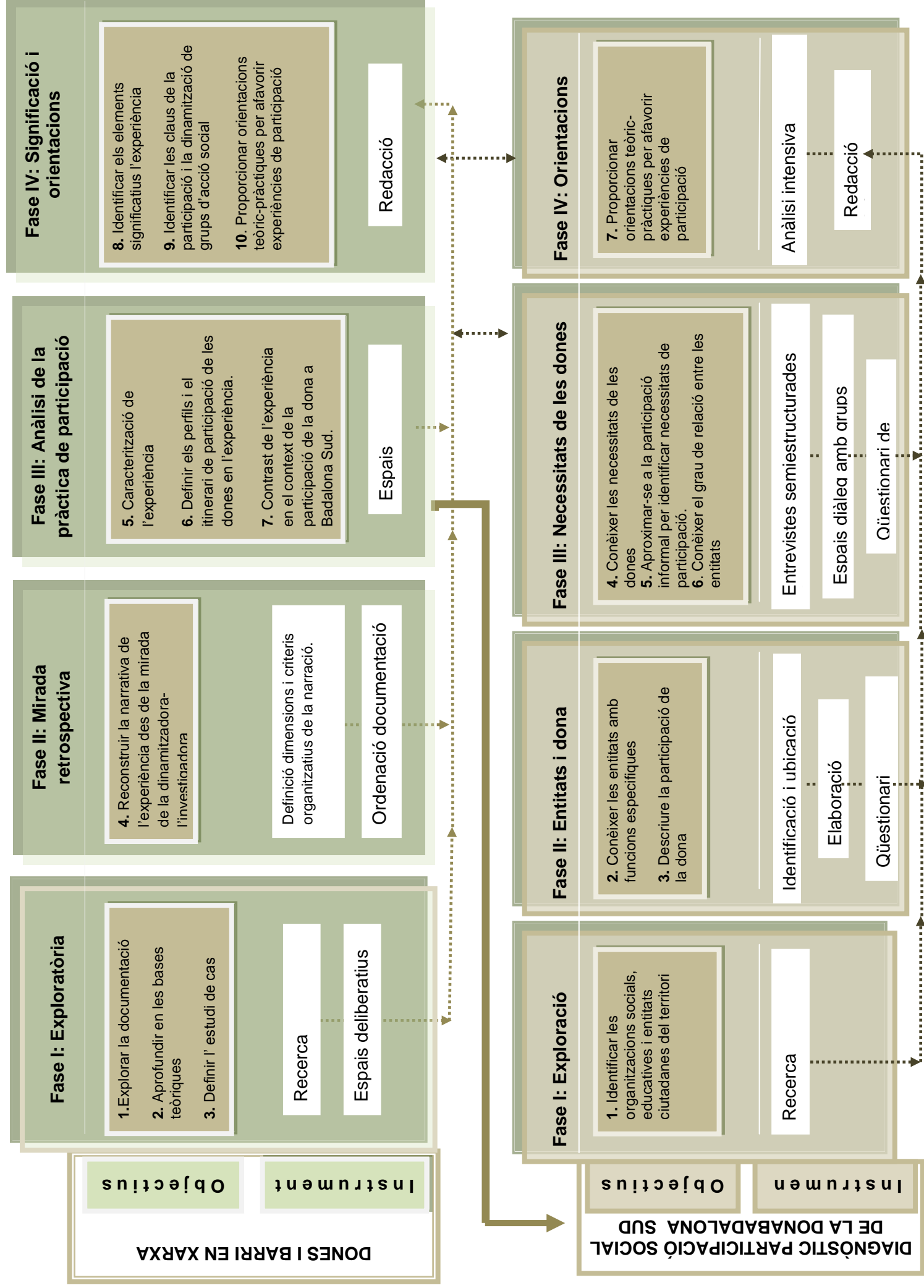
5.3.1 Disseny

A la següent figura es mostra gràficament el disseny de la recerca en el qual es poden identificar diverses fases que han constituït les tasques nuclears del procés. Cal remarcar que tot i que algunes apareixen de forma consecutiva, alguns procediments s'han desenvolupat de forma simultània. Això ha estat possible gràcies al treball en equip, tot i que el treball de camp en moltes ocasions hagués requerit un major nombre de persones.

Pel que fa a l'estudi de cas, ha seguit en les fases que s'indiquen: la primera part exploratòria s'ha centrat en avaluar la qualitat de la documentació, ordenar-la i compilar els documents de manera que permetés l'accés i anàlisi posterior. Aquesta tasca ha estat més complexa del què es preveia inicialment, donat que el seu procés de registre responia més a la pràctica de la intervenció que no al registre des del punt de vista del rigor en investigació. Ha inclòs: la recuperació de les notes de les sessions de treball amb el grup, els documents de projectes, el material divulgatiu de les seves accions, papelògrafs i fotografies. S'ha identificat i ordenat tota la documentació en dates cronològiques seguint els anys naturals, i trencant l'ordre natural d'organització del treball del grup per cursos, la qual cosa ha afegit més complexitat a la compilació. Aquesta part ha donat peu a l'elaboració de la narrativa del cas, des de la perspectiva d'actora participant, des de la qual s'ha reconstruït la retrospectiva del cas, a partir de vuit dimensions nuclears, organitzades cronològicament per anys. Per tant, s'ha optat per un posicionament intern, subjectiu i biogràfic, coherent amb la fonamentació indicada anteriorment. Un cop elaborada, s'ha entrat en la fase analítica i poder caracteritzar l'experiència, permetent una interpretació inclusiva dins el context de la participació social de la dona a Sant Roc (aportada pel segon escenari de recerca). De manera transversal s'han realitzat 3 dels 4 espais deliberatius previstos que han contribuït a nodrir el marc teòric interpretatiu del cas, i resta pendent una darrer espai reflexiu de síntesi, que havia de dur-se a terme un cop transcrita la narració completa del cas i que malauradament restarà fora dels presents resultats. També destacar els moments de creuament de les dues recerques i d'alimentació mútua, específicament en la fase d'anàlisi del cas i redacció final de l'informe.

Pel que fa a la part del l'estudi extens, aquest ha seguit un procés basat en la planificació prèvia presentada en el projecte, al temps que ha hagut d'adaptar-se a la

realitat del que suposa un treball de camp força complex que ha considerat nombroses entitats, el contacte amb el territori, i la relació directe amb molts participants, no sempre fàcilment accessibles. La voluntat de disposar no només de dades numèriques sinó també d'accedir a les vivències i testimonis de persones i grups, ha enriquit enormement la qualitat de les dades obtingudes, però ha generat una immensa i densa informació que d'alguna manera ha desbordat les previsions temporals previstes per a la seva anàlisi. Això ha comportat un gran esforç de sistematització i de selecció de les qüestions claus.

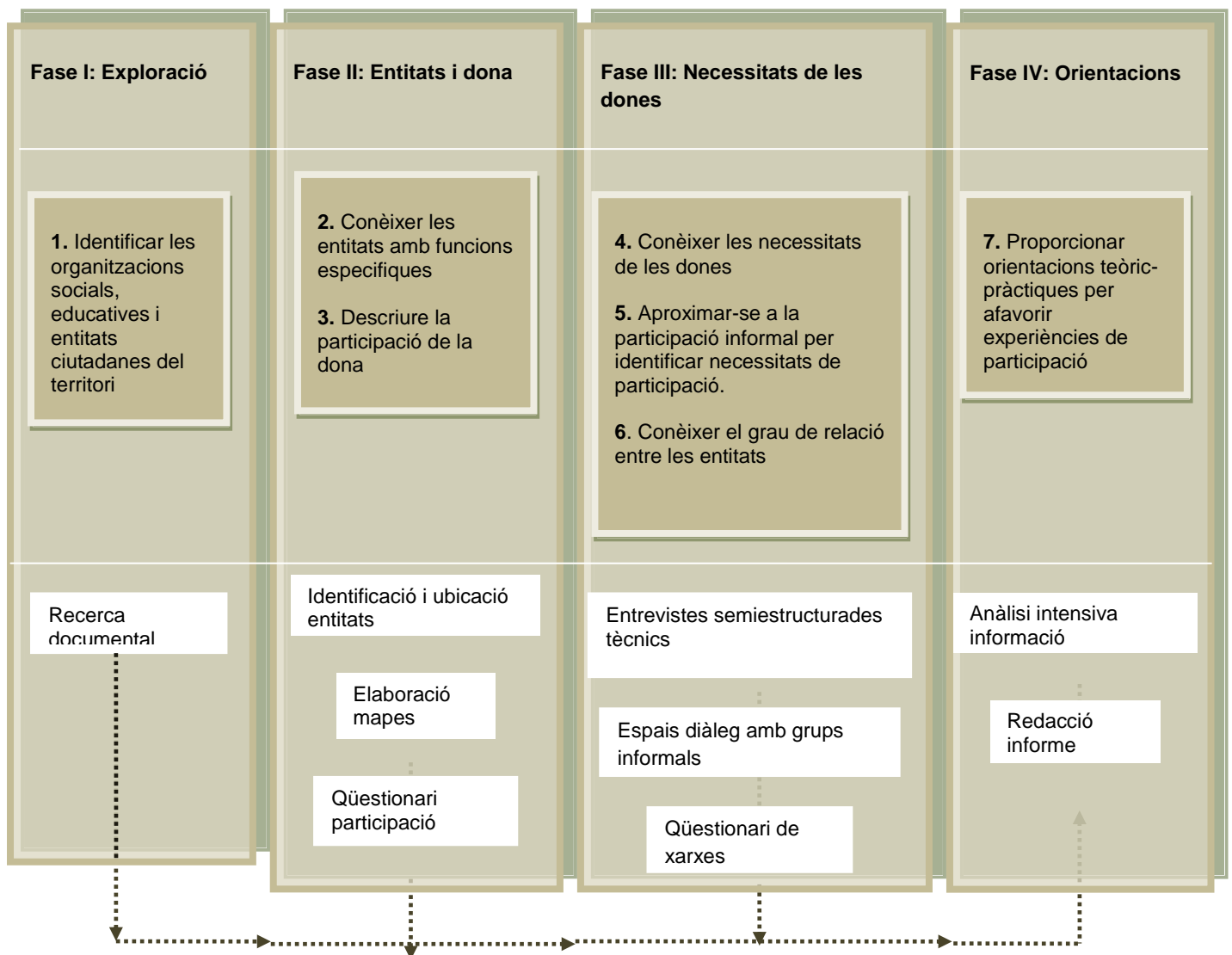

Gràfic 5.6. Disseny de la investigació.

(pagina anterior)

5.3.2 Abordatge metodològic de l'estudi descriptiu extens

A continuació es presenta de manera més detallada el disseny utilitzat en l'estudi descriptiu extens que vindria a complementar el disseny proposat en l'estudi de cas. Es tractaria de mostrar la complementarietat entre l'anàlisi focal de l'experiència de participació reconstruïda en el cas de Dones i Barri en xarxa, i ubicar-la dins del context ampli sobre quin és l'estat de la participació social de les dones a Badalona sud.

5.3.2.1 Objectius

En el quadre següent es recullen els objectius de la recerca de l'estudi del context extern del cas els quals responen a la segona part de la present recerca.

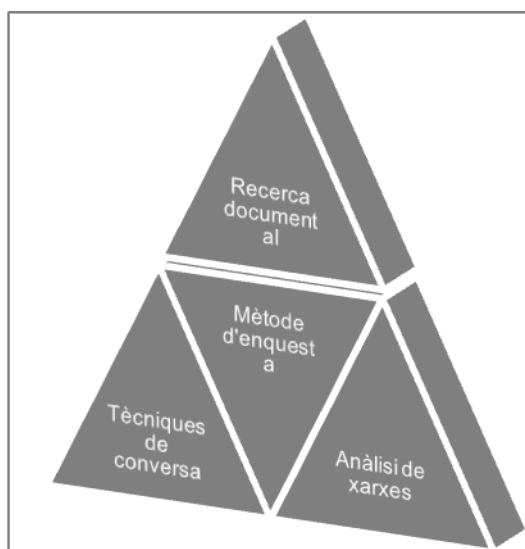
OBJECTIUS DE L'ESTUDI DESCRIPTIU EXTENS	
1.	Identificar les organitzacions socials, educatives i entitats ciutadanes presents a Badalona Sud.
2.	Conèixer les entitats que tenen o poden tenir funcions específiques per a la dona.
3.	Descriure la participació de la dona en aquestes entitats.
4.	Conèixer les necessitats de les dones des del punt de vista dels professionals/ representants a les organitzacions socials.
5.	Aproximar-se a altres grups informals on les dones participen i identificar-ne les seves necessitats de participació.
6.	Conèixer el grau de relació entre les entitats amb dones i entre aquestes, i les diverses entitats de Badalona Sud.

Taula 5.3. Objectius de la recerca.

5.3.2.2 Metodologia

Per tal d'obtenir una panoràmica àmplia sobre la participació social de la dona que abrasi els cinc barris que conformen Badalona Sud, s'ha optat per un estudi descriptiu extens basat en la utilització de tècniques quantitatives i estratègies qualitatives de recollida d'informació, i en l'anàlisi documental.

A través de la **recerca documental** s'han analitzat diversos documents, entre els quals destaca la *Guía d'Entitats de Badalona*, confeccionada per l'Ajuntament de Badalona, juntament amb **cerques a bases de dades electròniques**, on s'han identificat i classificat un bon nombre d'organitzacions socials, organitzacions educatives i entitats ciutadanes de Badalona Sud. El **mètode per enquesta** ha permès un estudi extens d'aquestes entitats, la seva caracterització i situació quant a la participació de les dones, des de la visió dels tècnics i professionals que hi treballen, o dels ciutadans que les impulsen. D'altra banda, l'adopció d'un **enfocament qualitatiu** ha possibilitat un apropament a la comprensió de les dinàmiques de participació de les dones, de les dones no visibles o grups informals, i les seves necessitats a través de **tècniques de conversa**. Per últim, s'han incorporat els principis del mètode **d'anàlisi de xarxes** per a una exploració del treball en xarxa entre les entitats.

Gràfic 5.7. Metodologia de recerca.

5.3.2.3 Instruments de recollida de dades

En aquest punt es descriuen els quatre instruments que s'han emprat al llarg de la recerca per a obtenir les dades necessàries pel nostre anàlisi. Aquests són el qüestionari, l'entrevista i, finalment, el qüestionari de xarxes.

a. Qüestionari entitats

S'ha elaborat un qüestionari per a la identificació de les entitats⁴⁰ i la valoració de la participació social que hi tenen les dones.⁴¹ De fet, aquest instrument s'ha utilitzat amb una doble finalitat:

- a) D'una banda, **validar les dades** obtingudes de l'anàlisi documental i la informació obtinguda sobre les entitats a través de cerques electròniques, per aconseguir una caracterització general segons els elements que es mostren a continuació:

Tipologia	Àmbit d'actuació	Tipus d'actuacions	Barri
☐ Organització social ☐ Organització educativa ☐ Entitats ciutadanes	☐ Dones ☐ Infància i famílies ☐ Risc d'exclusió social ☐ Discapacitat ☐ Malaltia mental ☐ Drogodependència ☐ Immigració ☐ Vellesa ☐ General	☐ Esportives i d'oci ☐ Artístic - culturals ☐ Religios / benèfiques ☐ Salut ☐ Formació ☐ Reivindicativa ☐ Informació - assessorament ☐ Participació política <hr/> ☐ Polivalent (marcar si 3 o més dels anteriors)	☐ Sant Roc ☐ Artigues ☐ La Mora ☐ El Remei ☐ Congrés

Taula 5.4. Fitxa de caracterització bàsica de les organitzacions.

⁴⁰ Entitats, en la seva accepció del terme, inclou totes les tipologies estudiades, d'acord amb el Directori Municipal de l'Ajuntament de Badalona.

⁴¹ Vg. Annex. 1

- b) I en segon lloc, **abordar qüestions específiques sobre l'organització i el gènere**, com ara l'atenció específica a la dona, els perfils de les dones que atenen i les seves necessitats.

El qüestionari consta de quatre dimensions generals. Es combinen les preguntes amb resposta tancada (algunes mesurades amb escala), i preguntes amb resposta oberta. Els temes abordats i la formulació de les preguntes s'ha realitzat pensant en la diversitat d'entitats presents a Badalona Sud i, per tant, cercant àrees d'interès i variables transversals a tots ells en relació a la dona i la seva participació social. La implementació directe del qüestionari, bé personalment, bé telefònicament ha facilitat la seva adaptació en funció de la persona entrevistada.⁴²

QÜESTIONARI “ENTITATS I PARTICIPACIÓ DE LA DONA”	
1.	Caracterització general del servei/validació fitxa.
2.	Atenció específica a la dona
3.	Participació de la dona al servei (perfil)
4.	Necessitats de les dones
5.	Caracterització general del servei/validació fitxa
6.	Atenció específica a la dona

Taula 5.5. Dimensions del qüestionari “Entitats i participació de la dona”.

⁴² La previsió d'implementar el qüestionari exclusivament per via telefònica es va haver de reformular donada la gran dificultat que va suposar aquesta via de contacte. Donat que moltes entitats no responien es va optar per visitar-les directament i pactar un dia i horari per a fer el qüestionari.

b. Entrevista semi-estructurada a tècnics

S'ha elaborat un guió d'entrevista semi-estructurat sobre la "Participació de les dones a les organitzacions socials"⁴³ per copsar la presència articulada de les dones, el seu grau de participació i necessitats, i la pràctica del treball en xarxa entre entitats per a les qüestions de gènere.

L'entrevista ha estat dirigida a tècnics, coordinadors, directors i responsables d'aquestes entitats. Les vuit dimensions del guió il·lustren amb més detall el contingut específic abordat.

ENTREVISTA
"PARTICIPACIÓ SOCIAL DE LA DONA A LES ORGANITZACIONS"
1. Tipus de vinculacions i funcions
2. Dona nouvinguda
3. Elements personals facilitadors/barreres per a la participació
4. Elements de l'organització facilitadors/barreres per a la participació
5. Funcions de les xarxes informals
6. Necessitats/motivacions de les dones cobertes per les organitzacions
7. Treball en xarxa pel que fa al gènere
8. Reptes de futur

Taula 5.6. Dimensions de l'entrevista Participació social de la dona a les entitats.

Algunes de les dimensions inclouen preguntes similars a les que conté el qüestionari. Això permet triangular la informació i, en el context de l'entrevista personal, indagar de forma més profunda i contextual els elements més rellevants. D'altra banda, s'han

⁴³ Vg. Annex 1

contemplat de forma específica dimensions com ara la dona nouvinguda o la visió dels tècnics sobre les xarxes informals, que permeten ampliar i enriquir la informació obtinguda en el treball de camp amb el qüestionari.

c. Espais de diàleg amb grups informals de dones

Un dels reptes del projecte de recerca era aconseguir arribar a la dona que no participa a les entitats, la dona no visible, a les dones que pertanyen al que hem anomenat “els grups informals”. Més endavant es descriu el procediment seguit per contactar amb elles. Per les seves característiques es va optar per establir espais de trobada informals en què a través de la conversa, en un ambient quotidià, poguéssim acostar-nos a les seves experiències i vivències. Concretament, en aquestes trobades preteníem:

- a) Descriure l'associativitat de les dones a alguns dels seus nuclis relacionals i les funcions que aquests exerceixen.
- b) Identificar les barreres i els elements facilitadors sobre els motius que les porten a no participar articuladament a entitats.
- c) Elaborar algunes hipòtesis sobre possibles estratègies connectores entre les xarxes informals i les entitats.

ESPAIS DE DIÀLEG ‘PARTICIPACIÓ SOCIAL DE LES DONES EN LES XARXES INFORMALS’
1. Pertinença a nuclis relacionals
2. Substància relacional i funcions
3. Barreres i elements facilitadors
4. Coneixement de les organitzacions socials
5. Connexions xarxes informals i organitzacions socials

Taula 5.7. Eixos de conversa als espais de diàleg

Tot i la naturalitat i espontaneïtat amb què van transcórrer els diàlegs, aquesta entrevista informal, estava basada també en un guió que ajudava a mantenir el fil conductor del contingut que es tractava al grup. Les dimensions que van orientar el desenvolupament de les trobades són els següents⁴⁴:

d. Qüestionaris de xarxes

En el projecte de recerca presentat es va determinar l'objectiu de conèixer el **grau de relació entre els serveis** que tenen dones i entre aquests i les diverses entitats de Badalona Sud. Per a valorar aquesta qüestió s'ha elaborat un *qüestionari de xarxes*⁴⁵ que finalment s'ha aplicat a diverses entitats independentment del grau de presència de dones en ells.

L'opció de desenvolupar un estudi sociocèntric de xarxa (llistat tancat de totes les entitats de Badalona Sud i anàlisi de totes les connexions) desbordava totalment les nostres pretensions, i es va realitzar un estudi egocèntric (valoració de la xarxa personal de cada organització a partir dels vincles emesos per cada una de elles).

QÜESTIONARI DE XARXES
Grau de relació
Tipus de relació
Producte visible de la col·laboració
Medi de comunicació
Treball sobre gènere

Taula 5.8. Dimensions del qüestionari de xarxes.

⁴⁴ La dimensió 5 va ser realment difícil de tractar en els diàlegs de les dones, justament per la seva caracterització de grup informal, de dones que no participen a les entitats. Es van prioritzar la resta de dimensions.

⁴⁵ Vg. Annex 1

5.3.3 Abordatge metodològic de l'estudi de cas

A continuació es presenta de manera més detallada l'abast i el desenvolupament del primer escenari de recerca, així com els elements implicats en l'elaboració de l'estudi de cas, les relacions entre elles i la seva connectivitat amb l'estudi del context més ampli.

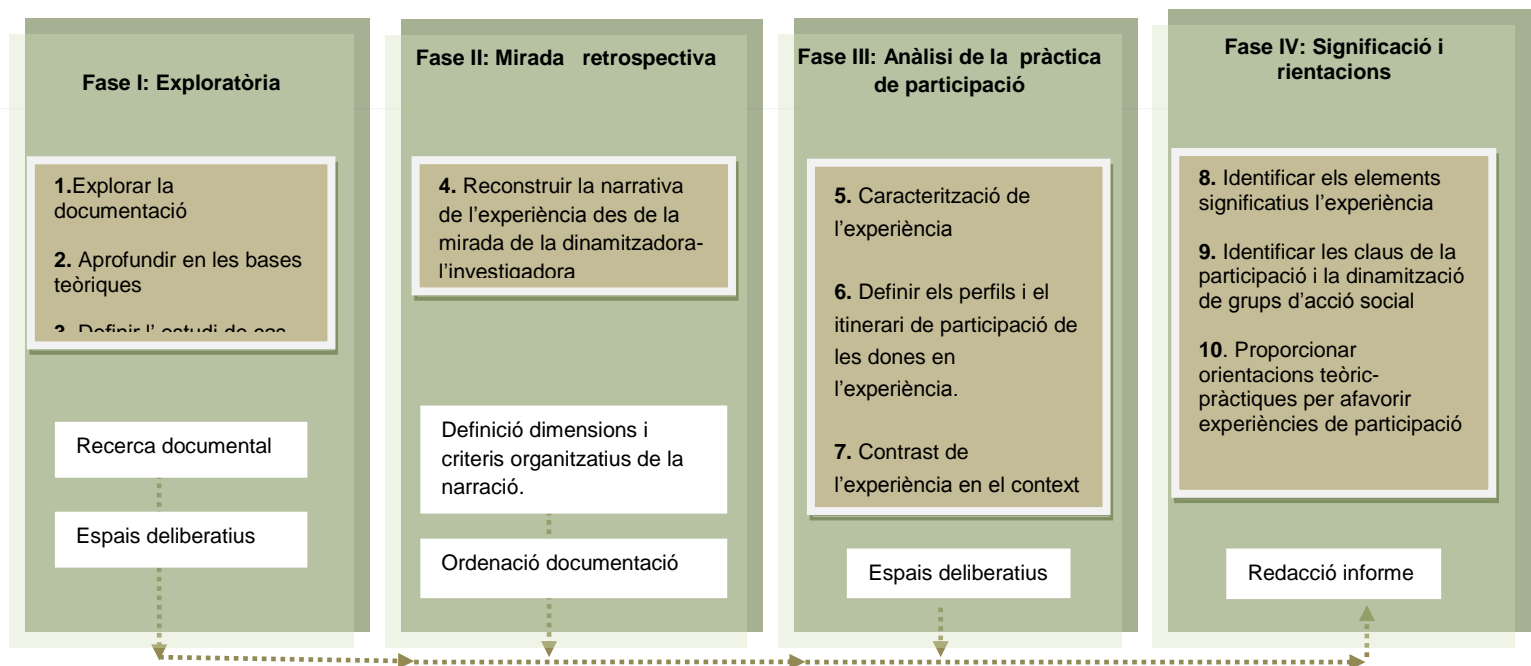

Figura 5.1. Disseny metodològic. Estudi de cas

El plantejament de l'estudi de cas s'encamina cap una opció metodològica de caràcter *hemenèutic - dialèctic*, en tant que es pretén elaborar i reconstruir un procés social concret i singular, el cas Dones i Barri en Xarxa, per després contrastar-lo amb les diferents construccions socials que sobre participació social existeixen en el context ampli de Badalona sud, fent un esforç de síntesi per una construcció conjunta i holística de tota l'experiència dins un context social ampli.

Per l'anàlisi de l'estudi de cas, s'han utilitzat quatre estratègies:

I.- Accés a la documentació i ordenació

II.- La reconstrucció de la narració escrita de tot el període d'intervenció professional, organitzada sota un criteri cronològic i en vuit dimensions elaborades a priori.

III.- L'organització de tres sessions d'anàlisi transdisciplinar, anomenades "espais deliberatius" en format de seminari monogràfic amb la participació de tres membres aliens (3 investigadores i 1 professional) de diferents disciplines i trajectòries professionals. A través seu, es pretén construir un coneixement col·lectiu que parteixi dels bagatges, les habilitats i les experiències que els membres participants aportaven sobre les perspectives d'estudi específiques de: xarxes socials, empoderament i espai públic. La creació d'una plataforma de trobada i diàleg entre la investigadora i els col·laboradors evidencia la idea de potenciar formes d'organització de producció de coneixement col·lectives sota models de xarxa flexibles entre investigadors.

IV.- La contextualització dels resultats del cas, amb el resultat de l'estudi descriptiu extens sobre participació social de la dona a Badalona Sud, que constitueix un context de referència per la comprensió i contrast del cas i viceversa.

Aquesta investigació busca a través de la implicació personal de la investigadora comprendre l'estudi de les peculiaritats i la complexitat del cas. No és un estudi orientat a la presa de decisions, sinó a la comprensió de l'experiència (Stake, 1998). Sembla que l'estudi de casos, com a metodologia d'investigació qualitativa, permet una visió més holística, múltiple, dinàmica, construïda i pràctica, que aprofundeix en la pròpia realitat amb el propòsit de comprendre els significats implícits en aquesta (López i Montoya, 1995). Els estudis de casos són particularistes, descriptius i heurístics i es basen en el raonament inductiu atès que manegen múltiples fonts de dades (Pérez Serrano, 1994).

5.3.3.1 Objectius

OBJECTIUS DE L' ESTUDI DE CAS	
1.	Identificar la documentació de l'experiència i ordenar-la cronològicament 2003-2009
2.	Reconstruir la narrativa de la pràctica de participació.
3.	Identificar les necessitats, i perfils de les dones en aquesta pràctica participativa.
4.	Aproximar-se al funcionament d'un grup informal i el seu encaix a les estructures formals de participació.
5.	Comprendre el rol de la dinamització dels grups d'acció social.
6.	Contrastar el cas amb el context de participació social de la dona a Badalona Sud.

Taula 5.9. Objectius de l'estudi de cas.

5.3.3.2 METODOLOGIA

Seguint la perspectiva de Yin, el cas que em proposo estudiar està format per un conjunt d'entorns o subsistemes que conformen la unitat global d'aquesta experiència comunitària. Des del meu punt de vista és necessari primer poder caracteritzar-los, a través de les descripcions de situacions, esdeveniments i persones, relacions i conductes observades, testimonis directes de les seves experiències per recollir les seves actituds i creences (citats a N.Simó,1995,p.23)

La metodologia de l'estudi de cas, em porta a preguntar-me: Què puc aprendre especialment d'un simple cas? (Stake, 2000). Darrera d'aquesta qüestió epistemològica, vull respondre que la intenció amb la utilització d'aquesta metodologia, és aprofundir en la comprensió d'aquesta experiència o pràctica, més enllà de les seves possibilitats de generalització.

El cas que es proposa estudiar és únic, específic i funciona com un “sistema limitat” (Fals Borda,1998)⁴⁶ en tant que s’hi identifiquen patrons comuns de comportament, s’hi observa una integració de les seves parts i una combinació d’elements i forces com són: els seus antecedents, el context social i cultural del barri de Sant Roc, la pròpia realitat personal i psicològica dels actors (les dones), les accions institucionals, veïnals o associatives que s’hi promouen i provoquen la seva activació, uns escenaris de relació com poden ser els propis del grup (el col·lectiu Dones i barri en xarxa), els institucionals (comissions de treball a nivell de barri o de representació), els provinents d’altres altres sectors del teixit associatiu (parròquia, entitats,etc.) etc.

Per tant, degut a aquesta propietat sistèmica i unitària de l’estudi de cas, es fa necessari per una banda, l’anàlisi del context que envolta la nostra experiència-cas, malgrat no sempre és fàcil saber on comença i acaba l’experiència i, on comença i acaba el context d’aquesta, com afirmen W. Goode i P. Hatt (1952).I per l’altra, seria aconsellable el coneixement d’altres casos d’experiències participatives, per poder determinar amb més rigor l’elecció de la seva singularitat, i disposar de més elements per entendre la seva complexitat. S’apunta aquest fet com una limitació de la recerca actual, per un abordatge posterior dins del què és la línia de recerca sobre participació social.

L’estudi de cas que es presenta encaixaria dins de les tipologies definides per Stake, com un estudi de cas intrínsec⁴⁷ (2000, p.437), en tant que el què es persegueix amb la recerca és una millor comprensió d’aquest cas en particular, per descobrir-ne les peculiaritats i ordinarietats que el fan, en si mateix, interessant, desmarcant-se de la pretensió de traçar generalitzacions, de construcció de teoria, o de la comprensió de constructes genèrics sobre el fenomen de l’empoderament, la participació social en l’espai públic i les xarxes socials.

⁴⁶ L’autor utilitza el terme de “*bounded system*” (Citat a Denzin and Lincoln, 2000,p. 436).

⁴⁷ Dins Denzin i Lincoln (2000,p. 437).Aquest autor diferencia tres tipologies d’estudi de cas: Estudis de cas intrínsecs, que recerquen les peculiaritats i ordinari etats que fan aquell cas singular d’estudi . Estudis de casos instrumentals, quan un cas particular és estudiat per endinsar-se en un tema o per traçar generalitzacions. Els estudis de cas col·lectius, quan l’investigador estudia diferents casos amb la idea de comprendre’ls en relació a les similituds, diferències, reiteracions, variacions de uns respecte els altres.

Al llarg de tota la investigació s'intenta cercar i mostrar les peculiaritats del cas pel què fa a les característiques atípiques, relacions, situacions i esdeveniments relacionats amb: la seva natura i antecedents; el context demogràfic, econòmic, social i polític del barri i la realitat personal i social de les dones participants.

El desenvolupament de l'estudi del cas tindrà com a base una narració descriptiva sobre els elements anteriors, per tal que, sigui també el lector el que pugui comprendre el cas, i elaborar les seves pròpies conclusions, les quals poden ser diferents a les treballades per la investigadora, cosa que contribuirà a enriquir-ne els significats. El coneixement és socialment construït, per tant desde la perspectiva constructivista, l'investigador acompanya al lector en la seva construcció de coneixement (citat a Stake, 2000, p. 442)

El disseny de l'estudi de cas exigeix prendre decisions estratègiques en relació a *Quan i amb quina profunditat s'ha d'estudiar la complexitat del cas?*⁴⁸. La seva resposta no és fàcil. Però, si es parteix del punt realista, seria que no es pot entendre tot sobre el cas. D'una banda, s'ha de focalitzar la comprensió del cas des dels entorns implicats i els eixos d'investigació proposats .I per l'altra, s'ha de cercar quins són els temes d'estudi que ens condueixen a la seva singularitat⁴⁹, sense perdre la comprensió holística de l'experiència, que és un element fonamental de la investigació qualitativa.

5.3.3.3 Anàlisi del contingut

En primer lloc exposar que en aquesta recerca no s'ha dut a terme cap recollida de dades específica, sinó que s'ha fet una compilació de documents per després fer-ne l'anàlisi del seu contingut. En primer lloc s'han identificat les fonts d'informació de cadascun dels entorns d'estudi identificats (veure taula 5.10), que proporcionen una visió i significat específic de cada entorn, i després s'ha fet una anàlisi transversal de les connectivitats que s'hi estableixen.

La compilació documental varia segons l'entorn estudiat, el tipus de font i l'accés a aquestes fonts. Pel què fa a la seva tipologia, bàsicament, s'ha treballat amb dos tipus

⁴⁸ Aquest autor ens parla de decisions estratègiques: How much and how long the complexities of the case should be studied. (Stake, R dins: Denzin i Lincoln, 2000,p.439)

⁴⁹ Which issues seek out compelling uniquenesses ? (...) What can be learned here that a researcher needs to know? (Stake,R dins: Denzin i Lincoln, 2000,p.440).

de fonts documental: una de caràcter públic i institucional (Actes reunions de la dinamitzadora; Projectes i memòries elaborades pel Pla Comunitari i el Consorci; revista de barri) i unes altres de caràcter més privat i personal (fragments orals recollits en les notes de treball de les sessions i algunes converses personals i telefòniques amb alguns membres).

Pel que fa a la seva accessibilitat: una part de les fonts són documents indirectes als quals l'autora tenia accés pel seu rol de dinamitzadora del projecte (actes de comissions, memòries globals, informació institucional del Pla comunitari i del Consorci.). Altres, són fonts primàries elaborades per ella mateixa, durant la intervenció (notes de treball i registres del seguiment intern del projecte, material de treball per les sessions). Pel que fa al tipus de suport: hi ha des reculls textuais escrits per les pròpies dones (actes manuscrites per elles, poemes, fins a altres que són audiovisuals (6 presentacions gravades en vídeo, d'actes públics del grup).

Tota aquesta gran varietat de fonts documentals són els que ara ens permet endinsar-nos en la investigació del cas per a una comprensió del fenomen amb profunditat. A través de la taula següent es mostra una panoràmica general de les fonts documentals utilitzades per l'estudi del cas.

L'anàlisi documental, seguint els criteris de Del Rincon (1995, p.396), en aquesta investigació consta de dues parts i procediments diferenciats: en primer lloc, la identificació i anàlisi de les fonts bibliogràfiques. S'han cercat les fonts i s'ha utilitzat el gestor de bibliografia Refworks, per fer una recollida ordenada de les fonts consultades per construir l'estat de la qüestió i facilitar la localització de la documentació referenciada en tot el moment del procés d'investigació. S'han elaborat resums de les fonts més rellevants i la revisió documental s'ha organitzat d'acord als tres eixos d'anàlisi proposats: empoderament, xarxes, espai públic. Deixant a fora altres eixos teòrics d'anàlisi, com seria, el de gènere, que podrien ser ampliat en una fase posterior.

En segon lloc, la selecció i identificació de les fonts documentals pròpies del cas, i la seva compilació segons cada un dels entorns d'investigació proposats i la seva adequació als objectius de la investigació dins dels paràmetres temporals del període setembre 2003- juliol 2009, fent un èmfasi especial a la recollida de fonts primàries. Aquesta documentació s'ha organitzat i classificat físicament en arxivadors i s'han

elaborat taules-resum de doble entrada, que ens permetin visualitzar d'una manera clara la informació que incloïen per facilitar la seva reconstrucció.

Entorns d'investigació	Fonts documentals
I.- Les dones	Fragments orals recollits en les notes de treball de les sessions i algunes converses personals i telefòniques amb alguns membres
II.- El grup dones i barri en xarxa	Actes reunions de la dinamitzadora Projectes i memòries elaborades pel Pla Comunitari i Consorci Notes de registre de la intervenció professional Notes de premsa/ radio 6 Documents audiovisuals i Fotogràfics Documents relacionats amb les accions cap al barri Programes de formació
III.- El Barri	Treball Comissions Pla comunitari (actes de reunions i documents interns de treball) Revista de divulgació "Els límits" (Fundació Ateneu Sant Roc) Revista "Sant Roc Mola" Documents fotogràfics
IV.- L'àmbit institucional	Pla comunitari. Ajuntament Badalona Ordenança civisme Butlletí informatiu Consorci

Taula 5.10. Fonts documentals segons els entorns d'estudi del cas

En tercer lloc, s'ha arribat a l'anàlisi documental, construint vuit dimensions *a priori* de forma deductiva i contrastades amb el tutor de la recerca. Les notes d'aquestes sessions de treball són recollides per poder aportar elements per a la revisió interna del propi procés investigador. S'és conscient que l'explotació analítica del cas podria aprofundir-se i ampliar-se a través d'una explotació categorial *ad hoc* a través de la utilització de programari, que permeti una anàlisi més detallat del contingut, però les limitacions d'aquest estudi no ho permetien i, en tot cas, es remet a la possibilitat de continuar-la treballant en posteriors investigacions i en la fase de Tesi. El conjunt de les fonts documental del cas ha permès obtenir una visió de conjunt del procés d'aquesta experiència i ha permès la reconstrucció de l'itinerari de l'experiència d'acord amb els objectius inicials.

Tal com s'ha descrit, la presència d'una primera part, de fonamentació teòrica i la segona, més empírica, no són estanques entre elles, donat que la construcció de coneixement científic, no es basa en un procés lineal, sinó que es defineix com un procés de recircularitat i recurrència, de manera que a través dels resultats del treball de camp documental també obtindrem elements que condueixin a la reflexió teòrica sobre el tema i viceversa.

5.3.3.4 Etapes i calendari de la recerca documental

Cadascuna de les parts que formen part de la recerca requereixen per si mateixes una planificació acurada. A continuació es presenta l'organització temporal de la recerca documental prevista pel període Octubre 2008- Juny 2010.

Octubre -Desembre 2008	Selecció de les fonts bibliogràfiques Anàlisi
Gener- Juliol 2009	Selecció i ordenació de les fonts documentals Definició projecte de recerca del cas
Setembre – Desembre 2009	Redacció del marc teòric Redacció trajectòria narrativa del cas
Gener – Juliol 2010	Anàlisi creuat de l'estudi de cas i la recerca descriptiva Presentació Informe de recerca DEA ⁵⁰

Taula 5.11. Cronograma detallat de la part de recerca documental

⁵⁰ Lliurament en el marc de la convocatòria del Diploma d'Estudis Avançats. Programa de Doctorat: Educació inclusiva i atenció socioeducativa al llarg del cicle vital Bienni 2007-2009. Universitat de Vic

5.3.4 Rigor científic

Atenent als criteris que Guba i Lincoln (1989) ens han aportat per fer bona investigació tant des del punt de vista del procés com dels resultats, caldria ampliar la seva reflexió amb el què segons Colàs (2002) implica la nova epistemologia social, que veu a la ciència com una construcció social i busca incorporar la perspectiva dels subjectes i del context on es desenvolupa l'activitat. També Sandin (2003) expressa l'enfocament postmodern de la investigació qualitativa, expressant que si la recerca social és un món de múltiples realitats construïdes, no poden existir uns criteris específics per jutjar els productes de recerca. Media s'afegeix al debat sobre la legitimitat i la representativitat de la investigació qualitativa, sota altres qüestions com: versemblança, emocionalitat, responsabilitat personal, ètica de la cura, pràctica política, diàleg amb els participants (citat a Sandín, 2003, p.193).

Amb la idea d'ampliar la proposta dels primers autors Mateo (2000) suggereix altres criteris que la investigadora subscriu. En primer lloc, sobre el criteri de transparència, proposa que s'expliciti com s'ha generat el coneixement i com s'han detectat els principals problemes. En aquest sentit, la investigació que tenen a les mans exigeix un exercici d'honestedat per fer explícits els límits de la investigació. En aquest punt es destaca que la veu de la seva investigadora es troba representada de forma explícita i directa, però, probablement no ho estan en la mateixa intensitat i forma per la resta d'actors que configuren els entorns d'anàlisi. Les dones s'hi troben presents de forma indirecta a través del relat de la investigadora, però no hi ha la seva veu explícita, i aquest també és el cas, de les altres veus del context polític, intel·lectual o del teixit social. Límit que, a la vegada, obre noves vies de continuïtat de la recerca desenvolupades en el capítol 8, apartat 8.3.

En segon lloc, proposa que la comunitat esdevingui un àrbitre de qualitat. Sens dubte en aquest tipus de recerca, que té els seus orígens en els vincles personals i professionals amb el context social d'estudi, i el posicionament tàcit que la recerca ha de servir, per millorar la pràctica social i orientar la política social -no es podria entendre d'una altra forma-. Per tant, es proposa recollir el ressò de la recerca en les seves protagonistes i actors vinculats, a través d'una sessió de devolució específica, junt amb la invitació a participar en l'acte de presentació pública del mateix. Però cal matisar que els resultats de la recerca no són concebuts com a preceptius vers la

pràctica social, sinó més ben dit, són fonts de coneixement diferent, que necessiten complementar-se i articular-se.

I per últim, el potencial reflexiu que s'exigeix la pròpia investigadora en cadascun dels diferents nivells, sempre buscant una coherència en totes les decisions que ha pres, durant tot el camí de la investigació. Ser investigadora d'un context social i a la vegada ser-ne actora reclama responsabilitat i reflexivitat, i posa en evidència els aspectes ètics, morals i un saber estar en l'acte d'investigar, i d'intervenir que afegeix complexitat al rol investigadora i viceversa.

En aquest sentit, partint del que el subjectivisme és inherent i la ètica personal subjacent és quelcom inevitable en processos de recerca social sobre temes de desigualtat social. S'expliquen les quatre estratègies utilitzades per aconseguir la màxima transparència i minimització de l'esbiaix (Henry, 2002) o també anomenades estratègies de confiabilitat per reforçar la credibilitat (Patton, 1980). La primera es refereix al cas, la segona i tercera a l'estudi descriptiu i la quarta s'ha aplicat als dos escenaris.

1. La incorporació de 3 seminaris reflexius realitzats amb un equip col·laborador extern, per ajudar a objectivar l'anàlisi del cas.⁵¹
2. El caràcter col·lectiu i heterogeni de l'equip investigador (comptar amb la participació de tres membres de la Universitat Barcelona amb perfils professionals i de recerca diversos).
3. La construcció dels objectius de recerca i el disseny inicial en una sessió de treball amb les entitats del territori, amb la intenció de trobar un equilibri entre l'encàrrec institucional i les necessitats dels implicats.
4. La implicació de la ciutadania en dos moments puntuals del procés de recerca. Un, durant el període de disseny dels instruments de recollida de dades que va permetre millorar la seva claredat. I un altre, al final, amb l'objectiu de fer una devolució dels resultats als implicats per recollir elements interpretatius ⁵².

⁵¹ L'equip col·laborador dels seminaris estava integrat per dos dels membres, que alhora formaven part de la recerca col·lectiva sobre la participació social de la dona a Badalona sud, però, també es compta amb una tercera professional experta i coneixedora del cas i del territori d'estudi.

⁵² En el moment de tancar aquesta recerca es pot confirmar que s'han previst i programat dues sessions de devolució en paral·lel, d'acord amb cada context de la recerca. Una presentació i taller amb les entitats

En aquest darrer punt, cal puntualitzar que malgrat aquesta recerca no té un disseny participatiu. La implicació de la ciutadania a participar en els mètodes, procediments i resultats al llarg d'aquesta és un deure i alhora un repte complex. Cal tenir en compte que a vegades, el pensament lògic-racional, de caràcter científic, no sempre és el més apropiat, o entra en conflicte amb altres criteris, de lògica 'simbòlica' o 'de poder' - legítims- que els propis implicats utilitzen per avaluar els resultats de la recerca. Tal com assenyala Buendia (2004,p.48) a través de paraules d'Ander- Egg (1990) 'no tot allò científic és necessàriament útil o moralment acceptable pel fet de ser ciència. Ni tot allò útil o èticament vàlid pot justificar-se científicament'.

El cas proposa utilitzar diferents tipus de triangulació amb l'objectiu de contrastar i donar credibilitat a les dades obtingudes. D'acord amb la classificació de Del Rincon i altres (1995,p.256) proposem:

- Triangulació metodològica en la mesura que utilitzarem dos tipus diferents de metodologies i instruments per a l'accés a la informació: fonts documentals (per l'estudi de cas) i entrevistes i qüestionari, un dels quals és específicament d'anàlisi de xarxes) per l'estudi descriptiu extens.
- Triangulació entre els entorns d'estudi proposats. Es pretén analitzar les relacions entre les dades obtingudes en cada un dels dos escenaris implicats: micro (el cas) i macro (context Badalona sud).
- Triangulació en el temps. Donat que estem parlant d'un estudi amb una trajectòria de sis anys, sobre la qual s'han recollit fonts documentals de tot el període, hi ha la possibilitat de contrastar quins buits documentals, quins elements nous apareixen a través del temps, i quines constants apareixen entre les fonts documentals. Aquesta perspectiva evolutiva permet ser contrastada amb el moment present i actual de l'estudi extens.
- Triangulació entre els investigadors, en el cas d'aquesta recerca la contrastació per analitzar les coincidències i divergències sobre els resultats de l'estudi es farà entre el tutor/a i la investigadora.
- Triangulació de subjectes. A la vegada es procura que els actors que han participat en la recollida de dades participin en aquest contrast, que en el cas del cas és en

participants en la recerca de Badalona sud i altres (Sessió 16 Juny 2010). I una sessió específica de treball amb el grup Dones i Barri en Xarxa i la resta d'actors implicats, prevista pel Juny 2010, amb data sense concretar. En tots dos casos, també se'ls ha convidat a la defensa pública d'aquest informe.

una etapa final de divulgació dels resultats i en el cas de l'estudi descriptiu té dos moments (un d'inicial de participació en la construcció dels objectius i un de final). En tots dos casos les limitacions de temps han fet que la incorporació de la part participativa quedi exclosa de la redacció de l'informe.

Dins de la perspectiva qualitativa Lincoln i Guba (1985) manifesten que els criteris consensuats que garanteixen el rigor metodològic són: la veracitat; l'aplicabilitat; consistència i neutralitat (citats a Del Rincon i *al.* 1995, pp. 31-35). Tant mateix, des d'un punt de vista epistemològic Guba (1983, p.104) proposa que en la investigació naturalística els criteris siguin la credibilitat⁵³, la transferibilitat⁵⁴, la dependència⁵⁵ i la confirmabilitat⁵⁶, com a més propis de les metodologies constructivistes i sociocríiques.

Per tal de garantir aquests criteris reguladors, durant tot el procés de recerca estan previstes diferents accions d'avaluació de la recerca (Guba, 1985), per fer creïbles els resultats a la comunitat científica. A continuació exposo els elements utilitzats per augmentar la credibilitat de la investigació:

Pel que fa al disseny: la recerca comporta un procés permanentment inacabat de revisió i anàlisi crítica. Les successives sessions de treball i discussió conjuntes entre el tutor i la investigadora⁵⁷ i la consulta puntual a altres acadèmics i professionals permeten garantir, entre d'altres propòsits, el rigor del procés, la revisió crítica i la credibilitat del mateix procés i dels resultats que se n'obtenen.

⁵³ *Credibilitat* (paral·lel a validesa interna/veracitat- en la investigació empírico-analítica). Per Jupp i Norris (1993) Aquesta s'aconsegueix contrastant fonts d'informació, a través del diàleg, l'argumentació; i contextualització de les situacions d'anàlisi; de " corroboració estructural" i "adequació referencial" (Citats a Del Rincon i *alt* 1995,p.33)

⁵⁴ *Transferibilitat* (paral·lel a aplicabilitat/validesa interna, en la investigació empírico-analítica). El grau en què les afirmacions derivades d'un context determinat (hipòtesis de treball) poden aplicar-se en un major o menor grau en un altre context (Guba i Lincoln, 1981) Citats a Del Rincon i *al.* (1995,p.33)

⁵⁵ *Dependència* (paral·lel a consistència/estabilitat per a la investigació emírico-analítica). Si bé l'estabilitat dels resultats en la metodologia constructivista i sociocrítica és complexa. Es proposa exigir un cert grau de consistència, concebuda com a dependència per tal d' arribar als mateixos resultats a partir d'informacions i perspectives similars.(Del Rincon i *alt.* (1995,p. 34).

⁵⁶ *Confirmabilitat* (paral·lel a neutralitat/objectivitat per a les perspectives empíriques-analítiques).En la metodologia constructivista i sociocrítica es refereix a la possibilitat d'incorporar els criteris intersubjectius, identificar esbiaixos personals,falses creences com a marc referencial.(Del Rincon i *al.* (1995,p. 35).

⁵⁷ 6 sessions de treball presencial entre el tutor de la recerca i la investigadora entre el període 2008-Maig 2010, 3 sessions entre 3 investigadors de referència en l'àmbit acadèmic i 1 sessió amb una experta de l'àmbit professional.

En relació amb els resultats es pretén que els resultats siguin presentats al judici de la comunitat acadèmica presentant-los a congressos i simposis, així com difonent-los a través de comunicacions orals i escrites. Els resultats seran sotmesos també a la consideració del tribunal avaluador en el Doctorat “*Educació inclusiva i atenció socieducativa al llarg del cicle vital*” de la Universitat de Vic.

5.3.5 Ètica de la investigació

Des de l'àmbit qualitatiu s'accepta el fet que l'investigador es trobi guiat per la seva pròpia ideologia. Diguem que no hi ha valors lliures o dissenys d'investigació lliures d'esbiaixos (Denzin, Lincoln, 1998, p.41). Per tant, la investigadora s'exigeix ser ètica amb ella mateixa per poder identificar fàcilment el seu propi biaix des del qual articularà l'estructura conceptual de l'estudi.

Com no pot ser d'altra manera, la investigadora d'aquesta experiència ha tractat cara a cara, diàriament, amb les persones que ara formen part de la recerca, doncs ha compartit part de la seva vida professional amb elles. D'entrada han estat cinc anys de treball d'implicació al costat de les dones, amb les quals reconeix que s'han establert vincles afectius i d'aprenentatge alts i significatius, més enllà dels límits estrictament professionals. La investigadora s'ha acostumat als Roscos de l'Antònia, als *pestiños*⁵⁸ de l'Anita, als patiments de les situacions socials que les afecten, a elles o als seus familiars propers i que els comparteixen en el grup o individualment, a gaudir de les festes de maig, en que sempre tinc la sensació de no ser a Sant Roc, a que em preguntin per les meves filles, a les quals les recorden sempre amb afecte, sovint pregunten per elles, i els pinten samarretes, davantals o juguen amb elles quan me les emporto en algun acte social de barri o les visito a la trobada anual de dones.

Han estat també anys de canvis institucionals i polítics amb pèrdues de referents tècnics importants que et fan més escèptic a tot el que s'escapa de la quotidianitat del grup. Han estat també sis anys de passejar-se pel barri i a vegades, en moments concrets- contagiar-se del sentiment de desprotecció, impotència i feblesa davant d'episodis degradants. Recordo encara esfereïda el dia que vaig poder viure un episodi enutjable de racisme entre dos infants a la Pl. Roja en un dels actes de la campanya de civisme el 2004. Crec que no ho oblidaré mai.

En aquest punt m'agradaria poder expressar el desig d'identificar, recollir i tractar els temes i dilemes ètics que es presenten i recórrer al seu anàlisi per tractar-los adequadament.

⁵⁸ Postre típic de la zona d'extremadurad'onés originària la persona que els elabora.

Pel què fa a l'ètica vers els participants, es parteix del punt que qualsevol investigació pot definir-se com un acte d'equilibri entre l'obligació de fomentar el coneixement amb l'obligació de tractar amb honestat els altres (Dane, F, 1997.p. 93). En aquest sentit la mateixa investigadora s'ha responsabilitzat de donar un tracte ètic a la investigació pel que fa als processos, als participants i als lectors. Per tant, aquesta exigència implica una actitud vigilant abans, durant i després del treball d'investigació. Pel que fa aquesta investigació s'ha compromès amb els participants a:

- a. Garantir-los el dret de participar voluntàriament i que siguin conscients de la seva participació. També es preserva el seu anonimat i confidencialitat en tots els enregistraments i recollida d'informació directa o indirecta. Es preserva el dret a retractar-se de la seva participació durant tot el procés d'investigació. Disposaran d'una còpia de l'informe.
- b. Donar-los una informació completa dels resultats de la recerca de manera clara i entenedora. Així com també durant el procés aclarir i explicar informació omesa o els motius de la investigació.
- c. Assegurar una anàlisi de les dades acurada i rigorosa a través de la qual s'infereixin unes conclusions i uns resultats.

Quarta part: resultats

En l'apartat de resultats es presenten tan els resultats de l'estudi descriptiu extens de '*Diagnòsi de la participació social de la dona a Badalona Sud*' com les dades analitzades en l'estudi de cas, '*Dones i Barri en Xarxa*' ,

En primer lloc, trobem l'estudi del context a través d'un estudi descriptiu extens, que inclou la caracterització de les dones que arriben a les entitats: presència de dones, barris de pertinença, heterogeneïtat de perfils a les entitats i tipus de perfils. I l'exploració dels grups informals que inclou l'anàlisi de les percepcions, vivències de les dones participants en les entrevistes grupals. I finalment, una aproximació a les xarxes entre entitats.

En segon lloc, es presenta l'estudi de cas, que inclou la caracterització del perfil de les participants; la reconstrucció del relat de l'experiència per part de la investigadora i les categories d'anàlisi emergents dels seminaris deliberatius organitzats a fi, de fer una anàlisi triangulada entre altres investigadors i professionals.

L'amplitud de les dades resultants en els dos àmbits d'estudi que es presenten a continuació probablement requeririen un tractament comparatiu que s'espera assolir en la continuïtat de la recerca per a la Tesi.

6 Resultats de l'estudi descriptiu extens

En aquest apartat es recullen les principals tendències detectades en aquesta part de la investigació i quina és la panoràmica general de l'estat de les formes i característiques de la participació de les dones en les organitzacions formals de Badalona sud, aportant idees i suggeriments per a l'anàlisi del cas de Dones i Barri.

6.1 La participació de la dona a les entitats de Badalona Sud

Sobre el **nombre d'entitats** identificades, apreciem que es tracta d'un nombre important d'entitats, malgrat no disposem de criteris comparatius respecte la resta de barris de Badalona. Pel què fa a la seva distribució per barris, aquestes les trobem concentrades majoritàriament al Barri de Sant Roc. Juntament a aquest fet, s'hi afegeix el caràcter local predominant en la majoria d'entitats i les barreres físiques presents al territori. Aquests podrien ser elements que afecten a l'accés i la circulació de dones, dins dels propis barris i entre barris diferents. Alguns dels factors que faciliten la participació de les dones són la disponibilitat de temps per compaginar la vida laboral amb la personal, i que les dones busquen espais relacionals que permetin l'ajut mutu. Per tant entenem que la proximitat física i descentralitzada de les entitats en tot el territori ajudaria a una major vinculació de les dones cap a les entitats.

Pel que fa als **àmbits d'actuació** es destaca la riquesa i diversitat dins del conjunt global de totes les entitats. Els d'infància i família i dona són els més rellevants. Aquest fet mostra com les pròpies dones s'organitzen per a donar resposta a les seves necessitats de gènere. També són minoritàries les entitats relacionades amb la immigració, malgrat es destaca la presència d'una entitat formada per persones del mateix grup d'origen. S'intueix que aquesta és una tendència en creixement necessària degut a la importància que té el recolzament social per les persones nouvingudes, la qual queda condicionada a les seves situacions d'estabilitat.

Concretament en l'àmbit de la dona hi ha un aïllament absolut entre les entitats d'aquest àmbit. Raó que podria explicar-se perquè en la majoria d'elles, excepte els

grups de dones, no contemplen específicament les funcions de gènere i probablement per les característiques socials del territori es prioritzen altres línies de treball com l'àmbit d'infància. Volem ressaltar que aquest fet pot ser una oportunitat de treball de gènere, si les entitats amplien l'esfera de la intervenció a altres nivells com són les mares i les germanes joves dels infants.

Pel què fa a **la tipologia** es constata una major presència d'entitats ciutadanes, respecte les organitzacions socials i educatives, explicada per raons històriques relacionades amb la configuració dels barris i per les característiques de les organitzacions socials i educatives, que per les seves dimensions, competències i dinàmiques internes els fa més difícil respondre a les noves necessitats amb agilitat, proximitat i flexibilitat.

6.1.1 El gènere com a intencionalitat d'acció

A partir d'aquestes dades podem analitzar els propòsits que tenen les entitats i com aquestes es materialitzen en activitats programàtiques concretes cap a la dona. A la taula següent recollim un resum de les dades obtingudes als qüestionaris.

	FINALITATS I ACCIONS ESPECÍFIQUES PER A LA DONA		
TIPOLOGIA	No contempla	Sí contempla	TOTAL
Organització social	7 (18,9%)	3 (8,1%)	10 (27%)
Organització educativa	3 (8,1%)	0 (0%)	3 (8,1%)
Entitat ciutadana	16 (43,3%)	8 (21,6%)	24 (64,9%)
TOTAL	26 (70,3%)	11 (29,7%)	37 (100%)

Taula 6.1. Finalitats específiques dels serveis vers el gènere.

De 37 entitats, 11 tenen funcions i desenvolupen accions específiques per a la dona. De les 10 *organitzacions socials*, 3 tenen finalitats específiques per a la dona: Regidoria de la Dona, el Centre de Salut Sant Roc i el Servei de Dinamització d'AMPAs. De les 3 organitzacions educatives cap senyala finalitats concretes en l'àmbit de les dones. Pel que respecte a les entitats ciutadanes, de les 24, 8 preveuen en les seves planificacions accions basades en finalitats específiques envers les dones: Associació de veïns i veïnes Barri Maresme, Associació de veïns i veïnes Congrés, Club de la Dona Activa, Dones del Mil·lenni, Càritas, Grup de Dones Congrés, Associació Nada Pakistan, Fundació privada Ateneu Sant Roc.

En el camp de la planificació d'accions adreçades a un àmbit d'actuació específic que tingui en compte les necessitats de les dones, es planteja la necessitat d'enllaçar les diferents visions dels actors que estant implicats en la seva execució. Hem comprovat com els reptes de futur formulats per les entitats del territori concorden tant amb algunes de les necessitats expressades per les dones com amb la conjuntura socioeconòmica present en el territori. Les entitats es plantegen avançar per la incorporació plena al mercat laboral de les dones que pertanyen als col·lectius socials considerats amb més necessitats en aquest sentit: les dones gitanes joves, les dones que volen tornar al mercat laboral després d'haver dedicat el seu temps de manera completa a la cura dels fills i també les dones novingudes. L'inclusiu laboral de les dones és un dels eixos de les polítiques encaminades a l'assoliment de la igualtat entre homes i dones.

Tots tres grups de població presenten característiques per pensar en una formació diferenciada i particular. Per una banda, el treball formatiu per adequar les competències professionals de les dones a la realitat laboral actual, i per altra banda la necessitat d'assegurar la continuïtat i finalització del procés d'ensenyament de les dones gitanes i per últim, l'aprenentatge de les llengües oficials, que en el cas de les dones procedents d'altres països esdevé prioritària per fer efectiu aquest desafiament.

Entre els aspectes específics que recullen les entitats de la mostra veiem que són aquells que tenen a veure amb la consecució del sentit de pertinença de les persones, els que fan possible la promoció social, ens referim als espais propiciadors de cooperació, solidaritat i ajuda mútua. Espais generadors de suport i de reconeixement mutu. Les entitats donen importància a aquests aspectes, malgrat saben que la seva absència, dificulta la capacitació social. Aspecte necessari en les dones per assumir funcions d'autonomia i de control de les seves pròpies vides. Aquesta manifestada

sensibilitat és garantia per continuar treballant en una línia conjunta, propiciadora de noves formes de participació comunitària de la comunitat local de Badalona sud.

6.1.2 La presència de dones a les entitats⁵⁹

Globalment de les 32 entitats que han respost aquest ítem,⁶⁰ s'observa que la presència de la dona és moderada (17 entitats), amb tendència cap a l'alta participació, donat que hi ha 9 entitats amb una alta participació, dins de les quals, n'hi ha 4, que són grups de dones on el 100% de les seves participants són dones. I a l'altre extrem amb baixa participació de dones hi ha 6 entitats, 5 de les quals tenen menys d'un 10% de participació de dones i coincideix que són ciutadanes.

		PRESÈNCIA DE DONES A LES ENTITATS						Total
		Baixa		Moderada		Alta		
		Menys de 10%	10%-25%	26% - 50%	51% - 75%	76% - 99%	100%	Menys del 10%
TIPOLOGIA DEL SERVEI	Organització social	0	0	1	2	4	0	7
	Centres educatius	0	1	0	1	1	0	3
	Entitats ciutadanes	5	0	8	5	0	4	22
Total		5	1	9	8	5	4	32

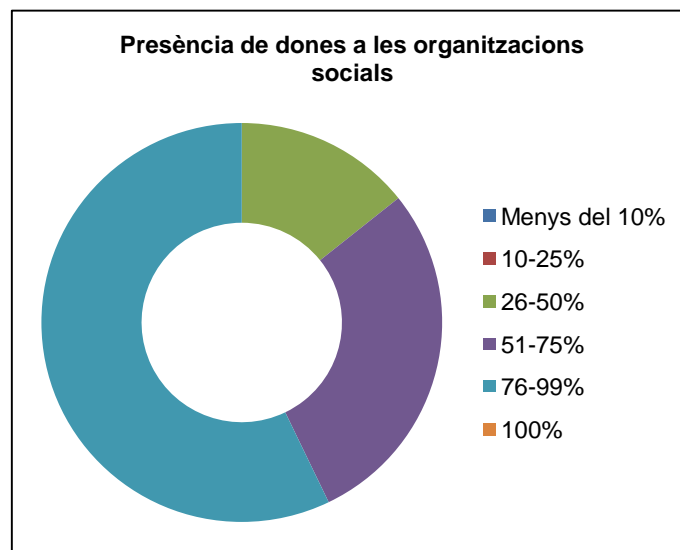
Taula 6.2. Presència de dones a les entitats.

⁵⁹ Per fer l'anàlisi de la presència de la dona en les 37 entitats estudiades s'han creat 3 dimensions, que recullen els rangs proposats inicialment al qüestionari: **Alta**: la participació de les dones es situa entre el 76% i el 100% respecte el total de participant.; **Moderada**: Dins d'aquesta distingiríem: **moderada - alta**, quan les entitats tenen una presència entre el 51- 75% i **moderada - baixa**, quan la presència de la dona és entre el 26-50%.; **Baixa**: quan és del 0-25%.

⁶⁰ Biblioteca Sant Roc, UNESCOCAT i la Fundació Secretariado Gitano, Centre de Salut Mental II, Fundació Ateneu Sant Roc, per les característiques del seu servei, heterogeneïtat de perfils, no han pogut respondre o no disposaven de dades.

6.1.2.1 Organitzacions socials

Les organitzacions socials estudiades (7) mostren un alt predomini de la presència de la dona (4), amb tendència a ser moderada- alta (2), i no consta cap organització amb una presència de dones inferior al 25%.

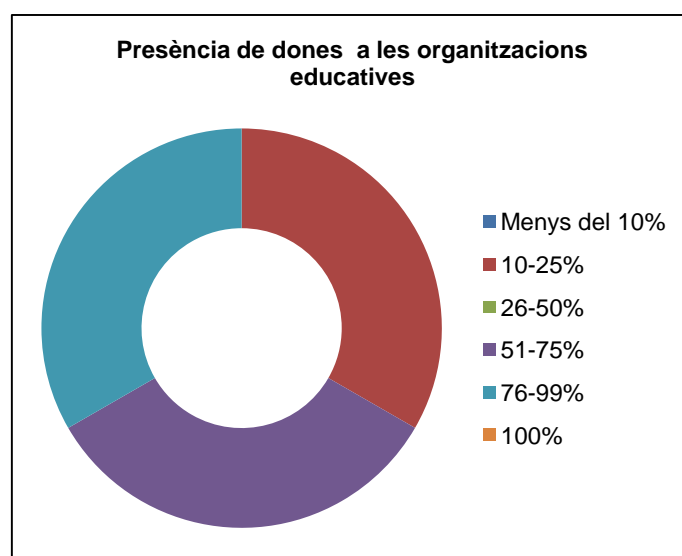
Gràfic 6.1. Presència de dones a les organitzacions socials

Algunes organitzacions socials, veuen com la presència de la dona, va més enllà de la dona participant que utilitza el servei, i el propi servei es caracteritza com a femení.

<<La dona dins dels serveis socials és un món: la majoria de treballadors som dones [...] És un món femení. La persona de les unitats familiars que venen a demanar ajuda, la immensa majoria és dona>> (Entrevista a Serveis Personals - Ajuntament Badalona).

6.1.2.2 ORGANITZACIONS EDUCATIVES

Pel què fa a les 3 organitzacions educatives que han respost aquest ítem, observem que no es dibuixa una tendència clara de la presència de la dona, perquè les 3 respostes obtingudes són equitatives entre les tres dimensions estudiades.

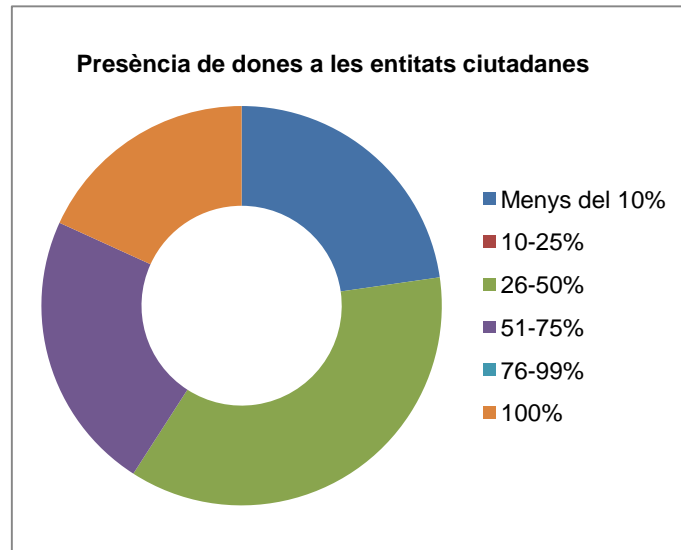
Gràfic 6.2. Presència de dones

Hi ha una entitat amb una presència alta de dones (Centre Normalització Lingüística); una moderada (Escola Oficial d'idiomes) i baixa (Centre Formació Adults). Malgrat la presència d'aquesta igualtat en els resultats semblaria que aquest tipus de centres tendeixen a una alta presència de dones, tot i que no seria el cas.

6.1.2.3 Entitats ciutadanes

Pel què fa a les 22 entitats ciutadanes que han respost, es destaca que les entitats ciutadanes es caracteritzen per una presencia moderada de dones (17) que es troben entre un 26% i un 75% amb una marcada tendència a ser més alta. Ja que n'hi ha 9

amb una alta
dins de les
grups de
tant la seva
és
femenina.

participació,
quals 4 són
dones i, per
configuració
absolutament

Gràfic 6.3. Presència de dones a les entitats ciutadanes

També, cal destacar que hi ha 5 entitats ciutadanes, amb una presència de dones molt baixa (inferior 10%), la majoria de les quals són de caràcter veïnal.

6.2 Caracterització de les dones

A destacar que la majoria d'entitats, incloses les organitzacions socials, mai s'havien plantejat pensar en temes de gènere, i encara menys, en els diferents perfils de dona. Els ha suposat esforç, reflexionar sobre el tema. Amb tot, hi ha 35 entitats que han fet una aproximació dels perfils de dona que participa, a excepció de la Biblioteca Sant Roc i el Club de Petanca, la primera perquè per la seva naturalesa no diferencia perfils i la segona no té cap dona participant. Aquest fet posa de manifest la falta de reflexió a moltes institucions sobre com abordar, orientar i planificar les seves accions i programes des d'un èmfasi en les característiques i necessitats de les dones que atenen.

Per fer aquesta descripció les entitats han utilitzat bàsicament quatre criteris per aquest ordre: edat (29); el fet de ser autòctona (12) respecte ser gitana (8) o nouvinguda (3); el país d'origen de les dones (9); el fet de la maternitat i filiació (4), entre altres. Sobre els quals, després afegien una rica descripció de les variables sociopersonals que confluen en la dona per descriure la dona participant.

- Dona de diferents edats: Aquest criteri ha estat el més utilitzat per descriure les dones que participen: 29 entitats (5 organitzacions socials; 3 educatives i 21 ciutadanes). S'han respectat les franges descrites per a cada entitat, malgrat per facilitar-ne l'anàlisi s'han recategoritzat d'acord als rangs indicats en la taula següent, respectant la precisió d'algunes o sentit "genèric" que utilitzaven quan definien les dones joves, grans, adolescents, etc.
- Dona autòctona/gitana/nouvinguda: Es destacable que 11 entitats amb independència de la seva tipologia defineixen a la dona autòctona. Aquest perfil és descrit en 2 organitzacions socials, i 9 ciutadanes, dins de les quals, 3 són grups de dones.

Les entitats identifiquen la dona autòctona de forma diferenciada de la dona gitana. La primera la trobem identificada per 8 entitats, de les quals 2 són organitzacions socials, 1 és educativa i la resta ciutadanes. En aquest sentit, semblaria que les dones gitanes no formarien part de l'univers de significat que les entitats atorguen al concepte autòcton, que inclou només a les dones migrants espanyoles dels anys 60. Semblaria que les entitats atorguen a les dones gitanes la característica de forànies, fet que podria està relacionat amb la important presència del col·lectiu a Badalona Sud i algunes característiques de fragilitat social i complexitat que històricament han acompanyat aquest col·lectiu⁶¹ i les connotacions socials estigmatitzadores associades amb ell.

- Dona segons el país d'origen: Hi ha 9 entitats que han optat per descriure els perfils de les seves dones distingint-los per països d'origen: Marroc, Pakistà, Índia, Amèrica llatina i països de l'est. De les quals 4 són organitzacions socials, 3 educatives i 3 ciutadanes. És destaca que totes les tres organitzacions educatives que han utilitzat aquest criteri es dediquen a la formació i aprenentatge de la llengua. Probablement les experiències culturals i

⁶¹ Malgrat no ens consten dades del total de població gitana estimada a Badalona Sud. Podem fer referència a dades que indiquen que la població gitana de Badalona s'estima en 3.080 persones en tota la ciutat, dels quals 2.138 es troben en el barri de San Roc (70%) a URL: http://www.urbal-espaciospublicos.cl/2008/wp-content/uploads/2008/12/badalona_02_san-roque.pdf (Consultat el 14/Jul/02).

lingüístiques de cada país condicionen de manera important l'aprenentatge d'una nova llengua.

- Dona mare-àvia. El criteri matern-filial ha estat utilitzat per 5 entitats, per descriure com els compromisos familiars de 'ser mare' o 'ser àvia' incideixen en la participació. Aquesta situació incideix en les possibilitats de participar d'aquestes.

Algunes entitats comenten l'evolució que han fet per adaptar-se als canvis d'aquesta situació. Acceptant o no, la presència de nens petits a les activitats o creant serveis educatius per a la petita infància de forma simultània a l'activitat per mares. També utilitzen aquest criteri les entitats que tenen com a funció principal l'atenció a la infància, i per tant les famílies en si mateixes constitueixen una finalitat de treball i a través d'elles es pot incidir en els nens.

- Altres criteris: De manera més esporàdica, les entitats han utilitzats altres criteris per a la caracterització dels perfils de dones participants, segons el context i les finalitats de l'àmbit de treball de les entitats com són: el grau de discapacitat; treball remunerat fora de casa; escolarització o absentisme; sòcies o acompanyants; amb càrregues familiars- cuidadores o sense; Amb experiències laborals/sense; situació legal (amb permís de treball/sense); amb necessitats de recolzament social i emocional/descoberta d'interessos: (emocionals,intel·lectuals,socials,etc); rol dins l'entitat: usuàries- voluntàries; creences i pràctiques religioses (Sikhs; Mormons; Pakistanesos i gitanes-*Romanis*).

6.3 Variables sociopersonals de les dones

Sobre els criteris de tipificació descrits abans, les entitats han utilitzat un ampli espectre de matisos personals i socials que envolten a cada dona en particular, els quals incideixen directament en els nivells i formes de participació desitjades modulades per les circumstàncies vitals, familiars, de crisi, formatives i laborals que acompanyaran els diferents moments de la vida de la dona.

6.3.1 Cicle vital i determinants socials de salut

Es confirma que determinats moments vitals tenen importants implicacions socials, econòmiques i efectes en la seva salut i la dels seus nuclis de convivència. Aquestes circumstàncies provoquen solitud, aïllament i patiment i és precisament la vinculació de la dona a espais relacionals propis o en entitats formals la que possibilita un millor benestar emocional, entre altres. Les dones i els referents de les entitats reconeixen els beneficis de la participació en aquestes circumstàncies i el valor per cuidar i fomentar aquests vincles.

Els moments vitals més destacats són, d'una banda, **la monomarentalitat, separació/divorci o les pèrdues** com a circumstàncies vitals desestabilitzadores. I per l'altra, el **procés migratori**. En els primers, les dones tendeixen a fer-se càrrec de les situacions de salut fràgils dels seus nuclis de convivència. Sigui, per les circumstàncies econòmiques que les envolten, que no els permeten altres alternatives. O bé, perquè la dona adopta el rol de curadora, sense ser conscient dels lligams existents entre 'el seu' valor de 'cura' i els valors socials dominants, marcats socialment com a valors associats al gènere femení, que ella viu com a propis, perquè han estat interioritzats a través dels processos de construcció social i de la seva socialització com a nena.

El cas del procés migratori és considerat també un procés de separació, trencament i pèrdua, que adopta diferents formes depenent de l'origen de les dones. Les intervencions amb dones migrants han de tenir molt present que aquestes són especialment vulnerables a les situacions d'aïllament social, solitud i dol, malgrat les divergències en les formes i processos d'uns col·lectius envers altres. Per exemple, mentre les marroquines i paquistesenes emigren dels seus països d'origen a través del procés de reagrupament, la dona d' Amèrica Llatina, ho fa sola, mentre els fills i la parella (si s'escau) resten en el país d'origen.

6.3.2 Les responsabilitats familiars

Les situacions socials de viduïtat, monoparentalitat, separació, migració, es troben sovint acompanyades de la presència de fills a càrrec on les dones es converteixen en el membre visible de les famílies, al capdavant de les responsabilitats econòmiques i educatives per la seva cura. De nou, la dona, queda situada en un context social fràgil com a cap visible de les economies familiars. Probablement aquest fet explica perquè la dona és més present que els homes en les mesures de recolzament social com la Renda Mínima d'Inserció (RMI). Dins d'aquest perfil es destacarien elements de 'multiproblemàtica' que afegeixen més complexitat a les situacions quotidianes d'algunes d'aquestes dones. No són moltes les dones amb aquest perfil vinculades a les entitats, precisament per les dificultats personals i socials que les acompanyen i que les fa resistents a una participació, per elles mateixes.

En aquest moments podríem dir que es tracte d'una forma de participació condicionada per contraprestacions, malgrat des d'un punt de vista conceptual no podria ser compresa com a tal, per vulnerar-se el principi bàsic de la voluntarietat. Les capacitats dels professionals de les entitats per crear vincles afectius de suport tant des de les relacions individuals o com a través de les relacions que elles mateixes creen dins dels propis grups són una eina valuosa per donar la volta a les circumstàncies de la participació condicionada, i una forma de garantir un acompanyament proper des de la quotidianitat, mesurant dia a dia, els petits canvis i progressos que la dona és capaç de fer dins el seu progrés personal. Però, encara que les entitats afronten amb esforç l'atenció d'aquests perfils, expressen un cert 'desbordament' per les importants necessitats d'acompanyament que aquestes presenten.

Dins d'aquest perfil s'adverteix de manera especial, una presència notable de noies joves (13-16 anys) que assumeixen responsabilitats domèstiques i familiars, relacionades amb les situacions fràgils de les seves famílies, les quals tenen a veure amb la construcció social del gènere, els seus estereotips i les transmissions malenteses com a culturals que es fan per diferenciar els rols de les nenes, especialment gitanes, respecte dels nens. Els quals tenen serioses repercussions en el dibuix que la noia adolescent fa del seu futur com a dona.

6.3.3 La recerca activa de feina, el domini de la llengua i l'accés a les TIC

La situació de crisi econòmica del moment actual, ha situat a les dones nascudes en altres països en una situació d'especial dificultat. La dona nouvinguda, que ha pogut retrobar-se amb la seva família, es troba sense documentació per poder accedir a un treball reglat i sense ingressos dins de la unitat familiar. L'home, és l'únic membre de la parella amb permís de treball i ara es troba a l'atur, amb els subsidis esgotats. Aquesta situació, aboca a la dona a un context de molta pressió i estrès, que la porten a tenir una forta motivació per la recerca activa de feina, i que la predisposa favorablement a la participació social cap a les entitats que li ofereixen eines instrumentals per assolir-la. En aquest sentit es constata que les entitats (educatives i ciutadanes) relacionades amb l'aprenentatge de la llengua, les noves tecnologies i l'orientació laboral per trobar feina tenen unes altes capacitats vinculadores per a la població nouvinguda.

6.3.4 Situacions emocionals de crisi i necessitat d'ajuda emocional

En tots els perfils, encara que amb variacions i intensitats diferents, es presenten, les necessitats d'ajuda emocional com a una de les més rellevants perquè les dones puguin afrontar, tan els aspectes associats als seus moments vitals (pèrdues, violència, responsabilitats cuidadores vers els fills o pares) com els moments d'estrès que actualment viuen tots els perfils de manera generalitzada, per la situació de crisi econòmica actual. Per tant, les dones queden abocades de nou, a una situació d'elevat risc d'exclusió, sobretot per la pèrdua d'habitatge i el sosteniment de la família. Fins i tot, les dones, que per la seva estabilitat, podríem pensar que queden fora d'aquesta inèrcia, expressen el seu malestar per les situacions dels seus fills al haver de fer-se càrrec de despeses o cures familiars amb una alta dedicació per facilitar que les seves filles i fills conservin la feina.

6.3.5 Interessos per descobrir i experimentar temes artístics

Certament es constata que les dones de les entitats en general tenen un interès focalitzat i força homogeni per qüestions de formació i oci en temes d'informàtica i llengua i per qüestions artístiques (dansa, balls, manualitats, etc.). Aquest aspecte és especialment rellevant en el cas dels grups de dones. Ja que salvant algunes variacions, gairebé tots els grups específics fan el mateix tipus d'activitat. I malgrat alguns grups han manifestat que cada tipus d'activitat interessa a un perfil de dona específic, no s'observen diferències importants entre ells. Sí, es detecten algunes variacions sobre els interessos entre els perfils d'edat. Mentre les més joves tendeixen a acudir-hi motivades pel propi contingut de l'activitat, les de més edat, valoren l'aspecte relacional i els beneficis de compartir l'activitat en grup. En general podem concloure que el factor motivador per a molts perfils de dones és el calor relacional per sobre del tipus d'activitat.

6.4 Anàlisi i recapitulació dels perfils de dones

D'acord amb en el punt anterior, observem que les entitats combinen els criteris descrits i les variables sociopersonals per descriure a les dones participen a la seva entitat.

Existeix una certa homogeneïtat interna dels atributs utilitzats per les entitats a l'hora de descriure les dones que ha permès extreure la caracterització dels 5 perfils de dona més dominants en el conjunt d'entitats socials de Badalona sud, malgrat en el si de cada entitat es podrien matisar alguns trets específics.

A continuació es presenta una taula amb la selecció dels cinc perfils confeccionada en base a dos criteris: per un cantó la presència notable de dones d'un perfil concret dins de les entitats. I per l'altre, la seva rellevància dels perfils de dones per les seves peculiaritats d'exclusió i risc social.

La selecció dels perfils dominants posa de manifest que els perfils més visibles són 1 i 2 amb una presència notable de dones dins les entitats estudiades, i els perfils 3, 4, 5

són invisibles per la seva baixa presència, però notables per les seves peculiaritats d'exclusió. Per tant es posa de manifest una relació inversa entre presència i grau de risc social.

Aquest aspecte podria relacionar-se, d'una banda amb les característiques d'identitat cultural de les dones que prefereixen vincular-se als espais informals de relació per sobre dels formals. I per l'altra, les dificultats de les pròpies entitats per accedir a elles i respondre a les seves necessitats. Les entitats reconeixen tenir limitacions en el cas de les noies joves menors de 18 anys i específicament la noia gitana amb orígens als països de l'est.

També s'aporta informació sobre els perfils que es troben en cada grup d'entitats. Doncs, cal destacar que les entitats semblen coneixedores dels seus perfils, pel què fa als aspectes generals, però desconeixen altres aspectes específics i sobretot, quines són les altres entitats del territori amb qui comparteixen poblacions similars. Els manquen elements per saber si la dona que participa en la seva entitat participa simultàniament en altres, o estem parlant de dones diferents.

	PERFILS DE DONES PREDOMINANTS A LES ENTITATS	ENTITATS
Perfil 1	<p>Dona, 40-60 anys d'edat, provinent de la immigració espanyola, mestresses de casa o jubilades. Situació social estable. Cuidadora de persones dependents o nés, però amb poc suport. Mostra diversitat d'interessos per descobrir: artístics, reivindicatius, socials, i té necessitat de cercar espais relacionals.</p>	<p>Organitzacions socials: S.Personals Ajuntament Badalona; Regidoria de la Dona; CiberCaixa; Reursa-Incasol, Centre de Salut; Centre de salut Mental</p> <p>Organitzacions educatives: Escola Oficial d'Idiomes; Centre de Formació d'Adults Sant Roc.</p> <p>Entitats ciutadanes: Servei de Dinamització AMPA's; Associació Casal Infantil La Formiga; AMPA CP Baldomer Solà; Grupo de Amigos del Minusválido; AV. Sant Roc; AV. Congrés; AV Artigues; AV Barri Maresme; Casal Gent Gran Congrés; Associació de Venedors i Autònoms del Mercat de Sant Roc; Fundació FIAS; Centro Andalúz de Tertulia Flamenca; Fundació Ateneu Sant Roc; Càritas; Grup de dones Venus; Club Dona activa; Dones Mil.leni; Grup de Dones del Congrés.</p>
Perfil 2	<p>Dona amb orígens en altres països principalment:</p> <p>-Marroc i Pakistà: en context de reagrupament familiar, amb necessitat de participar en entitats vinculades, en primer lloc, a l'aprenentatge de la llengua, en segon, a la cerca activa de feina, cerca la vinculació a espais de relació social, que potenciïn els seus vincles amb altres dones.</p> <p>-Països de Amèrica Llatina: dones soles, víctimes de situacions de crisi i violència intrafamiliar. Cerca espais relacionals per suport emocional i de recolzament social.</p>	<p>Organització Social: Serveis. Personals Ajuntament Badalona; Regidoria de la Dona; UnescoCat; Punt d'Informació Nouvinguts</p> <p>Organització Educativa: Centre Normalització Lingüística; Centre de Formació d'Adults Sant Roc.</p> <p>Entitats ciutadanes: Fundació FIAS; Fundació Ateneu Sant Roc; Centre de Salut; Servei de Dinamització AMPA's; Associació Casal Infantil La Formiga; AMPA Baldomer Solà; Fundació Secretariado Gitano; Assoaciació Nada i Pakistan.</p>
Perfil 3	<p>Dona gitana 30-50 anys, majoritàriament mares, caps de famílies visibles, amb poca formació i amb moltes necessitats de recolzament social per les situacions de vulnerabilitat social que viu. Desmotivada per la participació, la seva vinculació és feble, malgrat cerca espais relacionals.</p>	<p>Organització Social: Serveis Personals Ajuntament Badalona; REURSA- Incasol</p> <p>Organització Educativa: Centre Normalització Lingüística</p> <p>Entitats ciutadanes: Fundació FIAS; Fundació Ateneu Sant Roc; Càritas.</p>
Perfil 4	<p>Noia < 18 anys, gitana o no, amb càrregues familiars i sense expectatives de continuïtat educativa. Desvinculació de les entitats en la franja 13-18 anys.</p>	<p>Organitzacions educatives: Escola Oficial d'Idiomes</p> <p>Entitats ciutadanes: Fundació Carles Blanch; Fundació Pere Closa; Fundació Ateneu Sant Roc.</p>
Perfil 5	<p>Noies < 20 anys, gitanes de països de l'est, que són el cap visible de la família, tenen càrregues familiars i estan aïllades de qualsevol vinculació social amb les entitats.</p>	<p>Entitats ciutadanes: Fundació Secretariado Gitano; Fundació Ateneu Sant Roc</p>

Taula 6.3. Perfils de dones predominants a les entitats.⁶²

⁶² Les entitats Marenostrum-Associació Pro-persones amb Retard Mental i ASAUPAM no estan incloses dins d'aquests perfils perquè la seva especificitat fa que puguin atendre qualsevol perfil de dona, si hi ha discapacitat o drogodependència, en el segon cas.

Es posa de manifest que el perfil de la dona migrant dels anys 60 és el perfil més present en totes les entitats i en les diverses tipologies, dins de les quals podem destacar que tots els grups de dones són homogenis pel què respecte al perfil i les activitats que realitzen. En el moment actual no semblen disposar de característiques permeables cap a una inclusió de nous perfils presents als barris, malgrat en tots ens consta que han tingut algunes experiències.

Trobaríem algunes raons que ho expliquen dins del context social i polític de la seva emergència, les necessitats de les pròpies dones per visibilitzar-se específicament dins d'un grup de dones, com una forma de construir la seva identitat diferenciada, la qual amb el pas del temps s'ha anat consolidant i amb l'emergència de diferents dinàmiques, de més a menys permeabilitat per incorporar nous membres i nous perfils depenent dels grups. En sentit contrari, cal destacar el paper d'algunes poques entitats amb característiques d'entitat 'paraigües'⁶³, que indiquen les seves capacitats per incorporar gairebé tota la heterogeneïtat de perfils presents en el territori, malgrat no ser sinònim de treball conjunt entre els diferents perfils. Sense cap dubte aquestes entitats poden esdevenir petits laboratoris de pràctiques d'interculturalitat i responsabilitat social entre dones de perfils diversos perquè des dels territoris es faci un pas més, vers el coneixement i l'apropament dels diferents perfils, des de cadascuna de les entitats.

Si fem un anàlisi dels perfils en relació a les tipologies d'entitats estudiades s'observa una relació entre el major o menor nombre de perfils de dones en funció de la seva capacitat i el caràcter específic de les seves finalitats o àmbit d'intervenció. En aquest sentit, les organitzacions socials, en primer lloc, i les educatives en segon, es caracteritzen per tenir més capacitat per poder abraçar 3 perfils de dones diferenciats o més de tres dins de la seva entitat. En canvi, les entitats ciutadanes es caracteritzen per ser les entitats amb més predomini d'un sol perfil de dona (13 entitats) o dos màxim (9 entitats), a excepció de dues entitats (Fundació Privada Ateneu Sant Roc i Càritas) on hi participen més de tres perfils diferents. Es tracte d'entitats grans amb més capacitat per aglutinar una heterogeneïtat de perfils de dones diferenciat.

⁶³ El terme "organització paraigües" fa referència específicament a les entitats amb capacitat per oferir espai i altres suports a entitats més petites (o grups) per desenvolupar les seves funcions.. Es caracteritzen perquè en un mateix espai físic hi conflueixen una gran diversitat de perfils de població segons quins siguin els grups o projectes que s'hi aglutinen. A Badalona Sud tindríem el Casal Cívic i La Fundació Ateneu Sant Roc, com exemple.

Destacar que també els grups de dones tenen aquest comportament, i utilitzen el criteri d'edat per diferenciar entre un sol perfil de dona o dos.

6.5 Què impulsa a les dones a participar?

A continuació es presenten els factors personals moduladors i barrera de les pròpies entitats que influeixen en la participació de les dones en les organitzacions formals.

6.5.1 Factors personals

S'ha fet una aproximació sobre quines són les variables personals que empenyen a les dones a participar en les organitzacions formals.

Específicament dins els factors personals s'ha posat èmfasi en els aspectes motivacionals. I entre les raons donades per les entitats s'observa que es valora: “el fet de trobar-se amb altres dones” (9 entitats), les motivacions per ‘aprendre’ en 5 entitats. Però apareix de forma destacada que són ‘altres necessitats (17 entitats) les que impulsen a les dones a participar com: Motivació i desig de participar, la voluntat personal de “voler” ⁶⁴ o no.; Millorar en el seu benestar emocional: participar en activitats que les ajudin a sentir-se bé.; Millorar i progressar econòmicament (formar-se i aconseguir treball per cobrir les necessitats bàsiques per atendre els seus fills).; Millorar social de l'entorn i del barri on viuen.

El coneixement dels aspectes motivacionals que porten a la dona que actualment participa a fer-ho, ens indica pistes de com hem de treballar amb la que no participa. Els resultats constaten que cal posar més èmfasi en les bases motivacionals de la dona, que no amb el tipus d'activitat o oferta. Aquestes bases, a la vegada estan

⁶⁴ Entenent per voluntat de participar, com aquell acte personal de voler ser membre i/o estar vinculat en una entitat, amb independència del rol i el nivell de vinculació, que hom pot voler dins aquesta. Recordem que algunes entitats associen el concepte d'usuari a 'no participació'. Concepte que la nostra recerca sí recull com a participació. Entenent que sí és una forma de participació, específica d'un tipus de vinculació i un rol.

relacionades amb altres factors de caràcter personal, indicats a la taula de sota i que podrien guiar als referents de les entitats per apropar la dona 'no vinculada'.

	Organitzacions socials	Centres educatius	Entitats ciutadanes	TOTAL
Trobar-se amb altres dones	2	1	6	9
Aprendre	2	2	1	5
Satisfer altres necessitats	5	0	12	17
TOTAL	9	3	19	31

Taula 6.4. Variables que impulsen a les dones a participar.

FACTORS PERSONALS MODULADORS DE LA PARTICIPACIÓ

- Disponibilitat de temps.
- Els moments vitals i les situacions socials vinculades. Les situacions de separació, migració, viduitat i els factors que poden estar associats: les situacions de salut, violència de gènere, solitud, desorientació, etc.
- Autoconeixement de les pròpies necessitats i capacitat per expressar-les. Aquestes capacitats de la dona influeixen en l'expressió de les necessitats sota formes més latents o expressades a través d'altres demandes.
- Característiques individuals de sociabilitat i motivació.
- La qualitat de les xarxes informals. Els grups de pertinença naturals de la dona: família, amigues, veïns, etc. poden ser nuclis connectors cap a entitats. La coneixença prèvia d'algun membre facilita la inclusió a entitats que la dona desconeix.
- L'alfabetització prèvia de la dona en la seva llengua materna atorga a la dona nouvinguda més eines per al domini de la llengua del país d'acollida amb un temps més curt.
- El temps d'arrelament de les dones en els barris pot influir en el grau de coneixement i informació que la dona té al seu abast.
- Disposar d'informació de les entitats del barri i les seves finalitats.

Taula 6.5. Factors personals moduladors de la participació.

6.5.2 Factors de les entitats

D'acord amb el punt anterior, els factors activadors de la participació, no només estan situats en les dones, sinó que hi ha altres obstacles relacionats amb les organitzacions que es presenten a continuació.

Pel què fa a les **formes d'accés** de les dones a les organitzacions formals, la xarxa informal representa un 59%. Desconeixem si són altres dones (de les seves xarxes naturals) que les conviden a vincular-se a les entitats o són els professionals o referents.

Però malgrat aquests resultats quantitatius, les fonts qualitatives ens aporten que efectivament les xarxes informals tenen un paper important en la connectivitat de les dones cap a les organitzacions formals. A més, es constata que els tècnics o referents de les entitats tenen un coneixement de les xarxes informals força feble, l'identifiquen però no el coneixen a fons. Però, si bé, en la seva majoria la desconeixen, saben aprofitar la vinculació afectiva que estableixen amb elles, per convidar-les a vincular-se a la pròpia entitat o a altres, segons el cas. Probablement les xarxes informals i les formals tenen canals de comunicació diferenciats amb funcionaments paral·lels. Però un coneixement més profund de les primeres, probablement, optimitzaria els esforços dels referents de les entitats per acompanyar les dones cap a una participació més visible dins les xarxes socials formals.

FACTORS DE LES ENTITATS

- Les prioritats de les entitats. Hi ha entitats en les que la dona és una prioritat respecte les altres en què té un paper secundari. En el cas de les organitzacions educatives la prioritat és el/la nen/a, i els esforços per implicar les mares i pares es situen en un segon ordre de prioritats.
- La manca d'espais propis i accessibles invisibilitza l'accés a les entitats i dificulta la tasca dels tècnics o referents de les entitats per garantir la confidencialitat.
- Les característiques de les organitzacions socials i educatives només fan possible la vinculació com a usuaris.
- La capacitat del servei per absorbir les demandes i la manca de recursos genera la falta de temps per vehicular la participació.
- Les diverses concepcions sobre la participació produeixen diferències en el tipus de vinculació (des del rol d'usuari fins al rol de ciutadania).
- Presència d'estigmes socials i prejudicis.
- Els horaris de les activitats impliquen la inclusió d'un perfil de dona, mentre altres queden descoberts.

Taula 6.6. Demandes i necessitats de les dones no cobertes per les entitats.

6.5.3 Demandes i necessitats no cobertes per les entitats

En aquest apartat es recullen quines són les necessitats o demandes detectades a través de l'opinió de les entitats i que queden descobertes, bé per falta de mitjans humans, materials, o per tractar-se de necessitats que depassen les seves funcions i competències, s'identifiquen de manera transversal qüestions relacionades amb la salut de les dones, l'educació i l'accés al món laboral i social.

Les necessitats no cobertes que s'han indicat per part de les entitats fan referència a aspectes de salut, socials, educatius i laborals.

NECESSITATS NO COBERTES PER LES ENTITATS

SALUT	a. Suport i tractament de les situacions de violència de gènere i de convivència entre la parella.
	b. Atenció a la salut mental de les dones. Carències relacionades amb el dol, soledat.
	c. Seguiment dels períodes d'embaràs i control ginecològic. Específicament les dones gitanes de l'est.
	d. Prevenió dental infantil. Donat que falten espais per implementar-ho.
SOCIALS	e. Accedir a la franja de les noies joves 13-18 anys (deixen d'estudiar, no troben feina i no es vinculen a les entitats).
	f. Treball social de les situacions socials multiproblemàtiques.
	g. Espais i locals. D'una banda on les dones es puguin trobar-se i parlar Per l'altra, específicament manquen espais per a duu a terme algunes activitats concretes de ball o ioga.
EDUCATIVES	h. L'aprenentatge de la llengua catalana i castellana. Els actuals espais de conversa i cursos no cobreixen la demanda per aprendre idiomes.
	i. Aprenentatge en informàtica. Aprenentatges bàsics a nivell d'usuari.
LABORALS	j. Inserció laboral i formació pre-laboral per augmentar l'ocupabilitat.
	k. Recursos de suport i conciliació laboral i familiar. Com places d'escoles bressol; menjador escolar, etc.
	l. Millorar l'accés a prestacions socials. Relacionades amb disfuncions en l'aplicació de la llei dependència i els retards en les llistes d'espera.

Taula 6.7. Principals necessitats no cobertes.

6.5.4 Reptes de les entitats

En aquest apartat es descriuen els reptes assenyalats per les entitats per tal incrementar la participació social de les dones. Aquest fet constitueix en si mateix un important punt de partida per millorar les seves intervencions cap a la comunitat. També es destaquen que algunes organitzacions socials i ciutadanes han començat a

implementar algunes iniciatives de treball grupal i intergrupar que afavoreixen un treball transversal de coneixement mutu entre perfils de dones diferents al voltant de temes d'interculturalitat o de salut. A continuació s'exposen les aportacions de les entitats per augmentar la participació.

PROPOSTES PER AUGMENTAR LA PARTICIPACIÓ

- Implementar activitats on la dona pugui desenvolupar els seus interessos per elles mateixes o amb finalitats que reverteixen en la comunitat.
- Projectes que vinculin diferents perfils de dones.
- Continuar impulsant els espais de grup dins de qualsevol tipus entitat amb temàtiques relacionades amb la promoció de la salut (menopàusia; manteniment físic, dones curadores) , formació i socials.
- Accions encaminades a millorar la identificació de les dones amb els seus barris i contextos quotidians.
- Crear una vinculació afectiva amb les dones per part dels referents de les entitats.
- Difusió de les entitats entre els nous col·lectius de ciutadans.
- Ampliació dels recursos que facilitin la conciliació entre la vida laboral i familiar de les dones.
- Un treball continuat en la perspectiva de la responsabilitat social, dels valors de la interculturalitat i de gènere i de manera simultània el respecte per les diferències en les formes de participar i els nivells de vinculació desitjats per la dona.

Taula 6.8. Propostes per augmentar la participació.

6.6 La participació informal de la dona

Aquest capítol aborda la dimensió de les formes de participació de les dones que 'no participen de manera formal' en les entitats identificades en l'estudi, o que la seva participació ha estat en altres moments. Es tracta de copsar les seves vivències e interpretacions que sobre el fet de les característiques, la qualitat, i els factors que

possibiliten i / o dificulten la participació, es formulen elles mateixes, així com també donar compte dels teixits relacionals i els vincles socials que formen part del repertori relacional d'aquestes dones. Per això s'han portat a terme 5 entrevistes grupals i 4 entrevistes informals amb els tècnics que han facilitat el contacte als membres del grup de recerca. En dos grups s'ha gravat l'entrevista i posteriorment s'han transcrit per facilitar la seva anàlisi, en les altres tres entrevistes de grup i les entrevistes a tècnics no ha estat possible la gravació i el procediment de recollida de dades ha estat la presa de notes i la realització d'un registre resum posterior.

La recerca no inclou un treball de camp perllongat en el territori objecte de l'estudi, per tant, la forma d'establir les connexions necessàries per fer possible una aproximació al coneixement dels interessos i motivacions d'aquestes dones esdevé complex. Per això s'han elaborat dues estratègies per accedir a aquestes xarxes: en primer lloc, el contacte i l'observació del treball de camp en alguns espais d'espera i, per l'altra, la col·laboració valuosa que els professionals d'algunes entitats ens han ofert per implicar algunes dones a convidar a les seves 'amigues', que no participen de manera formal en cap entitat, a formar part de les entrevistes grupals.

6.6.1 Dinàmica i característiques dels grups

Es detallen a continuació aspectes referents a les característiques del grup i la dinàmica de la trobada:

a. Grup de dones primeres ciutadanes de Sant Roc A⁶⁵

El diàleg amb el grup es realitza a una gran sala que es troba al Centre Cívic, assisteixen 11 dones, l'entrevistadora i una observadora. La sessió ha estat gravada. Les edats d'aquestes dones van de 62 a 83 anys, 4 són viudes, 2 estan separades i les dones restants estan casades. Pel que fa als seus vincles previs, 5 dones coincideixen en activitats de formació de l'escola d'adults, 4 dones coincideixen en un grup de caminants, 4 són veïnes i 3 d'elles estan unides per

⁶⁵ Amb la nominació *Dones primeres ciutadanes de Sant Roc* ens referim al fet de que aquestes dones van arribar a viure a Sant Roc en els primers moments de la seva construcció (any 1962). Per a elles, aquest fet és un tret identitari important tal i com es reflexa en la seva conversa.

relacions de parentiu (cunyades). Totes són residents a Sant Roc des de fa més de 40 anys.

b. Grup de dones primeres ciutadanes de Sant Roc

L'espai de diàleg de grup es realitza a un banc de l'espai públic, situat davant del CiberCaixa, el contacte amb les dones ha estat facilitat per un tècnic d'aquesta entitat. L'entrevista s'inicia amb 6 dones, l'entrevistadora i un observador, però es important ressaltar que la configuració es va modificant al llarg de l'entrevista, marxant unes dones e incorporant-se altres que passaven per allà. El perfil de les dones amb més alta permanència a l'entrevista és el següent: 1 dona de 80 anys, 2 dones de aproximadament 60 anys i 3 dones d'uns 50 anys aproximadament.

c. Grup de dones gitanes⁶⁶

Aquesta entrevista es va realitzar a una sala cedida per la Fundació Privada Ateneu Sant Roc, la vinculació de les dones amb l'entitat vé donada per l'assistència dels seus fills i germans al projecte Centre Obert Infantil⁶⁷, el grup està format per 5 dones, l'entrevistadora i una observadora, les edats van des dels 40 anys de la major a 13 de la dona més jove. Dos dones estan separades i tenen 6 i 4 fills al seu càrrec, una altre que no expressa el seu estat civil té 1 fill i les altre dos dones restants són menors d'edat (15 i 13 anys). L'entrevista es va gravar.

⁶⁶ La comunitat gitana es present als barris estudiats, amb una major incidència al barri de Sant Roc, les dades de l'any 2001 mostren què dels 12.476 habitants del barri de Sant Roc, entre 4.000 i 6.000 són d'ètnia gitana. La comunitat gitana, històricament es troba associada a situacions estructurals de exclusió i de vulnerabilitat social.

⁶⁷ El centre obert infantil, de la fundació Ateneu Sant Roc, segons consta en els documents de l'entitat es un Projecte dirigit a nens/es d'edats compreses entre 5 i 12 anys (la majoria d'ètnia gitana) que formen part de famílies amb greus dificultats econòmiques, problemes de convivència familiar i altres formes d'inadaptació, deficiències en qüestió de salut, etc.

Les components d'aquesta entrevista de grup no són representatives del conjunt de les ciutadanes d'ètnia gitana dels cinc barris estudiats, però sí que representen una petita mostra de l'expressió de la vulnerabilitat social de moltes de les dones gitanes que són susceptibles de rebre una atenció social continuada des de els serveis socials i des de entitats com la Fundació esmentada i d'altres que hi consten en aquest estudi, degut a continuades situacions estructurals de desavantatge a les que es sumen altres factors de risc social de pobresa i exclusió a els de ètnia i gènere. El grup de recerca en desenvolupament humà, intervenció social i interculturalitat (DEHISI) de la Universitat Autònoma de Barcelona, va realitzar a l'any 2001 l'estudi *Avaluació de necessitats del barri de Sant Roc (Badalona)*, en les conclusions destaquen la presència en el barri d'un ingent sector de la població que pateix importants carències socials i formatives, de les quals es desprenen experiències de marginalitat continuades al llarg de la vida, que influeixen en gran mesura en les experiències viscudes i en la representació subjectivada d'aquestes, com mostra el recull de l'entrevista de grup de aquestes dones .

d. Grup de dones Marroquines i Paquistaneses

El contacte que ha possibilitat aquesta entrevista de grup es un tècnic d'alfabetització i llengua per a persones nouvingudes⁶⁸, de la Fundació Privada Ateneu Sant Roc, on es formen dues de les dones, les altres són amigues i conegudes d'aquestes. El grup està format per 6 dones de diferents edats (de 18 a 61 anys), amb nivells educatius diferents (d'alfabetització fins a estudis superiors). Una de les dones té set fills, una altra tres, una altra un fill, una està embarassada, una altra està casada sense fills i l'última és soltera. En totes les situacions el procés migratori és inferior a 5 anys. Es realitza l'entrevista en una sala cedida per la Fundació Privada Ateneu Sant Roc.

e. Grup de dones Marroquines⁶⁹

L'entrevista grupal va estar portada a terme per una entrevistadora i una observadora. Les dones que conformen aquest grup són 3, més la dona que ha facilitat el contacte, les edats van des dels 40 anys de la més gran, fins els 20 de la més jove; les dones venen acompanyades dels seus fills, des d'un nadó d'uns mesos fins el més gran de 6 anys, els nens berenen i dibuixen mentre l'entrevista transcorre. Totes elles procedeixen de zones rurals del Marroc.

6.6.2 Percepcions i vivències

A continuació es presenta l'anàlisi de les percepcions i vivències de les dones participants en els grups informals. Per apropar-nos a la complexitat de trobar nexes comuns, interessos compartits i/o diferencials i identificar algunes de les característiques de les xarxes informals en les que estan connectades algunes de les dones que han estat identificades com agents no actius de participació de les entitats

⁶⁸ Es tracta d'un projecte dirigit a dones a partir de 18 anys de diferents cultures i procedències. Actualment hi ha dos grups de 15 dones. L'objectiu del projecte és facilitar l'aprenentatge de les llengües catalana i castellana com a element integrador.

⁶⁹ La representativitat del ampli perfil de dones que componen la ciutadania d'aquest cinc barris no està present en la configuració i composició d'aquestes entrevistes de grup, ja que han estat estructurats en funció de les relacions establertes amb agents dones fonamentals. D'altra banda la limitació temporal de la recerca ha fet als investigadors prendre la decisió d'aturar-se en aquests quatre grups.

d'aquests territori hem diferenciat quatre dimensions d'anàlisi a partir de les que treballar el material fruit de les entrevistes i conèixer les seves pautes de relacions.

6.6.2.1 Pertinença a nuclis relacionals

Les relacions inicials que s'estableixen en el cas de les dones nouvingudes s'inicien per un reconeixement comú de les seves representacions com a immigrants, els encontres es produeixen en la porta de l'escola principalment i, és a partir d'aquest primer reconeixement quan s'inicien unes relacions basades ja en la complicitat del reconeixement mutu que porta a l'amistat.

<< [...] ¿cómo te llamas?, ¿de dónde eres...? "Nos dimos cuenta que las dos éramos de Paquistán y no nos entendíamos, una habla panjabi y la otra...." Finalmente nos entendimos hablando en urdú, la lengua oficial>>. (Entrevista Grup dones Marroquines i Pakistaneses)

<< [...] es fácil conocerse", As-salaam-alaykum y después empezar a hablar, ¿de dónde eres?>> (Entrevista Grup Dones Marroquines)

Destacar que el punt d'inflexió estaria en la necessitat d'ajut en els primer moments d'arribada, informacions sobre els serveis mèdics, les compres... el que genera posteriorment les relacions d'ajuda mútua que s'estableixen entre aquestes dones, per cobrir les eventualitats que en el seu país d'origen es solucionaven en els seus nuclis familiars.

<< [...] Cuando yo llegué me pasó lo mismo, me ayudaron explicándome las cosas que necesitaba saber, la ayuda es lo más importante para nosotras, al principio, no sabes nada, la compra... los primeros días quieres llorar...>> (Entrevista Grup Dones Marroquines)

Es troben similituds en les dones gitanes entrevistades amb les dones nouvingudes, per el que respecte a l'establiment inicial dels vincles que posteriorment esdevenen veritables relacions de suport:

<< [...] Antes no tenía yo la PIRMI me dedicaba a vender, llevaba los niños al colegio y me iba, iba corriendo y esta mujer siempre estaba con mi niña y

entonces un día me dieron la PIRMI y ya no me acuerdo más de cómo fue... me dio la carta para que se la leyera y yo le dije bueno, como te la he leído me tienes que pagar un café con leche y una pasta>> (Entrevista Grup de Dones gitanes)

Les dones que han estat veïnes del barri des de la seva creació, expressen igualment, la seva situació amb característiques semblants que mostren unes pautes de coneixença i relació a través de la cura dels fills i del suport mutu en moments de necessitats, en aquest cas es remarquen les relacions properes que ofereix el veïnat, viure al mateix carrer o al mateix edifici.

<< [...] Entonces cuando estás en casa criando los críos no participas en nada, con los niños con la escuela, vas a la escuela y haces amistades con las madres tienes otras amigas>>. (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Todas somos vecinas de siempre. Baja la que quiere>>. (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc B).

Pel que fa a la pertinença a grups relacionals diferenciats, és comú en tots els grups entrevistats no relacionar-se amb dones que no formen part del seu grup identitari, és en aquest punt on es poden observar les percepcions que tenen en relació a les dificultats d'entendre a altres dones que senten com diferents i, malgrat les expressions reiterades de 'bones intencions', aquestes semblarien més una forma de preservar les diferències.

<< [...] Había participado bía participado en un curso con mujeres latinoamericanas y la cultura es muy diferente y nos cuesta compartir>> (Entrevista Grup Dones Marroquines i Paquistaneses)

<< [...] Aquí cuando hacen la fiesta para fin de curso hay una que trae su té moro sus pastitas moras, muy buenas y está ahí en la clase con nosotros porque ha estado en nuestro curso>>. (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

En el cas de les dones marroquines del grup conformat per dones marroquines i paquistaneses, quan es parla de la possibilitat d'incloure a d'altres dones dins el seu mateix grup, malgrat reconeixen els beneficis que els ha proporcionat comptar amb aquests nuclis relacionals, sembla que quan aquests es constitueixen i es cohesionen,

davant de l' incorporació d'altres dones nouvingudes, s'actua oferint una ajuda de caire instrumental, però l'ajut no significa la inclusió dins del seu grup relacional.

<< [...] se les puede ayudar, si preguntan, tenemos que ofrecernos porque son personas que vienen de Marruecos y no hablan el idioma" [...] "¿ayudarlas? sí, pero para entrar dentro del grupo no, porque entre nosotras hablamos de cosas personales" [...] para hablar de cosas personales tiene que haber confianza, y si no conoces como es la persona... [...] Si los grupos son grandes empiezan los problemas>> (Entrevista Grup Dones Marroquines i Paquistaneses).

Ens donen al·lusions clares a certes dificultats en l'entesa:

<< [...] Es difícil por la cultura, 'la religión', 'se critica más, que se entiende', 'siempre nos hacen muchas preguntas: ¿por qué llevamos el pañuelo?, ¿porqué rezamos?, ¿porqué no comemos cerdo? [...] Nosotros muchas veces no lo sabemos, es así, porque es nuestra religión". Nosotras entre nosotras no preguntamos mucho. La gente pregunta mucho y aunque les expliques no cambian las cosas, siguen insistiendo>> (Entrevista Grup dones Marroquines i Paquistaneses)

En el mateix sentit, les xarxes relacionals són reduïdes en tots els grups estudiats, la connectivitat amb altres nuclis de relació és feble, els nuclis de relació es redueixen als membres del nucli familiar, altres familiars propers i a relacions de veïnatge; la participació social està circumscrita a l'àmbit familiar, a les celebracions familiars motivades per esdeveniments que afecten a les famílies: casaments, naixements, aniversaris i festes religioses.

Les relacions de veïnatge per les dones primeres ciutadanes de Sant Roc són fonamentals com a factor de protecció i de recolzament en les diferents etapes de la vida.

<< [...] Yo tengo una vecina en mi escalera que para mí siempre ha sido mi hermana y yo lo mismo para ella, hemos criado los niños juntos>>. (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Yo en mi rellano que está ella y otra señora y yo me he puesto mala y tanto ella como la otra me han venido a echarme una mano>>. (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Las relaciones... las relaciones de los vecinos no son iguales que hace 40 años porque yo ahora la veo mal porque estamos en los pisos y nos podemos morir que nadie nos ayuda>>. (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

6.6.2.2 Substància relacional i funcions

En aquest punt es desenvolupa l'anàlisi de la 'matèria prima' que flueix endins les relacions que s'estableixen entre les dones, de com s'estableixen els canals de relació i quins són els components interpersonals: on es troben? que fan juntes quan es troben? quins són els seus interessos?, quines són les satisfaccions que els hi proporciona?

Per aquest motiu destaquem en primer terme que els espais freqüents per trobar-se són els espais públics, aquests que des de sempre han estat generadors de relacions en les comunitats: els parcs, el mercat, els cafès i en un segon terme els espais que transiten fruit del seu rol matern, les sortides i entrades de l'escola, els parcs amb activitats infantils, etc i finalment els espais proporcionats per les necessitats formatives de les dones, o d'aprenentatge de la llengua, de formació d'adults i de formació per la incorporació al mercat laboral.

En aquest sentit les dones ho expressen així:

<< [...] Nos vemos en la puerta del colegio, o en el parque, a veces cada una se va para un lado después del colegio, o casa, o al parque...depende de lo que tenga que hacer cada una...>> (Entrevista Grup Dones Marroquines)

<< [...] No quedamos, nos encontramos", "no se hacen grupos de mujeres, el viernes por la tarde cuando cogemos a los niños a las 5>> (Entrevista contacte de Grup Dones Marroquines)

<< [...] Salir, salir no, a lo mejor cuando metemos los niños en el colegio pues nos vamos esta mujer y yo (señala a C) y si ella tiene o yo tengo pues nos vamos a tomar un café", O por la tarde si no nos vemos por la mañana a lo mejor por la tarde, dejamos los críos aquí nos vamos a tomar café, si tenemos

que comprar la merienda o los almuerzos de los críos para la mañana pues nos vamos juntas>> (Entrevista Grup Dones Gitanes)

Els interessos i les motivacions que les vinculen són relacions d'amistat i reconeixement mutu presenten també expressades similituds en tots cinc grups entrevistats, la cura dels fills i els avenços escolars d'aquests, les tasques derivades de la funció de mestresses de casa, àpats, ofertes, etc.

<< [...] Problemas con los maridos, comidas, como aprender a cocina [...] Problemas de casa: los hijos, las compras, las ofertas, comidas, los hijos o la familia de Paquistán>>. (Entrevista Grup Dones Marroquines i Paquistaneses).

Destacar la singularitat que presenten les dones gitanes, que informen en un nivell que podríem anomenar *del contingut emocional de les converses i de la seva naturalesa* en relació als seus estats anímics per els fets que els hi afecten en la seva quotidianitat on es pot observar una connexió emocional compartida fruit d'experiències comuns.

<< [...] Pues muchas veces hablamos de mira tengo esto para comer, como lo voy a hacer o qué vamos a comprar. A lo mejor yo tengo un hermano que estaba en la cárcel de Valencia lo trajeron para aquí, “han metido a mi hermano preso” o “mi hermana está mala” o “me he peleado con el que era mi marido” o los niños se han pegado con otro niño...cosas así....no tenemos secretos. Pues no sé del día a día, nos contamos las cosas, los problemas, a veces nos peleamos [...]: no sé, yo creo que es la confianza, el estar siempre juntas en clase, el respeto que se tiene la una a la otra y todo eso...>> (Entrevista Grup de Dones Gitanes)

Pel que respecte a les funcions que aquestes pertinences els hi aporten, es destaca el paper fonamental com a substitut de les relacions filials i fraternals que les dones de Marroc tenen en el seu país amb les seves mares i germanes, de la funció reparadora i promotora de salut mental en el cas de les dones primeres ciutadanes de Sant Roc i del valor com a element facilitador de l'estima d'un mateix en sentir-se valorat per un altre.

<< [...] La ayuda entre las mujeres es muy importante, las amigas son como hermanas, dice C, si una está enferma vamos a visitarla, cuando se tiene un hijo vamos al hospital, a su casa, cuando yo tuve a mi último hijo, que era el

tercero, B me ayudó mucho, luego en la celebración ella cocinó y recogió. Tener una amiga es como una hermana, como la madre, nosotras en Marruecos cuando tenemos un hijo no salimos de casa en 40 días, nos cuidan nuestras madres y las hermanas, entonces aquí, las amigas son como la madre, te ayudan y te cuidan>> (Entrevista Grup de Dones Marroquines)

<< [...] Yo he atendido a mi marido muchos años enfermo, y lo he tenido 10 años con oxígeno y sólo salía para llevarlo al médico y para comprar. Y entonces no tenía ni amistad ni conocía a nadie, a nadie y de 6 años para acá es cuando he empezado a salir, y bendita la hora que empecé a salir, porque si sigo más así me muero>> (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Me empujó que se murió mi marido y entonces ¡no se qué cogí que me moría!, que me moría de pena y de tristeza y entonces las vecinas me empezaron a decir ‘vente con nosotras de excursión’ y yo no quería ir porque me acordaba de mi marido y no quería ir a ningún sitio. Entonces empecé a salir de excursión y me animé un poquito>>. (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Yo le digo a la señora H que se venga a la gimnasia un montón de veces, porque ella dice que le duele todo, yo le digo que venga, porque cuando venga no se quejará tanto>>. (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] Claro que sí que te ayuda!, a reírte a llorar...¡claro que sí!. El tema es que tú no te quedes en tu casa, a esperar, a esperar ¿qué? ¿Que vas a esperar en tu casa sola?>> (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] He sido solitaria toda mi vida, desde que nací entonces me ha costado mucho siempre hacer amigos entonces una vecina mía que es de mi pueblo y vive enfrente de mi casa me dijo “¿por qué no te vienes al colegio?” yo no sabía ni leer ni escribir, nada de nada, cero y digo “no, señora X que a mí me da vergüenza yo nunca he ido al colegio” ¡pero qué vergüenza! Si hay muchas como tú, anda vente, vente conmigo y te apuntas” por ella vine, me apunté...>> (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

<< [...] yo ahora me siento muy valorada porque he aprendido mucho y vengo porque me siento que hago lo que a mi me gusta, me llena, es lo que me llena, yo aquello de salir y eso...yo tengo en mi casa a mi hija conmigo un nieto...>>
(Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

S'observa la identificació dels components intrapersonals, externs, familiars, estructurals, etc. que possibiliten o dificulten les interaccions entre les dones i les d'aquestes amb les entitats i serveis de la comunitat.

D'entrada convé aturar-se per posar de relleu les diferències d'edat que apareixen entre les dones estudiades, ja que alguns dels elements identificats com per exemple els que corresponen a estats de salut són propis d'una etapa del cicle vital de les persones.

<< [...] A mí me gustaría hacer gimnasia pero yo no me veo... ¿cómo es eso? capacitada para hacerla, porque ya tengo los huesos muy mal...>> (Entrevista Grup Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A).

Un factor que apareix de manera reiterada en tots els grups és la característica d'elements amb propietats duals, es tracte d'elements que en sí mateix són obstacles a la vegada que alimenten en la seva carència el fet de la participació, estem parlant per exemple de les dificultats produïdes per el desconeixement de la llengua que impedeixen la comunicació, però que a la vegada són motor que empenyen cap a ella, en el cas de les dones nouvingudes. En els cas de les dones gitanes, les seves necessitats de recolzament social són un impediment i a la vegada la base a partir de la qual s'inicia la seva participació.

Assenyalar que un dels elements facilitadors a la participació, són les dones en sí mateixes: amb l'expressió de la satisfacció de l'experiència viscuda motiven a altres dones en moments especialment difícils.

<< [...] yo tengo una vecina que tiene mucha depresión porque en trece meses se le murieron dos hijos y el marido y yo soy una de las que le achucho y digo "vámonos para la calle" ahora tiene un hijo que está enfermo (...) yo la animo a salir y yo le digo "aunque tú tienes pena yo también tengo pena, vámonos, venga, vámonos se quitan todas las penas en la calle" y me la llevo por ahí y la llevo a andar y nos sentamos>>. (Entrevista Grup de Dones primeres ciutadanes de Sant Roc A)

En els diàlegs amb els grups de dones marroquines i paquistaneses, així com també en les entrevistes dels tècnics facilitadors del contacte sorgeix que un dels elements que obstaculitzen la participació de les dones són les configuracions de parentiu, que incideixen en les pràctiques socials d'aquestes dones⁷⁰.

<< [...] Tenemos maridos machistas, cambian un poco porque cuando llegamos aquí tienen que dejar que la mujer vaya a la escuela.>> (Entrevista Grup de Dones Marroquines i Paquistaneses)

<< [...] No salgo mucho de casa porque a mi marido no le gusta que salga. Ahora me deja salir a la escuela porque tengo una hija y para ir al médico no puede dejar de ir al trabajo>> (Entrevista Grup de Dones Marroquines i Paquistaneses)

<< [...] El marido tiene mucha autoridad, no deja ir a la mujer a casa de la otra. Muchas chicas no salen. El marido no quiere que la mujer trabaje>> (Entrevista contacte de Grup de Dones Marroquines i Paquistaneses)

Per acabar, destacar com element facilitador dels lligams d'amistat i relació, certes característiques psicològiques intrapersonals de les persones en general, exposades per les dones.

<< [...] Si eres una persona que te adaptas a la gente encuentras compañeras...>> (Entrevista Grup de primeres Dones ciutadanes del Sant Roc).

6.6.3 Coneixement de les entitats socials

Es tracta d'analitzar el grau de coneixement de les entitats socials presents en el territori, quins són els serveis que utilitzen o han utilitzat, en quines circumstàncies han

⁷⁰ La pretensió de l'equip de recerca no es tractar simplificadament un tema amb un alt nivell de complexitat, ni reduir la diversitat de la dona magrebí, en aquest cas, sometent-la a una homogeneïtzació que es sumi als múltiples estereotips que impregnen les representacions socials que sobre aquestes dones i les seves relacions de parentiu es donen en les diferents esferes socials. En aquest sentit recordem una de les propostes de Edward Said (2002) quan explica el procés de construcció identitària occidental; definim als altres en funció de nosaltres mateixos, reduint i deformant una complexitat cultural, ètnica, religiosa i de relacions familiars, a elements que són significatius per a nosaltres, en *'unas ocasiones por elevarlos al rango de ilusión exótica' y en otras, por las diferencias; construimos nuestra identidad occidente*".

estat vinculades amb ells, què els ha ofert aquests serveis i quines serien els seus desitjos.

En primer lloc detectem una forta necessitat de conèixer i utilitzar, per part de les dones nouvingudes, els serveis que tenen a veure amb la situació de regularització dels documents de ciutadania, de serveis d'ajut social com els Serveis socials, Càritas, etc, així com també d'aprenentatge de la llengua; després, en un segon lloc anomenen el centre de salut i l'escola.

La relació d'entitats que coneixen les dones primeres ciutadanes de Sant Roc és la següent: les associacions de veïns, les classes de pintura, els centres de sevillanes i el Casal de gent gran.

D'altre banda, les dones gitanes i les dones primeres ciutadanes de Sant Roc B, expressen certa insatisfacció quan argumenten que no hi ha serveis, que el barri té carència de quelcom que pugui facilitar la participació, en aquest sentit, no es pot oblidar els efectes de l'estigmatització històrica d'aquest territori; les respostes d'aquestes dones són fruit de la seva percepció de ciutadanes d'un barri marginat; donant-se una relació entre la percepció de la degradació física de l'espai i la auto percepció de vulnerabilitat social.

Les respostes envers als avantatges i compensacions que troben en realitzar activitats proporcionen elements per apropar-se als continguts que motiven a les dones:

<< [...] Aprender, me gusta estar con otras mujeres...>>. (Entrevista Grup de Dones marroquines)

<< [...] ¡Energía!>> (Entrevista Grup de Dones marroquines)

<< [...] Me gusta, porque te quitas el chip, lo cambias, porque aquí es la casa, que si dar de comer que si los niños, en cambio cuando entras allí cambias, [...] Hablas con una, hablas con otra...>> (Entrevista Grup de Dones gitanes)

Aquestes expressions dels elements de satisfacció ens situen davant de la interdependència de la naturalesa de les motivacions amb les demandes de les dones per cobrir les seves necessitats: la necessitat d'espais generadors de vincles relacionals i de condicions d'aprenentatge que els hi proporcionen un sentit de competència major, com podem veure en les argumentacions que acompanyen les seves respostes:

<< [...] Un centro de gitanas para que nos 'aprendieran', mira muchas de las que estamos aquí hablamos mal y a nuestra manera, "pa "saber hablar, porque muchas veces hablamos y.... para que nos hagan hacer funcionar un ordenador, "pa "que nos aprendan a cómo hacer las cosas, a enviar un currículo. Que yo me pierdo en un metro, tú me llevas a Barcelona y me pierdo y me llevas a Badalona y me pierdo, me sacas de este contorno y me pierdo>>. (Entrevista Grup de Dones gitanes)

<< [...] Tener reuniones así para charlar de las cosas nuestras...>> (Entrevista Grup de Dones primeros ciudadanos de Sant Roc A)

<< [...] Cursos de cosas de casa (coser, cocina, idiomas) [...] y para hablar, sin hablar no hay actividad>>. (Entrevista Grup de Dones marroquines i paquistaneses)

<< [...] Para nosotras no nos ponen nada. Es que aquí no hay nada. Nos gustaría un lugar para hablar. A mí me gustaría aprender a coser. Ella hace muñecos. Yo hago muñecos de ganchillo>>. (Entrevistas primeros ciudadanos de Sant Roc B)

<< [...] A mi sabes que me gustaría hacer? Cuidar a la gente mayor, a los que están en silla de ruedas, darles de comer, cogerles no porque estoy mala del corazón y no puedo. Aquí mismo me gustaría, estar con ellos, hablarles...>> (Entrevista Grup de Dones primeros ciudadanos de Sant Roc A).

7 Resultats de l'estudi de cas

En els resultats de l'estudi de cas 'Dones i Barri en xarxa' apareix en primer lloc una caracterització del perfil sociobiogràfic de les participants, que inclou la fluctuació de la participació durant els 6 anys de l'experiència. En segon lloc, la reconstrucció de l'experiència narrada per part de la dinamitzadora que ha intervingut en el seu acompanyament (2003-2009). En tercer lloc, una anàlisi de les dimensions d'estudi del cas, i finalment es presenta una anàlisi de les categories emergents en els espais deliberatius de l'experiència.

7.1 Caracterització de les participants

7.1.1 Perfil sociobiogràfic

La Xarxa està configurada per un nucli estable de participació entre 8-10 dones⁷¹ que forma el 'nucli motor' del projecte, amb una alta i constant implicació dels membres, i un nucli perifèric, format per 4 - 5 dones més, amb una implicació més puntual i més relacionada amb les accions cap enfora. Dins d'aquest es podrien afegir també a 'nuestros hombres' -tal com ho expressen– referint-se a un nombre de 3-4 homes, parelles d'elles, que col·laboren puntualment fent tasques específiques en ocasions. La xarxa implica de manera estable al voltant de 20 persones, entre dones i homes i entre el nucli motor i perifèric de participació.

Són dones amb edats compreses entre els 42 i 66 anys; dues d'elles són vídues, una fa menys d'un any i una fa més de 20 anys i una separada amb fills. Totes són mares de fills adults o joves i cinc d'elles han tingut néts en aquests darrers anys. Laboralment són dones actives: 1 d'elles treballa en el sector comercial, 1 és educadora social en una entitat del barri, 1 està a l'atur per tancament de l'empresa, 4 treballen en el sector de les neteges domèstiques, i 1 cus per a una botiga i mentre té cura del seu pare. Tres d'elles tenen pensions de jubilació, viudetat o invalidesa.

⁷¹ 8- 10 dones és la variació que ha manifestat el grup al llarg dels 6 anys d'itinerari investigat. El 2003, eren 6 i al 2009 són 9 de mitjana (sense incloure'm). També es presenten petites variacions segons les sessions entre 1-3 membres.

Gairebé totes tenen els fills adults fora de la seva llar, encara que cap d'ells viu al barri i alguns en altres barris de Badalona.

A continuació es descriu el perfil sociobiogràfic de les participants del nucli estables en que forma el grup motor de la Xarxa que inclou les variables següents: any i lloc de naixement, any d'arribada a Catalunya i al barri, estat civil i nucli familiar de convivència actual, anys d'escolarització, formació i ocupació actual, antecedents laborals, vincles de participació social al barri i presència d'antecedents associatius i de participació en la seva trajectòria vital, afeccions i lloc de residència actual.

Totes han viscut a Sant Roc, encara que dins del barri han canviat de zona. Actualment, només 6 d'elles hi viuen, i 4 ho fan en barris limítrofs a Sant Roc com són Artigues i Llefià de Badalona, i barris de Sant Adrià del Besòs. En aquests casos tenen família directa en el barri, conserven aquí les seva xarxes de relació social i expressen una forta identificació per Sant Roc. La majoria participen en serveis culturals de la Parròquia, del Casal Cívic, en les activitats del programa de cultura de la Fundació Ateneu Popular Sant Roc, etc i concretament, una d'elles treballa en una de les entitats. Cap d'elles té fills vivint al barri, sí germans i pares.

Perfil sociobiogràfic de les participants⁷²

Dona, 66 anys d'edat, va néixer a Almeria (1944), va arribar a Catalunya l'any 1951, no assisteix mai a l'escola, el seu pare li ensenya les primeres regles i durant 1 any a les nits assisteix al mestre Enrique (Montjuic). Casada i mare de 2 fills entre 30 i 35 anys d'edat. Pateix una lesió física de naixement en una cama, però sempre ha estat activa treballant en el món de l'enquadernació fins a la seva jubilació. Actualment és pensionista i treballa fent treballs de costura i modisteria per a una botiga de roba, mentre té cura del seu pare de 89 anys d'edat. Va viure al barri de Sant Roc entre l'any 1966 i 1971, any en què es casa i es trasllada a viure al barri badaloní de la Salut. Participa activament en el barri de Sant Roc en les activitats culturals del Grup de Teatre de l'Ateneu, i en diferents moments fa de voluntària en aquesta entitat. Ha participat en el moviment associatiu veïnal (secció de Festes) durant 3 anys i en el sindicat durant uns 5 anys. Les seves aficions són la pintura, les manualitats i temes artístics en general. Avui viu a Llefia. Badalona.

Dona, de 55 anys d'edat, nascuda a Badajoz, arriba a Catalunya l'any 1972 a Sant Roc amb 17 anys d'edat. Va a l'escola primària durant 4 anys escassos. Ha estat una persona molt autodidàctica per aprendre i ha assistit a moltes xerrades formatives i cursets diversos. És vídua i mare de 4 fills i 8 néts, que viuen fora del domicili familiar. És va fer càrrec de la seva àvia durant 4 anys. És pensionista i ha treballat sempre fent tasques de neteja domèstica per tenir flexibilitat d'horari per atendre els seus fills. La seva xarxa social ha estat sempre molt arrelada al barri. És un membre actiu de la Parròquia i la Fundació Ateneu Sant Roc on hi participa fent voluntariat i activitats culturals. La seva trajectòria participativa es situa a l'ÀMPA de l'escola dels seus fills (8 anys), a la Parròquia fent catequèsi, i actualment dinamitza el grup de Vida Creixent. És membre del grup les Bruixes i té afició als temes artístics relacionats amb les manualitats, el teatre, i la cura de la salut natural i psicologia. Avui viu a Sant Roc / Artigues. Badalona

⁷² Les dades obtingudes responen al mes de Juny del 2010 i han estat aportades directament per les mateixes dones personalment.

Dona, 77 anys d'edat, nascuda Salamanca (1933), arriba a Catalunya (Barcelona) l'any 1948 amb 15 anys d'edat. Viu al barri de Sant Roc des de 1957. Assisteix a l'escola durant tota l'escolarització obligatòria a Salamanca. Està casada i és mare de 2 fills i 2 néts. Ha estat sempre al càrrec i cura dels seus fills quan eren petits. Després quan els va tenir en edat escolar es va posar a treballar en l'àmbit de les neteges domèstiques. Durant 8 anys es va fer càrrec de la cura de la seva mare. Està vinculada al Grup de Dones de l'Ateneu i algunes activitats culturals que es desenvolupen en aquesta entitat. Té afecció per passejar i participar en grups.

Viu a Sant Roc. Badalona.

Dona de 68 anys d'edat, nascuda a Badalona (Salut) l'any 1942. Va anar a l'escola dels 8 als 14 anys. Està casada, té 4 fills i 5 néts. Des de que es va casar ha tingut cura dels seus fills. Viu al barri de Sant Roc des de l'any 1965. Manté al barri una important xarxa social d'amistat i coneixença. La seva trajectòria de participació està vinculada al Grup de Dones de l'Ateneu Popular Sant Roc des de fa 31 anys. És afeccionada al voluntariat, a les manualitats, el teatre i a la literatura, especialment escriu i recita poesia.

Viu a Sant Roc. Badalona.

Dona de 51 anys d'edat, nascuda a Extremadura (1949), arriba a Catalunya i a Sant Roc, l'any 1973. Casada, té 2 filles i 2 néts. Viu amb el seu marit i es fa càrrec de la seva sogra entre 4/5 mesos l'any i té cura dels seus néts petits. Va anar a l'escola des dels 5 anys fins a l'edat de 9 anys i de gran ha reemprendut la formació fent cursos d'informàtica (2 anys). Sempre ha treballat a fora de casa fent tasques de la llar. Participa de manera activa a la Parròquia des de fa 25 anys, i ha estat vinculada a l'AAVV d'Artigues com a vocal (2 anys), a l'AMPA de l'escola dels seus fills (5 anys) i és molt activa en la Comunitat de Veïns. Les seves aficions principals són el voluntariat i el ball.

Viu a Sant Roc. Badalona.

Dona de 50 anys d'edat, nascuda a Barcelona, viu al barri de Sant Roc des de que tenia 5 anys. Va seguir tota l'escolaritat primària del 6 als 14 anys. Després va estudiar per puericultora i va fer un curs de comptabilitat. Està casada i amb dos fills, un dels quals està independitzat. Actualment no treballa, però ha treballat sempre en el sector del petit comerç i amb nens. Ha estat un membre actiu en la seva comunitat de veïns durant gairebé 15 anys. El seu marit ha estat vinculat a les AAVV i el centre social del barri (10 anys). És un membre actiu dins de les activitats culturals de l'Ateneu Popular de Sant Roc com a voluntària i participa en activitats culturals. També és membre de les Bruixes. Les seves aficions són: llegir, anar al cinema i voluntariat.

Viu a Sant Roc. Badalona

Dona de 66 anys d'edat, nascuda a Sevilla (1944), arriba a Catalunya el 1957 a l'edat de 13 anys. Viu al barri de Sant Roc des de l'any 1975. Va anar a escola durant 4 anys (6- 10 anys). Després a Catalunya repren l'escola de nit a l'empresa on treballava dels 13 als 16 anys. Casada amb 3 fills i 2 néts. Ha tingut

cura de la família des de llavors i s'ha fet càrrec de la seva mare durant 12 anys. La seva trajectòria de participació s'inicia a l'AAVV d'Artigues (5 anys) i ha participat en reivindicacions veïnals diverses. Actualment es fa càrrec dels seus néts. Està implicada i vinculada a la vocalia de dones de l'AAVV d'Artigues i les seves afeccions són les manualitats, les excursions, la lectura i el voluntariat.

Viu a Sant Roc. Badalona.

Dona de 65 anys d'edat, nascuda a Jaén (1945), arriba a Catalunya al barri de la Salut Alta el 1952 a l'edat de 7 anys. Dels 7 als 14 anys assisteix a l'escola de nits i dels 14 als 19 es forma en el centre de menors on estava acollida. Més endavant assisteix a un curs a l'escola d'adults del barri, que no pot continuar. Viu al barri de Sant Roc des de 1966 quan es va casar. Té 2 fills. Ha treballat en fàbriques d'envasos i en el sector tèxtil de Badalona. Ha estat emprenedora d'un comerç al barri (3 anys) i ha treballat en el sector de la neteja domèstica. S'ha fet càrrec de la seva mare durant 25 anys. És vídua des del 2008 i actualment està jubilada i té cura dels seus 2 néts petits. La seva trajectòria de participació ha estat sobretot a la Parròquia, fent catequesi. Ha presidit la comunitat de veïns durant 2 anys i va participar en les lluites veïnals al carrer dels anys 80 per lluitar contra la droga. El seu marit havia estat molt involucrat en el Centre Social del barri. Actualment participa de manera activa a les activitats culturals de la Fundació Ateneu Sant Roc. Les seves principals aficions són: el voluntariat, la costura i la formació.

Viu a Sant Roc. Badalona

Dona de 53 anys d'edat, nascuda a Jaen (1957) arriba a Catalunya al barri de la Salut el 1972 a l'edat de 15 anys. Viu al barri de Sant Roc des de que es va casar (1978). Està casada i té 1 fill i una neta. Va anar a l'escola fins a l'edat de 13 anys. Més endavant va continuar la seva formació a l'Escola d'adults del barri durant 1 any i després va estudiar el Batxillerat al barri de nits. Ha treballat en una fàbrica de components electrònics i de mostres de cabell. Ha participat en el sindicat com a delegada (2 anys). Actualment està aturada i es fa càrrec de la seva neta petita. Les seves afeccions principals són la lectura i veure documentals per la televisió.

Viu a Sant Roc. Badalona.

Dona de 43 anys d'edat, nascuda a Badalona (1967). Ha viscut al barri de Sant Roc sempre i des de fa 10 anys aproximadament viu en un barri limítrof de Sant Adrià del Besòs. És soltera i té una filla de 7 anys d'edat. Té estudis universitaris (Llic. en Ciències químiques) i des de fa més de 15 anys treballa a la Fundació Ateneu Sant Roc com educadora social. Participa de manera activa a diferents entitats del teixit associatiu de Sant Roc i a la parròquia. Les seves afeccions principals són: la música, el cant coral i la fotografia. Els seus antecedents associatius es vinculen a l'esplai de l'escola, voluntariat amb la Congregació les filles de Jesús, Casal Escó del Raval i voluntariat a pobles de Granada

Viu a Sant Adrià del Besòs.

Taula 7.1. Perfil sociobiogràfic de les participants

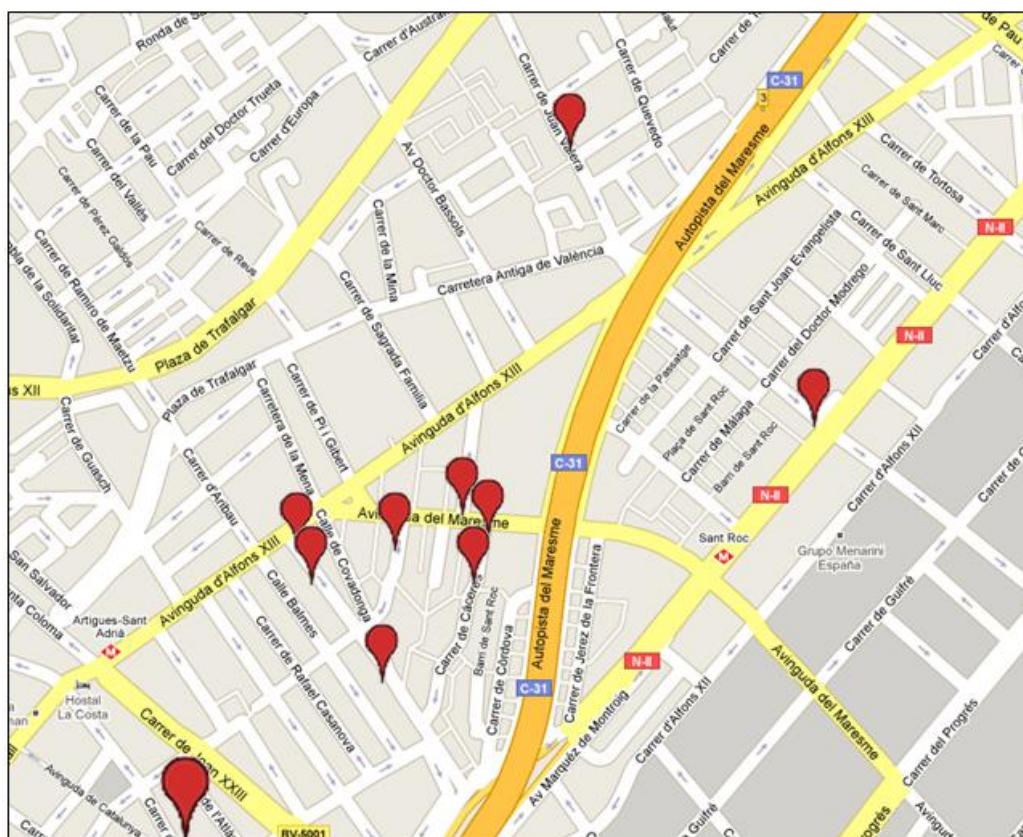

Figura 7.1. Mapa d'ubicació⁷³ dels llocs de residència de les dones participants al nucli motor.

7.1.2 Fluctuació de la participació

Pel què fa a l'evolució de la participació dins del nucli motor (2003-2009) podem distingir uns membres amb una participació més permanent, i d'altres, amb una participació més perifèrica. Mentre la primera és estable i adopta una forma continuada (principalment són els membres del nucli motor del projecte), la participació perifèrica té un caràcter més puntual, en alguns casos, i estable i continuada, en d'altres.

A continuació es presenta una relació dels membres que han tingut una permanència estable en el grup, i s'aproxima una hipòtesi sobre els motius pels quals han deixat de participar. Al llarg dels 6 anys d'estudi, hi ha hagut 12 baixes, de les quals 5 s'han

⁷³ La base cartogràfica utilitzada per l'elaboració d'aquest mapa és el Google Maps.

desvinculat absolutament del grup i 7 han canviat el seu grau d'implicació. Han passat d'una participació estable i forta, a una de més perifèrica, feble i centrada principalment en l'activitat de la setmana de convivència o en les accions al carrer en el context de festa i actes lúdics al carrer. En tota la història del grup només hi ha una dona que reprèn la seva participació, després d'un període d'absència, motivat per la mort d'un familiar.

Els moviments de fluctuació són petits moviments d'entrada i sortida de persones (1 a 2 persones/ any com a màxim). Els factors d'abandonament es poden relacionar bàsicament, d'una banda amb factors personals (pèrdues, situacions de sobrecàrrega, tempteig i desubicació, interessos etc.); i, de l'altra, els relacionats amb la configuració de les relacions dins del grup i l'etapa grupal (afinitats de lideratges, conflictes d'interessos, etc.). De manera global s'observa la complexitat per implicar a nous membres al llarg de tota la trajectòria.

El 2004 és l'any que més membres abandonen el grup, fet que podria explicar-se per la confluència de variables com: la definició i construcció del projecte de Xarxa en forma d'intergrup; la necessitat de 'quallar' les expectatives personals i els interessos dels grups membres, en la fase inicial del intergrup; i, la pèrdua del lideratge formal de la Irene⁷⁴. Aquests aspectes junt amb altres de tipus personal poden haver condicionat als membres a abandonar el grup.

ANY	CARACTERITZACIÓ MEMBRES FLUCTUANTS
2004 (5 baixes)	-Dona, 33 anys, soltera. Mig any de permanència a la Xarxa. Quan s'incorpora a la Xarxa es troba en tractament per una malaltia mental i mor al cap de mig any.
	-Dona, 50 anys, casada i mare de la primera, també és membre del grup. Quan mor la seva filla deixa el grup i no retorna. Sí col·labora puntualment amb les accions de la Xarxa.
	-Dona, 46 anys 1 any de permanència a la Xarxa. Mestra i religiosa que viu i treballa en una escola del barri. Es trasllada a treballar i viure fora de Badalona. Manté contacte telefònic amb alguns membres del grup, continua participant en algunes ocasions, sobretot en el cap de setmana de convivència i es relaciona amb alguns membres del grup puntualment o per telèfon.
	-Dona, 40 anys d'edat, viu al barri i treballa en una escola. Deixa el grup perquè comenta que no li agrada treballar pel barri, presenta molta inestabilitat emocional. Participa sempre en l'activitat del cap de setmana de convivència.

⁷⁴ Nom fictici d'una mestra religiosa que viu al barri.

	-Dona de 42 anys, viu i treballa en una ciutat limítrof de Badalona. Ha viscut al barri durant 25 anys i manté molta relació i vida social en aquest. Deixa el grup progressivament per motius de feina, però es perceben dificultats d'encaix entre lideratges, participa puntualment i participa en el cap de setmana de convivència.
2005 (2 baixes)	-Dona 60 anys, casada, amb 1 any de permanència a la Xarxa. Problemes de salut importants a la seva parella l'obliguen a deixar el grup i possiblement relacionals, ja que manté una relació de proximitat amb una de les persones que l'any anterior abandona el grup. Participa en l'activitat de cap de setmana de convivència.
	-Dona de 35 anys, separada amb dos fills i amb una persona gran a càrrec dependent. Es vincula a la Xarxa a través del Projecte del Pladeco, sobre dinamització de comunitats de veïns. Dos anys de permanència a la Xarxa. Deixa la Xarxa per sobrecàrrega familiar i es perceben algunes distàncies relacionals entre membres.
2006 (1 baixa)	-Dona de 32 anys, gitana, amb una discapacitat física, es desplaça autònomament amb cadira de rodes. 1 any de permanència a la xarxa. Dificultats per compaginar l'activitat amb la rehabilitació. Bona vinculació amb el grup.
2008 (2 baixes)	-Dona de 60 anys, 3 anys de permanència a la Xarxa, es desvincula per problemes de salut, però si continua participant puntualment en accions específiques. -Dona de 60 anys, 2 anys de permanència a la Xarxa, quan viu la pèrdua del seu marit i deixa el grup durant mig any aproximadament fruit del dol, retorna al grup, però la seva vinculació és més puntual perquè ara es fa càrrec de néts i recentment viu en un municipi limítrof a Badalona.
2009 (2 baixes)	-Dona de 50 anys, casada, en aquests moments a l'atur. Es vincula a la Xarxa a partir de l'Escola de Formació d'adults. Dos anys de permanència a la Xarxa. Deixa el grup per atendre les responsabilitats de tenir cura d'una néta i es trasllada d'habitatge dins del mateix barri. Participa puntualment. -Dona de 60 anys, 3 anys de permanència a la Xarxa. Es trasllada a treballar i viure fora de Badalona.

Taula 7.2. Moments i caracterització del perfil de les participants fluctuants

-
- Dona de 47 anys. En tractament per una malaltia mental en procés inestable. El Centre de salut l'orienta a participar.
 - Dona de 60 anys, participa en dues sessions i es desvincula per iniciar la seva participació a l'AAVV. Se la percep amb lideratge i amb un esperit actiu.
 - Dona de 60 anys. Participació puntual.
 - Dona de 21 anys. Estudiant de treball social, que assisteix durant un mes d'observadora. La dinamitzadora amb el permís del grup la convida a participar.
-

Taula 7.3. Caracterització de la participació esporàdica

7.2 Reconstrucció del relat de l'experiència

A continuació es presenta la reconstrucció narrada de l'experiència de dinamització del grup d'acció social⁷⁵ 'Dones i Barri en Xarxa' del període setembre 2003 fins al juliol 2009 per part de la treballadora social que ha desenvolupat la funció de dinamització.

En el relat del cas es descriu el procés d'empoderament dut a terme per un grup de dones del barri de Sant Roc sobre la millora de l'espai públic i la convivència en aquest barri. Aquest procés ha estat impulsat per les institucions locals a través del projecte "*Acompanyament social i educatiu per la creació d'una Xarxa de dones i grups de dones de Sant Roc*". Aquest projecte ha comptat amb la dedicació d'una professional del treball social contractada a temps parcial (2h/setmanals) per fer un recolzament directa en aquest procés. També s'ha comptat amb el suport econòmic de les institucions locals que a través dels programes comunitaris han recolzat algunes accions que la Xarxa ha desenvolupat, amb un cost de 2000 - 3000 € anuals aproximadament.

L'estudi d'aquesta experiència de dinamització correspon al període de Setembre 2003 al juliol 2009 en què la Xarxa va comptar amb un professional. A continuació es detallen les dimensions d'estudi del cas, les quals es presenten cronològicament seguint el criteri d'any natural d'acord amb la planificació de la intervenció professional, malgrat a la pràctica el propi grup utilitza un cronograma de curs escolar.

Totes les dimensions estan descrites de forma subjectiva des l'òptica del professional que intervé, malgrat també s'intercalen documents provinents d'altres fonts com pot ser la revista del barri *Sant Roc Mola!* (2003-2006), i la revista *Als límits!* de la Fundació Ateneu Popular Sant Roc (2003-2010).

⁷⁵ El terme Grup d'Acció Social, fa referència a la utilització de la tipologia utilitzada per l'autora Teresa Rossell (1998) en el seu article *Trabajo social de grupo: grupos socioterapeúticos y socioeducativos*. En aquest treball s'ha optat per aquesta tipologia de grup, encara que es vol fer esment que la Xarxa està formada per micro- grups, de caràcter informal (caracteritzats per una associació afectiva entre els membres, i cap d'ells no es troben legalment constituïts).

	DIMENSIONS D'ESTUDI	DESCRIPCIÓ
A	El barri	Elements de l'entorn polític- institucional; directrius sobre la intervenció.
B	Context Institucional	Emergència de temes sensibles, expressats per les dones. Presència i paper del teixit social en el context de relació social de la Xarxa
C	El món intern del grup	a. Elements estructurals: presència de membres; característiques dels seus perfils i de les formes de participació; necessitats, interessos. b. Elements dinàmics: dinàmiques internes, moviments d'entrada i sortida de membres, rols i lideratges, conflictes i desenvolupament del grup.
D	L'acció del grup cap enfora	Descripció de les accions que el grup impulsa i els seus efectes per les entitats socials, pels veïns i per les organitzacions.
E	L'acció dinamitzadora	Descripció dels objectius i metodologies del procés de treball de grup.
F	Reptes i canvis	S'assenyalen les avaluacions i reptes que el propi grup es planteja.
G	Síntesi del període	Recapitulació i interrelació dels elements rellevants que caracteritzen el període.
H	Vivències	Sensacions, límits, aspectes ètics, valors, i aprenentatges viscuts per la tècnica dinamitzadora.

Taula 7.4. Dimensions d'estudi del relat de l'experiència.

En alguns moments de la descripció d'aquest cas i del procés d'intervenció s'incorpora la referència d'algunes cites textuais expressades per les dones membres del grup i recollides en les notes de treball de les sessions mantingudes o en converses directes amb elles. Cal dir, que sempre són cites de les participants, i que en alguns casos no ha estat possible precisar amb exactitud quina membre en concret les va dir, o la data de la seva producció. La majoria corresponen a expressions que han estat documentades dins de les notes de treball de la dinamitzadora, memòries o documents de les sessions, i també de la llibreta d'actes del grup manuscrita per les mateixes dones (2008-2010)⁷⁶. L'anàlisi d'un important volum de documentació grisa ha permès reconstruir d'una forma més vivencial la narrativa del cas en forma de relat retrospectiu. Específicament l'apartat de vivències es troba redactat en primera persona per tal de ser més coherent amb el component autobiogràfic de la intervenció de la mateixa dinamitzadora ara en el rol investigadora.

⁷⁶ La llibreta d'actes s'inicia 2004. Però només es disposa del recull del període 2008-2010. El procés de sensibilitat vers la importància del registre i la documentació és un factor que progressivament el grup se'n va fent conscient. A la documentació manuscrita les dones no li solen donar valor i la llencen. No és així en el cas dels documents impresos a l'ordinador com: cartes, memòries, esquemes de treball, els quals observo que es conserven en els seus arxius personals..

7.2.1 Antecedents

7.2.1.1 A. El barri

El barri de Sant Roc es caracteritza per una interrelació de factors socials, demogràfics, culturals i urbanístics que de manera dinàmica s'han anat entrelleçant des de la creació del barri fins a l'actualitat, donant lloc a un paisatge social complex i únic. I a continuació se n'exposen alguns elements:

- a. Una mobilitat social creixent.** És un barri caracteritzat per l'efecte 'fuga' de les famílies que desitgen prosperar, i tenen capacitat econòmica per adquirir un habitatge o llogar-lo en altres barris més cars, tant per part del col·lectiu gitano com d'altres. Aquest és un procés evident en el moment en què les famílies també decideixen escolaritzar els seus fills fora del barri, guetitzant les escoles internes o properes (Comissió Zona Badalona sud, 1998); En contrapartida es dona un 'efecte crida' pels baixos preus de les vivendes que fan que sectors amb un fort desarrelament social, o reallotjats d'altres actuacions sociourbanístiques de l'àrea metropolitana, o nouvinguts, vagin a viure al barri. Aquesta mobilitat, d'una banda trenca les xarxes de suport de primer nivell (veïns i familiars), genera frustració o por entre els que segueixen al barri, i de l'altra, els serveis i les entitats tenen una sensació permanent de començar de nou.
- b. El sentit de pertinença al barri.** Sembla que hi ha un fort sentiment de pertinença però la identificació col·lectiva amb aquest és feble. Alguns senten vergonya d'expressar ser de Sant Roc per la forta estigmatització exterior que existeix, però també per la débil cohesió social i el lastre d'una conflictivitat latent en termes de convivència
- c. L'existència de barreres 'virtuals' en el paisatge urbà.** La presència de carrers amples amb tràfic ràpid i una autopista divideix el barri en subzones, provocant efectes en la construcció social dels nuclis relacionals de proximitat. Em aquest sentit es percep un baix nivell de connexió psicològica, tant entre la diversitat de veïns que configuren el mosaic social del barri com entre les entitats.

- d. **L'ús del carrer com espai col·lectiu de trobada és majoritari.** La seva utilització és fruit de controvèrsies i incideix en la convivència. Aquest és un reflex tant de patrons d'expressió cultural, com també d'una necessitat d'espai més relacionada amb l'ocupació i limitacions dels habitatges.
- e. **L'existència de processos d'exclusió social que desborden els serveis:** Per una banda hi ha una presència important de famílies amb rendes mínimes, absentisme escolar, menors en risc i mesures judicials, en una proporció més alta que la resta de barris de la ciutat. Per l'altra, les estructures de coordinació i treball en Xarxa són dèbils amb relacions puntuals de coordinació pel tractament de famílies amb situacions socials complexes i amb un predomini de respostes individualitzades.
- f. **Un barri en procés de remodelació.** Una tercera part té patologies estructurals de construcció. Aquestes millores són percebudes com una millora particular dels afectats, però no del conjunt del barri (M. Pareja; T.Tapada; L. Garcia, 2003).

7.2.1.2 B. Context institucional

La divisió institucional ha estat fins ara el teló de fons del treball institucional. El govern autonòmic i el municipal han treballat sovint d'esquenes, i a vegades competitivament. Mostra d'això és l'existència de dos centres cívics a pocs metres de distància l'un de l'altre com a producte del intervencionisme local de Departaments del govern autonòmic en els anys 80 (concretament, Benestar Social) i la manca d'un lideratge fort per part del govern municipal en el barri.

El context institucional ha portat un cert clientelisme sobre les organitzacions veïnals (també dividides), la competitivitat entre entitats i la confusió dels veïns sobre qui i en què recau la responsabilitat d'allò públic (...). Aquesta és la història d'intervencions parcials que no han tingut continuïtat, ni tampoc incidència en la trama de les xarxes convivencials del barri, amb una escassa movilització dels veïns no associats, que són la majoria (DEHESI, 2001). En resum històries frustrants que han anat calant en la vivència dels veïns que en els darrers 25 i 30 anys de viure al barri no han vist canvis significatius (Planas i Prat. 2003).

La necessitat d'impulsar un canvi en el barri ha portat en els darrers 20 anys a impulsar diferents iniciatives de caràcter comunitari, buscant models participatius cada cop més amplis: el 1990 un estudi per a la planificació d'un Pla Integral (Ajuntament) no implementat; entre 1995 i 1996 els tècnics s'organitzen en Taules de treball per sectors (Ajuntament i Generalitat⁷⁷) i el procés s'atura en el prediagnòstic, els veïns i el teixit associatiu no hi tenen cabuda. I en el 1998 s'inicia el Pla de Dinamització Comunitària (Pladico⁷⁸, gestionat des de la iniciativa veïnal) poc definit i amb poca participació de tècnics però, que s'atura al 1999 per conflictes interns. Simultàniament s'organitza la Comissió socioeducativa de la zona sud de Badalona que fa un anàlisi de la crisi educativa de l'IES B9, i presenta un conjunt d'alternatives, de les quals només se n'aplica una part i el treball s'interromp; l'any 2003 l'administració municipal impulsa un nou Pla de Desenvolupament Comunitari (Pladeco), impulsat per l'Ajuntament i gestionat per una empresa externa (Vincle) en el període 2003-2004 i gestionat directament per personal de l'Ajuntament durant el període 2005-2007.

7.2.1.3 C. El món intern del grup

En l'època del Pladico (1999-2001) el grup no es planteja gaires reptes per si sol. Pesen molt les individualitats i les situacions personals de cada membre, i per diferents motius es mantenen força depenents cap a la figura de la mestra (a partir d'ara Irene) que constituïa el lideratge formal del grup. Ella era qui, inicialment, a través de les seves vinculacions amb cadascuna d'elles, havia aconseguit aglutinar-les al voltant d'un nucli de relació de mares, centrat a tractar temes de gènere. Aprofitant la conjuntura de la presència d'un Pla Comunitari al barri es construeixen com a grup anomenat '*Dones i Barri*' i sol·liciten al Pla, la possibilitat de comptar amb un dinamitzador/a.

Es percep que Irene era una figura sensible, amb capacitat d'establir vincles afectius amb les dones i les seves circumstàncies personals i socials. Probablement el fet que ella fós mestra - religiosa dins de l'escola del barri on anaven els seus fills, feia que tingués un ampli coneixement familiar del rol i les capacitats de cadascuna d'elles per motivar-les a crear un nucli estable de relació entre elles.

⁷⁷⁷⁷ Concretament Direcció General de Serveis Comunitaris

⁷⁸ Pladico.1998-1999 Impulsat per la Direcció General Serveis Comunitaris amb l'Ajuntament i gestionat per la Federació Associació de Veïns (FAVICBC)

El lloc de trobada del grup primer fou a l'escola Lestonach, donada aquesta relació prèvia, però després l'espai de trobada fou al Casal Cívic (inaugurat el 1996), un espai nou amb funcions noves al barri que dona cabuda als grups i entitats, enfront altres espais socials de trobada com són el Centro Social (actualment ocupat per la Parròquia i la Fundació Ateneu Popular Sant Roc).

7.2.1.4 D. L'acció del grup cap enfora

L'activitat d'aquest col·lectiu s'havia anat reduint i les seves accions havien quedat centrades en: l'organització d'una activitat commemorativa del dia de la Dona, la realització de formació global per a dones (escollien un curs de la programació ofert per la D.G. Acció Cívica als Casals Cívics) i l'autogestió d'un cap de setmana de convivència en algun poble fora del barri. El primer va ser l'any 1998 i des d'aleshores aquesta ha estat una activitat permanent i constant promoguda per aquest grup.

7.2.1.5 E. L'Acció dinamitzadora.

Dins del curt període de vigència del Pladico, el grup va poder comptar amb un suport d'una professional que recolzava l'activitat del grup. En aquest temps les dones del grup s'inicien en les seves primeres pràctiques d'organització amb un caràcter força restringit i puntual. D'una banda, comencen a participar en l'acte de celebració del dia de la Dona conjuntament amb l'Escola de Formació d'Adults. I per l'altre, organitzen alguns cursos sobre autoestima i temes de creixement personal. Aquestes primeres pràctiques, si bé no les podem qualificar de pràctiques d'autorganització, en el sentit ple, si que són pràctiques valuoses, per seguir fent camí en la capacitat organitzativa. En el primer cas, és l'Escola d'adults la que pren la iniciativa i en el cas dels cursos, les decisions que elles prenen estan força acotades dins el ventall d'oferta de cursos que la Direcció General d'Acció Cívica ofereix als Casals Cívics. Però, cal valorar que es tracta d'un primer pas, que les obliga a pensar qui són, què necessiten i comencen a prendre decisions per portar-les a terme. Aquestes petites activitats són valuoses en tant que formen part d'un camí de confiança progressiva vers les seves capacitats.

7.2.1.6 F. Reptes i canvis.

En aquest moment el grup de dones Dones i Barri, que havia nascut al voltant de l'any 1999 amb uns objectius amplis de formació, centrats bàsicament amb el creixement personal de la dona, però amb interès per les qüestions social del barri, havia anant decreixent internament. L'arribada d'un nou Pla Comunitari després d'un any i mig d'inactivitat és vista com una oportunitat per trencar la inèrcia d'estancament fruit de l'aturada administrativa.

7.2.1.7 G. Síntesi del període

L'inici de la formació d'aquest nucli relacional de dones té un caràcter marcadament personal, més relacionat amb la cura i el benestar d'un mateix, que amb la vocació comunitària de treball cap al barri.

7.2.1.8 H. Vivències

Evidentment, no he estat present en tots aquests antecedents però sí que he pogut escoltar a les dones quan parlen d'aquesta etapa i fer-me'n la meua pròpia narrativa. M'he pogut endinsar en els orígens d'aquesta iniciativa, a partir del que elles espontàniament expressen del període 1998-2003. Aquest fet m'ha ajudat en molts moments a entendre i copsar elements i processos interns del grup i les seves dinàmiques relacionals cap al barri.

Em crida l'atenció –i també admiració– les descripcions que les dones fan de la Irene, una mestra-religiosa de l'escola Lestonnac, que va viure al barri durant 15 anys aprox amb períodes intermitents⁷⁹. De la qual en destaquen les seves extraordinàries capacitats actituds i iniciativa. Parlen d'ella amb naturalitat, sentit de l'humor i transmeten respecte i afecte. La perceben com una persona referent en els seus processos i trajectòries personals de vida.

⁷⁹ Recomano aprofundir en l'estudi del moviment de religioses que vivien en barris obrers, impulsat des de diferents congregacions entre els anys 50-80.

M'he adonat que el seu paper ha estat clau per sostenir la relació entre dones molt diferents pertanyents a nuclis socials diversos. Irene va construir uns vincles afectius i de confiança sòlids amb totes elles, després va començar a aglutinar-les i a 'fer grup' entorn les seves necessitats, i més endavant, les va empènyer a confrontar-se i a problematitzar-les en relació a l'entorn del barri on viuen, mostrant sempre actituds actives per captar els recursos de l'entorn que podrien enfortir aquest nucli. Aquestes relacions perduren encara avui i mostra d'això és l'afecte que elles senten i continuen transmetent cap a la seva persona. Continuen convidant-la anualment a les trobades de convivència que van iniciar en aquest període i es truquen en algunes ocasions.

7.2.2 Setembre- Desembre, 2003

7.2.2.1 El barri

El barri es mou entre tensions⁸⁰ :

- a. Entre la fragmentació / desintegració i el sentit de barri. Mentre per un cantó observem fronteres, subzones, espais degradats, mobiliari urbà trencat, poca participació i unitat institucional, tendència a marxar i a culpabilitzar el nou veí. Per l'altra hi ha tertúlia al carrer, espais oberts, reunificació d'associacions de veïns, llarga experiència de convivència intercultural.
- b. Entre la reproducció de l'exclusió social i els processos d'inclusió. Mentre per una banda hi ha estancament amb famílies amb rendes mínimes, absentisme escolar en menors, dificultats d'abandó al carrer, baix nivell d'instrucció, etc; per l'altra, hi ha un important esforç tant d'equips de serveis i entitats com d'alguns veïns i veïnes oberts i implicats: *"una trentena de nens passen l'escombra als carrers de Sant Roc"* (El punt, 4 maig 2003)
- c. Entre la vulnerabilitat de sentir-se abandonat i insegur i la sensibilitat per apropar-se. Mentre la feblesa està relacionada amb el moviment immobiliari de l'àrea metropolitana que situa a un barri amb pocs recursos socials i econòmics per absorbir constructivament els nous grups socials, per altra banda, hi ha un

⁸⁰ Recullo textualment aquesta frase del Document de síntesi del Pladeco 2003, en el què s' explica què és el pla comunitari, la seva organització i el contingut ha estat treballat en les diferents comissions de treball, tant des de la perspectiva d'anàlisi com de propostes.

veïnat i serveis que busquen eines adequades per integrar tothom, però calen límits i recursos adequats. En aquest moment hi ha una important presència de població fluctuant d'origen romanès i és l'època que emergeix la problemàtica de l'amuntegament urbà expressat amb el terme de 'pisos patera'.

En síntesi, es tracta d'un barri sensible als canvis de població, que se sent insegur, i que quan demana "protecció" està parlant de "seguretat", donat que manquen polítiques que donin confiança per abordar aquests processos i amb el desbordament que viuen els tècnics, molts veïns aposten per la protecció policial i per una confrontació sense matisos que a voltes s'expressa de manera racista (Síntesi treball Padeco, 2003)

7.2.2.2 Context institucional

Fa un any que el barri disposa d'un nou Pla Comunitari (Pladeco) impulsat des de les institucions a través d'una coordinació entre l'Ajuntament i la Generalitat⁸¹. Sembla que un Pla comunitari pot ser un instrument que aporta oportunitats en tant que es sensible i obert a les qüestions que afecten al barri. I en si mateix, pot aportar noves oportunitats per aprofundir algunes qüestions com: la convicció de la necessitat de la coordinació per optimitzar les coses, posar l'energia de tots per realitzar-la, aportar idees raonades i raonables sobre com fer-hi front i poder realitzar alguna acció que faciliti la millora d'aquestes coses. Però també és realista quan diu que en absolut pot resoldre-ho tot, perquè calen unes polítiques integrades i sostingudes en el temps per canviar els signes i tendències actuals (Document de Síntesi Treball Padeco, 2003).

El Padeco és definit com '*el caminar de todos para la mejora del barrio*'. Aquesta idea de posar en dansa tots els recursos i elements protectors i activadors per a millorar la situació social del barri requereix una organització del procés que es durà a terme a partir de tres Comissions: i) Promoció econòmica i inserció laboral; ii) Socieducativa i sanitària; iii) Convivència i espai públic. En totes hi participen tècnics dels diferents serveis i entitats i hi ha la presència d'alguns veïns (no organitzats) només en la darrera. Les Comissions estan obertes a tothom. Hi ha un calendari de trobades

⁸¹ La gestió del Pla està assumida per part de l'Ajuntament a través d'un contracte amb una empresa externa. L'entitat Vincle -Serveis a la Comunitat és l'encarregada de la seva gestió directa durant un període de dos anys (2002-2004) i en el 2005 va fer l'assessorament extern.

establert en horari de tarda-vespre, per les dues darreres i en horari de matí per la comissió de promoció econòmica i inserció laboral (*Sant Roc Mola*, Núm.1, p.3).

7.2.2.3 C. El món intern del grup

És en aquest marc que es planteja la revitalització de la idea d'una Xarxa de grups, amb la col·laboració d'una tècnica dinamitzadora per a fer avançar significativament el grup motor i poder intentar anar més enllà del seus orígens.

La revitalització del nucli actiu Dones i barri esdevé complexa, tant per la presència de pocs membres, com pel fet que alguns pertanyen simultàniament a diferents grups actius, com pel clima generalitzat de frustració i impotència que senten per la degradació sotinguda del seu entorn.

Amb aquest context de fons el grup es planteja conjuntament les necessitats sobre les que volen intervenir, i és en aquest punt, on es plantegen la possibilitat de constituir una Xarxa de grups, com a una estratègia possible per abordar-les. Aquesta decisió les obliga a trencar el clima descrit abans i provoca un canvi d'actitud. Deixen enrera la posició resistent i escèptica, "*aquest barri no canvia, no es pot fer res*", per una visió més possibilista, si s'impliquen altres grups.

És evident que el grup està format per una diversitat de personalitats i d'alguna manera es dibuixen dos perfils de membres: d'una banda, algunes dones molt tancades en si mateixes, amb una posició perifèrica de participació i un nucli de relacions reduït, respecte altres persones amb un caràcter més obert i extrovertit i amb nuclis de relació més amplis. La diversitat de rols porta al grup a treballar la complementarietat entre els membres afrontant les tensions pròpies de l'etapa de formació d'aquest procés grupal. (Notes de treball, sessió 15/12/03).

7.2.2.4 D.L'acció del grup cap enfora

No hi ha cap visibilitat de les accions del grup perquè el grup es troba en la seva etapa de formació.

7.2.2.5 E. L'acció dinamitzadora.

Dins del grup hi participa l'Irene, que és "l'ànima del grup". La seva presència va facilitar molt la incorporació de la meua figura en la dinamització del grup, tant per la legitimitat que ella atorgava, com per la seguretat que la seva presència transmetia a les dones.

El treball de dinamització en aquesta etapa tant curta (octubre-desembre 2003) es caracteritza per un treball centrat en la construcció interna amb el grup inicial que consisteix en:

- El propi grup explora la seva motivació. S'utilitzen dinàmiques d'autoconeixement perquè pugui identificar les seves potencialitats, debilitats, amenaces i oportunitats.
- Un treball sobre el grau de compromís, dedicació possible que els membres implicats poden o volen tenir.
- Clarificar el paper dels diferents membres i visibilitzar la potencialitat de les seves xarxes informals de relació amb altres dones i els seus vincles amb altres grups de dones, utilitzant la tècnica d'el pop explora els seus tentacles' (Notes de treball, sessió 15/12/03).

Les manifestacions d'escepticisme expressades per les dones són utilitzades per la Irene per problematitzar i provocar una posició activa davant la situació social del barri. Un pas important és la definició del projecte d'acció: qui som, què volem i com volem treballar. Durant aquest curt període de temps es defineixen les necessitats de manera compartida, es cerquen els espais de reunió i es fixa un calendari de trobades quinzenal per facilitar l'autorganització del grup. També en aquest moment, es pacten les funcions de l'acompanyament obert i flexible a la realitat del grup i al projecte d'acció que elles defineixin.

7.2.2.6 F. Reptes i canvis

Caldria enfortir la dinàmica del grup i anar fent front a algunes pors generalitzades relacionades amb inseguretats més personals provocades pel desconeixement

d'alguns temes, inhibició per parlar amb públic, escriure en els panells de paper, pensar per si mateixes i exposar els seus pensaments i opinions en el marc d'un grup, etc. Aquestes inseguretats personals emergeixen quan es confronten amb la tasca (Notes de treball, sessió 15/12/03)

7.2.2.7 G. Síntesi del període

Aquest és un període molt curt, de gestació, imprecís en quant a tasca, però molt important per assentar les bases que després permetin tirar el grup cap endavant per l'organització d'un procés més col·lectiu cap el barri: <<*Queremos hacer algo juntas para nosotras y para el barrio. Aún no sabemos qué, ni cómo hacerlo*>> (Notes de treball sessió 29/10/03)

7.2.2.8 H. Vivències

Em sento envaïda per les pors inicials de voler establir un bon contacte amb el grup, pactar adequadament l'encàrrec i clarificar les funcions de recolzament. Són moltes les preocupacions que tinc. Una de les més profundes és com ajudar-les a sortir de la posició de "queixa" constant per la situació de degradació de l'entorn per passar a l'organització per a l'acció. Probablement vull que el temps corri massa de pressa. La idea de treballar per construir una Xarxa va anar apareixent de forma natural, doncs a mesura que es van posar a conèixer la realitat del barri i a pensar per on podien/ volien fer quelcom, ja van veure que si no creaven vincles amb altres, poca força es podria fer.

Malgrat sempre he vist en les dones una motivació, recordo aquella etapa com un procés mentalment esgotador, en el que calia 'estirar' el grup cap endavant. La pròpia inseguretat inherent a l'incertesa dels processos d'aquest tipus i la pressió de les meves expectatives per intentar que 'quallés' algun nucli de veïnes. Les pressions inconscients de l'encàrrec professional estan allà, condicionant inconscientment la intervenció.

Aquesta situació intensa em portava a compartir de manera molt freqüent les meves sessions amb la coordinació del Pladeco (recordo trucades setmanals). També necessitava trobar la meua pròpia seguretat preparant molt acuradament cadascuna de les sessions i documentar-les a posteriori amb molt detall. Aquesta és la etapa en què més he escrit, sessió per sessió, amb molt detall.

En aquest moment es visibilitza el delicat joc d'equilibris interiors. D'una banda vull que em precebin com una 'igual', però elles i jo sabem que 'no són iguals'. La construcció del rol de cadascu parteix d'unes experiències diferenciades entre jo i elles. D'entrada el meu rol tècnic implica una remuneració per fer aquesta tasca -elles els mouen altres valors-; elles viuen al barri, jo només hi treballo parcialment, elles comparteixen una història i una identitat de lloc amb experiències d'edat i de vida diverses: mentre elles són filles del procés migratori dels 60 i algunes han format part dels barris de barraquisme de la ciutat, jo vinc d'un poble de la comarca d'Osona, no he estat mai immigrant d'enlloc i no he viscut mai en una barraca. Tot això em feia sentir molt insegura en les primeres sessions, en les que sentia que necessitava buscar el meu lloc, però aquesta sensació reconec que m'ha acompanyat sempre la tasca de la dinamització.

<<Al llarg de tota la sessió qui ha parlat més és la Irene. Ella és qui ha hagut de punxar a les dones perquè parlessin [...] Es nota molta desorientació vers l'encàrrec cap a mi i vers el seu paper comunitari dins del barri (de moment). Crec que cadascú s'imagina una cosa diferent. Potser caldrà unificar aquestes visions si la cosa tira endavant>> (Notes sessió de treball 29 /9/ 03, primera sessió)

La presència de la Irene, va ser-me d'una gran ajuda per llaurar el camí que em permeteia incorporar-me al grup. Percebia que ella legitimava la meua presència, em donava marge d'acció i facilitava la comprensió d'algunes dinàmiques davant les dones. La seva participació crea una confiança simbòlica cap el treball de grup. Recolza les propostes i sovint les clarifica, donat el coneixement profund que té de cadascuna d'elles.

7.2.3 Any 2004

7.2.3.1 A. El barri

No s'aporten elements nous respecte els descrits en els antecedents i el 2003

7.2.3.2 B. Context institucional

El Pla comunitari es visibilitza a través de la posada en funcionament de projectes comunitaris coordinats pel Pla. D'entre els àmbits de salut, educació i promoció econòmica, destaquen especialment dos projectes vinculats a l'acció d'aquest grup.

En primer lloc, l'inici del projecte 'Promoció de les Comunitats de Veïns d'escala' amb la intenció de proporcionar un recolzament a les comunitats no organitzades i enfortir el funcionament de les que ja ho estan. Factors institucionals i pressupostaris fan que el projecte tingui una durada realment curta que va del gener al juny del 2004. Es tracta d'un projecte que vol incidir directament en els aspectes de convivència a les escales, per millorar la qualitat de vida comunitària. El grup Dones i Barri en Xarxa col·labora puntualment amb l'equip d'escales en aquelles comunitats que han assolit un primer nivell d'organització sobre l'espai més immediat del seu bloc i que manifesten interès per treballar per l'espai barri.

En segon lloc, la Revista de barri Sant Roc Mola, la qual esdevé una important eina de comunicació i divulgació del propi treball del Pla comunitari, dels serveis i entitats cap a la comunitat i la seva divulgació entre els veïns. Malgrat el primer número de la revista apareix el Juny 2003, no és fins l'any 2004 que pren forma un Consell de redacció amb la participació d'altres entitats del barri i les dones del grup també comencen a participar-hi ⁸².

Ambdós projectes s'emmarquen i es treballen dins de la Comissió de Convivència i Espai Públic. El grup comença a participar-hi en el mes d'abril, un cop en la segona trobada de grups de dones i dones de Sant Roc acorden constituir-se en una Xarxa de treball - *Dones i barri en red*⁸³- amb la prioritat de treballar la convivència i l'espai públic. Així, apareix reflectit en la revista de barri <<decideron elegir un tema por el que trabajar todas juntas en la mejora del barrio (..) a partir de ahora trabajarán unidas

⁸² He qualificat la participació de puntual perquè en la revisió documental no apareix el seu nom en el consell de redacció en cap dels números, i per tant podria haver estat més esporàdica des de la formlitat de l'òrgan. En tots els números, des del núm 6, abril 2004 fins al final apareixen notícies de Dones i Barri en Xarxa.

⁸³ La primera versió del nom del intergrup és en castellà. No serà fins a final del 2004 que es 'catalanitza' el nom i a partir d'aquell moment són Dones i barri en Xarxa

bajo el nombre de Dones i Barri en Red, para que la limpieza en el barrio mejore, ya que hay personas que limpian, pero fallan los hábitos de limpieza y reciclaje de los vecinos/as >> (Sant Roc Mola, núm 6, abril 2004).

Dins d'aquesta comissió hi participen altres organitzacions i entitats ciutadanes com són els Serveis Socials, AS-AUPA'M (Associació de suport a les persones amb problemes de drogues), el Grup d'Ajuda als Minusvalids (GAM), Centre Cívic Sant Roc, etc. Els temes de treball d'aquesta Comissió en aquest any són:

- L'estudi de les condicions físiques i socials dels espais de trobada i de pas dels veïns/nes en el barri. Aquest treball es concreta amb el *1er informe de punts verds i negres del barri de Sant Roc*, a través del qual les dones observen la realitat del seu espai públic de manera sistemàtica (registren dades, documenten l'acció) i després utilitzen els resultats per fonamentar propostes de millora. Aquest treball es basa en la perspectiva de la Investigació-Acció-Participativa (IAP), a partir de la qual les dones fan un aprenentatge social significatiu sobre el poder social i la seva capacitat de transformació social des dels nivells comunitaris micro cap a altres més macro. Aquest procés s'aconsegueix perquè els resultats del seu propi treball d'observació s'integren en el conjunt dels treballs de la resta de membres de la Comissió i després es canalitzen els resultats cap a espais polítics de reivindicació i negociació. En aquesta etapa són especialment significatius els plenaris del Padeco on participen càrrecs polítics i tècnics de l'administració local.
- La relació entre el manteniment de l'espai públic i la predisposició dels veïns i veïnes a cuidar-lo i mantenir-lo net. En aquest sentit la seva postura es mou entre reivindicació i educació. Defensen que cal treballar amb les dues cares de la moneda: d'una banda, l'exigència de les responsabilitats del manteniment a l'administració pertinent (més neteja, més manteniment i reparació, etc). I de l'altra, l'exigència entre els mateixos veïns, de la seva part de responsabilitat en la cura i el respecte en l'ús de l'espai públic (no embrutar, respectar les normes de convivència, etc), dins del qual s'inclouen també elles mateixes.
- Es valora la convivència des de la diversitat cultural i d'edat que presenta el barri. En aquest punt elles es mostren a favor de la convivència i no comparteixen el rebuig o culpabilització cap a determinats grups, que són objecte de discriminació, en la mesura que l'efecte de "boc expiatori" els atribueix el malestar generealitzat i inespecífic del barri.

- La necessitat de millorar la imatge del barri i recuperar el sentiment de pertinença. El barri esdevé progressivament un element de repte per conformar la seva identitat, les dones manifesten que l'estat degradat de l'entorn els afecta en el seu benestar emocional.

Entre les propostes desenvolupades per la Comissió d'Espai Públic i Civisme hi ha: Promoure la millora de l'espai públic; la millora de la convivència i el civisme; promoure les comunitats de veïns; desenvolupar petites iniciatives de relació comunitàries; i, projectes d'acollida dels nous veïns.

7.2.3.3 C. El món intern del grup

Finalment el procés organitzatiu qualla amb construcció d'un "intergrup" que s'anomena inicialment Dones i Barri *en red*. En aquest moment està integrat per un nombre de 8-12 dones, que en la seva majoria pertanyen altres grups (alguns informals molt petits). La finalitat d'aquesta Xarxa de grups és el treball amb l'entorn per la millora del barri.

La resta de grups que en formen part es caracteritzen sobretot per ser espais relacionals entre dones a través d'activitats d'oci que reverteixen en els seus membres.

Inicialment aquest "grup de grups" es forma per membres del grup Dones i Barri, Les Bruixes, membres de l'AAVV d'Artigues, un membre d'El Club de la dona Activa, Grup de Dones de l'Ateneu, Dona de la parròquia i algunes dones no associades. Tampoc és casualitat que adoptin el nom del grup 'Dones i Barri' al qual hi afegeixen 'en Xarxa' perquè l'acció conjunta que resumeix el seu sentit coincideix amb la d'aquest grup membre, que n'és el grup impulsor.

La idea de xarxa, no és fàcil d'interioritzar i es fa difícil comprendre què significa a la pràctica. Certament d'entrada pressuposa una certa pèrdua d'identitat per als seus membres, cedida per enfortir el sentit col·lectiu a favor d'una pertinença comuna (a la Xarxa). Per tant, en aquest cas que Dones i Barri, que actua com a entitat motor i impulsora (al menys ara a l'inici) es fa evident una por interioritzada a perdre la identitat i dissoldre's en aquesta nova construcció -la Xarxa-. (Notes de la sessió de treball 2/5/04)

Durant el 2004 es realitzen quatre trobades de grups de dones i dones de Sant Roc (Febrer; Abril, Juny, Setembre) per constituir els membres que volen formar-ne part, i establir les prioritats de treball, i l'organització del grup motor amb el que Dones i Barri en Xarxa començarà a treballar. *“A partir de ahora trabajaran unidas bajo el nombre de Dones i barri en red, para que la limpieza del barrio mejore, ya que hay personas que limpian, pero fallan los hábitos de limpieza y reciclaje de los vecinos/as, tanto adultos como vecinos”* (Revista Sant Roc Mola, núm 6, abril 2004). En contextos més informals les dones utilitzen l'abreviació en llengua catalana de “la Xarxa”, per referir-se al intergrup creat. A partir d'aquest moment utilitzarem aquesta abreviació per facilitar la lectura del relat.

En general hi ha un bon coneixement mutu de les aptituds i límits de cada membre. Aspecte evident a través del procés organitzatiu del propi grup i en la distribució de rols i funcions de cada membre dins del grup.

En aquesta etapa la Irene, una de les impulsores de la reactivació del grup en aquesta nova etapa, planteja que ha de deixar el grup per motius de trasllat a una escola fora del barri. El seu rol com a dinamitzadora informal ha estat clau per ajudar a la resta de membres a comprometre's. La seva marxa provoca un procés de dol (Notes sessió de treball 3/3/04), i l'emergència d'un nou colideratge informal, distribuït i situat en dues dones membres: una d'elles aglutina els aspectes de caràcter més socioemocional del grup (afecte, tolerància, flexibilitat, propera a les situacions personals de cadascuna, i als seus sentiments i posicions), i un altra, més centrada en la tasca grupal (rapidesa cognitiva, claretat comunicativa, capacitat de decisió, visió estratègica i habilitats negociadores). Les dues amb aptituds comunicadores, comparteixen el lideratge del grup de manera complementària d'ençà que la Irene marxa del grup (Notes de treball, sessió 21/7/04).

Progressivament es fan evidents les connexions personals entre les dones. Es percep que es coneixen entre elles d'altres espais i es palpa una proximitat. Per exemple de manera bilateral en les sessions algunes s'interessen per membres de la família d'altres, etc. Entre elles es percep un univers social força comú, relacionat amb el fet que la majoria de dones -no totes- han estat mares de l'escola on l'Irene ha fet de mestra; han estat immigrants d'una època similar, tenen una edat semblant, entre els 40-65 anys, i viuen en la mateixa part del barri. O, si bé s'han traslladat a barris limítrofs, continuen fent vida social a Sant Roc i participen d'activitats socioculturals a altres entitats.

La participació a la Comissió d'Espai públic permet que la Xarxa ampliï el contacte amb altres dones actives no associades i per tant, facilita la incorporació d'un nou membre a la Xarxa. Com és lògic inicialment es situa en una posició perifèrica, amb la trajectòria marcada per anar assumint una participació plena, la qual després d'un any no es consolida. Es perceben sentiments ambivalents. Per un cantó, la seva presència és valorada i repectada, i per l'altre, es desconfia i es posa en dubte el seu grau de compromís o els seus interessos de participació.

7.2.3.4 D.L'acció del grup cap enfora

El grup dones i barri en aquesta etapa centra les seves accions en: la preparació d'un acte cultural pel Dia de la dona que consisteix en una xerrada sobre la història dels drets de les dones i una xocolatada; L'organització d'un curs de formació obert amb l'objectiu de connectar amb dones noves amb el títol: *De l'Estrès a la depressió. No donis el pas*⁸⁴ (Abril 2004); la participació en el Congrés de Dones en barris en transformació (la Mina, abril 2004) que les connecta amb la realitat d'altres dones que viuen en barris similars. I finalment, un cap de setmana de convivència de dones en una localitat propera a Vic (Maig 2004). Aquesta trobada esdevé un moment de cohesió i identificació dels membres amb el grup, on participen nous membres que finalment tampoc es vinculen al grup. És un espai d'elles, de relació, d'afecte. La trobada s'autogestiona en tots els sentits (contacte amb l'allotjament, transport, àpats, etc..).

Si bé les anteriors accions són puntuals i estan més lligades a la història del grup Dones i barri, les accions propiament noves del projecte de Xarxa es fan visibles per primer cop a l'acte públic de la Fira d'Entitats i Serveis del barri de Sant Roc (Maig, 2004). Les dones elaboren uns panells amb cartolina i retoladors amb el resultat de les diferents trobades de grups de dones i dones fins el moment. Aquests panells descriuen els objectius i les prioritats de treball, en les quals sobresurt l'eix de la neteja i la convivència amb un èmfasi especial al treball de carrer.

El mes de Juliol el grup ha aconseguit definir el projecte d'acció i es percep una dinàmica de treball activa i intensa entre els membres del grup. Les tasques es distribueixen segons possibilitats i habilitats personals, motivacions de cadascú, etc. És un grup on es precep que alguns membres tenen qualitats organitzatives, probablement fruit d'una trajectòria de treball prèvia conjunta dins dels respectius grups, vincles associatius previs, accions de voluntariat. (Notes de treball, sessió 1/2/04)

A partir de la 4ª trobada de tota la Xarxa a través de l'espai de café/tertúlia es concreta un projecte de treball definit per l'any en curs: una campanya ciutadana per a la millora de la neteja. Aquesta campanya va constar d'un concurs de dibuixos i lemes, un acte

⁸⁴ La temàtica d'aquest curs, malgrat podria connectar amb les necessitats de les dones s'ha escollit entre l'oferta existent en el programa "Dones Avui" que la Direcció General d'Acció Cívica (Generalitat Catalunya) ofereix a través dels Casals Cívics.

de sensibilització al carrer aprofitant la celebració de la castanyada a la Pl. de los Andes, la presència en un estand per les Festes de maig del barri en el marc de la Fira d'entitats i Serveis del barri, i l'edició de materials en diferents llengües amb el lema: *'Tu barrio es tu casa, cuidalo'*. Aquest projecte compta amb la implicació de 360 nens i adults que participen a través de les escoles, institut i altres entitats. La participació de les organitzacions educatives en aquesta campanya és remarcable.

Un fet destacable d'aquest any és que les dones de la Xarxa comencen a participar a la Comissió de Convivència i espai públic impulsada pel Pla comunitari. Ho fan activament amb aportacions i adopten un paper actiu i rellevant quan la Comissió es reuneix en espais polític-tècnics amb responsables de la Regidoria de districte, Medi ambient, Via pública i urbanisme. En aquest marc lliuren el treball fet per tots els membres de la Comissió sobre el **1er. Informe de punts negres i verds sobre l'estat de l'espai públic al barri** (Casal cívic Sant Roc, Novembre), el qual aporta elements per consensuar un pla de treball conjunt i fer front a les propostes. També col·laboren en altres actes organitzats per la Comissió, com la Festa dels desitjos.

La participació de la Xarxa en aquesta comissió provoca diferents impactes en el grup. En primer lloc, les dones amplien la seva cosmovisió sobre les polítiques públiques; adquireixen un coneixement de l'organització de les competències municipals relacionades amb l'espai públic; interioritzen el seu propi compromís d'acció amb el seu projecte, a mesura que el comparteixen públicament amb tècnics i càrrecs municipals. I evidentment, a través del retorn i aportacions que reben, amplien la comprensió de les situacions socials del barri i les seves causes, i al mateix temps esdevenen més conscients de les trames relacionals existents entre la política local i el moviment ciutadà de manera crítica. Mirat en retrospectiva, una de les dones expressa sobre aquest moment: *<<me acuerdo de aquella vez, en el Casal, era mi primera vez que hablaba en público, temblaba cómo una hoja (...). Cuánto ha llovido, desde entonces>>*.

En segon lloc, d'una banda, els permet participar en noves accions promogudes des de la Comissió, com per exemple: l'observació de l'espai públic durant dos mesos, la col·laboració en la revista Sant Roc Mola, la participació en el projecte Promoció de les Comunitats de Veïns d'Escala, l'inclusió dins del Directori d'Entitats i Serveis del barri. I de l'altra, les seves propostes i accions guanyen més coherència perquè queden articulades amb altres en el marc del Pla Comunitari. (Notes de treball sessió 4/12/04).

Amb tot, pel grup, aquest procés no està exempt de tensió i conflicte. Les discussions sobre les pèrdues o guanys de protagonisme, l'efectivitat i la multiplicació de reunions,

la credibilitat per a un treball coordinat que multipliqui l'efectivitat en el conjunt del barri esdevé un element reforçador. Arribats aquest punt de manera metafòrica i significativa les dones expressen la complexitat d'articular el treball de comunitat així <<*hemos puesto los ingredientes básicos para hacer la campaña (las ideas), somos el laboratorio, però, ahora hace falta que juntos hagamos la comida*>> – entenc que aquest és l'espai de la Comissió d'Espai Públic del Pladeco. (Notes de treball sessió 5/7/04).

7.2.3.5 E. L'acció dinamitzadora

L'acció dinamitzadora té dos eixos de treball: un més centrat en l'acció del grup enfora i un centrat en el propi grup.

Pel què fa al primer eix sobre les accions del grup s'activen les primeres trobades de Xarxa a través dels espais Café-tertúlia (quatre entre el 15 de març i el 5 juliol). En aquestes es clarifica quins són els grups que finalment formen part del nucli motor de la Xarxa (Les Bruixes, Dones de la Fundació Ateneu; Dones de la Parròquia, Vocalia de l'AAVV d'Artigues i Dones i Barri) i quins es queden en una posició més perifèrica (Club Dona Activa) amb un compromís més puntual. També en aquesta sessió es defineix que la prioritat de treball és la falta de neteja al barri. En aquest marc de treball es defineix i s'articula l'organització del projecte d'acció.

A nivel metodològic s'utilitzen senzilles eines bàsiques d'educació popular sobre generació d'idees, prospecció de necessitats i diagnòstic, per treballar els continguts, i per ajudar-les a elaborar el projecte d'acció. Cada sessió de treball es plasma en un paper d'embalar i es recull de forma visual, tant el procés de construcció com el contingut expressat per les dones participants: <<*fijate qué bonito ha quedado*>>. Sembla que els valors estètic i plàstic del format de treball (esquemes, targetes de colors, formes, fotos) tenen una certa significació.

Aquesta tasca s'acompanya de petits treballs, relacionats amb el projecte com (la informació que ha d'anar en un cartell, el text per un díptic, una trucada telefònica per demanar un pressupost...). Petits exercicis que ajuden les dones a augmentar la confiança amb elles mateixes i anar materialitzant aquest compromís.

Pel què fa al segon eix, relacionat amb l'enfortiment del grup, el mes de setembre és un mes de dol, l'Irene deixa el grup per trasllat a una altra localitat i una filla d'una de

les membres del grup que havia participat ocasionalment mor sobtadament. La companya en qüestió no retorna al grup plenament, es manté en una posició perifèrica i participa ocasionalment. És un moment complexe i ambivalent pel grup. L'absència de l'Irene, per un cantó fa estar el grup insegur i desprotegit, i per l'altre, l'activa i el fa més madur. Quan diuen: *<<tenemos que demostrarle que lo podemos hacer solas, que ella se cuide y que no se preocupe que saldremos adelante>>*. Aprofito l'absència de l'Irene com a reforç perquè siguin elles mateixes les que desitgin portar el seu procés de treball cap endavant i no per complaure-la.

7.2.3.6 F. Reptes i canvis

Els reptes de treball que em proposo, i d'entrada crec que puc afirmar que també són reptes la Xarxa, passen per treballar simultàniament tant la seva dimensió externa com la interna. Tenint com a premisa que aquestes dimensions en la realitat s'expressen interdependents i no permeten separar un aspecte intern del seu efecte o impacte extern i a la inversa, qualsevol treball en la dimensió externa influeix en el món intern del grup.

Respecte la primera dimensió em plantejo dues qüestions: En primer lloc, reforçar la connectivitat de la Xarxa en dos sentits. D'una banda, el carrer (més proximitat per apropar la campanya als veïns, donat que enguany s'ha prioritzat els centres educatius i les entitats) i per l'altre, més connexió amb els reptes i projectes del Pla Comunitari vinculats a temes d'espai públic, però també amb les altres iniciatives veïnals posicionades al marge del Pla. Aquest és el cas de l'AAVV de Sant Roc amb qui, probablement comparteixen objectius similars, però que aborden de manera diferent.

En segon lloc, treballar l'ampliació del grup motor de la Xarxa amb noves dones no associades, ni vinculades al teixit social. Aquest fet implica que a nivell intern es reforcin les trajectòries naturals, a través de les quals, els membres perifèrics o nous que ho desitgen puguin endinsar-se cap a posicions més implicades i actives dins el grup motor. Com a dada, puc aportar que durant aquest període han participat ocasionalment dues dones, una noia d'origen marroquí i una altra, però finalment, cap de les dues s'ha acabat incorporant.

En relació a la dimensió interna: Per un cantó, caldria ressaltar la necessitat de treballar la perspectiva intergrupala de la Xarxa. Des d'un punt de vista tèoric, els representants

actuals dels grups membres haurien d'implicar més als seus respectius grups amb els reptes i compromisos adquirits per la Xarxa. En realitat els membres assistents a les reunions de Xarxa tenen tendència a situar-se més en una posició individual, que no pas de 'representació' del seu grup d'origen, mentre que la resta de membres es fa més visible en els actes i accions de la Xarxa cap enfora. Per l'altre, la necessitat de seguir motivant als membres en l'autoformació i capacitació des del propi context social d'intervenció, a la vegada que fomentar el coneixement i intercanvi d'altres experiències semblants en barris amb realitats similars.

7.2.3.7 G. Síntesi del període

El grup fa progressos ràpids i intensos i posa les energies en l'acció cap enfora. Es percep una progressió en la maduresa del grup a nivell intern. En la primera meitat de l'any domina més la voluntat i les ganes per trobar-se, que no pas una voluntat per definir el projecte d'acció (Notes de treball sessió de treball 12/1/04). Cap a la segona meitat de l'any el grup s'endinsa en un període d'organització del membres entorn el projecte d'acció i defineix les accions de la de la campanya de neteja per aconseguir implicació.

Probablement el fet que el grup estigui immers en una tasca externa permet sobreposar-se a la marxa de l'Irene i no s'atura a sospesar el seu significat emocional fins més endavant.

La participació activa de la Xarxa en la Comissió d'Espai públic i convivència produeix la implicació en altres accions col·lectives, amb altres actors del barri, les obre a noves relacions i els proporciona un marc més global de pensament, que parteix de l'acció local concreta.

7.2.3.8 H. Vivències

Un any estrany per mi: Per un cantó visc amb incertesa la marxa de l'Irene (activista-voluntària des dels inicis). Em pregunto -Què passarà amb el grup? Alguns membres deixaran el grup?-. La seva presència –sense cap dubte- cohesionava el grup i legitimava la meva funció davant el grup de dones, fet que em proporciona seguretat.

Per una banda, penso que hi havia prous elements per pensar que el grup avanci en tant que en aquest moment es troba enmig d'una tasca definida i concreta sobre la taula i les dones es perceben il·lusionades amb el projecte. En aquest moment de transició entre lideratges formals dos membres abandonen progressivament el grup: una d'elles amb característiques individuals molt fràgils de dependència emocional. I una altra, la qual mostra aptituds de lideratge, però la seva permanència al grup, està més vinculada a la referència de l'Irene que no pas a la motivació per un projecte comunitari de treball en el barri.

Per l'altra, la paradoxa d'alguns símbols en el meu record. Em trobava precisament en l'acte organitzat per la Comissió Espai públic i Convivència sobre la Festa dels desitjos (als voltants de desembre), i era en aquell context que la persona coordinadora s'acomiadava dels membres de Dones i Barri en Xarxa i d'algunes entitats del barri, sense poder deixar cap pista del procés de continuïtat. Una vegada més, regne el silenci institucional entre etapes de plans diferents, deixant un procés de treball obert, orfe i amb la incertesa del futur. Més endavant l'Ajuntament assumeix la gestió directa del projecte i l'empresa VINCLE fa l'assessorament extern durant el 2005.

7.2.4 Any 2005

7.2.4.1 A. El barri

En el barri es mantenen els mateixos factors descrits en el període 2003 i 2004 però en les sessions de grup apareix la percepció generalitzada d'un augment de la presència de població d'origen paquistanès i gitana de l'Europa de l'Est, naturalitzada

per les dones com a 'els romanesos', amb una presència i visibilitat en l'espai públic del barri, als voltants de la Pl.de los Andes i Camaron.

Aquests canvis en la configuració social de la població de Sant Roc comporten un increment especialment dels usuaris dels Serveis Socials i dels serveis relacionats amb la formació de la llengua. I es percep per part dels serveis i entitats socials un interès generalitzat per treballar l'àmbit de la convivència al barri, *<<vetllar per tenir cura de l'acollida de persones de diferents cultures en tots els projectes de l'Ateneu. Conèixer els aspectes que els frenen i tenir-ne cura. Cal un treball intern per garantir el 'respecte', primer pas per fer una aproximació>>*⁸⁵, el qual també té ressò en les sessions de treball de la Xarxa *<<la falta de limpieza también es cuestión de convivencia>>*. Aquesta sensibilitat porta al grup a plantejar-se els temes de neteja des de l'enfocament de la convivència, un substrat de discurs força diferent respecte el que havia estat el debat a l'inici del grup. Es passa d'estar preocupats pels hàbits de neteja, a veure'ls com un element de convivència.

7.2.4.2 Context institucional

Aquest és un any caracteritzat per la incertesa institucional i la convivència entre el Pla Comunitari i la gestació d'una nova institució en el territori. Durant els primers mesos del 2005 es produeix un cert període d'impàs perquè el Pla es queda sense cap figura coordinadora, fins que finalment la gestió del Pla és assumida directament per l'Ajuntament, el qual nomena un tècnic propi de referència pel Pla. Aquest tècnic coordinador s'incorpora el mes de març i es farà càrrec del Pla només durant escassos dos anys.

El canvi de gestió del Pla que passa d'una gestió externa (Vincle) a una de pròpia implica el canvi de tècnics referents i repercuteix en un afebliment dels processos de treball col·lectiu (baixa la participació en les comissions, i les convocatòries de treball en grup es dilaten). El clima general de desorientació i desimplicació s'incrementa fins a decaure del tot el darrer trimestre de l'any. La capacitat articuladora de les finalitats del Pla es redueixen, fins el punt de convertir-se en un mer gestor dels projectes actius: la Xarxa, n'és un d'ells.

⁸⁵ Document de propostes generals de la Jornada de reflexió, Fundació Ateneu Popular Sant Roc 12/3/05

Probablement l'anunci d'una arribada imminent d'un nou ens coordinador al barri obre noves expectatives a les entitats i serveis, que es situen en una posició expectant i d'espera davant el nou escenari. Aquest imaginari impregnarà la dinàmica de treball i d'implicació durant tot el 2005. L'expectativa generada d'un 'canvi' anunciat i desitjat, fa que les institucions, entitats i serveis estiguin menys implicades en el treball conjunt de barri respecte els anys anteriors.

L'Ajuntament en aquest període posa en marxa un Pla de Convivència en la diversitat, a partir de la qual es publica una Guia per a una bona convivència entre veïns i veïnes. No es visibilitzen altres accions.

7.2.4.3 C. El món intern del grup

Mentre l'any anterior ha estat marcat bàsicament per l'acció cap enfora. Aquest any es continua amb aquesta inèrcia malgrat, el grup pren més consciència de la necessitat d'un equilibri entre la dimensió externa i interna i comença un procés d'enfortiment del propi grup: utilitza estratègies per ampliar el nombre de membres i crear vincles forts, enforteix la participació entre els membres del grup i reparteix més joc entre diferents rols de tasca, desperta interès per la formació com una eina necessària per l'acció i per elles. En aquest sentit verbalitzen <<*necesitamos una preparación, nosotras no la tenemos*>>. (Notes de treball, sessió, 24/1/05)

En aquest sentit, el seu projecte d'acció les fa concients de les seves necessitats de formació en aspectes relacionats amb les habilitats d'expressió i comunicació, la negociació, i l'elaboració de projectes. En aquest sentit es fan càrrec de l'organització de tres cursos de formació breu, pràctics i adaptats a les seves necessitats. Elaboren una proposta global de formació amb professionals externs proposats pel grup i ajudats per mi, s'inicia l'organització de tres tallers de formació, entre finals del 2005 i el primer trimestre del 2006. El primer va ser el Taller "Amb una bona negociació tots sortim guanyant" (Novembre de 2005). En aquests tallers, malgrat són oberts i se'n fa divulgació al barri, només van participar-hi membres de la Xarxa. Els costos de les accions formatives són assumides en el cas del primer taller pel Pladeco, i els dos tallers restants pel Consorci Badalona sud, que tal com s'ha dit abans, inicia la seva activitat al barri el 2006.

A nivell intern el grup es troba més afeblit. Dos membres progressivament es distancien del grup fins a deixar-lo. En un cas sembla motivada per la sobrecàrrega familiar (mare sola amb dos fills i una mare a càrrec) per les distàncies d'encaix en l'univers cultural del grup. Concretament era una de les membres més jove d'edat i que havia contactat amb el grup a través del projecte de dinamització de comunitats de veïns. L'altra membre, abandona el grup per motius familiars i de salut, donat que al seu marit li detecten una malaltia que necessita una atenció i cura constant.

També s'avança en l'organització interna de les tasques i es proposa millorar la distribució de les reunions externes. El grup entén que no cal 'estar tots a tot arreu' i s'organitzen els temes de treball i es pensa en quines persones del grup poden representar la Xarxa en els diferents espais on es participa. Es pensa en optimitzar la distribució de tasques dins del grup i establir un patró de comunicació intern per fer més àgil la circulació d'informació entre els membres de la Xarxa. La tendència del grup és anar gairebé sempre totes a tot arreu, en grup. Probablement el context grupal ajudava a les dones a sentir-se segures en un context de treball de barri més extern. Elles mateixes elaboren una llista a l'ordinador per fer la roda de trucades i avisos més distribuïdes i aconseguir que no sempre les mateixes dones hagin de trucar a totes.

En aquell moment la dinamitzadora veu necessari introduir l'ús de l'agenda per anotar-hi les trobades, reunions, i les tasques i començar a familiaritzar-se amb el seu ús. Es facilita una agenda a cadascuna d'elles i es comença a fer servir sistemàticament. També en aquest moment es suggereix a un membre del grup que iniciï el registre manuscrit de les reunions en una llibreta, en forma de petit resum. Aquest és un element simbòlic i significatiu doncs significa un petit canvi en el rol de la dinamitzadora, a la vegada que és un indicador d'autonomia grupal.

També és remarcable, que malgrat els propòsits de l'any anterior eren els de 'cuidar-se més, com a grup' i preservar-se de l'excés d'acció, l'acció torna a sacsejar amb força la dinàmica del grup i les dones tornen a expressar moments d'esgotament i sobrecàrrega. Aquesta percepció de malestar està relacionada amb la fluctuació i intensitat del treball de comunitat (ja sigui promoguda per elles, o sigui perquè altres forces o actors impulsen la seva implicació i es senten inevitablement embolcallades). En les reunions d'avaluació apareix novament la necessitat de revisar i ajustar les accions cap enfora amb el compromís de les membres del grup en termes de dedicació i implicació en el projecte <<*no puede ser, yo si continuamos así, con tanta faena, me salgo*>> expressa una d'elles. (Notes de treball, sessió 2/5/05).

7.2.4.4 E. L'acció del grup cap enfora.

Per tal d'optimitzar els esforços de l'any anterior en què es van elaborar participativament els materials, a través del concurs de dibuixos i lemes i en un únic acte públic, enguany el grup vol posar èmfasi al treball de carrer: *La campanya surt al carrer!*, amb l'eslògan: *'tu barrio és tu casa, cuidalo'*. El projecte consisteix en l'organització de tres actes de sensibilització en diferents punts del barri al llarg de l'any, amb la intenció de convocar el públic infantil i adult a través d'una cercavila. S'aprofita l'itinerari de la rua lúdica i festiva per cridar l'atenció i fer sortir nens i veïns al carrer.

Les dones de la Xarxa aprofiten aquests moments de pas en el carrer per explicar personalment als veïns 'cara a cara' el contingut bàsic de la campanya. Es centra en la responsabilitat dels veïns per millorar algunes qüestions bàsiques que a Sant Roc, no estan assolides i que afecten a la convivència. Per dur-ho a terme es fan unes carpetes amb dibuixos i el següents missatges: *'Tu barrio es tu casa: Tira las basuras dentro del contenedor (no las dejes fuera); Aparca en las aceras, personas mayores, niños y personas con discapacidad te lo agradeceran; Deja los muebles en la acera o al lado del contenedor, llama y vendran a recogerlos'*.

El debat del grup la realització d'aquesta acció parteix de la idea que falta informació entre els col·lectius nouvinguts i que posicionar-se en una posició d'iguals, propera, pot afavorir aquest diàleg i trobada. Es reflexiona sobre el fet que 'no només' els nouvinguts necessiten informació, sinó tots, però la mirada resta encara molt centrada en els primers.

Perceben que el treball de carrer i el contacte cara a cara és important i és una de les dimensions més oblidades per les institucions i pels mateixos veïns. I es proposen fer-ho seguint les següents passes:

- Comunicar –sempre que es pugui- a través de la imatge: s'elaboren uns portafolis visuals que ajuden a les dones adreçar-se als veïns i explicar els objectius de la campanya. S'arriba a la conclusió que faciliten molt el contacte amb els veïns quan la llengua d'interlocució és una barrera. Per propers anys es proposa traduir-los als diferents idiomes del barri (urdú, romanès, amazigh i àrab). També sorgeixen propostes de comptar amb col·laboradors d'altres grups culturals, que siguin ells directament els que s'adrecin als seus col·lectius o fer parelles mixtes.

- Treballar amb parella aporta seguretat: sortir al carrer per parelles, i estar ben identificades (porten un trajo de colors i etiquetes grans a les solapes) i acompanyades per la música festiva dóna seguretat a l'hora d'apropar-se.
- La comunicació és relació: d'una banda, s'adonen del pes que té l'imaginari de l'interlocutor en la comunicació. Expressen que l'apropament entre veïns no sempre és fàcil i afirmen que en algunes ocasions <<te dicen de todo>>. Arriben a la conclusió que les persones poden sentir que la seva actitud cívica és jutjada i reaccionen defensivament quan elles s'hi apropen. De l'altra, veuen que és també una oportunitat de cercar implicació a través de la relació que construeixen en aquell moment. Les dones comencen l'interlocució dient el seu nom, que són membres de la Xarxa, que viuen al barri i conviden a la persona a sumar-s'hi. Sempre eviten que es senti assenyalada i qüestionada. També experimenten la necessitat d'explicar-se amb claretat per ser compreses en un públic divers. (Notes de treball, sessió 19/9/05):

Aquesta relació directa entre veïns contribueix a que les dones de la Xarxa s'apropiïn del projecte i s'identifiquin amb el grup i amb el barri, quan davant de 'l'altre' han de presentar-se i dir: *qui són; què els preocupa del barri i què pretenen*. L'expressió del projecte a peu de carrer les ajuda a reafirmar-se i a interioritzar-lo com a quelcom seu.

Durant el més de març, per celebrar el Dia de la dona organitzen una taula rodona d'experiències titulada 'Dones pel barri' juntament amb l'Escola de Formació d'Adults. El contingut d'aquesta taula es troba plenament relacionat amb el sentir del treball de grup en aquest moment. Pretenen visibilitzar l'existència de dones de diferents barris que, organitzades de maneres diverses, volen una millora social pel seu barri. Aprofiten les seves xarxes personals per convidar a: Fundació Ascó (Raval), la Vocalia de Dones d'Artigues, l'Associació de Dones de Llefià i l'Associació Adrianes (la Mina-Sant Adrià del Besós), aprofitant els vincles que van fer l'any anterior en el Congrés de la Mina sobre el paper de la dona en barris en transformació social.

El 13 d'octubre després de una dilatada espera la Comisió de Convivència i Espai públic del Pladeco es reuneix amb els responsables dels àmbits municipals de: Via pública, Medi Ambient i Urbanisme de l'Ajuntament, amb la presència de la coordinadora de districte, i es té un intercanvi amb el Consell de participació veïnal del barri de sant Cosme. En general s'aprecia un major cura amb els serveis de neteja per part de l'Ajuntament, i s'apunten deficiències en altres àmbits. Les dones perceben

aquestes escasses trobades com una oportunitat per apropar-se als interlocutors municipals que tenen incidència en el manteniment del barri.

7.2.4.5 L'acció dinamitzadora

Al llarg d'aquest any l'acció del grup segueix l'inèrcia de l'any anterior, que porta el grup a estar novament centrat en l'acció enfora, tant a nivell de barri amb els veïns, com a nivell de treball amb les institucions. Per tant, el treball de la dinamització es centra en equilibrar aquesta tendència, promovent un treball més reflexiu i l'aprenentatge del procés de planificació de l'acció a nivell intern.

S'utilitzen les sessions de grup per introduir algunes eines bàsiques de planificació del treball de comunitat, com la construcció d'una calendarització d'accions sobre dos eixos: activitats programades/propostes i mesos. Aquest treball serveix perquè els membres visibilitzin la globalitat del seu treball i permetin introduir criteris de realisme en la relació als seus esforços, limits i disponibilitats.

També es dedica un temps important a la redacció i definició del projecte del curs, perquè és una demanda del Pla per planificar les accions que sigui susceptibles a coordinar i a cercar finançament. Des del meu punt de vista aquestes demandes són una oportunitat de treball i de progrés de l'acció del grup. Exigeix a la Xarxa de dones pensar la seva acció en clau de projecte, d'una forma planificada, posar per escrit aquestes intencions, i haver-les d'explicar i defensar davant d'altres ajuda també a afiançar el seus compromisos amb l'acció i com a grup.

Sense cap dubte aquest és un element que ajuda el grup a madurar per tots els aprenentatges socials que implica. D'una banda, les porta a reflexionar sobre les accions, prendre decisions i consensuar-les a nivell de grup, i de l'altra, a nivell individual, les porta a enfrontar-se amb les pròpies capacitats internes relacionades amb la posada en marxa de l'acció. Entre les inseguretats més manifestades trobem les relacionades amb el domini de les competències de la comunicació, sobretot les escrites, tenint en compte que el seu context social és bàsicament d'estil oral i es troben immerses en una cultura institucional dominada pel mitjà escrit: <<*Tenemos que presentar un proyecto. Y, ¿ésto cómo se hace?*>>- comenta una d'elles -. Si bé, les competències orals també són expresades com una limitació -en el sentit que desconeixen alguns codis i registres tècnics-, el que més les dificulta és l'ús de

l'escriptura i les tecnologies: <<yo a los ordenadores les saco el polvo y nada más>> ; <<a mi me da mucha vergüenza escribir con faltas, porque yo apenas he ido a la escuela >>.

En aquest punt, el rol de la dinamització juga un doble paper: en primer lloc compensador, perquè són freqüents les ocasions en què prenc la iniciativa de posar per escrit el treball del grup cap enfora, i assumeixo la redacció final del projecte del grup, malgrat els seus continguts es treballen en les diferents sessions amb el grup i se'n revisa el seu format final. I per l'altra, educatiu, en tant que el grup es fa més conscient que necessita dotar-se d'eines organitzatives a nivell intern. Veu la necessitat que hi hagi un membre del grup que organitzi l'ordre del dia de les reunions, i els acords que es prenen en una llibreta. La primera acta escrita en aquesta llibreta és de setembre 2004 (s'adjunta un exemple manuscrit a l'Annex 3 amb dues actes il·lustratives del procés escrit). Sempre ha realitzat aquesta funció la mateixa membre, malgrat pactar-se un torn rotatori. Tampoc és casualitat que qui ha assumit aquesta funció gaudeix d'una posició de lideratge afectiu del grup.

El treball de dinamització més intens d'aquesta etapa es centra en l'organització elaboració i adaptació dels materials de treball del grup. Principalment van ser l'elaboració del projecte i els materials de la campanya al carrer. Es procura observar les formes naturals que elles utilitzen per expressar-se, aconseguir què no perdin de vista els objectius de treball i, sostenir les situacions desafortunades que, a vegades, han d'afrontar, i que podrien fer més fràgil el seu equilibri emocional en el context de la pràctica d'aprenentatge social en que estan immerses.

En el cas dels materials de la campanya es treballa a partir de materials visuals: primer es va fer una observació sobre els seus estils comunicatius per tal de que els materials s'ajustessin al màxim al seu registre. I més endavant es van fer uns quants assajos previs sobre com adreçar-se a l'altre en el context de carrer. A través d'aquestes pràctiques les dones van perdre la por apropar-se a altres 'desconeguts' en el marc de l'espai públic del barri.

7.2.4.6 Reptes i canvis

Entre els reptes més destacats hi ha: Reforçar el treball propi davant el decaïment institucional; Consolidar la interiorització del projecte d'acció de la Xarxa per part dels

diferents membres; Conscienciar al grup de les seves competències socials i de les necessitats de millorar-les; Apropar l'acció als veïns amb la intenció de crear relacions de proximitat.

7.2.4.7 G. Síntesi del període

Definiria aquest any, d'una banda, com l'any centrat en definir una estratègia de treball interna més acurada. La Xarxa és capaç de definir el seu projecte en dos eixos de treball: un cap endins (la formació i la definició del projecte d'acció) i un cap enfora (centrat en el carrer). La definició la seva missió d'una forma clara i compartida és: *'aconseguir un barri més net, educatiu i saludable per conviure-hi tots i totes'*, comporta també un avenç en el procés d'interiorització per part dels membres, que es veu reflexat també amb capacitat organitzativa vers el projecte. Sembla que s'ha donat un pas important i s'ha pogut passar del contingut sensible de la neteja (qualcom concret i específic) al tema de fons: la convivència.

7.2.4.8 Vivències

El grup està molt actiu pel què fa l'acció, els costa aturar-se a reflexionar i a pensar. Els costa valorar aquests moments com a necessaris per l'avanç del projecte d'acció i de l'enfortiment sostingut del propi grup i els seus membres. Se'm fa difícil trencar amb les dinàmiques circulars de pensament grupal. Perquè es mouen entre pols oposats. Per una banda, viuen la 'no acció' com a sinònim d'avorriment i apatia. I per l'altra, l'excés d'acció els porta a l'esgotament i cansament. Em sento a la deriva, una mica com el grup, cercant el punt ajustat d'equilibri entre aquests dos pols.

7.2.5 Any 2006

7.2.5.1 A.El barri

En el barri, es percep un desplaçament de la població gitana romanesa cap a altres barris de la ciutat de Badalona mentre la presència de la població marroquina i paquistanesa existent o nouvinguda⁸⁶ es fa més visible. Fins al moment, la població gitana romanesa era la més visible a l'espai públic de Sant Roc en diferents moments del dia i era motiu de forta controversia i tensió per les seves formes d'ús de l'espai. També era objecte de discriminació especialment per enfrontaments amb el col·lectiu gitano assentat al barri des dels seus orígens. En aquest moment passa a tenir una presència menys visible i més similar a la de la resta de grups que hi viuen. Es redueix la tensió veïnal.

7.2.5.2 B.Context institucional

Finalment, el gener del 2006 es crea un nou ens coordinador: el Consorci Badalona Sud. Aquest es troba ubicat a Sant Roc però el seu àmbit d'acció territorial és més ampli i abarca els barris de: Artigues, Congrés, Remei i La Mora. La posada en funcionament del Consorci i l'aterratge d'un nou equip tècnic i polític amb funcions més amplies, més capacitat econòmica i d'articulació dels recursos i projectes, posa a les entitats ciutadanes, educatives i organitzacions socials en un nou escenari d'expectatives i de reubicació, respecte els Plans comunitaris, que aportaven un marc relacional i de treball, però articulaven escasos recursos econòmics.

Amb la seva arribada tothom dona per fet que el Pla Comunitari queda extingit i s'espera que el nou ens assumeixi els projectes actius de l'etapa anterior. Aquest és el plantejament teòric, però a la pràctica s'observa que institucionalment aquest no és un tema ben resolt. El nou ens té la necessitat de desmarcar-se de l'etapa anterior per vigoritzar-ne una de nova. Mostra certes dificultats per recuperar elements de valor del curs anterior i aflora una certa tensió entre el Pla i el Consorci. També s'afegeix el fet que en el darrer any de treball del Pladeco, la participació en els espais de treball es redueix i els projectes actius i vius escassegen en comparació a altres moments del Pla.

⁸⁶ En les sessions de grup no apareixen altres elements per saber si aquests col·lectius ja vivien al barri prèviament a la marxada de la població romanesa i per tant, es visibilitzen quan aquests es desplacen, o es tracta de nous veïns que arriben al barri en aquest moment.

El traspàs del Pladeco al Consorci que semblava automàtic des del nivell tècnic i en el pensament de les dones del grup, no es produeix i s'entra en un dilatat camí força incomprensible. Les transferències econòmiques per finançar els projectes no es materialitzen al mateix ritme i això fa que Dones i Barri en Xarxa entri en un període d'absoluta confusió sobre qui és l'interlocutor que recolza el projecte.

Al llarg d'aquest any el mateix Consorci es veu obligat a adoptar diferents posicions polítiques. Entre el període Gener-Juliol, el Consorci té una posició acollidora i dialogant amb el grup i expressa interès en la continuïtat del projecte (Notes de treball, Sessió al Consorci 4/1/06). Després pren distància i explica que no pot assumir el projecte ja que necessita pressionar a l'Ajuntament perquè aquest faci efectius els traspassos dels fons econòmics. L'Ajuntament ha de traspasar diners al Consorci perquè aquest nou ens es pugui fer carrec dels projectes actius. Sembla inversemblant i increïble que si l'Ajuntament és membre del Consorci i el Pla Comunitari és un projecte promogut pel mateix Ajuntament aquest traspàs esdevingui tant costós, lent i complex. El traspàs dels projectes actius del Pla Comunitari cap aquest Consorci s'inicia el 2006 però dura gairebé dos anys, fins el juny del 2008 i, lògicament, té un efecte directe en el declivi del treball conjunt entre els serveis i les entitats. Durant aquest temps la Xarxa té a dos tècnics referents.

Pel què fa al Pla Comunitari, la dinàmica de treball de les diferents Comissions decau completament i gairebé es pot dir, que no existeixen, però tampoc es convoquen amb regularitat. El rol del seu tècnic es centra en la gestió dels projectes més actius del Pla com són: Futbol al carrer!; la dinamització per la creació de la Xarxa Dones i Barri en Xarxa i la Revista Sant Roc Mola, que apareix per darrera vegada el desembre 2006 (núm 21).

Per part del Consorci, entre el gener i el juny del 2006 es constitueix un mínim equip tècnic que es troba en fase d'ubicació i cosntrucció d'equip fins a finals d'any. Les seves accions no es començaran a visibilitzar de fins al gener del 2007.

7.2.5.3 C. El món intern del grup

El context d'incertesa institucional, provocat per l'extinció del Pla Comunitari i la construcció d'un nou marc de relació amb el Consorci porta al grup a centrar-se en ell mateix i en les seves accions cap enfora, i es deixa de banda la participació més institucional. Aquest fet repercuteix sobremanera en la capacitat d'acció més

col·lectiva i en el ressò de les seves accions. El seu treball deixa d'estar connectat amb un treball conjunt entre diferents actors del barri. Es queda reduït a la capacitat de movilització del grup i de les relacions properes que tenen amb altres grups membres o altres entitats a les que pertanyen.

Les dones no comprenen aquesta ambigüïtat i es senten desconcertades. Però, sí s'adonen que aquestes posicions responen a lògiques de poders institucionals entre famílies polítiques, i de la instrumentalització que les institucions fan dels projectes sota interessos de poder, perdent de vista les necessàries continuïtats en àmbits tant fràgils com són els de la participació comunitària. Sens dubte, un nou aprenentatge. Malgrat aquest context és poc afavoridor el grup es sent segur i comença a confiar en les seves capacitats d'organització i d'acció, mentre percep feblesa en la pèrdua d'espais de treball més col·lectius per compartir i teixir esforços conjunts.

Al llarg d'aquest any es fa visible la influència que tenen algunes accions externes en l'increment de l'autoconfiança del grup i dels seus membres, i de quina manera aquestes esdevenen oportunitats que reverteixen en el seu enfortiment, estructuració i replegament intern del grup:

- a. La continuïtat de la formació iniciada en el 2005. Durant el primer semestre es duen a terme els dos cursos programats, el taller *Habilitats de comunicació* (Febrer 2006) i el taller *Elaboració de projectes socials* (Març 2006). El grup fa una valoració més positiva del primer que del segon. Expressen que les habilitats comunicatives ésdevenen una eina propera i pròpia d'expressió, senten necessitat de dominar-la. El curs sobre elaboració de projectes, les introdueix dins el món de la planificació, però el perceben com un contingut distant, abstracte i encara llunyà de la seva acció quotidiana per diferents motius: en primer lloc, aquest terme l'han sentit per primera vegada per part de les institucions: <<ens han demanat que fem un projecte. Què és això, Núria?>>. Encara no veuen la necessitat i la importància d'aquesta eina per la seva acció. En segon lloc, continuen delegant en la meua figura aquesta funció. I en tercer lloc, perquè exigeix unes competències escrites que en el fons, les enfronta a unes limitacions personals importants, que no veuen assolibles en un temps curt.
- b. El projecte d'engalanaments festius (descriu a l'apartat de la dimensió del grup cap enfora) ha tingut un impacte important pel reforç del grup, tant per l'important nombre de persones participants, com pel fet que l'engalanament ha estat respectat durant tot els cap de setmana que han durat les Festes del barri.

Aquest aspecte les va sorprendre enormement i les va motivar a seguir en aquesta línia d'apropiació i identificació de l'espai. Van ser nombrosos els veïns i veïnes que durant els catorze tallers que es van fer al carrer, previs a la Festa, es van apropar a fer engalanaments amb material reutilitzat <<*ha estat una bona manera de descobrir les pròpies possibilitats per mobilitzar i motivar a altres a compartir aquesta experiència de barri*>> (Document de valoració, Maig 2006).

També sembla sorprenent, però no casual, que progressivament la seva acció ha anat cercant un apropament i un espai de comunicació directa amb els veïns a través de l'art, donat que la majoria d'elles hi gaudeixen i tenen una gran sensibilitat artística i habilitats per les qüestions de manualitats. Em consta que tres membres del grup realitzen activitats artístiques a la Fundació Ateneu Popular.

Sembla que els tallers al carrer i les places del barri obren noves possibilitats relacionals diferents de les experimentades en la línia de les accions de la campanya anterior, més directiva, on eren elles les que anaven a trobar als altres veïns. Aquí diríem que la relació s'inverteix. És la persona que es troba a l'espai públic, decideix apropar-se on hi ha l'activitat i la dona del grup assumeix el rol de ser algú que ensenya, més que algú que 'alliçona' o sermoneja.

Malgrat la intencionalitat inicial dels tallers era aprofitar la relació entre veïns per conversar al voltant de la campanya, és interessant observar que els continguts de les converses flueixen per altres bandes i prenen una direcció més espontània més naturalitzada- probablement- el què ha de ser- Gaudeixen parlant d'altres coses i tallant ampolles d'aigua al costat d'una noia gitana romanesa o marroquina i s'obliden de la campanya.

- c. La revista sant Roc Mola, en motiu del darrer número, demana a la Xarxa que escrigui una recapitulació de la trajectòria com a grup. Durant dues sessions reflexionem per elaborar el contingut de l'article. S'avança en la definició del projecte d'acció en quatre eixos estructuradors: a) la responsabilització de les obligacions dels veïns; b) la responsabilització de les administracions; c) el treball en xarxa amb les altres entitats; d) l'enfortiment del grup en si mateix. Aquest és un exemple més de com les accions externes, esdevenen oportunitats per treballar cap endins i madurar conjuntament la definició del projecte d'acció i

progressivament anar-lo interioritzant. (Document de treball. Valoració del curs 2005-2006; Revista Sant Roc Mola, num 21 p.7).

Com és habitual durant el mes de maig es va organitzar el cap de setmana de convivència a la platja de Calella, en el què hi van participar uns 14 dones, membres i no membres de la Xarxa.

7.2.5.4 D.L'acció del grup cap enfora.

Si bé, l'any anterior la campanya havia sortit al carrer, es continua en aquesta línia i es realitza un acte Festiu a la Zona de Pescadors i una rua per la Plaça Roja amb l'objectiu d'atreure als veïns i poder explicar el contingut de la campanya. Però hi ha inquietud per fer un pas més i apropar-se als col·lectius que no participen en els grups formals.

En aquest sentit es decideix començar a preparar un projecte d'engalanaments festius per a les Festes de Maig del barri utilitzant material reciclat en el context de la Campanya: *Volem un Sant Roc net per convida millor!* En aquest projecte es mobilitzen al voltant de 300 persones i 10 entitats. Les dones realitzen 10 tallers de reciclatge entre escoles i entitats amb una participació d'unes 250 persones i 4 tallers al carrer. Aquests darrers pretenien apropar els veïns no vinculats a cap grup formal o entitat i van comptar amb una participació aproximada d'unes 50 persones de diferents grups culturals del barri. Els tallers servien per elaborar el material que després s'utilitzaria per engalanar la Plaça Roja i voltants durant les Festes del barri.

Es preten aprofitar l'espai del taller per explicar el sentit de la campanya i la importància de la implicació de tots els veïns de Sant Roc. El projecte decoratiu va ser respectat per part dels veïns durant els dies festius. Aquest va ser un indicador molt valorat pel grup, i al mateix temps motivador pels membres de la Xarxa en tan que van adonar-se que quan les persones participen en la transformació del seu espai, es dona un procés d'apropiació i aquest és el que garanteix el respecte de l'espai. La Xarxa va comptar amb el recolzament d'uns tècnics externs per adquirir la formació i desenvolupar l'activitat al carrer, així com el disseny de l'espai festiu amb el suport del Consorci.

El mes de maig d'aquell mateix any des dels estudis de Treball Social se les convida a presentar el seu treball dins l'assignatura de Treball Social Comunitari. Aquest acte té

un important valor simbòlic, en si mateix, de gran transcendència pel grup. La Universitat representa simbòlicament quelcom molt allunyat de la seves realitats formatives i quelcom molt valorat per elles. El fet que la seva pràctica esdevingui també un element formador per a altres, va ser quelcom molt motivador i estimulants per elles. Destacaria especialment el feed-back que van rebre per part dels estudiants quan aquests van descriure els aprenentatges fets a través a partir de la seva exposició (aportacions dels alumnes de Treball Social Comunitari a la Wiki/UB, Maig, 2006).

Aquest mateix any s'elaboren uns plafons-expositius que de manera itinerant recorren diferents entitats i espais del barri (Biblioteca, Consorci, Centre de Salut, Fundació Ateneu, Casal Cívic, etc). L'elaboració d'aquest material facilita també una nova oportunitat per explicar qui són, què fan, com, per a què, i esdevé un eina educativa per l'estructuració i interiorització del projecte d'acció i relacional important pels membres del grup.

7.2.5.5 E.L'acció dinamitzadora.

El transcurs del projecte planteja l'aprofitament de diferents oportunitats d'aprenentatges: 1) l'autogestió de tot treball de movilització i organització dels tallers, les ajuda a prendre la responsabilitat de la iniciativa per elles mateixes; 2) la xerrada a la Universitat, els hi aporta motivació i confiança amb el què fan; 3) la col·laboració de professionals externs per dur a terme el projecte d'engalanaments les situa en el món dels contractes i els costos econòmics de les intervencions professionals respecte les accions voluntàries. Malgrat aquesta situació portà força controvèrsia i discussió al grup, va contribuir a ampliar la seva comprensió sobre els límits entre el treball social remunerat i el voluntari. També es va aprofitar l'ocasió per parlar dels costos reals del suport tècnic que rebien a través meu i els costos implicats, aspecte que mai se n'havia parlat abans i semblaven obviar.

S'utilitza de manera especial la revista Sant Roc Mola i el contacte amb els mitjans locals de comunicació perquè elles s'apropin a aquestes eines i als seus llenguatges sense por. El contacte amb els mitjans les porta a decidir continuar preparant-se en aquesta àrea i organitzar-se millor com a grup per poder gestionar directament la relació amb els mitjans. És en aquest punt on s'evidencien tensions entre un Pladeco debilitat i la capacitat mobilitzadora que en aquest moment té el grup. Aquest fet fa que el grup comenci a voler tenir una certa autodeterminació i s'allunya de la seva pertinença a un projecte del Pla Comunitari, ara en extinció.

7.2.5.6 F. Reptes i canvis

La Xarxa es troba orfe. La Comissió d'espai públic del Pladeco està molt afeblida i el Consorci no ha posat en marxa encara cap espai de coordinació en aquest àmbit. Es valora important que les diferents regidories coneguin les campanyes ciutadanes de la Xarxa per trobar punts de col·laboració i un apropament amb les tres AAVV. En general es percep que es necessita més visibilitat en els mitjans de comunicació locals.

És important que el grup centri les seves energies en allò concret, en l'acció directa, i el seu món intern. A nivell institucional hi ha tanta confusió que no és possible enxarxar el seu treball en cap plataforma més àmplia. El seu poder d'acció col·lectiva es redueix a la capacitat implicativa que tenen individualment per implicar entitats i grups.

7.2.5.7 G. Síntesi del període

És un any de transició, perquè les relacions estan impregnades de l'esmentada extinció del Pladeco i imminent arribada del nou ens, al que s'hi afegeixen els escassos espais de coordinació institucional. Així doncs, no és casualitat que enguany, la Xarxa fa aquesta mirada més interior cap al grup. Les seves accions es mantenen, però es troben aïllades i els esforços d'implicació queden reduïts a les seves xarxes relacionals amb altres entitats i serveis. No hi ha un espai on aquestes ressonin i facin factible un treball conjunt amb d'altres serveis o entitats. La Comissió d'Espai públic s'ha reunit en poques ocasions, i quan ho ha fet, les seves convocatòries han estat poc ordenadores de l'acció conjunta en el territori. Aquestes tenien un baix nivell de participació per part de les entitats i serveis del barri. Els espais de coordinació no permetien ampliar ni compartir esforços a nivell dels diferents serveis i projectes. En aquest sentit es percep un pas enrera en el treball col·lectiu, respecte l'any anterior i es retorna a la individualitat del treball entre les entitats i serveis. La Xarxa sembla més independent.

7.2.5.8 H. Vivències

Em sento molt centrada en els processos d'aprenentatge del grup: definició del projecte, tallers de formació, preparació de materials per la revista. Em costa assumir els canvis en l'estil de coordinació del Pla Comunitari i començo a viure amb desànim el declivi dels espais de participació si els comparo amb el què havien estat en les etapes anteriors.

En aquests moments de canvis institucionals, el Pla es troba afeblit i això propicia que el grup es senti més autònom i més allunyat de la idea de ser un projecte promogut per aquest. Percebo la tensió interna que em suposa ser la dinamitzadora per encàrrec del

Pla Comunitari, i que el mateix grup s'hi troba allunyat. En aquesta etapa hi ha un refredament del què han estat el origen de la Xarxa i el fet de voler tenir una identitat més pròpia i diferenciada del Pla. En alguns moments tinc la sensació que tant jo mateixa, com el grup, perdem de vista l'encaix institucional del projecte i em sento imbuïda per la debilitat coordinadora d'aquest, que és qui fa un seguiment de la meva intervenció.

7.2.6 Any 2007

7.2.6.1 A. El barri

Al barri es percep una major presència de població paquistanesa i d'Amèrica Llatina com a nous col·lectius arribats al barri recentment o més visibles després del desplaçament de la població romanesa.

Sembla que hi ha una aparent calma social que permet situar el rerefons de les dificultats de convivència, no tant sobre la diversitat dels diversos veïns, sinó, per un cantó, en la insuficient capacitat dels serveis de neteja i manteniment <<els contenidors de recollida selectiva estan sempre plens>>, i per l'altre, en la manca d'hàbits d'alguns veïns <<les barbacoes al carrer i les esglésies de culte, provoquen molèsties als veïns sobretot a la sortida del culte >> <<El problema és l'incivisme dels assistents als centres de culte>> (Acta, consell d'entitats del districte VI, 4 de desembre 2007).

D'acord amb 'el sentir' del barri s'observen algunes iniciatives, tant per part de les entitats ciutadanes com organitzacions socials, en la línia de cercar punts d'identificació comuns per apropar veïns diversos i facilitar la convivència. Per un cantó trobem a la Fundació Ateneu Popular Sant Roc que porta a terme l'exposició 'Dones: històries de vida', una iniciativa en què dones diverses exposen experiències compartides, i identifiquen punts de similitud entre moltes històries de vida aparentment diferents. El seu relat és exposat al Museu d'Història de la Immigració (Sant Adrià del Besós) entre el mes de Febrer i Març. Juntament amb la consolidació d'altres projectes socioeducatius com són: el Futbol al carrer, adreçat al treball amb joves a l'espai públic i el grup Laila centrat en la formació del col·lectiu de dones. I per l'altre, el Centre de Formació d'Adults, que incorpora als seus cursos de llengua els

nous perfils arribats al barri, mentre el Consorci Badalona Sud impulsa un cicle de xerrades i un taller d'intercanvi cultural, sota el nom de 'coneix el teu veí' per afavorir un coneixement mutu entre les diferents comunitats culturals. Així, sembla que la convivència i l'acollida de la població immigrant es consolida com un eix d'intervenció predominant.

7.2.6.2 B. Context institucional

El desembre de 2006, tothom dóna per segur que el Pladeco queda definitivament extingit i que el Consorci assumeix el treball d'articulació del territori i els projectes actius d'aquesta etapa que són bàsicament tres: Futbol al carrer, Dinamització de dones i barri en Xarxa i Formació global de dones (Fundació Ateneu Sant Roc). Aprofitant també la conjuntura que el referent tècnic deixa les seves funcions per traslladar-se a un altre barri. Per sorpresa al cap de dos mesos, després del seu trasllat, el mateix Ajuntament anomena un nou tècnic referent pel Pla comunitari, que en portarà la gestió fins el juliol del 2008 amb l'objectiu de fer el traspàs de projectes al Consorci. No hi ha cap espai de treball actiu durant aquest any, únicament es treballa en termes de gestió de projectes.

A aquest context desgabellat s'hi afegeix les eleccions municipals de maig de 2007, els resultats de les quals porten a canvis en els referents polítics i en els càrrecs de confiança política, com és el cas de la Coordinació de Districte VI. Deixa la funció la Sra. Araceli Cruz per assumir-lo el Sr. Diego Justícia, fins ara, president de l'AAVV Sant Roc i 1er. tinent d'alcalde Sr. Ferran Falcó i regidor del districte VI. S'anuncien canvis en la gerència del Consorci, que no es materialitzen fins al 2008.

Es convida a la Xarxa a participar en el Consell d'entitats del districte VI quan es presenten els esborranys de la nova ordenança de civisme. Aspecte destacable i simbòlic, pel fet que una institució pública convidi a un grup no formalitzat en un espai de participació formal.

El Consorci comença a desplegar la seva organització amb la intencionalitat de fer un treball de territori i actuacions transversals. S'organitza a través de quatre àrees (Promoció cultural i comunitària; Sòciosanitària; Promoció econòmica i ocupació; Socioeducativa) i un conjunt d'accions vinculades a cadascuna d'elles. L'organització

d'aquestes àrees guarda forces similituds amb les comissions de treball del Pla Comunitari, probablement amb la intencionalitat de cercar alguns elements de continuïtat en el procés. A mode d'exemple, dins de l'Àrea de Promoció Cultural i Comunitària s'inclouen accions com: Dona, immigració i menors; Accions neteja, manteniment i dinamització pista esportiva de la Pl. Camaron; Brigada manteniment del barri; Cicle de xerrades 'coneix el teu veí'; Promoció i recolzament de la campanya de neteja. Es pot observar que es tracta d'un conjunt divers d'accions, sense visibilitzar-se articulacions de projectes integrals en coherència amb les intencionalitats expressades.

Tanmateix al setembre s'inicia el Programa de generació de treball i millora de la convivència, a través del qual es contracta un equip d'agents cívics, que es desplegarà sobretot al llarg de la primera meitat del 2008.

Al llarg d'aquest any el Consorci pren la iniciativa i s'apropa a la Xarxa proposant-li diferents accions. En primer terme, se li proposa habilitar un espai per a ella en el Centre Cívic per reunir-se, a fi de facilitar la coordinació entre ambdós. Proposta que la Xarxa desestima amb la idea de mantenir-se en un lloc més 'asèptic' i menys determinant des del punt de vista dels lideratges institucionals i socials, i opta per continuar utilitzant els espais del Casal Cívic. En segon lloc, el Consorci proposa a la Xarxa participar en el projecte d'elaboració d'una escultura pública 'Teixim els colors de la convivència' entre els diferents col·lectius de dones de Badalona Sud. Diversos grups accepten la proposta, però finalment només acaba per implicar-se la Xarxa. Aquesta acció acaba tenint un final desafortunat (la crema de l'escultura pública el dia de Sant Joan), la qual cosa acaba provocant l'emergència d'altres conflictes latents com són: els conflictes veïnals previs sobre la ubicació i ús de l'escultura efímera, la informació no explicitada en la proposta de treball, els debils llaços de relació entre grups de dones de barris diferents, impregnades de l'estigma social per tot el què prové de Sant Roc. En el referefons, l'escultura, ha estat el significat simbòlic de les tensions submergides i la vàlvula de sortida que ha permès l'aflorament de mecanismes de defensa entre entitats sobre la territorialitat de l'espai i les dificultats relacionals entre territoris amb processos socials estigmatitzadors.

Sens dubte, a través d'aquestes propostes s'evidència la vinculació que la Xarxa té com a 'projecte' del Consorci. En el seu document programàtic (2007) dins les accions de l'Àrea de Promoció Cultural i Comunitària es recull: <<suport a les activitats comunitàries. Campanya de neteja. Dones i Barri en Xarxa: espais efímers i festius>>.

7.2.6.3 C. El món intern del grup

S'entra en una etapa de tensió i debat intensa sobre el lloc i la posició de la Xarxa. El món intern de la xarxa es troba marcat per les peticions més o menys explícites que el context institucional extern li formula: la seva formalització com a entitat, sobretot per facilitar la gestió econòmica dels projectes d'acció impulsats, i donar-los una sortida pel què fa al finançament des dels encaixos i requisits institucionals; la necessitat de comptar amb el suport d'una dinamitzadora pròpia per aquest grup i repensar la seva figura, de manera que es pugui recolzar també a altres grups i entitats a nivell de Badalona sud; i, finalment, que el grup motor abarqui també a altres barris dins de Badalona sud. En aquesta línia té lògica la proposta feta pel Consorci sobre la realització de l'escultura pública conjunta amb altres grups (de dones) d'altres barris.

Tot aquests elements externs es viuen en tensió però esdevenen útils per debatre sobre la identitat de la Xarxa, aspecte que fins ara malgrat si que en algun moment s'havia plantejat, no és fins aquest moment que es fa un debat aprofundit i rigurós sobre els elements intervinents. Aquesta situació també fa que la Xarxa prengui una certa distància del context institucional del qual depèn formalment i s'erigeix més autònoma i segura d'ella mateixa. Li costa comprendre's com un projecte amb dependència del Consorci i comença a fer-se càrrec de les seves pròpies decisions a partir del mes d'abril, aspecte que s'observa amb la gestió dels pressupostos per encarregar el material i el suport per la campanya d'enguany.

Mentre tècnicament es presenten aquests elements, paradoxalment en el context polític i a nivell de relacions institucionals se li atorga una certa legitimitat similar a la d'una entitat formalitzada, doncs, per exemple és convidada a participar en el Consell d'entitats del Districte VI.

En aquests moments s'identifiquen més com a grup d'acció social que com una Xarxa de micro grups, malgrat la majoria de dones participants estan vinculades a altres. Aquest aspecte comporta la pèrdua de contacte amb els altres grups de dones que formen part de la Xarxa des dels seus inicis

L'acció de la Xarxa es manifesta aïllada. Sense connexió amb el treball de les entitats del territori perquè el context participatiu està afeblit i el context institucional es troba fragmentat, entre un Pla Comunitari que teòricament s'ha extingit -però que encara hi

és- i un Consorci que comença a desplegar la seva programació i a voler-se fer càrrec dels projectes vius i amb un context polític amb nous referents amb interès per mostrar-se propers a les necessitats de la ciutadania.

A nivell de membres, malgrat la inestabilitat generada pel contingut de treball, el grup es mostra més estable que mai -no hi ha cap baixa - i fins i tot, s'amplia amb una nova membre que no pertany a cap dels mirco-grups que formen la Xarxa a través de la seva vinculació a l'Escola de Formació d'Adults. És capaç d'avançar en l'estructuració del projecte d'acció en tres eixos: el propi grup (ampliació i formació de membres); els veïns (responsabilització dels veïns vers els seus deures); i l'administració local perquè compleixi amb les obligacions de manteniment de l'espai públic.

També finalitza el taller sobre expressió oral iniciat al finals del 2006 i tenen l'ocasió de presentar la seva experiència a estudiants de Treball Social de la Universitat de Barcelona. Aspecte que simbòlicament esdevé especialment significatiu per a elles donat que les seves oportunitats educatives han estat molt limitades en els seus contextos d'infància. També es du a terme la IX Trobada de convivència (9-10 juny) a Seva (Osona) en el que hi participen unes 15 dones aproximadament vinculades a membres de la Xarxa.

7.2.6.4 D. L'acció del grup cap enfora.

L'acció del grup cap enfora es visibilitza sobretot a través de les accions vinculades a la Campanya ciutadana: 'Marca't un punt pel civisme', que igual que en l'any anterior promou la identificació dels veïns amb la campanya a través de l'art al carrer, a través de l'ús de materials reciclats. Per a la seva elaboració durant els mesos de Març-Abril es duen a terme tres tallers creació i reciclatge pel guarniment festiu de les festes de maig, 1 per a les entitats i dos al carrer. Com es pot veure, respecte l'any anterior hi ha una reducció del treball al carrer i minva de manera important la implicació de la resta d'entitats, que sí havien estat implicades l'any anterior. Diversos factors expliquen aquesta situació: per un cantó hi ha una reducció conscient de la inèrcia i esgotament que es havia suposat el projecte d'engalanaments de l'any anterior i en aquest sentit hi ha un control més conscient dels seus esforços; per l'altre el grup es troba mentalment treballant en el debat de qüestions relacionades amb la seva identitat i posicionament dins el context polític i social del barri; manca d'espais de treball col·lectiu des d'on

articular amb facilitat la implicació de la resta d'entitats en la campanya, i finalment el fet que els mesos previs al moment àlgid de la campanya, el grup, es troba immers en el treball d'elaboració de l'escultura pública 'Teixim colors de la convivència' que el Consorci presenta en la 1a Trobada de grups de dones de Badalona-Sud el mes de Març i continua fins el mes de juny. A l'inici s'impliquen altres grups, però la Xarxa és la única entitat participant que acaba finalitzant la iniciativa. El 18 Juny, es fa la inauguració al barri Congrés i s'obre la caixa dels trons amb l'emergència d'un conflicte latent sobre l'apropiació de l'espai i la manca de consens en el seu ús.

Passat l'estiu, s'inicia la preparació de la II Diagnosi participativa sobre l'espai públic, que consisteix en l'organització del procés d'observació i sistematització de punts verds (cura, respecte i bon manteniment de l'espai) i negres (abandó, brutícia, descara) amb la participació d'entitats socials i educatives.

A nivell més institucional, la visibilitat de la Xarxa es dona en la recent creada Comissió espai públic i convivència (Consorci); el Consell d'Entitats de districte VI; i la Comissió convivència de les entitats de Badalona, per part de l'Ajuntament. A destacar que la primera presentació de l'experiència fora del barri i de Badalona es du a terme el 18 d'abril amb la participació a l'Ensenyament de Treball Social, Universitat de Barcelona.

7.2.6.5 E. L'acció dinamitzadora

Es facilita el contacte de les dones amb els nous actors institucionals (Consorci), i s'intenta que el conflicte porti cap a una major autodeterminació de les seves decisions per construir una posició negociadora forta i conscient dels seus límits, com si fossin una entitat més del barri. Aquesta decisió no està exempta d'una certa ambivalència quan per un cantó és la manifestació de la seva voluntat, però per l'altra, a vegades és utilitzada com a motiu de complaença o justificació << Cómo no somos un grupo constituido.....>>.

També, davant la pèrdua de vitalitat dels espais col·lectius, s'acompanya a la Xarxa a cercar la implicació de la resta d'entitats socials a nivell més individual, fet que demana més esforços i hi ha una pèrdua col·lectiva evident, que es mostra amb la reducció de la implicació de les entitats en el seu projecte d'acció de la Xarxa.

Destaquen les energies posades en la gestió del conflicte obert amb la cremada de l'escultura pública la nit de Sant Joan per aportar elements reflexius que permetin al grup fer un anàlisi més ampli dels factors determinants i que no quedin atrapades en els elements detonants i les formes expressives primàries (insults, etc) davant els fets ocorreguts. El grup està emocionalment rabiós, sent menyspreu i rebuig, es troba en supòsit bàsic d'atac-fuga i lògicament es generen moltes defenses, que tindran un efecte important a llarg termini en la interrelació grupal entre grups de barris diferents, donat que era la primera experiència en que la Xarxa duia a terme una acció fora del barri.

En el context de debat, la dinamització consisteix en reforçar l'autonomia del grup i la presa de decisions deliberades per l'abordatge de les situacions de conflicte o desacord a través de:

- Organització de debats interns sobre els factors favorables i desfavorables de formalitzar-se legalment com una entitat. Identifiquen els elements objectius dels subjectius (pors i inseguretats), i finalment desestimen la proposta del Consorci.
- La comprensió de la dimensió econòmica dels projectes, familiaritzant-se amb pressupostos, costos materials i humans. Es mostren en desacord amb la proposta del Consorci i es troben amb la necessitat de contrastar, comparar i pensar en els criteris de la seva decisió, analitzant la relació entre el contingut de les diferents ofertes i els seus costos.
- Debat sobre la ubicació dels espais de treball de la Xarxa. Finalment opten per continuar en el Casal Cívic i desestimen la proposta del Consorci de traslladar-se al Centre Cívic.

Els fets descrita abans i aquests elements dels forts debats interns entorn a temes identitaris m'ajuden a intentar conduir al grup cap a una major autonomia i fase cohesiva, un cop pugui superar-se l'etapa de conflicte en què es troba immers, dins un context institucional errant.

7.2.6.6 F. Reptes i canvis

Cal ajudar al grup a distingir els dos nivells implicats en l'acció comunitària de la Xarxa i intentar que vagin més enllà de centrar la seva acció únicament en l'animació comunitària vers l'espai públic <<no podemos ser la organizadoras de fiestas y festejos en la calle>>, sinó que siguin conscients del sentit polític que acompanya la seva acció transformadora de l'espai. Tant vers la responsabilitat de la ciutadania en els hàbits de cura per part de veïns, com per part de l'administració pel què fa a les seves obligacions de manteniment i neteja.

A nivell institucional, tot el període de transició (Pla Comunitari-Consorci) ha provocat una desimplicació general en els temes de manteniment del barri i la Comissió tècnico-política de seguiment (reunida per darrera vegada el 2005), sembla que definitivament no es vol reunir. Aquest fet provocarà que la Xarxa emprengui l'acció en solitari d'iniciar la preparació del *II. Informe de punts verds i negres sobre l'estat de l'espai públic*. Treball que s'inicia el 2007 i finalitza el 2008 per tal de provocar novament un seguiment polític i dels responsables tècnics sobre el tema.

I finalment, el repte de consolidar una identitat afrontant les tensions i debats complexes sobre :

- Continuar com un projecte del Consorci o iniciar un camí d'autonomia vers les institucions com a entitat constituïda.
- Repensar si l'àmbit d'actuació de la Xarxa és el barri de Sant Roc o pot ser més ampli entre barris de Badalona Sud.
- Un funcionament de grup d'acció social o de Xarxa de grups.
- Entre grup de dones (des de la perspectiva de gènere) o grup comunitari format per dones, on prima l'acció.

7.2.6.7 G. Síntesi del període

Debat intern i crisi d'identitat en un context de barri amb més diversitat cultural i un Consorci més actiu i qüestionador.

La Xarxa es troba en un context de ser una mica 'un projecte de ningú', per la conflictiva relació de traspassos entre el Pladeco i el Consorci. Sent la necessitat de repensar-se *Qui són?* i *Què volen ser?*. Té necessitat de visibilitzar-se i reafirmar el seu caràcter independent.

S'entra a debatre la necessitat de formalitzar-se com a entitat per tal de gestionar recursos propis, però s'opta per continuar treballant com un grup d'acció social acceptant-ne les limitacions i oportunitats. La Xarxa es situa en un rol més autònom respecte la seva vinculació amb les institucions i la seva acció segueix una línia continuadora.

7.2.6.8 H. Vivències

Emocionalment el grup sent ràbia, menyspreu i rebuig pel conflicte que emergeix per la destrucció vandàlica del treball artístic que la Xarxa havia iniciat conjuntament amb altres entitats esvaint-se l'esforç col·lectiu de quatre mesos intesos de treball. Es tracta de la primera experiència que la Xarxa dur a terme fora del barri i l'impacte ha estat important.

El grup es troba en supòsit bàsic d'atac i fuga i els membres mostren la seva agressivitat més primària davant els fets ocorreguts. Em costa aportar elements reflexius que permetin l'anàlisi del grup.

Aquests elements juntament amb els forts debats interns entorn a temes identitaris m'ajuden a intentar conduir al grup cap a una major autonomia i fase cohesiva, un cop pugui sortir de l'etapa de conflicte en què es troba immers en un context institucional errant.

7.2.7 Any 2008

7.2.7.1 El barri

En l'espai públic del barri es percep una situació força similar a la dels anys anteriors: d'una banda el deteriorament progressiu generalitzat però, més agreujat en algunes zones específiques (Alfons XII; Pl. Andes/Camaron). De l'altra, un increment important dels sorolls nocturns per l'incompliment dels horaris comercials, especialment en l'època d'estiu i és especialment alarmant en festes assenyalades com per exemple, el dia de Sant Joan.

També es fan latents les progressives i creixents dificultats d'organització comunitària, en els nivells més pròxims a les persones, els espais comuns del seu habitatge com són el replà, l'escala, l'entrada de l'edifici. Aquesta necessitat ja es constava l'any 2004, però ara es veu agreujat per la manca de resposta institucional. Recordem que va funcionar un petit projecte de 6 mesos durant l'any 2004, que després mai més va tenir continuïtat. El 2008 només al barri de sant Roc hi ha identificades 12 escales no constituïdes en comunitat concentrades en les zones més vulnerables d'Alfons XII i Pl. Andes/Camaron.

En relació a aquest tema, sí es comencen a visibilitar algunes accions vinculades a l'entrada en vigor de l'ordenança municipal sobre civisme, a través del programa d'agents cívics, que ofereixen informació dels recursos i normatives municipals i fan un seguiment dels punts negres del barri per contribuir al seu manteniment. Si bé el plantejament inicial sembla força coherent, l'organització pràctica de les seves funcions acaba presentant força limitacions relacionades amb la falta d'autoritat, la discontinuïtat del programa, i la debilitat dels recursos assignats per a cobrir les dificultats d'observació i seguiment de forma, la seva articulació amb agents locals d'autoritat, que les dones expressen en les diferents sessions o en les sessions de coordinació amb aquests equips *<<no se a cuantas personas diferentes hemos conocido, están cuatro días y se van, les hacen contratos de 4 meses >>; <<aquí en este barrio hay que tener autoridad, y a esas pobres chiquillas se les rien encima >>*

7.2.7.2 B. Context institucional

El Pla Comunitari (Pladeco) continua tenint el seu referent tècnic en el territori entre el desembre i el juny del 2008, període en què continua fent-se càrrec del projecte de dinamització de la Xarxa.

El Consorci, que ha iniciat la seva activitat el 2006 es veu afectat per la dinàmica de les eleccions del maig del 2007, les quals generen canvis de referents polítics, que fan que al gener del 2008 s'incorpori un nou gerent al capdavant del Consorci (Sr.Miquel Dosta), la presidència del qual, recau sobre el 1er. Tinent d'alcalde, que és a a la vegada Regidor del districte VI (Sr. Ferran Falcó). Aquest escenari polític facilita un nou espai d'interlocució política entre Ajuntament de Badalona, el Consorci, i el recent

aprovat Pla de barris, que significa una important inversió econòmica en el barri pel què fa al manteniment de l'espai públic i alguns projectes socials vinculats. La Xarxa és convidada a ser membre en la Comissió de participació del procés d'execució del Pla de Barris i inicia la seva participació en el Consell d'entitats de Badalona i en la Comissió de Convivència i civisme de Badalona, a partir del mes de maig.

Aquest és l'any en què es visibilitzen més recursos sobre el territori: un Pla comunitari, un Pla Educatiu d'entorn, un Pla de barris i accions programàtiques pròpies del Consorci Badalona sud. Aquest desplegament de recursos coincideix amb el tercer any d'arribada del Consorci al barri, en un moment en què ja ha superat l'etapa d'ubicació i reformula la seva organització per articular el conjunt d'aquests recursos.

Entre les accions institucionals més visibles en l'àmbit de l'espai públic trobem: el Projecte Promoció comunitats de veïns a través d'acords de convivència (Vincle) (Gener –Abril); Projecte ocupació i convivència (agents cívics); i continuïtat programa mediació comunitària (Febrer- Juny); els quals no tenen una perspectiva de continuïtat. A l'octubre, es presenta la proposta del Programa marc d'acció comunitària i convivència medi ambient i transformació de l'espai públic i s'inaugura l'Espai educatiu en tecnologies (Cibercaixa).

7.2.7.3 C. El món intern del grup

Es viuen algunes tensions de l'etapa anterior, però cada cop són més residuals perquè hi ha més maduresa i reflexió en les deliberacions. Sembla iniciar-se el procés de cohesió de la Xarxa, el qual implica un enfortiment de la idea de grup, enfront de la d'intergrup i hi ha una elaboració i aprehensió del projecte d'acció per part de la totalitat de membres.

El grup es sent segur i fort per la legitimitat i reconeixement que se li atorga des de l'exterior. En aquest sentit, d'una banda, es percep amb més capacitat d'interlocució i per l'altra, és més conscient de la seva vulnerabilitat respecte els interessos que representen els diferents actors institucionals i socials. Així mateix, la Xarxa cerca un punt equidistant entre el poder institucional (Consorci) i el poder social, representat per l'Ateneu Sant Roc, com a entitat referent de la història social del barri i per a moltes d'elles també un referent personal (apropament a la cultura, educació en el lleure dels seus fills, etc.).

La necessitat de diferenciar-se respecte uns i altres té un rerafons complex que la Xarxa haurà d'anar resolent a mesura que vulgui ser ella mateixa. Els lligams amb el Consorci, tenen un caràcter més instrumental, pel fet que la dinamitzadora rep un encàrrec formal i el Consorci fa un seguiment de la seva tasca com a 'projecte de dinamització'. I respecte l'Ateneu, són un altre tipus de lligams, més afectius i de fons, en els que conflueixen diversos elements com són: la trajectòria social de l'entitat en el barri des de fa 40 anys; la vinculació personal d'algunes membres a les activitats socials, culturals i formatives i de voluntariat en diferents intensitats; el fet que una membre del grup treballa en aquesta entitat; i finalment, el suport logístic, econòmic i humà que l'Ateneu realitza en gairebé totes les accions de la Xarxa a l'espai públic en aspectes com: cessió d'un espai per guardar el material; vehiculació dels ajuts institucionals que el Consorci ha destinat a les campanyes de Xarxa per facilitar-ne el finançament, etc.

El projecte d'acció també dona un pas més, i esdevé més madur i consolidat en la seva interitorització per part de les membres. S'elaboren els continguts d'uns plafons per comunicar: Qui és la Xarxa, Què fa i Què pretén?, i en aquest procés es reflexiona sobre el projecte, fins a poder concretar-lo sota la idea de la 'metàfora del tamboret'.

S'explicita la missió de la Xarxa: tenir un barri net i saludable on tots puguem viure millor i les tres potes fan referència als eixos de treball per aconseguir-ho:

- 1) Nosaltres ens impliquem (ens formem, ens organitzem i planifiquem accions on tots ens puguem implicar).
- 2) Impliquem als veïns i veïnes: més respecte per l'entorn i unes actituds cíviques.
- 3) Impliquem l'administració: demanant més i millor treball educatiu, més i millor manteniment.

Aquest element permet comunicar cap enfora el projecte de la Xarxa amb molta més claredat i concreció que fins ara, però també facilita de manera important la seva aprehensió significativa per part dels seus membres.

Destacar també que és l'any en què els membres de la Xarxa s'inicien amb l'ús de les TIC i obren un compte, a través del qual progressivament comencen a gestionar elles mateixes el correu electrònic. També en motiu de la presentació del *II Informe de diagnòsi sobre l'espai públic*, inicien la relació directa amb els mitjans de comunicació locals (premsa i ràdio), tant telefònicament com per correu i prenen contacte amb la complexitat de l'entramat institucional (les diverses regidories i la distinció entre els nivells polítics i tècnics amb àrees de responsabilitat).

També enguany es realitzen les tradicionals trobades de convivència en un camping de Santa Susana (Maresme) amb unes 15 participants aproximadament <<el objetivo de estas convivencias són reservar un espacio dedicado para las mujeres, dónde se puedan relajar, crear lazos de amistad, conocerse más entre ellas>> (Sant Roc Mola, juliol 2008).

7.2.7.4 D. L'acció del grup cap enfora.

Aquest és un any amb un important nivell d'acció i a la vegada reflexió pel tipus d'accions que es duen a terme i pel moment maduratiu del grup.

El treball de la Xarxa s'inicia amb la preparació del contingut d'uns expositors itinerants sobre el projecte de Dones i Barri en Xarxa que facilitin la comunicació del projecte en diferents entorns.

Després, la Xarxa participa a les Jornades de Desenvolupament Comunitari Ambiental (27-28 Febrer) que es duen a terme a Sant Roc amb la presentació d'experiències catalanes, estatals i estrangeres, sobretot d'Anglaterra. Aquestes deixaran petjada en el grup per diverses raons.

En primer lloc, obre la seva mentalitat cap a un univers de significat en el què s'adonen que les seves campanyes d'acció tenen una clara vessant ambiental, que fins ara no l'havien percebut com a tal, i que és un valor potencial per a la implicació de la comunitat. Observen la importància que tenen els aspectes ambientals per a la creació de processos d'identitat en barris similars als seus. I això fa, que més endavant, l'any 2009, es decideixin a enjardinar un petit espai públic al voltant de la parròquia.

En segon lloc, l'oportunitat d'establir noves i diferents relacions amb altres pràctiques les connecta amb el món ampli i els genera noves oportunitats relacionals fora de Sant Roc. Més endavant, faran un viatge d'intercanvi per a conèixer 'in situ' algunes de les experiències presentades.

I en tercer lloc, veuen la necessitat de redireccionar les accions de les seves campanyes cap a la vessant ambiental. Així, no és casualitat que l'escultura pública que es contruirà per guarnir les Festes de maig d'aquest any s'anomeni 'la dona arbre'. S'utilitza el símbol de 'l'arbre' per visualitzar la relació entre la dona i la natura per reivindicar més espais verds al barri. A partir d'aquest moment la campanya adopta un enfocament ambiental i social.

Tot seguit, es continua treballant amb la sistematització i l'observació de l'espai públic iniciada l'any anterior amb la participació d'altres entitats del barri, tal com s'havia fet la primera vegada (2004), però amb la diferència que el 1er. Informe de diagnosi va estar articulat directament pels membres que formaven part de la Comissió d'Espai Públic i convivència. I enguany no existeix un espai participatiu articulat per a impulsar-ho. En aquest cas és la Xarxa qui ho lidera i cerca la implicació de la resta d'entitats. Entre les sis entitats participants es destaca la participació de l'AAVV de veïns del Remei. Aquest fet és remarcable, en tant que és la primera vegada que una AAVV participa conjuntament amb la Xarxa. Perquè si bé, són dues organitzacions amb objectius similars de reivindicació estan força allunyades una de l'altra. Possiblement hi hagi altres raons, però se n'apunten dues: per un cantó, el fet de tractar-se de formes organitzatives diferents (estructura veïnal formal i informal); I per l'altre, aspectes més subtils relacionats amb la dependència dels seus lideratges i els lligams institucionals entre el context veïnal i polític.

El treball d'investigació-acció-participativa previ dura aproximadament sis mesos i al final s'elabora el *II. Informe de diagnosi sobre l'estat de l'espai públic al barri de Sant Roc*, que es presenta als mitjans de comunicació, als representants polítics, i als responsables tècnics de l'Ajuntament el 7 d'abril de 2008, amb un important ressò en els mitjans. Com a resultat es van dur a terme tres reunions de seguiment amb responsables municipals i amb el tinent alcalde, el Sr. Ferran Falcó.

Apropant-nos a les Festes de Maig es duen a terme tres tallers de guarniments festius per elaborar l'escultura pública '*La dona arbre*', i només un es fa a l'espai públic, donada la proximitat de les dates de presentació de l'Informe amb les Festes. En

aquest cas es va optar perquè les entitats i grups col·laboradors participin fent part del engalanament a les seues de les seves entitats.

Un cop passat l'estiu es treballa intensament per organitzar un viatge d'intercanvi a Anglaterra i poder conèixer altres experiències de participació en l'àmbit ambiental amb el suport de l'entitat Brot Urbà organitzadora de les Jornades Ambientals i el Consorci Badalona Sud. Tres dones de la Xarxa i una educadora de l'Ateneu, juntament amb el gerent del Consorci visiten diferents barris de Londres per conèixer les pràctiques ciutadanes i ambientals sobre l'espai públic. Aquesta experiència va representar una nova obertura al món, en tant que van permetrer pràctiques ciutadanes sobre l'espai en entorns similars a les de Sant Roc. El fet de compartir i veure punts comuns amb altres realitats va contribuir també a trencar la forta interiorització de l'estigma social que fan els mateixos habitants per identificar oportunitats possible i resistir-se a la introducció de canvis. En aquesta línia el 28 de Març també van presentar el projecte de la xarxa a l'AAVV Barri de l'Erm (Manlleu, Osona).

Com és habitual, el dia 8 Març, la Xarxa i el Centre de Formació d'Adults celebren el Dia de la dona amb la conferència: ' D'aquí i d'allà totes som dones'

La Xarxa ha tingut una presència en: la Comissió Civisme i Convivència dins del Consell de ciutat, donat que a nivell del barri encara no hi ha cap espai articulat de treball durant el 2008, fent aportacions a l'ordenança de civisme

7.2.7.5 E. L'acció dinamitzadora.

Es treballa perquè les dones identifiquin el valor social de la seva tasca, malgrat les dificultats per percebre els resultats directes de les seves accions.

Es potencia la immersió del grup en els processos d'investigació participativa a través del *II. Informe de diagnosi sobre l'estat de l'espai públic*. Es fomenta l'observació, la recollida de dades i sistematització, la interpretació i divulgació i s'aprofita la presentació dels resultats per crear una consciència crítica davant els interessos dels poders polítics, institucionals i socials i la complexitat per situar-se en un equilibri equidistant entre poders socials.

Es cerca l'autonomia del grup perquè assumeixi la gestió econòmica del projecte (es crea el rol de tresorera) i la comunicació amb els mitjans de comunicació social (radio i la TV). En el cas de la premsa escrita, la dinamitzadora continua fent tasques de redacció.

Es proporciona el contacte amb espais de treball de ciutat (Comissió Convivència i Civisme de la ciutat) i amb experiències (de fora de Badalona) per afavorir l'apropament a altres formes de participació social sobre l'espai públic des d'una perspectiva ambiental i intercultural en altres realitats similars a Sant Roc: participació a les Jornades de Desenvolupament Comunitari Ambiental, participació AAVV Manlleu, viatge d'intercanvi a Londres.

S'introdueix la reflexió sobre la seva condició de dones dins un grup d'acció social. Els objectius de la seva acció no es determinen en tant que dones, sinó vers la responsabilitat social que tenen en la millora de l'entorn on viuen. I en aquest sentit decideixen centrar la seva participació en la Comissió d'espai públic i no en l'àmbit dona i desestimen la proposta del Consorci.

7.2.7.6 F. Reptes i canvis

El repte principal es situa en intentar que la Xarxa clarifiqui quines són les seves posicions en relació als nuclis de debat iniciats l'any anterior i en aquest sentit prenen les decisions següents:

- Continuar com a grup d'acció social, no constituït formalment.
- Centrar principalment la seva actuació a Sant Roc i mostrar-se oberts a la col·laboració amb entitats limítrofs i a nous veïns/es d'altres barris que vulguin participar.
- Optar per ser un grup d'acció social, més que una Xarxa de petits grups. Doncs els membres més actius d'aquests grups són membres de la Xarxa.
- Es perceben distants dels objectius que persegueixen altres grups de dones (lleure, benestar) i s'identifiquen més com un grup que promou la millora de l'espai públic que com a grup de dones
- Obrir les perspectives de treball i ampliar la cosmovisió de les seves iniciatives i accions.

- Projectar la Xarxa fora del barri a: Badalona, a Catalunya i a Europa.
- Introduir la perspectiva ambiental dins dels continguts de les accions mobilitzadores.

7.2.7.7 G. Síntesi del període

S'entra en un funcionament més de grup que de Xarxa. Es percep la maduresa del grup el qual funciona de forma força independent respecte la dinamitzadora.

El projecte d'acció incorpora la vessant de salut i ambiental i fa una revisió crítica de l'estat de l'espai públic amb un esforç per obrir-se a l'exterior. S'intenta situar en un rol independent respecte els actors institucionals i socials.

Hi ha més sensibilitat pels temes ambientals vinculats a l'espai públic. Sembla que els participants en el grup han pogut interioritzar el projecte d'acció en tres eixos ben definits i aquest esforç es percep en la capacitat comunicativa cap a l'exterior.

7.2.7.8 H. Vivències

L'acció adopta nove expressions: el grup es troba en una fase de maduresa cohesiva després de superar el conflictes i tensions identitàries. Aquesta evolució també coincideix amb una major definició institucional organitzativa i amb una actitud extensiva per part de la Xarxa en voler conèixer i participar d'altres experiències i connectar noves dimensions com el medi ambient dins les seves accions.

7.2.8 Gener – juliol, 2009

7.2.8.1 A. El barri

La crisi econòmica i social afecta de ple al barri amb atur i risc de pèrdua d'habitatge per part de força famílies, que es troben en una situació de risc d'exclusió. Aspecte que s'agreuja amb elements nous que deterioren el clima de convivència. En primer

lloc, el malestar per la presència de caravanes i rulots itinerants aparcades a la via pública del barri des del mes de gener. Hi ha preocupació per la presència de nens petits sense escolaritzar. Aquesta situació provoca l'ocupació de dos pisos al barri per part de membres de les rulots. Alguns membres de la Xarxa, amb altres veïns afectats es reuneixen amb el coordinador de districte per buscar solucions i denunciar el risc dels menors.

En segon lloc, l'aflorament d'una onada de robatoris a les escales de les comunitats de veïns de materials com: marcs de finestres d'alumini, llums i panys d'escales i patis interiors. Probablement és un indicador relacionat amb la situació de crisi i la revalorització del sector dels metalls dins el mercat de la ferralla.

Un element destacable és el projecte promogut per la Fundació Ateneu anomenat: *Arpilleras: dones cosint històries*. Un projecte que ha aprofitat durant tres mesos a dones diverses i ha creat ponts de comunicació entre dones de diferents edats, orígens i cultures. Tres dones de la Xarxa van participar cosint les seves històries vinculades als seus desitjos i aspiracions sobre l'espai públic del barri fent servir aquesta tècnica. Aquest treball s'ha recollit en format d'exposició itinerant i en un llibre.

7.2.8.2 Context institucional

El Consorci Badalona Sud presenta un tercer organigrama funcional que ordena el conjunt de projectes que es despleguen entre el 2008 i el 2009. Es dissenyen dos espais de treball participatius: un relacionat amb l'àmbit de les persones i l'altre, sobre la intervenció en l'espai públic. Dins de cadascuna s'organitzen diferents comissions específiques de treball. Pel què fa als projectes i accions més vinculades a l'espai públic, el juliol es produeix el desplegament de les accions del *Programa Marc d'acció Comunitària, convivència, medi ambient i transformació de l'espai públic* que incorpora a un equip de treballadors comunitaris (treballadors socials, educadors socials, i agents cívics) per possibilitar la integració d'actuacions, mitjançant eines de difusió i intercanvi d'informació, per a l'establiment de línies de col·laboració i circuits comuns de treball amb serveis, entitats i altres projectes. Dins de les seves funcions inclou el recolzament a la Xarxa, la qual cosa implica la finalització de la tasca que fa específicament la dinamitzadora (Núria Prat) sobre aquest grup.

En aquest sentit, el setembre el Consorci proposa a la Xarxa la seva participació als àmbits: Espai públic, medi ambient i convivència. El mes d'abril la Xarxa presenta la campanya ciutadana als responsables polítics.

La resta de Plans (Pla de Barris i Pla Educatiu d'entorn) segueixen una línia de continuïtat.

7.2.8.3 C. El món intern del grup

Es percep la maduresa del grup per encaixar i integrar els elements externs en el treball intern del grup. En el mes de Juliol, la dinamitzadora finalitza la seva tasca professional i introdueix l'equip comunitari al grup. Finalment la Xarxa decideix que aquest equip no tingui una presència estable a les sessions del grup, amb l'objectiu de mantenir-se més independent i afiançar-se com a grup. Sembla que en aquest moment finalitzi definitivament la seva vida com a 'projecte de' per iniciar-se definitivament com a grup d'acció social consolidat amb un funcionament completament autònom. Així també, es reafirma en la seva voluntat per no constituir-se formalment com entitat i n'accepta les seves limitacions i dependències.

Sembla que s'identifiquen més com un grup d'acció social, que treballa per la millora de l'espai públic format per dones, que no un grup de dones, des de la perspectiva de gènere. En aquest sentit decideixen participar només a la Comissió d'Espai públic i reivindicar el caràcter global i integrador d'aquestes dues dimensions dins del grup i desestimar la proposta del Consorci perquè participin tant en aquest espai com a l'espai Dona.

La Xarxa prepara el disseny de la campanya d'enguany en el format d'un projecte d'acció triennal (2009-2011), el qual implica un important salt qualitatiu en l'imaginari dels processos de treball del grup i en aspectes relacionat amb el pressupost, el compromís, la continuïtat d'accions.

A nivell de formació del grup es duen a terme dues formacions estretament relacionades amb les necessitats implícites de la campanya d'enguany. D'una banda, la metodologia d'enquesta i la fotointervenció. I per l'altra, la presència estable en els mitjans de comunicació locals, concretament a Radio Badalona. En aquest sentit, a través del Punt Òmnia es duu a terme un curs pràctic per aprendre a fer anar les

càmeres de fotografia digital del Centre de Recursos Pedagògics i descarregar fotografies a l'ordinador. Es compte amb l'acompanyament d'un professional els mitjans entre setembre-desembre perquè ajudi a les participants a organitzar el contingut dels programes al llarg del curs de l'any i a millorar-ne les seves habilitats d'expressió oral.

A nivell d'organització interna també es fa una reorganització de tasques i funcions dins del grup: 2 membres del grup assumeixen les funcions de tresoreria i obren un compte bancari; 2 participen en un programa estable de radio quinzenal i es relacionen amb els mitjans de comunicació; 2 es dediquen a temes informàtics (la gestió del correu electrònic i *blog*).

7.2.8.4 D. L'acció del grup cap enfora.

La principal acció d'aquest any és la campanya ciutadana: ***Cuidem el barri, explica'ns com ho fas (2009-2012)*** que es basa en la tècnica d'enquesta i de foto intervenció amb veïns i veïnes del barri que diuen tenir cura de l'entorn amb l'objectiu de visibilitzar les bones pràctiques i té un caràcter triennal.

Durant el primer semestre de l'any la campanya va prenent cos i el grup defineix el projecte en una perspectiva de tres anys vista. Es tracta d'una campanya propera, cara-cara amb el veí, que busca fer aliances entre aquelles persones que senten respectar i cuida el barri. Amb les fotografies de veïns -amb nom i cognom- es vol personalitzar la campanya visibilitzant els esforços dels veïns implicats i corresponsables amb el barri.

En aquest període es fa també un esforç per presentar-lo a les diferents administracions amb qui Dones i Barri en Xarxa es relaciona: Consorci; Comissió Convivència i Espai Públic del Ajuntament i membres electes de l'equip de govern del Consistori Municipal.

La presentació pública al carrer coincideix amb la celebració de les festes del barri i amb la Fira d'Entitats i Serveis, el diumenge 5 de maig. Aquesta data d'inici implica un treball previ de disseny i confecció dels materials escrits que acompanyaran la campanya. Aquests són bàsicament el qüestionari, el díptic explicatiu, la pancarta exterior enrotllable i els adhesius de col·laboració. Aquest dia es recullen les fotografies dels veïns que s'hi adhereixen.

El segon acte cap el carrer és la recuperació d'un espai verd del barri utilitzant l'acte de la Castanyada l'1 de novembre, en col·laboració amb Brot Urbà, l'Ajuntament de Badalona, Esplai Chanut i la Fundació Ateneu Popular Sant Roc.

Enguany es posa en marxa com a eines de comunicació el *blog* de la campanya en col·laboració amb el Punt Òmnia del barri i la participació mensual en un programa de ràdio a Radio Badalona, que s'inicia el més de Juliol.

Actualment hi ha un promig de 50 persones enquestades, i aproximadament el 50% han autoritzat l'ús d'un primer pla de la seva fotografia personal per adherir-se a la campanya. El maig del 2010 es presentaran els primers resultats extrets.

7.2.8.5 L'acció dinamitzadora.

Aquest ha estat per mi un període estrany, per un cantó de forta motivació perquè l'acció de la Xarxa cap enfora pren noves dimensions i reptes interessants. Per un cantó, significa començar a treballar amb més perspectiva (a tres anys vista i no any per any) i a amb metodologies diverses a les utilitzades fins ara. Per l'altre, és l'any de tancament de la meua participació com a dinamitzadora, així, que es conclou l'etapa professional. Malgrat, es manté el meu compromís de participació, a través de les col·laboracions de responsabilitat social entre la Universitat i les organitzacions socials i ciutadanes, les quals permeten mantenir una col·laboració fins que finalitzi el projecte de la campanya actual en la fita del 2012.

És un any estrany, des del Consorci aterraven nous projectes i equips en el territori als quals calia deixar-los el camp obert i facilitar el vincle del treball amb el grup. Aquest pas de transició, crec que s'ha fet adequadament, però m'ha implicat molt esforç emocionalment.

S'aprofiten les característiques de la nova campanya per:

- Introduir el concepte de planificació a llarg termini i construir un fil conductor estable a nivell mental, que implica una graduació de les accions, pressupostos i una planificació.

- Orientar al grup en les metodologies d'investigació a través de la tècnica de l'enquesta: disseny del instrument, treball de camp, tabulació de les dades i interpretació de gràfics.
- Ajudar al grup a identificar els seus avenços i reptes en l'ús de les noves tecnologies i alguns membres comencen a gestionar de l'adreça de correu de manera autònoma, i a mantenir el *Blog* amb el suport d'altres serveis del barri implicats en la campanya
- Acompanyar el seu procés d'autodeterminació en el què volen deixar de ser un projecte d'una institució, per voler ser un grup ciutadà d'acció social autònom respecte dels poders institucionals. Per tant, de manera gradual es prepara al grup per a un funcionament autònom sense que necessiti el suport de la dinamitzadora.

7.2.8.6 F. Reptes i canvis

- Acceptació d'un funcionament autònom i assumpció dels efectes que implica la pèrdua del suport de la dinamitzadora directa del grup i no disposar de finançament directa.
- Fer respectar el projecte de la Xarxa com un tot, no divisible per part de les institucions entre departaments i espais de treball diferenciats entre el gènere i l'acció.
- Aconseguir que la planificació de l'acció social del grup sigui més a llarg termini i superi el funcionament anual de les accions.
- Implicar a les entitats i institucions fent del seu projecte un projecte de tots.
- Introducció dels membres a l'ús de les noves tecnologies i a la seva aplicació en el desenvolupament de les accions.

7.2.8.7 G. Síntesi del període

Es percep maduresa per encaixar els canvis interns i externs i la Xarxa aprèn a moure's dins un nou escenari de relacions amb un projecte d'acció a llarg termini.

La dinamitzadora deixa la seva tasca amb el grup i s'inicia el seu funcionament sense ella. En aquest moment d'impàs decideixen comptar amb el recolzament dels tècnics comunitaris, però que no tinguin una vinculació continuada a les sessions de la Xarxa. Sembla un indicador de reafirmació del seu rol independent respecte els actors institucionals que des de fa 6 anys l'han recolzat proporcionant-li el recurs d'una dinamitzadora.

La Xarxa reflexiona sobre la necessitat de ser tractada amb integritat i globalitat per part dels ens institucionals. Doncs entén que la dimensió activista (de l'acció) preval a la de gènere i proposa centrar la seva participació al grup de treball Espai Públic, medi ambient i convivència.

7.2.8.8 H. Vivències

L'enfocament de la finalització del meu rol com a dinamitzadora em té intranquil·la i expectant sobre l'evolució que farà el propi grup i els membres dins d'aquest.

Em pregunto si la mateixa recerca, no ha estat també una excusa meva per no deixar del tot la vinculació amb aquest grup. En aquests moments un cop finalitzada la vinculació professional amb el Consorci Badalona Sud, la meua presència és discontinua, esporàdica i puntual amb un rol d'observador participant, i sense realitzar cap tasca de suport al grup, excepte les relacionades amb el projecte d'Investigació-Acció-Participativa de la campanya ciutadana (2009-2012). També observo que la presa de distància és respectada per part dels membres del grup.

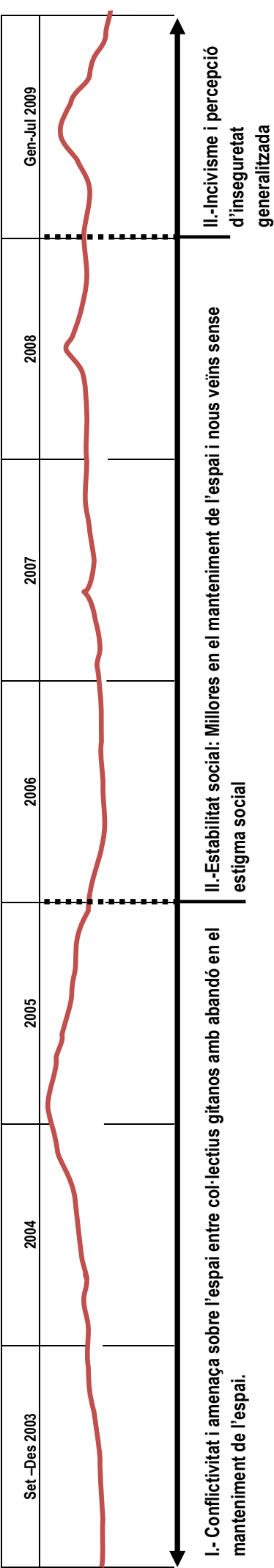
7.3 Dimensions d'estudi

En les pàgines següents es mostren les taules de les dimensions d'estudi.

Set -Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
Termòmetre social: Presència de factors de vulnerabilitat social sense respostes integrades. Hi ha queixes d'abandó en el manteniment.	Termòmetre social: Presència de factors de vulnerabilitat amb un intent de cercar respostes integrades Presència de nous veïns i població itinerant romanesa La convivència és un punt calent, especialment a les escales de veïns. Hi ha queixes d'abandó en el manteniment, però es percep una millora en els serveis de neteja.	Termòmetre social: Es perceben canvis en la configuració social i en la visibilitat de l'espai públic. Es percep un increment de població de l'Europa de l'est gitana romanesa en tensió i conflicte amb la població gitana que resideix al barri des de la seva creació.	Termòmetre social: La població romanesa es desplaça del barri i es visualitza la població marroquina. Preocupació i sensibilitat per l'incivisme. Millora el servei de neteja i manteniment. Presència del Defensor del poble de Badalona al barri. La Xarxa denuncia la situació social del barri	Termòmetre social: Es percep una major presència de població paquistanesa i d'Amèrica llatina com a nous col·lectius al barri. L'incivisme és un tema sensible i el coneixement entre nous i antics veïns una necessitat. Febrer-Març Exposició històries de vida. Alguns veïns exposen el seu relat al Museu d'Història immigració (Sant Adrià del Besos)	Termòmetre social: Agents cívics treballant en el territori, abordant punts negres Desplegament i visibilitat projectes consorci: Octubre: Cibercaixa; Coord. activitats Lleure Juny-Setembre-October: Molts sorolls nocturns en festes assenyalades. Locals comercials sense respectar els horaris S'inicien els debats de l'ordenança de civisme i la Xarxa hi fa aportacions. Es fa latent la dificultat d'organització comunitària. A Sant Roc hi ha 12 escales no constituïdes en comunitat (Alfons XII i Andes). Algunes dones membres de Xarxa participen en el projecte Arpillera: dones cosint històries. Una arpillera està vinculada a l'espai públic i a la campanya.	Termòmetre social: La crisi econòmica i social afecta de ple al barri amb atur i risc de pèrdua d'habitatge per part de forces famílies. Gener: Malestar per la presència de caravanes i rulots itinerants assentats al barri. Hi ha preocupació per la presència de nens petits sense escolaritzar. Ocupació de 2 pisos al barri per persones itinerants que viuen en rulots. Membres de la xarxa, amb altres veïns afectats es reuneixen amb el coordinador de districte per buscar solucions i denunciar el risc dels menors. Onada de robatoris a les escales de les comunitats de veïns: finestres, llums i panys d'escales i patis interiors fa revalorar alguns materials amb sortida dins el mercat de la ferralla. Algunes dones membres de Xarxa participen en el projecte Arpillera: dones cosint històries. Una arpillera està vinculada a l'espai públic i a la campanya.
Abandó manteniment	Presència població romanesa itinerant		Desplaçament població romanesa, per nous veïns marroquins	Nous veïns paquistanesos i d'Amèrica llatina	Augment del soroll nocturn a l'estiu	Presència de caravanes i rulots itinerants
		Tensió entre gitanos i gitanos romanesos				Onada de robatoris

¹ Els elements de termòmetre social han estat recollits per la dinamitzadora i responen a l'expressió de la percepció social que les dones han expressat sobre el clima de convivència social en el barri. En les sessions de treball sempre s'ha dedicat un temps a compartir les preocupacions emergent relacionades amb el clima de convivència social.

A. Corba evolutiva del dinamisme del barri

El barri és manté sempre en un context de tensió elevada respecte la resta de dimensions, i amb algunes puntes de tensió més evidents entre el 2004/05 i 2009, que coincideixen amb l'arribada al barri de població amb origen a l'Europa de l'est. La resta dels anys, si bé s'expressa certa sensibilitat sobre els diferents fluxos migratoris, hi ha una certa acomodació entre la població. No es perceben massa canvis sobre l'estat de l'espai públic. Sí algunes millores amb els serveis de neteja durant el 2006 i 08.

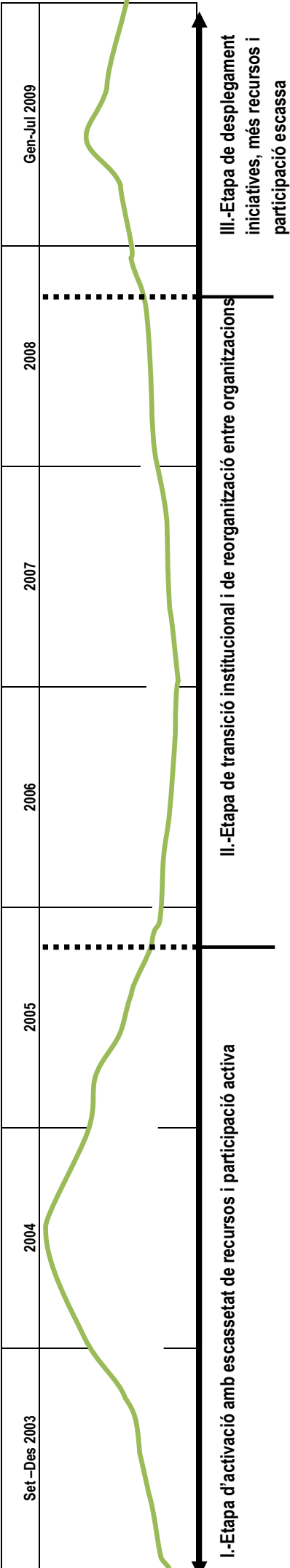
Es distingeixen tres etapes: una primera (2003-2005), relacionada amb la conflictivitat en l'ocupació i ús de l'espai públic per part de col·lectius nousvinguts amb un important estigma social i rebuig quan entren amb rivalitat amb el col·lectiu gitano assentat al barri. La seva presència és viscuda com amenaçadora i desafiant per part dels primers. Hi ha intervencions policials per baralles i ocupació de l'espai. Una segona (2006-08), estable i estancada a nivell de percepció de la conflictivitat social. I una tercera (2009) en què es recupera el malestar per l'assentament de caravanes itinerants de famílies. Els elements determinants d'aquesta evolució són:

- L'oscil·lació en els esforços institucionals pel manteniment de l'espai públic pel que fa als serveis de neteja i substitució de material urbà trencat o malmès (papereres, bancs moguts, paviment aixecat, il·luminació deficient).
- L'arribada de nous veïns: primer, marroquins (2003-05), després paquistanesos i indis (2006-07), i finalment, llatinoamericans (2008) en cap cas és un determinant de l'augment perceptiu de la conflictivitat social.
- L'arribada de la població gitana amb orígens a l'Europa de l'est sí que podria ser un factor determinant del clima de convivència per diferents raons: en primer lloc, pel fet de ser un dels col·lectius amb més estigma social i racisme; en segon lloc, per la presència de factors de risc d'exclusió social i en tercer lloc, perquè la comunitat gitana de Sant Roc defensa la seva territorialitat per diferenciar-se d'altres estrats socials més baixos dins del mateix col·lectiu gitano. L'etapa d'estabilitat social millora quan marxen del barri i en la tercera etapa el moment d'auge de la cresta esdevé de nou amb la presència d'un grup itinerant i l'ocupació d'uns habitatges.
- Hi ha una coincidència entre els períodes de baixa implicació amb el manteniment i l'increment de la tensió social.
- L'aparició de l'ordenança de civisme i els programes d'intervenció en l'espai públic no semblen tenir un efecte directe en les oscil·lacions sobre el clima de convivència.

B. Context institucional

Set-Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul2009
<p>Pla Comunitari: Pren força: Es presenta la diagnosi, s' inicien alguns projectes i es consoliden 3 comissions de treball:</p> <p>a. Socioeducativa i salut;</p> <p>b. Espai públic i convivència;</p> <p>c. Promoció econòmica i inserció-laboral</p> <p>Regidora:R.López;Coordina dora Barri: A. Cruz; Tècnica Pla, F. Planas</p> <p>28 Abril: Plenari. Pladeco Primera participació pública de la Xarxa</p> <p>Accions:</p> <p>Set- Desembre: S'inicia el projecte de promoció de les comunitats de veïns/es a les escales de Sant Roc. La Xarxa hi col·labora i alguns veïns s'incorporen a la Xarxa</p> <p>Elaboració 1a Guia d'entitats i serveis del barri</p> <p>Festa dels desitjos</p>	<p>Pla comunitari: Canvi de gestió. Es manté la mateixa estructura, però hi ha una pèrdua de vitalitat del treball de les Comissions.</p> <p>Regidor: Garcia Coordinadora Barri: A.Cruz;A. Nadal, tècnicPla (Ajuntament)</p> <p>13 Octubre: Plenari Pladeco: Intercanvi amb el Consell de participació veïnal de Sant Cosme</p> <p>Pla Educatiu Entorn: al setembre, s'inicia la seva execució.</p> <p>Accions:</p> <p>Comissió espai públic: Continua i dona suport a la campanya de la Xarxa.</p> <p>Comissió socioeducativa. Impulsa grup de treball al carrer</p>	<p>Pla comunitari: Es manté molt debilitat. Estan actius els projectes: Futbol al carrer (Comissió Socioeducativa) la Campanya de neteja i convivència (Comissió Espai Públic i Convivència). Però no hi ha cap plenari i la participació decau considerablement. Es posa en marxa el portal web:www.sant-roc.org</p> <p>Regidor: Garcia Coordinadora Barri: Araceli Cruz;Alfons Nadal,tècnic Pla (Ajuntament)</p> <p>Pla Educatiu d'entorn, reactiva la participació de les escoles i posa en marxa projectes: tallers assistits (Ateneu), servei despertador i dinamització AMPES</p> <p>Consorci Badalona Sud: Joan Badia, gerent; J. Zaragoza, tècnic.</p> <p>Gener-Juny: Creació administrativa. No hi ha visibilitat d'accions. Els tècnics s'incorporen a les comissions existents del Pladeco.</p> <p>Seguiment i preparació traspassos del Pla Comunitari, el Pla educatiu d'entorn cap al Consorci.</p> <p>S'identifica tensió i conflictes. No hi ha interlocutor clar. Dinàmica <i>Pim – Pom</i> en relació al projecte de la Xarxa. Gen – Jul a càrrec del Consorci i Set-Des retorna al Pladeco.</p> <p>Accions:</p> <p>1era trobada entre el gerent i la Xarxa</p> <p>Desembre. Finalitza el darrer número de la revista Sant Roc Mola!</p>	<p>Pla Comunitari: Continua en procés d'extinció i de traspassos. No hi ha cap espai articulat viu. Tancament de projectes i gestió. Canvi de referent.</p> <p>Regidor: F. Falcó; Coordinador de Barri:D.Justicia (fins ara, president AAVV- Sant Roc) Tècnic Pla. D.Duso.</p> <p>Consorci Badalona Sud Joan Badia, gerent; J.Zaragoza, tècnic.</p> <p>Encara no hi ha espais articulats de treball. S'inicien alguns projectes dins les àrees: Promoció cultural i comunitària; Sociosanitària; Promoció econòmica i ocupació; Sòcioeducativa.</p> <p>Primera planificació i proposta de programació per projectes integrals d'àmbit.</p> <p>Accions</p> <p>Àrea de promoció cultural i comunitària:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Dona, immigració i menors. -Accions neteja, manteniment i dinamització pista esportiva Canaron -Brigada manteniment del barri. -Cicle xerrades "conex el teu veï" -Promoció i recolzament campanya de neteja . <p>Setembre: Inici del Projecte d' ocupació i convivència (agents cívics) i Programa mediació comunitària</p> <p>Maig: Eleccions municipals. Canvis en els càrrecs institucionals i canvien els interlocutors de la Xarxa: president Consorci, coordinador districte, tinent Alcalde.</p> <p>Invitació per participar al Consell d'entitats del districte que accepten. I proposen el Centre Cívic (seu Consorci) com espai de treball. El grup ho desestima.</p>	<p>Pla Comunitari: Juliol, el referent tècnic deixa el territori i es dona per tancat el Pla.</p> <p>Setembre- Juny: Pladeco continua fent-se càrrec de la dinamització de la Xarxa</p> <p>Consorci Badalona sud: Canvi de referents en la interlocució política. A.J.Badalona contacte amb la Xarxa. El Regidor Districte VI és també president Consorci i Tinent Alcalde (Ferran Falcó). Participa en el seguiment de l'espai públic amb la Xarxa.</p> <p>Gerència: Miquel Dosta, Gerent, J. Zaragoza, referent tècnic.</p> <p>Pla de barris. Aprovació. Inici comissió de participació</p> <p>Pla Educatiu d'entorn: continuïtat</p> <p>Accions:</p> <p>8 Gener: Xarxa fa esmenes a la normativa de civisme en el Consell d'Entitats de Badalona.</p> <p>Gener –Abril Projecte Promoció comunitats de veïns a través d'acords de convivència (Vinde). No permanència de les accions.</p> <p>Febrer- Juny: Projecte ocupació i convivència (agents cívics) i continuïtat programa mediació comunitària.</p> <p>Octubre: Consorci presenta programa marc acció comunitària, convivència, medi ambient i transformació espai públic.</p> <p>14 octubre. Inauguració Espai educatiu en tecnologies (Ciberaixa)</p>	<p>Consorci Badalona Sud: Presentació de l'estructura de treball participativa en dos àmbits: a. Intervenció amb les persones i b. Intervenció espai públic.</p> <p>Juliol: Desplegament de les accions del Programa Marc, i incorporació de l'equip de dinamització comunitària en el territori i finalitza la tasca de la dinamitzadora (N.Prat). L'equip comunitari fa el recolzament a la xarxa.</p> <p>Pla de barris: continuïtat accions. La Xarxa participa en la Comissió Seguiment.</p> <p>Pla educatiu d'entorn: continuïtat accions</p> <p>Accions:</p> <p>Setembre: Es proposa a la Xarxa participar en tres àmbits: Dona i Espai públic- medi ambient i convivència. Espais participatius febles</p> <p>Abril: Xarxa presenta campanya ciutadana als responsables polítics.</p>	<p>Desplegament inicials directes i Participació escassa</p>
Activació espais de treball	Pla Comunitari actiu	Pèrdua vitalitat	Transició institucional complexa	Transició institucional	Organització i planificació accions	Desplegament inicials directes i Participació escassa

B. Corba evolutiva del dinamisme institucional

A nivell institucional es destaquen tres etapes. La primera caracteritzada per una participació social activa malgrat comptar amb recursos escassos, després s'entra en un període de transició interorganitzativa molt dilatada que estanca la participació. I després s'entra en una etapa institucional amb importants recursos econòmics extraordinaris que generen un nombre important d'actuacions sense haver aconseguit revifar l'articulació dels processos de participació als nivells de les etapes anteriors.

Les oscil·lacions d'aquesta corba evolutiva es relaciona amb els següents determinants:

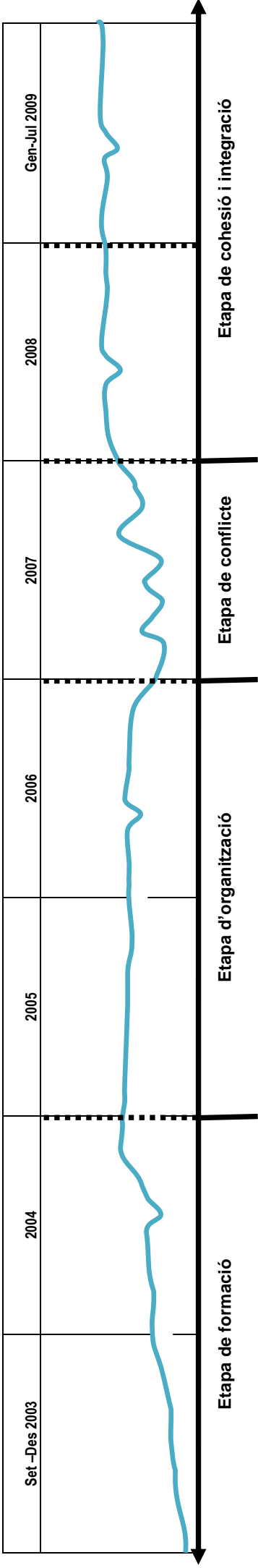
- a. El desplegament de Plans d'intervenció amb durades curtes i extincions indefinides i inacabables El Pladeco va estar actiu entre el 2002 i el 2006. Durant el 2006 i 2008 va restar en somort a l'espera de la seva transició al Consorci Badalona Sud. Durant dos anys van conviure els dos òrgans sense una línia de treball articulada per cap dels dos
- b. Les dinàmiques electorals i els canvis de referent polític i tècnic impliquen inestabilitat. En 5 anys hi ha hagut tres canvis de referents de projectes (F. Planas (2 anys), A. Nadal (1 any); D. Dusio (1 any), J. Zaragoza (3 anys); 3 coordinadors tècnics - polítics de barri (Zaballos, A. Cruz; D. Justícia); dos gerents (J. Badia, M. Dosta). Es destaca una permanència més perllongada (5 anys i 8 mesos) per part de la tècnica dinamitzadora del projecte de la Xarxa (N. Prat).
- c. La creació d'un nou òrgan local amb capacitat executiva en un territori és complexa. La creació del Consorci Badalona Sud demana temps i esforç per: fer els encaixos institucionals (pressupostos, agendes de prioritats...); per situar-se enfront els diferents actors socials del territori i els seus interessos; per fer-se càrrec dels diagnòstics socials anteriors, a partir dels quals elaborar un Pla d'Acció coherent articulat amb els actors del territori a través d'espais participatius; per organitzar-se internament (hi han hagut 3 organitzacions internes diferents durant 07-09). Tots aquests elements juntament amb la necessitat que té una organització nova i jove per visibilitzar-se com un òrgan actiu fan que el temps de transició hagi estat de tres anys i mig.
- d. La integració de diferents plans de desenvolupament de caràcter sectorial dins el territori com han sigut (Pla de desenvolupament comunitari; Pla d'entorn, (2005- 2009) i Pla de barris (2007-2010).

De les tres etapes identificades es destaquen dos moments de cresta. La primera coincideix amb el Plenari del Pladeco (28/4/2004) amb la incorporació de la participació veïnal a través de Dones i Barri en Xarxa i la següent (Juliol 2009) amb el desplegament de l'Equip comunitari al territori per part del Consorci.

C.- M3n intern del grup

Set-Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
Etapla de formaci3 Contacte inicial amb membres del grup Dones i Barri (4/5) Grup heterogeni amb membres amb relacions molt febles i membres amb multifiliaci3 a altres micro grups dins del barri. Es percep motivaci3 i il·lus3 per apropar-se a altres dones i s'expressen pors, l3mits i defenses	Continuaci3 de l'etapa de formaci3 S'inicia la construcci3 d'una xarxa de grups formada per 12 dones. La majoria s3n representants i membres d'altres micro grups. Coneixement i apropament entre dones que es coneixen pr3viament, malgrat no pertanyen als mateixos grups. S'incorpora una dona nova vinculada a altres projectes del Pladeco. Construcci3 de nous rols sota el lideratge formal d'una dona- activista del barri. Aglutina i aporta seguretat Definici3 del projecte de Xarxa. S' organitza un grup motor m3s ampli a trav3s de 4 tert3lies-caf3 i es fa un contacte personal amb la resta de grups interessats. 15 Març: 1er: caf3 tert3lia, trobada de grups: Coneixement mutu. 19 Abril: 2n caf3 tert3lia: trobada de grups i consens. Preocupacions i reptes comuns. Constituci3 de la xarxa Dones i Barri en Red, liderada per aquest primer grup. Maig: Fira d'entitats: visibilitat de l' intergrup. 7 Juny: 3er Caf3- tert3lia: definici3 prioritats de treball. 5 Juliol: 4rt caf3- tert3lia: Concreci3 de la primera acci3 del grup motor. Setembre- Desembre: organitzaci3 de la primera acci3 del grup motor Setembre: Moment d'inflexi3 quan la membre que exerceix el lideratge -informal abandona el grup VI Trobada de conviv3ncia: Sant Jaume de Viladrov3r . El Brull.	Estructuraci3 i enfortiment intern. El grup motor de la Xarxa es consolida, es centra en l'organitzaci3 de l'acci3, manifesta poca preocupaci3 per la p3rdua de membres Les membres adquireixen una visi3 m3s 3mpla del seu projecte d'acci3 i del context institucional d'un Pla comunitari. Es percep un avenç en la interioritzaci3 del projecte d'acci3. Perqu3 comprenen que la seva acci3 t3 beneficis i efectes en la millora de la salut i l'entorn educatiu. Es familiaritzen amb les eines t3cniques de l'acci3 social: projectes, pressupostos, comissions. El grup es percep fort i actiu en relaci3 a l' etapa de debilitat que inicia el Pladeco. Exist3ncia d'incerteses en la seva continuïtat. Les accions del grup comencen a quedar aïllades del treball de barri per la debilitaci3 dels espais de treball que permetien sumar esforços amb les altres entitats socials EL grup començava a incorporar elements de -reflexi3 de les seves accions VII Trobada de conviv3ncia: Calalla	Estructuraci3 i enfortiment intern Els membres s3n conscients de que l'acci3 implica: comprom3 i formaci3. Perceben les seves pr3pies limitacions i es motiven per impulsar formaci3 que reverteixin en elles i en la qualitat de les accions. Començava a consolidar-se l'apropiad3 del projecte per part de les dones L'acci3 del grup es repensa des d'una estrat3gia doble: cap a dins la xarxa (formaci3, ampli3ci3 de membres) i cap enfora (les accions de sensibilitzaci3). Les accions cap a enfora generen visibilitat en el territori i repercuteix en el reforçament del grup. Apareixen les primeres tensions sobre el futur de la Xarxa. El grup es debat entre la seva continuïtat com a projecte impulsat pel Pla Comunitari, i la necessitat de formalitzar-se com a entitat. An3lisi de l3mits i oportunitats. Novembre: S'inicia un Taller d'habilitats socials en expressi3 oral VIII Trobada de conviv3ncia: Maçanet	Etapla de conflicte. S'entra en una etapa de tensi3 i debat intensa sobre el lloc i la posici3 de la Xarxa... La Xarxa es troba a la deriva i la tensi3 de conflicte extern es trasllada dins. L'acci3 de la Xarxa es manifesta aïllada. Sense conxexi3 amb el treball de les entitats del territori perqu3 el context participatiu est3 afeblit i el context institucional es troba fragmentat, entre un Pla Comunitari que s'extingeix i un Consorci que començava a desplegar la seva programaci3. La tensi3 dels debats es focalitza en: 1) La demanda de formalitzaci3 del grup com a entitat per facilitar la gesti3 econ3mica dels projectes d'acci3 impulsats per la Xarxa. 2) Si cal continuar amb el suport institucional a trav3s de la contractaci3 d'una dinamitzadora específicament per la Xarxa. 3) El fracàs de la primera iniciativa de treball conjunt entre entitats de barris diferents i crea. dist3ncies i tensi3 amb el grup de dones del Congrés. La xarxa començava a prendre dist3ncia del context institucional del qual depèn formalment i erigeix m3s aut3noma i segura d' ella mateixa. Li costa comprendre's com un projecte amb depend3ncia del Consorci. El grup s'amplia amb dona nova que no pertany a cap grup de la Xarxa vinculada a l'Escola de Formaci3 d'Adults. El grup repensa l'acci3 en tres eixos: El propi grup (ampli3ci3 i formaci3 membres); Els veïns (responsabilitzaci3 veïns); i l'Administraci3 amb la reivindicaci3 de les obligacions de manteniment.	Etapla de cohesi3 i integraci3 El proc3s de cohesi3 de la Xarxa, implica un enfortiment de la idea de grup, enfront de la d' intergrup. Es dilueix la perspectiva de Xarxa formada per micro-grups i pren m3s forma de grup d'acci3 social que de Xarxa de grups. Es viuen algunes tensions de l'etapa anterior, per3 s3n m3s puntuals i hi ha m3s maduresa i reflexi3 en les deliberacions. El grup es sent segur i fort per la legitimitat i reconeixement que se li atorga. Percep poder d'interlocuci3 i 3s m3s conscient de la seva vulnerabilitat a les pressions d'interessos d'actors institucionals i socials. La Xarxa cerca un punt equidistant entre el poder institucional (Consorci) i el poder social , representat per l'Ateneu Sant Roc. Estructuraci3 del projecte a trav3s de la met3lbra del tamboret, que permet comunicar i interioritzar-lo amb claredat i concreci3. Setembre: La Xarxa obre la seu primer compte de correu electr3nic i alguns membres aprenen a gestionar-lo. Inicien una relaci3 directa amb els mitjans de comunicaci3 (telef3nicament i per correu). Setembre: La Xarxa obre la seu primer compte de correu electr3nic i alguns membres aprenen a gestionar-lo. Inicien una relaci3 directa amb els mitjans de comunicaci3 (telef3nicament i per correu). X Trobada de conviv3ncia: Santa Susanna	Etapla de cohesi3 i integraci3 Es percep maduresa per encaixar els elements externs en la vida interna del grup: Juliol La dinamitzadora finalitza la seva tasca professional i introdueix l'equip comunitari a la xarxa. que no tindr3 una pres3ncia estable a les sessions del grup, per tal d'afermar la seva opci3 dem3s autonomia i evitar ser tractada com un "projecte" de les institucions. Es reafirma la seva voluntat per no constituir- se formalment com entitat i n'accepta les seves limitacions i depend3ncies. Apareixen tensions sobre l'encaix de la Xarxa dins els espais participatius proposats pel Consorci. Es reobre el debat d'identitari. La xarxa es debat entre el g3nere i l'acci3. Gener-Abri: Disseny d'un projecte d'acci3 triennal implica un canvi d'escala qualitatiu en l'imaginari dels processos de treball del grup: pressupost, comprom3s, continuïtat accions. Octubre, Novembre: Mini- curs de formaci3 en la gesti3 de c3meres de fotografia digital a trav3s del punt Omnia. Setembre- Desembre: Inici programa de radio. XI Trobada de conviv3ncia: Santa Susanna
Inici del grup	Etapla de Formaci3	Etapla d'organitzaci3	Etapla	Estapa de conflicte	Etapla de cohesi3	Etapla de tancament
			d'organitzaci3			

C. Corba evolutiva del món intern del grup

El món intern del grup evoluciona segons les fases evolutives dels processos grupals definides per (Knopka 1968, Olza i Hernández, 2002) la permeabilitat amb el context extern:

I.- Etapa de formació: S'observa com una etapa llarga (2003-2004) en què els membres del grup estan insegurs, mostren defenses i límits al progrés del grup i progressivament van encaixant –se els rols dels nous membres pertanyents als diferents micro- grups (alguns dels quals exerceixen el lideratge formal en aquests grups) i en el nou context intergrupal queden supeditats a la dependència als lideratges formals (1er la Irene i després la dinamitzadora) per facilitar el progrés del grup. Hi ha un punt d'inflexió per la pèrdua de la Irene en el grup, que és seguit per alguns membres.

II.- Etapa d'organització: s'entra en un procés de molta vitalitat interna, el grup veu necessari enfortir-se i estructurar-se internament. S'evidencia la complementarietat de rols i es comença a apuntar el co-lideratge entre alguns membres. El grup treballa en la definició del projecte d'acció (eixos, estratègies.) i el grau d'interiorització varia segons el grau d'implicació dels membres en el projecte. I en aquest moment s'inicien les primeres tensions internes sobre el futur de la Xarxa que indiquen l' inici de l'etapa de conflicte.

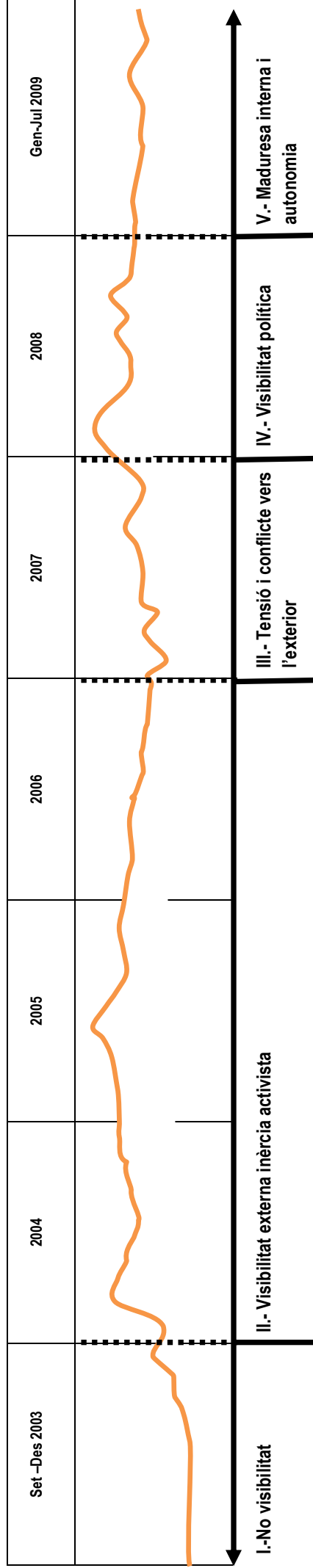
III.- Etapa de conflicte: Aquesta etapa està marcada d'una banda, per les tensions i el debat intern sobre l'imaginari col·lectiu del futur de la xarxa: una entitat constituïda?; Un projecte del Consorci?; L'acció del treball de la Xarxa s'ha de centrar a Sant Roc o a Badalona sud?; Ha d'aglutinar a altres grups de dones amb objectius ben diferents als de la xarxa?. Aquesta etapa genera tensions entre els membres del grup, el treball d'acció queda aïllat i desconectat davant un context institucional incert i ambigu. I per l'altre, el desencadenament d'un conflicte obert sobre l'apropiació de l'espai amb el Grup de dones del barri del Congrés amb un substrat ocult de desavinences entre actors institucionals i veïnals. La superació dels episodis de conflicte permeten al grup entrar de nou amb una nova i millor definició del projecte d'acció que donarà pas a l'etapa més cohesionada del grup.

IV.- Etapa de cohesió i d'integració: La xarxa es consolida més com a grup d'acció social, que intergrup (la xarxa de micro grups perd sentit referència). Els lideratges estan conformats, els membres es senten segurs i forts per prendre decisions autònomes. El grup es percep madur en quan a la seva capacitat reflexiva i s'adona de la cerca d'un punt d'equilibri entre els poders institucionals i socials. El projecte d'acció es troba plenament interioritzat i es troba preparat per assumir un funcionament autònom i la retirada per part de la dinamitzadora.

D. L'acció del grup cap enfora

Set-Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
<p>No hi ha accions</p>	<p>Campanya ciutadana: "Tu barrio es tu casa, ciúdalo"</p> <p>Pretén sensibilitzar sobre els hàbits de neteja dels veïns a través del concurs de lemes i dibuixos. La campanya té una base participativa i implica escoles i entitats educatives.</p> <p>XXX Presentació 1er Informe Diagnòstic sobre l'estat de l'espai públic al barri de Sant Roc conjuntament des de la Comissió de Convivència i espai públic (Pladeco)</p> <p>1 Març. Dia de la dona: la mujer trabajadora en Cataluña.perspectiva històrica y jurídica.</p> <p>Maig: Curs de formació: del estrés a la depressió.</p> <p>Participació a:</p> <p>Comissió espai públic i convivència (Pladeco); Congrés Dones en barris en transformació, la Mina, Sant Adrià Besos).</p>	<p>Campanya ciutadana: La campanya surt al carrer!</p> <p>Pretén crear un espai festiu i lúdic que faciliti la sensibilització i informació amb l'objectiu de "Aconseguir un barri net, educatiu i, saludable per conviure-hi tots i totes" Participació entitats socials.</p> <p>5 Novembre: Festa de la neteja i convivència: castanyada, contes i jocs al carrer.</p> <p>8 Març. Dia de la Dona: taula rodona 'Dones pel barri'</p> <p>Participació a:</p> <p>Comissió espai públic i convivència (Pladeco);</p>	<p>Campanya ciutadana: Per la neteja i convivència!</p> <p>Es continua amb els actes festius al carrer, de base informativa, i s'incorpora un nou element: la creació de relació entre els veïns.</p> <p>Es duen a terme 14 tallers creatius entre el carrer i en entitats que conjuntament permeten la creació d'una obra col·lectiva, amb identitat sobre la neteja i el reciclatge.</p> <p>3 Febrer: Treball de carrer Pl. Pescadors. Festa de la convivència</p> <p>Febrer-Maig 14 Tallers de creació i reciclatge sobre guarniments festius entre el carrer i entitats col·laboradores</p> <p>Juny-desembre: Exposició itinerant a: Ateneu, Centre civíc, Casal civíc, Centre salut, Setmana Cultural Universitat Barcelona</p> <p>Novembre Festa neteja i convivència. Rua Pl. Roja. Cercavila.</p> <p>8 Març. Dia de la dona: Taula rodona experiències de dona'.</p> <p>Participació a:</p> <p>Comissió espai públic i convivència (Pladeco); Jornada de treball .</p>	<p>Campanya ciutadana: Marça't un punt pel civisme.</p> <p>Es vol promoure la identificació dels veïns amb la campanya a través de l'art en el carrer.</p> <p>Març- Abril: 3 Tallers creació i reciclatge pel guarniment festiu de les festes de maig, 1 per entitats i 2 al carrer. Es redueix la participació d'entitats.</p> <p>13 Març: Consorci promou 1a Trobada grups de dones Badalona-Sud per presentar el projecte d'escultura pública: "Teixim colors de la convivència". La xarxa és l'única entitat participant en la iniciativa.</p> <p>Març-Juny: 8/10 Tallers de reciclatge al Centre civíc</p> <p>18 Juny: inauguració escultura pública al barri Congrés. Presència de conflicte sobre l'apropiació de l'espai i la manca de consens en l'ús.</p> <p>Setembre: Inici preparació Diagnosi sobre l'espai públic. Organització de l' observatori punts verds i negres amb la participació d'entitats socials i educatives.</p> <p>8 Març:</p> <p>Participació a:</p> <p>Comissió espai públic i convivència (Consorci); Consell d'entitats de districte; i ala Comissió convivència de les entitats de Badalona.</p> <p>18 Abril. Ensenyament treball social Universitat de Barcelona</p>	<p>Campanya ciutadana: La dona arbre</p> <p>S' utilitza el símbol de l'arbre per visualitzar la relació entre la dona, el medi natural per reivindicar espais verds. La campanya adopta un enfocament ambiental i social.</p> <p>Setembre- Maig: Elaboració d'un expositor itinerant sobre el projecte de Dones i Barri en xarxa. Definició de continguts i execució.</p> <p>Abril: 2 Tallers de creació i reciclatge, un al carrer i un intern pel grup.</p> <p>27-28Febrer: Jornada de Desenvolupament Comunitari Ambiental.</p> <p>7 Abril: presentació 2on Informe Diagnòstic sobre l'estat de l'espai públic al barri de Sant Roc als mitjans de comunicació.</p> <p>Abril- Maig- Setembre: 3 reunions de seguiment amb responsables municipals i amb el tinent alcalde, Ferran Falcó.</p> <p>Setembre: observació i registre del soroll a l'espai públic i denúncia.</p> <p>Octubre: viatge d'intercanvi a Anglaterra per conèixer altres experiències de participació en l'àmbit ambiental.</p> <p>Novembre: Presentació pública experiència d'intercanvi; De sant Roc a Londres, fent xarxa. Experiències de treball ambiental i comunitari en contextos de diversitat cultural.</p> <p>8 Març. Dia de la dona: Daquí i d'allà totes som dones.</p> <p>Participació a:</p> <p>28 Març: presentació del projecte a l' AAVV Barri de l'Ern, Manlleu.</p> <p>Abril: Inici participació a la Comissió Civisme i Convivència dins del Consell de ciutat. Amb l'ordenança de civisme. A nivell local no hi ha cap espai articulat de treball.</p>	<p>Campanya ciutadana: Cuidem el barri, explica'ns com ho fas (2009-2012)</p> <p>Utilització de la tècnica d'enquesta i de foto intervenció amb veïns i veïnes del barri que diuen tenir cura de l'entorn amb l'objectiu de visibilitzar les bones pràctiques. Té caràcter trienal.</p> <p>Juliol: S'inicia col·laboració estable a Radio Badalona.</p> <p>Setembre-Octubre Punt Òmia col·labora amb la creació del blog de la Xarxa.</p> <p>1 Novembre: Activitat lúdica-festiva Enjardinament espai públic i manteniment per part del grup</p> <p>Abril: Presentació campanya a la Comissió Civisme del Consell d'Entitats de Badalona.</p> <p>6 Març: Dia de la dona: teatre de denúncia social "las fregonas del hogar"</p> <p>Participació a: Grup d'intervenció comunitària, espai públic i convivència.</p>
No visibilitat	Visibilitat externa i inèrcia activista	visibilitat externa i inèrcia activista	Visibilitat externa i inèrcia activista	Tensió i conflicte vers l'exterior	Visibilitat política	Maduresa interna i autonomia

D. Corba evolutiva de l'acció del grup cap enfora

En relació a l'evolució de l'acció del grup cap enfora es perceben 4 etapes:

I.- No visibilitat: No hi ha visibilitat d'accions cap enfora perquè el grup es troba formant-se.

II.- Visibilitat externa amb inèrcia activista: Durant tot el 2004 i 2005 domina la immediatesa per l'acció i progressivament al llarg del 2006 s'incorpora la reflexió dins dels processos organitzatius, sobretot en la planificació i l'avaluació d'accions. El projecte té un grau d'estructuració feble i es configura a través de: accions pròpies de caràcter puntual (dia de la Dona i les Festes de Maig), l'adopció de les propostes emergents de les comissions on la Xarxa participa (p.e *I. Informe de diagnòstic sobre l'espai públic*) o altres, fruit dels seus vincles amb els actors institucionals i socials. Progressivament les campanyes tenen una perspectiva de treball més àmplia amb elements a desenvolupar al llarg de tot l'any.

III.- Tensió i conflicte vers l'exterior: És un any complex. Hi ha discrepàncies de criteri amb el Consorci sobre els costos i els pressupostos de les accions. Algunes propostes institucionals oculten interessos subliminars per part d'altres grups comunitaris, com va ser la destrucció de l'escultura 'teixim junts els colors de la convivència' a la foguera. La qual simbòlicament crea distanciament i reclusió de la Xarxa per treballar només dins de l'espai del barri de Sant Roc i a ser més cautelosa en la coorganització d'activitats.

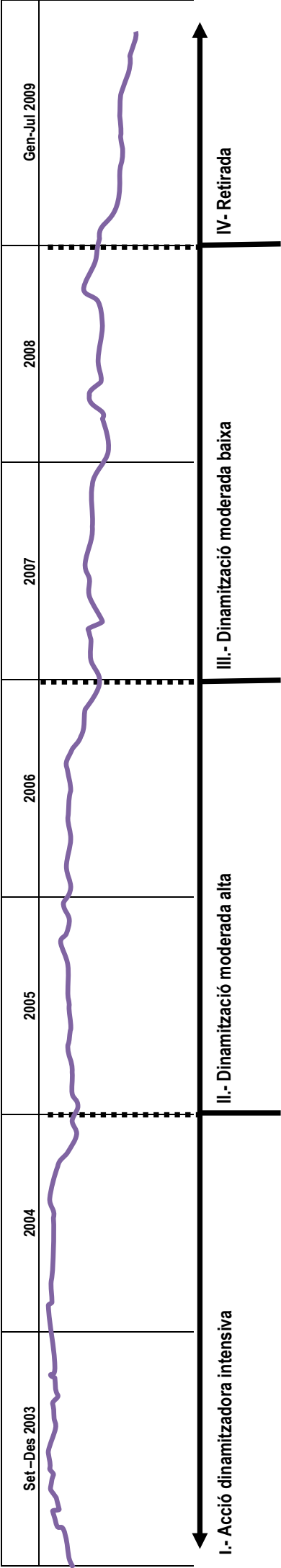
IV.- Visibilitat política: La Xarxa inicia un procés d'organització i estructuració del seu projecte d'acció a través de tres eixos d'acció que faciliten la comunicació social, amb les institucions i veïns sobre: què es vol fer, per a què i com. Per primera vegada, mostra la necessitat d'autodeterminació en relació a les seves pròpies decisions. Entre les quals es destaca el fet de no voler formalitzar-se com a entitat n'assumeix les conseqüències. La xarxa pren distància respecte els ens institucionals i comença a tenir una presència i difusió pública rellevant: presenta el II- Informe de diagnòstic sobre l'espai públic als mitjans de comunicació i al barri i fa un seguiment posterior amb els tècnics responsables i polítics; participa en les I Jornades de desenvolupament ambiental comunitari en el barri, que li obren l'oportunitat per viatjar a Anglaterra i intercanviar experiències amb altres grups comunitaris a Anglaterra, i participa en una trobada veïnal a Manlleu.

V.- Maduresa interna i autonomia: Les accions de la Xarxa estan dins un marc de projecte estructurat, estable i orientat a llarg termini. No s'està continuament repensant l'acció, i ha una assumptió autònoma del projecte, malgrat la pèrdua de la dinamitzadora, i la dificultat de traduir l' impacte real de les seves accions en resultats concrets.

E. L'acció dinamitzadora

Set-Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
Construcció del <i>setting</i> grupal amb Dones i Barri. Definició conjunta de l'encàrrec a la dinamitzadora. Es parteix de les preocupacions internes movilitzadores. <i>"Queremos hacer algo para que el barrio mejore, pero no sabemos qué, ni cómo"</i> . Identificació de preocupacions, descoberta d'interessos, anàlisi de limitacions i possibilitats. Identificació i implicació de nous membres. El marc espacial de treball es a l'Escola Lestomach.	Pas cap a la formació del intergrup 'Dones i Barri en Xarxa'. S'utilitzen tècniques que afavoreixin la relació intergrup: presentacions, dinàmica de l'aranya, anàlisi causal, consens prioritats, objectius. I es fan servir elements plàstics i gràfics per recollir el treball del grup i mostrar el fil conductor entre les sessions. S'evida l'ús de tècniques que impliquin l'escriptura. Els genera inseguretat i les confronta els límits. Es canvia la ubicació dels espais de trobada pel Casal Cívic, com espai més neutral.	Introduir la reflexió per contrarestar la inèrcia de l'acció. L'acció aporta seguretat i afiançament en les pròpies capacitats del grup. Les coses concretes, palpable i visibles faciliten l'apropiació del projecte i la pertinença al grup motor. Es dona un suport directe en qüestions funcionals com: resums de les sessions, guions d'idees o propostes, ordres del dia, documents de suport en la majoria de comunicacions on les dones participen. S'intenta que el grup faci una aprehensió de les metodologies I.A.P. I malgrat domina la inèrcia activista per sobre la reflexiva, s'introdueix progressivament la planificació i l'avaluació de l'acció en totes les actuacions. S'identifiquen les necessitats formatives d'acord amb les exigències de l'acció: Habilitats socials, mediació i elaboració de projectes. I en tot moment s'ajusta l'acció a les seves capacitats, juntament amb l'organització d'accions formatives. La Xarxa centra la seva vinculació a la Comissió d'espai públic i convivència.	Eines per l'apropriació del projecte Més reflexivitat, Organització i estructuració de les idees. Hi ha més interiorització dels processos I.A.P i s'incorpora l'avaluació de les accions i la programació en la definició dels objectius de curs. Desenvolupen la capacitat implicativa de grups entitats i veïns vers l'espai públic. I s'expliciten les estratègies facilitadores de la inclusió de nous membres, preservant les xarxes informals entre les dones. Més consciència dels seus límits i de les necessitats formatives, en la comunicació oral, es fan simulacions i assajos previs de presentacions en públic, a través de gravacions de vídeo o gions. Es generen oportunitats diverses per fer presentacions públiques fora del barri. El feed-back que reben del públic és un element reforçador i motivador pel seu aprenentatge. S'ajuda al grup a expressar les seves idees sobre: qui són, què fan i per a què, a través de panells de cartó que formaran part d'una exposició itinerant.	Gestió del conflicte i procés d'autodeterminació. Es facilita el contacte de les dones amb els nous actors institucionals (Consorti). Construeixen una posició negociadora forta i conscient dels seus límits, (com si fossin una entitat més del barri). Es reforça l'autonomia del grup i la presa de decisions deliberades per l'abordatge de les situacions de conflicte o desacord a través de: a. Organització de debats interns sobre els factors favorables i desfavorables de formalitzar-se legalment com una entitat. b. Identificació dels elements objectius dels subjectius (pors i inseguretats). c. Desestimen la proposta del Consorci. d. La comprensió de la dimensió econòmica dels projectes, familiaritzant-se amb pressupostos, costos materials i humans. Es mostren en desacord a la proposta del Consorci. e. Debat sobre la ubicació dels espais de treball de la Xarxa. Opten per continuar en el Casal Cívic i desestimen la proposta del Consorci, del Centre Cívic Davant la pèrdua de vitalitat dels espais col·lectius s'acompanya a la Xarxa a cercar la implicació de la resta d'entitats socials a nivell individual, fet que demana més esforços i hi ha una pèrdua col·lectiva evident, que es mostra amb la reducció de la implicació de les entitats en el seu projecte d'acció de la xarxa.	Introducció al sentit polític i cosmovisió. Es treballa perquè les dones identifiquin el valor social de la seva tasca, malgrat les dificultats per percebre els resultats directes de les seves accions. Es potencia la immersió del grup en els processos d'investigació participativa en el II Informe de diagnòstic sobre l'estat de l'espai públic. Es fomenta l'observació, la recollida de dades i sistematització, la interpretació i divulgació i s'aprofita la presentació dels resultats per crear una consciència crítica davant els interessos dels poders polítics, institucionals i socials i la complexitat per situar-se en un equilibri equidistant entre poders socials. Es cerca l'autonomia del grup perquè assumeixi la gestió econòmica del projecte (es crea el rol de tresorera) i la comunicació amb els mitjans de comunicació social (radio i la TV). En el cas de la premsa escrita, la dinamitzadora continua fent tasques de redacció. Es proporciona el contacte amb espais de treball de ciutat (Comissió Convivència i Civisme de la ciutat) i amb experiències (de fora de Badalona) per afavorir l'apropament a altres formes de participació social sobre l'espai públic des d'una perspectiva ambiental i intercultural en altres realitats similars a Sant Roc: participació a les Jornades de DC Ambiental, participació AAW Manlleu, Viatge d'intercanvi a Londres. S'introdueix la reflexió sobre la seva condició de dones dins un grup d'acció social. Els objectius de la seva acció no es determinen, en tant són dones, sinó vers la responsabilitat social que tenen en la millora de l'entorn on viuen. I en aquest sentit decideixen centrar la seva participació en la Comissió d'espai públic i no en l'àmbit dona i desestimen la proposta del Consorci.	Introducció a la planificació estratègica. S'introdueix el concepte de planificar a llarg termini i es construeix un fil conductor estable, a nivell mental que implica una graduació de les accions, pressupostos i una planificació. S'introdueix el grup en les metodologies d'investigació a través de la tècnica de l'enquesta: disseny de l'instrument, treball de camp, tabulació de les dades i interpretació de gràfics. Es procura que el grup identifiqui els seus avenços i reptes en l'ús de les noves tecnologies i alguns membres comencen a gestionar de l'adreça de correu de manera autònoma, i a mantenir el Blog amb el suport d'altres serveis del barri implicats en la campanya. Es consolida el seu procés d'autodeterminació: volen deixar de ser un projecte d'una institució, per voler ser un grup ciutadà d'acció social autònom respecte dels poders institucionals. De manera gradual es prepara al grup per a un funcionament autònom sense necessitar el suport La dinamitzadora es desvincula professionalment del grup. Però participa esporàdicament en algunes sessions, amb l'objectiu de facilitar la continuïtat de la seva recerca. I es fa el traspàs a l'equip comunitari.
Dinamització intensiva	Dinamització intensiva	Dinamització alta	Dinamització moderada alta	Dinamització moderada baixa	Dinamització moderada baixa	Retirada

E. Corba evolutiva de l'acció dinamitzadora

L'evolució de l'acció dinamitzadora ve determinada per tres factors:

- a. L'evolució interna del grup d'acord amb la seva capacitat per definir el projecte d'acció i el grau d'interiorització progressiu que van fent els seus membres.
- b. La identificació d'elements de debat i oportunitats existents (o noves) en el context extern del barri o en els espais de participació institucional o socials, que permetin la reflexió en el si de la pròpia Xarxa, i serveixin per enfortir tan el propi grup com el projecte d'acció. I també, a la inversa, que la Xarxa pugui fer aportacions pròpies en els diferents espais de treball generats en el seu context extern, primer, en les comissions del Pladeco (2004-06) i després, en els espais de treball del Consorci (2007-09).
- c. Els objectius professionals de la dinamitzadora perquè el grup avanci amb autonomia cap a l'autodeterminació de les seves decisions i procés.

Es distingeixen 4 etapes evolutives amb diferents intensitats i implicacions de la dinamitzadora segons el moment del grup i les oportunitats del seu context institucional i de barri.

I.- Acció dinamitzadora intensiva: El grup, malgrat trobar-se en una fase inicial de formació en la que es mostra insegur i dependent de la dinamitzadora, el marc institucional genera nombroses oportunitats d'implicació i el porta a una alta inèrcia activista que, d'una banda, l'ocupa mentalment i l'ajuda a suportar la desorientació inicial de la primera etapa. I per l'altra, li aporta eines per anar construint el seu projecte d'acció ben enclavat dins d'un desenvolupament comunitari més ampli. Aquesta etapa requereix un alt acompanyament socioeducatiu per part de la dinamitzadora, tan en el desenvolupament directe de les accions, com en l'espai de reflexió interna, per tal d'ajudar al grup a mesurar acuradament els seus esforços i les seves capacitats en les accions, de manera que constitueixin un reforç positiu en aquests moments inicials.

II.- Dinamització moderada alta: Respecte l'etapa anterior la dinamització deixa de ser intensiva, però es caracteritza per continuar sent força elevada, però més centrada dins del grup ja consolidat. D'una banda perquè la manca de resultats concrets derivats de les campanyes de mobilització afecta en la motivació del grup per a l'acció. I per l'altra, la pèrdua de força dels espais participatius en el context institucional, també desincentiva a les dones participants. Dins del grup, la dinamitzadora ajuda a definir les línies de treball del projecte d'acció, introduir processos reflexius en totes l'activitat del grup, específicament en la planificació i avaluació de les accions i utilitza deliberadament totes les oportunitats externes que faciliten l'apropiació de les metodologies IAP per afavorir el procés d'empoderament dels membres i del grup.

III.- Dinamització moderada baixa: El grup i el projecte d'acció es troba plenament consolidat i la capacitat organitzativa del grup és evident. En aquest moment l'acció dinamitzadora es centra en ajudar al grup a copsar una visió àmplia i complexa dels fenòmens socials i de les situacions de conflicte, facilitant una reflexió dels elements emergents i subliminars que ajudin al grup a disposar d'una cosmovisió àmplia i integrada del seu projecte d'acció, un sentit polític i crític a la seva acció, i el paper dels mitjans de comunicació en relació al poder social.

IV.- Retirada: El grup i el projecte d'acció es troben madurs i consolidats a nivell de membres i processos de treball. És el moment d'assumir una autonomia plena, sense l'acompanyament proper de la dinamitzadora.

F. Reptes i canvis

Set -Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
Acceptació	Crear un sentiment de pertinença a una xarxa. Augmentar la participació amb noves.	Reforçar el treball propi davant el decàmet institucional. Consolidar la interiorització del projecte d'acció de la Xarxa per part dels diferents membres	Recuperar l'aproximació a altres grups i compartir experiències amb altres grups de dones. Més èmfasi en la convivència que en la neteja i el manteniment	Crisi d'identitat i de debat intern sobre diferents dimensions que la Xarxa viu amb complexitat: a. Continuar com un projecte del Consorci o iniciar un camí d'autonomia vers les institucions com a entitat constituïda. b. Repensar si l'àmbit d'actuació de la Xarxa és el barri de Sant Roc o pot ser més àmplia entre barris de Badalona Sud. c. Un funcionament de grup d'acció social o de Xarxa de grups. d. Entre grup de dones (des de la perspectiva de gènere) o grup comunitari format per dones (on prima l'acció). Distingir els dos nivells implicats en l'acció comunitària de la Xarxa: animació comunitària vers l'espai públic i el sentit polític que apel·la a la responsabilitat de la ciutadania en la cura i el manteniment, tant per part de veïns com per part de l'administració.	Clarificar les posicions de la xarxa sobre els nuclis de debat iniciat l'any anterior. Decideixen: a. Continuar com a grup d'acció social no constituït formalment. b. Centrar principalment la seva actuació a Sant Roc i mostrar-se oberts a la col·laboració amb entitats limitrofes i a nous veïns/es d'altres barris que vulguin participar. c. Optar per ser un grup d'acció social, més que una Xarxa de petits grups. Doncs els membres més actius d'aquests grups són membres de la Xarxa. e. Es perceben distants dels objectius que persegueixen altres grups de dones (lleure, benestar) i s'identifiquen més com un grup que promou la millora de l'espai públic que com a grup de dones f. Obrir les perspectives de treball i ampliar la cosmovisió de les seves iniciatives i accions. g. Projectar la xarxa fora del barri a: Badalona, a Catalunya i a Europa. h. Introduir la perspectiva ambiental dins dels continguts de les accions mobilitzadores.	Acceptació d'un funcionament autònom i assumptió dels efectes que implica la pèrdua del suport de la dinamitzadora directa del grup i no disposar de finançament directe. Fer respectar el projecte de la Xarxa com un tot, no divisible per part de les institucions entre departaments i espais de treball diferenciats entre el gènere i l'acció. Aconseguir que la planificació de l'acció social del grup sigui més a llarg termini i superi el funcionament anual de les accions. Implicar a les entitats i institucions fent del seu projecte un projecte de tots. Introducció dels membres a l'ús de les noves tecnologies i a la seva aplicació en el desenvolupament de les accions.

Els principals reptes de canvi s'han situat en:

a. Ampliar la pertinença de nous membres: Malgrat el repte continuat per atraure noves membres i la presència d'altres dones amb trajectòries diverses, no ha estat suficient. El grup motor s'ha acabat consolidant per dones amb relacions informals força homògenes i properes a altres espais de participació social

b. En fer xarxa: s'inicia el contacte i la relació amb membres de micro-grups i es forma una Xarxa (intergrup) i finalment s'acaba consolidant com a grup d'acció social no formal. La xarxa es dilueix però no desapareix del tot. Cadascuna d'elles continua identificant-se en aquestes pertinences originàries, però no hi ha un funcionament intergrup.

c. Ampliar les mirades de l'acció: L'acció sobre l'espai públic ha anat evolucionant. Pel que fa al seu contingut, s'ha passat de la neteja i manteniment de l'espai, en sentit estricte, amb accions amb informatives, a una orientació centrada en la convivència i ús de l'espai, amb accions de caràcter relacional. Més endavant, les dones han copsat l'espai com a factor de salut, ambiental i personal. I progressivament han identificat els actors implicats (veïns i institucions; regidories i àrees de responsabilitat) per exigir-ne responsabilitats. Pel que fa l'estructuració de l'acció, primer foren accions aïllades, després articulades sota uns objectius i una planificació anual, i finalment, han estat més globals i a llarg termini.

d. Trobar una identitat. Comença sent un projecte impulsat des d'un Pla Comunitari amb un origen institucional, entra en un procés de crisi identitària i acaba per diferenciar-se de la institució impulsora i inicia el seu funcionament sense la funció dinamitzadora.

G. Síntesi període

Set-Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen-Jul 2009
Escalfant els motors. Crear relació i motivació. Dependència del grup vers els líders formals .	Creació del grup motor de la Xarxa de grups. Sensibilització i creació d'un grup motor. Definició de les preocupacions, i prioritats de treball i concreció d'un projecte d'acció. Motivació sobre la brutícia i degradació de l'entorn per la manca d' apropiació de l'espai públic per part dels veïns i veïnes que viuen a sant roc. L'articulació del treball de barri reforça la motivació pel projecte. Continua la dependència vers la dinamitzadora.	La Xarxa es consolida i es mostra obert i actiu en un moment crític en la convivència al barri i amb incerteses institucionals. En el barri es viuen moments crítics que afecten la convivència en l'espai públic per la presència de població romanesa itinerant. Fet que provoca la reflexió del grup motor sobre la importància de l'entorn i el seu significat per la vida de les persones. S'adonen que la millora de l'espai públic té efectes en la salut, l'educació i la convivència. Les accions de la Xarxa prenen un caràcter informatiu vers els nous veïns. Els canvis en la gestió del Pla generen incertesa en el grup, però el grup motor sembla encaminat a consolidar-se.	Replegament de la Xarxa cap endins per fer front al context institucional errant. S'inicia un procés de mirada cap endins i d'interiorització del projecte entre les participants. El grup pren més consciència de la necessitat d'establir relacions de proximitat i el projecte d'acció s'orienta a la creació de moments dins de l'espai públic afavoridors de les relacions entre veïns. No hi ha un context comunitari de treball conjunt. Domina l'esperit de transició institucional entre el Pladeco i el Consorci. La xarxa es sent activa, però aïllada, inicia un camí en solitud.	Debat intern i crisi d'identitat en un context de barri amb més diversitat cultural i un Consorci més actiu i qüestionador. La Xarxa es troba en un context de ser "un projecte de ningú", per la conflictiva relació de traspassos entre el Pladeco i el Consorci. Sent la necessitat de repensar-se Qui són? i Què volen ser?. Té necessitat de visibilitzar-se i reafirmar el seu caràcter independent.	S'entra en un funcionament més de grup que de Xarxa. El projecte d'acció incorpora la vessant de salut i ambiental i fa una revisió crítica de l'estat de l'espai públic amb un esforç per obrir-se a l'exterior. Intenta situar-se en un rol independent respecte els actors institucionals i socials. Hi ha més sensibilitat pels temes ambientals vinculats a l'espai públic . Sembla que els participants en el grup han pogut interioritzar el projecte d'acció en tres eixos ben definits i aquest esforç es percep en la capacitat comunicativa cap a l'exterior. Maduresa del grup el qual funciona i de forma força independent respecte la dinamitzadora.	Es percep maduresa per encaixar els canvis interns i externs i la Xarxa aprèn a moure's dins un nou escenari de relacions amb un projecte d'acció a llarg termini. La dinamitzadora deixa la seva tasca amb el grup i s'inicia el seu funcionament sense ella. En aquest moment d'impàs decideixen comptar amb el recolzament dels tècnics comunitaris, però que no tinguin una vinculació continuada a les sessions de la Xarxa. Sembla un indicador de reafirmació del seu rol independent respecte els actors institucionals que des de fa 6 anys l'han recolzat proporcionalment a la recerca d'una dinamitzadora. La Xarxa reflexiona sobre la necessitat de ser tractada amb integritat i globalitat per part dels ens institucionals. Doncs entén que la dimensió activista (de l'acció) preval a la de gènere i proposa centrar la seva participació al grup de treball Espai Públic, medi ambient i convivència.

A mode de síntesi s'ha fet una recapitulació de les dimensions més significatives de cada any:

- a. Escalfant els motors:** crear relació i motivació entre els membres dels micro-grups.
- b. El grup motor de la Xarxa de grups:** definició de preocupacions i concreció de les prioritats de treball sobre l'espai públic.
- c. Xarxa consolidada, en un moment de convivència crítica i incerteses institucionals:** Accions visibles de caire informatiu i aïllades. Incerteses sobre la continuïtat del Pla.
- d. Replegament de la Xarxa cap endins, per fer front al context institucional errant.** Estructuració i organització del projecte d'acció en un context de traspassos conflictius entre el Pla i el Consorci.
- e. Debat intern i crisi d'identitat en un context de barri amb més diversitat cultural i unes institucions més actives i qüestionadores.**
- f. Funcionament més grupal que de Xarxa de grups:** Projecte d'acció esdevé més global i es vincula a la salut i als factors ambientals. Es fa una construcció crítica de l'estat de l'espai públic amb un esforç per obrir-se cap a l'exterior, més enllà del barri.
- g. Maduresa per encaixar els canvis interns i externs.** La xarxa aprèn a moure's dins un nou escenari de relacions i construeix un projecte d'acció a llarg termini.

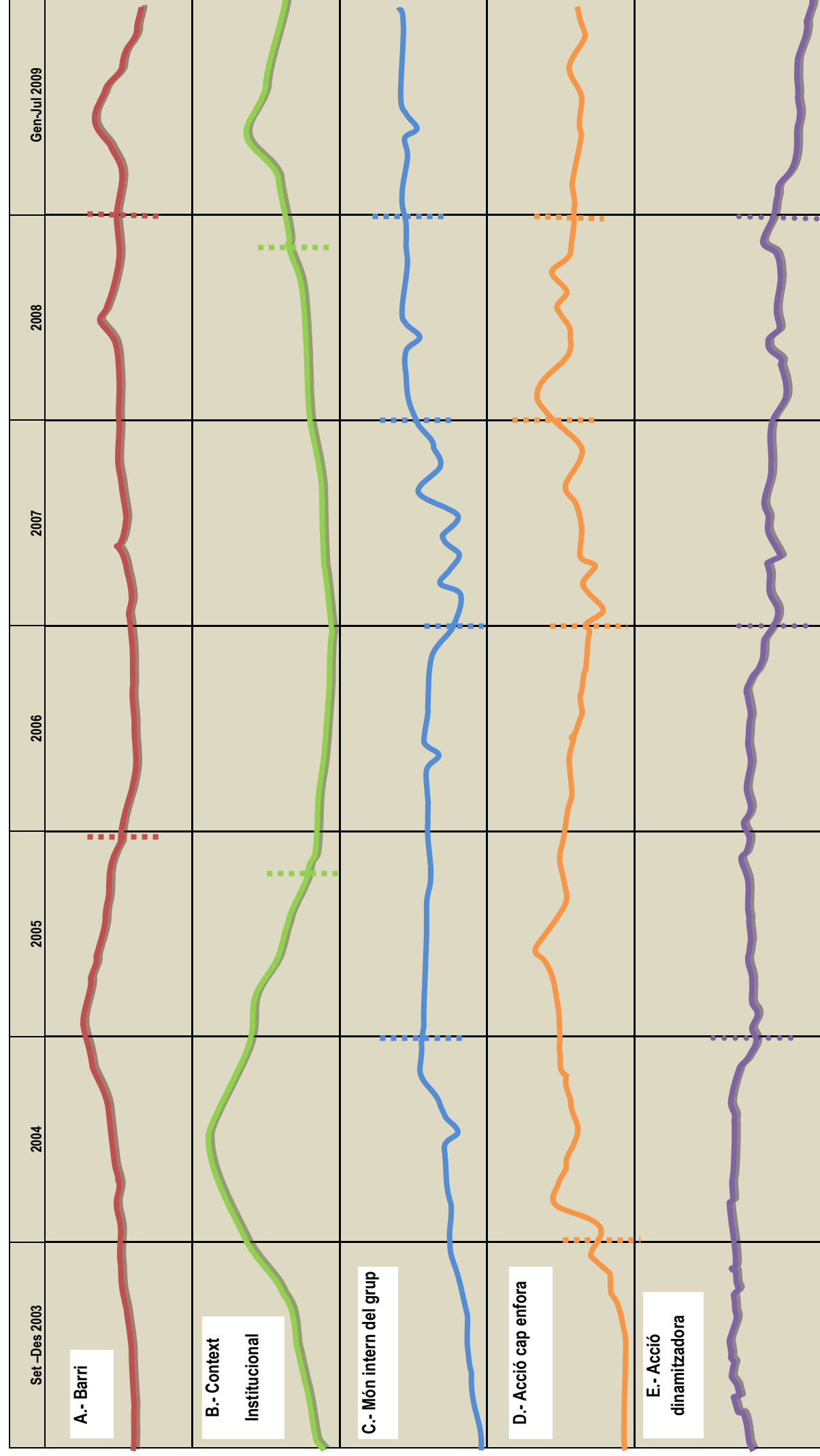
H.- Vivències

Set –Des 2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gen- Jul 2009
<p>Tempteig en les primeres passes i cerca d'acceptació per part del grup.</p> <p>Necessitat de preparar molt minuciosament les sessions, les dinàmiques de treball i compartir el treball del grup amb la coordinadora del Pladeco. Aquestes estratègies m'aporten seguretat.</p>	<p>La transició de lideratges és un equilibri delicat.</p> <p>S'entra en una fase d'equilibris delicats. Tinc por a la pèrdua de membres en aquesta transició.</p> <p>Probablement els reptes interns la pròpia dinamitzadora per assolir uns resultats/consolidar el nombre de membres i mostrar algun resultat), influeixen i reforcen la inèrcia activista del propi grup. Cal aturar-se a fer una reflexió conscient de les pròpies pressions internes per equilibrar la teva inèrcia cap a una intervenció més activista que reflexiva.</p>	<p>La reflexió és costosa.</p> <p>El grup està molt actiu pel que fa l'acció, els costa aturar-se a reflexionar i a pensar.</p> <p>Els costa valorar aquests moments com a necessaris per l'avenç del projecte d'acció i de l'enfortiment sostingut del propi grup i els seus membres. Se'm fa difícil trencar amb les dinàmiques circulars de pensament grupal en què es situa la no acció com a sinònim d'avorriment i apatia.</p>	<p>Solitud: dins, fora o al costat del grup ?</p> <p>Em sento sola en el projecte. No percebo un recolzament fort per part del Pladeco.</p> <p>O sóc jo que em costa cercar un punt equidistant per mantenir-me al costat del grup (no dins) en un context de transició institucional amb inèrcies de treball inestables i poc productives perquè es troben molt contaminades pels processos vivencials dels tècnics entre ambdues institucions.</p> <p>En aquests moments em sento més dins que al costat del grup.</p>	<p>La gestió del conflicte.</p> <p>Emocionalment el grup sent ràbia, menyspreu i rebuig pel conflicte que emergeix per la destrucció vandàlica del treball artístic que la Xarxa havia iniciat conjuntament amb altres entitats durant 4 mesos. Es tracta de la primera experiència que la xarxa duu a terme fora del barri.</p> <p>El grup es troba en supòsit bàsic d'atac i fuga i els membres mostren la seva agressivitat més primària davant els fets ocorreguts. Em costa aportar elements reflexius que permetin l'anàlisi del grup.</p> <p>Aquests elements juntament amb els forts debats interns entorn a temes identitaris m'ajuden a conduir al cap a una major autonomia i fase cohesionada, un cop pugui sortir de l'etapa de conflicte en què es troba immers en un context institucional errant.</p>	<p>Noves expressions de l'acció.</p> <p>El grup es troba en una fase de maduresa cohesionada després de superar els conflictes i tensions identitàries. Aquesta evolució també coincideix amb una major definició institucional organitzativa i amb una actitud extensiva per part de la Xarxa en voler conèixer i participar d'altres experiències i connectar noves dimensions com el medi ambient dins les seves accions.</p>	<p>Preparant el dol.</p> <p>L'enfocament de la finalització del meu rol com a dinamitzadora em té intranquil·la i expectant sobre l'evolució que farà el propi grup i els membres dins d'aquest.</p> <p>Em pregunto si la mateixa recerca, no ha estat també una excusa meua per no deixar del tot la vinculació amb aquest grup.</p> <p>La meua presència actualment és discontinua, esporàdica i puntual amb un rol observador participant, però no realitzo cap tasca de suport al grup, excepte les relacionades amb el projecte d' Investigació- Acció- Participativa de la campanya ciutadana. (2009-2012).</p> <p>També observo que la presa de distància és respectada per part dels membres del grup.</p>

A continuació s'expressen les vivències i emocions personals que més m'han marcat el curs de cada any dins de l'experiència:

- a. Tempteig en les primeres passes i cerca d'acceptació per part del grup.** La preparació minuciosa de les sessions m'aporta seguretat.
- b. La transició de lideratges és un equilibri delicat.** La transició entre lideratges formals provoca l'abandonament d'algunes membres del grup progressivament i em neguiteja.
- c. La reflexió és costosa.** El grup està en una inèrcia activista i els costa aturar-se a pensar. La reflexió els avorreix i la líbido grupal es troba en l'acció. La meua energia es situa en direcció contrària per contrarestar la força del grup.
- d. Solitud: dins, fora o al costat del grup?** Els canvis en el context institucional em situen vivencialment més a prop del grup i em costa mantenir el rol de la dinamització adequada per als grups d'acció social 'al costat de' –ni a dins, ni a fora- .
- e. La gestió del conflicte.** La visc amb calma . Procuro deixar emergir, donar temps per discutir i respectar les anades i vingudes del grup sobre les decisions complexes i intento gestionar la meua influència evitant opinar.
- f. Noves expressions de l'acció.** Hi ha una obertura i projecció de les accions cap a l'exterior. Es fa visible el procés d' empoderament assolit per les dones i el gaudeixo.
- g. Preparant el dol.** El procés de retirada anticipat i parlat és respectat. Em dóna tranquil·litat i em sento temptada a la continuïtat. La recerca, un bon motiu.

Gràfic 7.1. Anàlisi transversal i longitudinal de les dimensions estudiades

A nivell transversal entre totes les dimensions estudiades es poden inferir els següents resultats:

1. Hi ha una relació directa entre els períodes de percepció de conflictivitat social en l'espai públic d'una banda, per l'arribada al barri de població gitana nouvinguda amb orígens a l'Europa de l'est amb un fort grau d'estigma i rebuig social. I per l'altra, l'abandó institucional en el manteniment de l'espai (dèficit en els serveis de neteja i el què es trenca no es repara o es fan intervencions puntuals de pedaç).
2. L'expressió de malestar social no està directament relacionada amb la població nouvinguda en sentit genèric, sinó amb els diferents graus d'estigmatització i rebuig social que reben els diferents col·lectius i amb la capacitat institucional per cuidar i mantenir els entorns amb pressió demogràfica i diversitat cultural. Al llarg d'aquest període d'estudi han arribat al barri persones d'altres orígens (marroquines, paquistaneses i latinoamericanes) i no s'ha expressat el mateix nivell de malestar, que amb l'arribada de la població gitana romanesa, a la qual se li associava la degradació de l'entorn per als diversos usos que feia de l'espai i rivalitzava amb la població gitana assentada des de fa més de 40 anys.
3. La situació de malestar social al barri coincideix d'una banda, amb l'aflorament i activació del grup *Dones i Barri en xarxa*, com un grup d'acció social per a la millora de l'espai públic i la convivència. I per l'altra, el desenvolupament institucional del Pla Comunitari sensible a la participació veïnal que va fer possible el recolzament d'una iniciativa com aquesta.
4. La permeabilitat entre el món intern del grup i l'acció cap enfora. S'observa com la primera etapa de formació d'un grup d'acció social està associada a una intensa activitat externa, explicable perquè l'acció em aquest tipus de grup és un element vertebrador i estructurador del sentit del grup. Més endavant, quan el grup s'estabilitza internament, l'acció continua sent alta, però més moderada. I quan el grup es troba en tensió i conflicte, la permeabilitat entre el fora i el corpus intern és absoluta. Finalment, quan el grup es troba en una fase de maduresa i cohesió interna, s'observa com la seva projecció a l'exterior esdevé sostinguda, realista i ajustada a les seves capacitats, implicacions i esforços dels seus membres. Per tant, podríem dir que s'entra en una fase equilibrada i sostenible en relació als recursos invertits fins al moment (tant els interns de les pròpies dones com els institucionals- externs). Globalment la corba evolutiva fa visible un creixement en tant que el punt d'arribada és més alt, respecte el punt d'inici.
5. El manteniment sostingut al llarg de 6 anys d'una acció dinamitzadora permet fer un procés progressiu i gradual de recolzament ajustat a les necessitats, etapes del grup i l'evolució de les membres. Doncs, a mesura que augmenta el procés d'empoderament de les membres i del propi grup, el recolzament social de la dinamitzadora disminueix fins a desaparèixer.

7.4 Seminaris deliberatius

A continuació es presenta el desenvolupament dels seminaris deliberatius duts a terme pel què fa al seu contingut, dates i nombre de participants.

	Contingut discussió	Data	Participants
Seminari 1	(SE) Empoderament	25 Març 2009	3
Seminari 2	(SP) Espai Públic	29 Abril 2009	4
Seminari 3	(SX) Xarxes	29 Maig 2009	4
Seminari 4	(ST) Anàlisi transversal	No es realitza	---

Taula 7.5. Disseny dels seminaris deliberatius

SEMINARI	CATEGORIES EMERGENTS
Empoderament	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aportacions conceptuals* 2. Caràcter Individual o col·lectiu 3. Consciència de malestar 4. Participació i dimensió política 5. Formalització de les pràctiques de ciutadania 6. Procés educatiu 7. Habilitats, característiques i funcions de la dinamitzadora 8. Preguntes obertes
Espai Públic	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aportacions conceptuals* 2. Procés d'apropiació de l'espai per identificació i significació 3. Procés d'apropiació de l'espai per acció-transformació 4. Constructe d'identitat 5. Conflicte de poder 6. Apropiació de l'espai, immigració i convivència 7. Polítiques d'espai públic i model de ciutat
Xarxes	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aportacions conceptuals^{*87} 2. Les relacions i els vincles 3. Propietats emergents i les mesures relacionals 4. La substància relacional 5. Multiplexitats i identitat 6. Propietats de les xarxes i les seves dicotomies 7. Preguntes obertes

Taula 7.6. Categories emergents dels seminaris deliberatius

⁸⁷ * Les categories conceptuals extretes de les tres dimensions aprofundides en els tres seminaris deliberatius es poden veure a les taules de l'annex 2. No incorporen en aquest capítol com a resultat perquè la seva conceptualització està desenvolupada àmpliament en el capítol: .2. Marc teòric.

7.4.1 L'empoderament

Caràcter individual o col·lectiu. Els processos d'empoderament prenen com a punt de partida les bases prèvies i internes que les dones tenen en relació a les que poden adquirir a través de la seva participació en un procés col·lectiu. Així com el grau de reconeixement que elles fan d'aquests recursos interns inicials per a posar-los al servei d'un procés col·lectiu, que en faciliti la seva evolució.

[...] Com podem mesurar el procés d'empoderament en les dones d'aquest cas? [...] Com podem distingir el caràcter individual de l'empoderament (les bases prèvies i internes de les dones) respecte l'empoderament comunitari adquirit en el procés a través del treball de comunitat?

[...] Quins són els recursos interns que tu disposes i que fan possible produir canvis en la teva vida, que permetin fer-te càrrec dels demés? Des del meu punt de vista individual hi ha moltes maneres d'entendre les capacitats, i no estariem parlant d'empoderament (SE3, p.2)

Elles tenen poder, han passat per una situació en la que no ho sabien o no es podien reconèixer, (per la seva qüestió de gènere, eren dones que no tenien poder) o hi havia d'altres que els hi adjudicaven. I ara, han passat per tot aquest procés i encara que no sabem si elles es reconeixen i poden dir-ho de si mateixes [...] o són altres tècnics i polítics, [que ho reconeixen] oi? (SE3, p.4)

La dialèctica constant i el dinamisme que es produeix entre els factors de caràcter individual i col·lectiu n'afavoreix la seva estimulació mútua i fa que les dones puguin assolir un major control dels aspectes que afecten a les seves vides, en ambdues dimensions. També sembla que les necessitats de participació social i implicació que les dones tenen estan relacionades amb els recursos interns que disposa cadascuna d'elles.

[...] Què hi ha de lo individual que tu reverteixes perquè després tingui aquesta incidència col·lectiva. I què hi ha del procés propi, després de les transformacions que et reverteixi a tu en allò individual? [...] (SE3, p.11)

Aquesta ambivalència és durant tot el procés i depèn molt [...] de les necessitats i mancances individuals, que cada una d'elles té. Tindrà més necessitat o menys [d'una] participació més activa, o viure més el procés o menys. (SE2, p.11)

La que a nivell individual està més ben situada, té més possibilitats i potencial per estar en la Xarxa i les que a nivell individual té més mancances busca en el grup més compensacions [...] sentir-se més útil. (SE1, p.11)

El mateix procés de participació i d'organització, fa que tu també prenguis decisions en relació a si abans em feia càrrec de l'avi tot el dia, pués a parlar amb el marit corresponent << oye que tengo reunión, eh?>> (SE2, p.16)

Consciència de malestar. El malestar individual i /o col·lectiu sembla que és una de les premisses que impulsen a la dona a participar i a implicar-se en un procés per assolir canvis en el seu entorn. El grup es presenta com un valor destacat perquè el fet de poder compartir les preocupacions sobre l'entorn alleugereix el malestar individual, i és en aquest compartir amb grup que emergeixen les possibilitats de fer un treball col·lectiu.

[...] viure el què vivim ens genera malestar, ens fa vergonya pels nostres fills quan venen avisitar-nos [...] o veuen que s'estar degradant [el barri] en relació els estandards que tenien. [...] Aquest és un no viure a gust, de coses que passen a fora i que els afecta individualment, un altre cop tenim aquest binomi individual/ col·lectiu [...] (SE2, p.15)

[...] abans es movilitzarà la gent en situació de despossessió [...] o en situació d'incomoditat en els barris on hi ha més dificultats, que en els llocs on hi ha moltes coses resoltes i no hi ha cap interès de res. Potser sí, que el benestar és el primer, bé, la consciència de [la manca] de benestar (SE1, p.16)

A vegades es diu. Fins que un no hagi resolt les seves necessitats individuals no pot participar. I això és un error, la demostració és aquest grup [...] quan la dona està incòmode, sent que no té benestar i l'afecta... s'ajunta per tractar-ho, per parlar, per fer algo, i al final això reverteix a nivell individual. No al revés. Bueno, al revés també, reverteix en allò col·lectiu (SE1, p.16)

Participació i dimensió política. El procés d'empoderament està estretament relacionat amb els processos d'aprenentatge que es donen en la participació social, a través dels quals les dones participants en diferents graus (segons les variables personals), s'han interrogat coses i han vist com el seu món de significats s'ampliava mentre s'endinsaven en la comprensió dels rols de les estructures dominants: econòmiques, polítiques i socials per tenir una influència cap enfora. Han fet una comprensió del poder i l'expressió de les seves dinàmiques a partir del comportament de les organitzacions socials i dels seus tècnics (entendre com funciona un Ajuntament, un Consorci i la relació entre Ens), el poder dels mitjans de comunicació social local i el seu control, els rols de la política representativa (els interessos electoralistes i les accions populars) i el control de les entitats socials per part de determinats sectors de la població i les seves vinculacions amb el poder polític. També

han observat com les diferències i desigualtats territorials dins una mateixa ciutat estan subjectes als interessos econòmics i polítics.

Elles, també estaria bé, que féssin algun tipus de pas en aquest sentit, no? Allò de dir, bueno perquè passa el què passa en un barri com Sant Roc, només perquè hi ha gitanos?, no .Allò de fer un anàlisi més social, econòmic i polític de l'estructura social. En quina capa estan posats? En quin barri? perquè la gent que es promociona, se'n va ? I la que queda? Perquè precisament els immigrants vénen allà?. Tot això, més enllà de la molèstia de veure que el barri se'ls va transformant i van canviant les cares, bueno ocupen un lloc en aquesta societat i és un lloc dur. [...] . (SE1, p.18)

[...] no sé si són vistes realment com un grup amb molt poder [d'influència] i que van en compte amb elles. Tinc la impressió que en molts moments se les passen, i les convoquen o no, depèn de com els hi dona l'aire. Les tenen allà, i si per un cantó, li donen molta importància, per l'altre tiren milles, sense consultar res amb elles ni parlar-ne [...] el poder polític és molt fort i l'accés que elles hi tenen és molt ínfim i petit. Quan diem que elles tenen poder, vol dir que se les respecte [...] Els falta molt per arribar a tenir un punt d'influència política. El punt interessant és que elles tenen la voluntat de tenir influència política [...] Tampoc sé fins a quin punt elles han reflexionat sobre les eines que tenen per exercir aquest poder. En una època, amb els mitjans de comunicació van tenir-hi una entrada [...] (SE1, p.5)

En el nostre cas hi ha un canvi individual i una acció col·lectiva [...] el què veiem en el cas és una transformació política. En aquest cas, hi ha quelcom més que a la resta de grups de dones o altre tipus de projectes [...] Sembla que elles han pogut passar per aquests canvis individuals, també dins d'un espai grupal, i cap a una transcendència col·lectiva que és la capacitat per produir certs canvis (SE3, p.2)

La tenacitat i perseverància en voler decidir per si mateixes, i perseguir canvis en l'espai públic del barri, les ha portat a cercar la comprensió dels elements determinants de la influència social, tan en la millora del benestar personal, com sobretot del benestar col·lectiu. Al llarg de l'experiència s'observen progressos, en el sentit que disposen de més eines per exercir una major influència sobre el seu seu entorn, en definitiva, sembla que han copsat la dimensió política de tota participació. Malgrat continua sent molt complexa avaluar la seva capacitat real d'influència sobre l'entorn.

[...] hi ha un qüestionament amb les formes, volen tenir influència política, d'alguna manera o altre [...]. (SE1, p .3)

[...] Diria que en aquest sentit, elles han avançat en el seu discurs, perquè ara s'han donat compte, que el què volen és que hi hagi canvis, i perquè n'hi hagin necessiten que altres actors entomin les coses, més que fer-ho elles, diuen: <<el què nosaltres volem és que la gent no llenci les coses al carrer i que hi hagi més manteniment i que hi hagi preocupació i seguiment per aquest tema>>[...] crec que cada cop tenen més clar que el seu espai és més polític que el de posar-se a fer... el què volen és moure. (SE2, p.4)

És una estratègia de contactes i de moure't, que és el què han fet elles, anar a les escoles, lo dels punts verds i negres, anar fent xarxa i anar-la ampliant. (SE1, p. 6)

Formalització de les pràctiques de ciutadania. Un punt cabdal d'aquesta experiència és manifestació d'elements tensionals que es produeixen entre les estructures de participació formalitzades⁸⁸, les formals i les informals. La divergència de posicions entre el debat intern (dins de la Xarxa) i extern (en les institucions) mantingut al voltant de la seva decisió de no formalitzar-se com a entitat ha estat un procés ric, a voltes, contradictori i ambivalent.

Per una banda, sembla que l'administració els proposa aquesta fórmula per simplificar les relacions institucionals, i centrar la visibilitat de la participació, a la participació formal. Des de la perspectiva que la vitalitat social d'un territori es mesura amb la presència d'entitats constituïdes (participació formal) incrementar el teixit de Sant Roc pot ser un indicador institucional favorable.

[...] volen que s'associïn legalment com una forma de controlar-les. (SE3, p.4)

Per altre banda, el debat intern dins de la Xarxa es situa tant, en la por i la inseguretat que els propis membres senten alhora de fer un pas més. Doncs la formalització implica la institucionalització del compromís dels seus membres, la introducció d'una jerarquia entre el grup i unes responsabilitats legals/ burocràtiques, que en el seu cas tenen un pes aclaparador (si es visibilitzen elles soles, sense un dinamitzador/a que les recolzi en aquestes tasques amb una certa continuïtat o estabilitat). Com també, en el dret a l'autodeterminació de mantenir-se com un grup d'acció social centrat en fer que veïns i administracions s'impliquin en les seves obligacions i drets i fugir del control social que senten que l'administració exerceix amb les entitats socials, a través de la política de finançament, entre altres eines.

Aquest aspecte a vegades pot semblar ambivalent, quan elles requereixen d'alguns recursos econòmics per estructurar les accions que desenvolupen o bé, els cerquen dins d'altres entitats socials com la Fundació Ateneu Popular Sant Roc (cessió d'espais per guardar el material, utilització de la sala d'informàtica, suport logístic per algunes accions públiques, etc).

⁸⁸ Participació formalitzada, es refereix a la legalment constituïda.

Participació formal: es refereix a la participació visibilitzada com a grup d'acció social, sota uns objectius de treball, una estructura organitzativa, sense estar formalitzada legalment.

Participació informal: es refereix a la participació invisible, situada en les xarxes d'amistat, veïnals.

Fins a quin punt associar-se és una forma de control, s'hauria de discutir molt [...] la proposta d'elles queda disfuncional en relació com està establert el sistema de col·laboració entre entitats, associacions. Elles entenen que és pasar pel tub, perquè elles no volen ser associació, elles volen ser una xarxa de grups i volen ser absolutament lliures [...] però en el moment que elles demanen diners per alguna cosa, serien com qualsevol altra associació (SE1, p.4)

Procés educatiu. En el cas que ens ocupa sembla que el procés d'empoderament, està suportat per un important procés educatiu i formatiu que les dones fan al llarg del recorregut estudiat, en el què progressivament desenvolupen les seves diverses capacitats i adquireixen les eines necessàries per decidir col·lectivament per elles mateixes, les decisions que els afecten a les seves vides i entorns. En aquest procés s'identifiquen alguns elements que van des de la construcció d'una autoimatge positiva i seguretat interna, fins al desenvolupament del pensament crític i reflexiu amb el grup que les porta a l'acció.

Quan tu preguntaves qui pot donar poder a un altre, o qui som per empoderar algú? em sembla que el què estem parlant és d'un procés educatiu i formatiu. Que és el que fa que elles vagin traient aquestes capacitats [...] per això quan diem que és un procés d'empoderament no diem que nosaltres donem poder a un altre, qui som per donar poder algú? si tampoc en tenim [...] parlem d'un procés educatiu que permet a les dones anar fent una comprensió cada vegada més àmplia, situant-se i van veient. (SE1, p. 7)

Parlem d'un recorregut [...] que en espiral pot anar creixent i pot anar sent més profund [...] és un experimentar la influència que tenen quan surten en els mitjans, experimentar la influència dels mitjans en l'opinió pública [...]. (SE1, p. 9)

Es poden identificar una sèrie de paràmetres: la construcció d'una autoimatge i una confiança positives; el desenvolupament de pensament crític, i ho tornem a lligar ara amb Freire, perquè pensament crític és aprenentatge crític, o sigui, aprenentatge transformador i la construcció d'una cohesió de grup i promoció de la presa de decisions, o sigui que es promocionin [...] I la decisió que et porti a l'acció. (SE3, p. 18)

Habilitats, característiques i funcions de la dinamitzadora. Malgrat es parteix de la base que les dones són les protagonistes dels seus progressos a través de l'espai grupal. La dinamitzadora ha impulsat la construcció d'aquest consens grupal, a través de l'escolta activa, la interrogació i el qüestionament sense dirigir per a la construcció de pensament crític. Ha pres com a punt de partida que la neutralitat és impossible i que la complexitat de l'acompanyament d'un grup d'acció social demana situar-se al costat del grup de maneres diverses segons les seves necessitats, moments i etapes per les que passen durant el procés d'empoderament grupal i individual.

[...] tinc la impressió que els elements vénen del grup, tu a més a més aportes algo, però la teva funció és sobretot després, per ajudar a lligar les aportacions, ajudar a treure un acord, que si trobin agust i que tothom hi estigui d'acord, a fer consens. I en el aquest consens, la teva idea és una més, de les que s'han donat allà (SE1, p. 19)

El paper del que acompanya un procés que fan elles, el que acompanya és el que va ensenyant, a vegades diu: ull ! , a vegades ajuda, i va adoptant diferents papers, en relació al procés que elles fan. [...] (SE1, p. 21)

I tant, elles necessiten veure que en molts moments tu no ets del grup, ni ets part del grup i en altres moments, necessiten veure que tu estas amb elles en el grup, no? (SE2, p.23)

También es important que ellas comprendan que cada paso asumido con el propósito de obtener un mayor control de sus vidas, hará que surjan otras necesidades, otras preocupaciones (a mi em sembla molt important) És allò que quan en una comunitat es mou una peça, tot trontolla. (SE3, p. 24)

Tot trontolla, no? Tolerar les contradiccions i la complexitat, perquè clar, nosaltres hem arribat fins aquí, hem assolit aquesta necessitat com a dones, què passa amb la meua família, com es mou, el meu marit, que li sembla que jo vagi al grup de dones? (SE3,24)

Preguntes obertes. En el debat emergeixen algunes preguntes obertes en relació a les dificultats per objectivar els diferents moments i elements de les fases d'empoderament, tenint en compte les situacions prèvies de cada dona.

En la literatura existent, la majoria de pràctiques d'empoderament identifiquen que la participació social en forma part i es troben ubicades en contextos socials de malestar, de desposessió i vulnerabilitat. També en el nostre cas, el procés de participació social ha estat un marc idoni pel procés d'empoderament. Aspecte que ens avoca a reflexionar sobre, si tots els processos de participació social són processos d'empoderament, i si els processos d'empoderament han d'estar sempre situats en contextos socials desfavorits.

7.4.2 Espai Públic

El Procés d'apropiació de l'espai.⁸⁹ El procés d'apropiació i significació de l'espai públic en el cas de *'Dones i barri en Xarxa'* es produeix d'una banda, per la

⁸⁹ S'ha optat per fer un anàlisi conjunt de les categories emergents (2 i 3) d'aquesta dimensió relacionades amb les dues formes bàsiques d'apropiació seguint el model de E. Pol desenvolupat en el marc teòric.

identificació simbòlica (individual i col·lectiva) que les dones fan de l'espai del barri i per l'altre, l'acció transformadora que el grup d'acció social realitza.

La impressió de que en aquestes variables, diguem-ne que incideixen en l'acció, són.. clar, per força hi ha una part personal, però hi ha una part col·lectiva de les accions orientades al lloc, les fas amb altre gent. Ja no diguem les accions de projectes de futurs. Hi ha una construcció que es personal, però també va sent col·lectiva perquè et vas trobant amb altres que fan el mateix. En la mesura de que a més a més fas alguna acció en vers a projectes de futur, o sigui elles, que estan ara en una campanya [...], tot això, acaba sent una construcció col·lectiva que elles també van fent. Però hi ha una [part] què es personal, per força (SP1,p10.363).

En primer lloc, la identificació simbòlica es produeix en tant que la majoria d'elles han viscut vivències personals importants en aquest espai, a la vegada, que són testimonis de la seva transformació des de fa 35 anys doncs, la majoria d'elles viuen al barri de Sant Roc des de la seva formació l'any 1965. És un paisatge que se l'han apropiat afectivament i històricament.

Tu te l'apropies en el moment en que allò té un significat per a tu. Allò, que dèiem, per exemple, les dones, algun tipus de record. Aquí, em van fer un petó [...]. Aquell espai tu l'internalitzes i per a tu té un valor simbòlic que fa que aquell espai sigui teu. Perquè, allà hi ha hagut un acte, hi ha hagut una història, una interacció... que ha fet, que allò no sigui un espai qualsevol. És un espai que per a tu, té un significat i per tant, és un objecte que t'has fet teu. No només teu, perquè aquell mateix espai per un altre té un altre valor simbòlic.[...] (SP1, p.274)

[...] Un dels records que jo crec que estan relacionats amb l'espai, és com aquest espai ha canviat. <<Fixa't aquí no hi havia res, o aquí hi havia els carrers... O Núria veus això d'aquí...? , on ara hi ha l'Ateneu, era un antic ambulatori>>. O sigui, el pas del temps, i els canvis que hi ha hagut en la transformació de l'espai, ara, elles són testimoni d'aquests...[...] canvis, que l'espai ha sofert, i que elles han pogut seguir o veure, és una forma d'apropriar-se'l, perquè ara me l'expliquen. [...] Hi ha una vessant personal però, també el fet de veure com l'espai va canviant, i tu, ser testimoni d'aquests canvis, també es una forma de.... [apropiació] (SP2, p.3.103)

En segon lloc, l'apropiació de l'espai per l'acció transformadora en el cas de Sant Roc es fa visible, d'una banda, a través dels elements de territorialitat i ús de l'espai per part de diferents col·lectius com per exemple: la presència de cadires de casa al

carrer, les fogueres, posar taules per àpats familiars, l'ús de les places pel joc del cricket, el desplaçament de bancs de pedra, pintades a les parets del barri, etc. I per l'altre, l'activitat que la Xarxa desenvolupa a través de les seves accions públiques d'apropiació.

Llavors quan uns nanos poden fer un grafitti, van amb els seus monopatins i tal... ja ho han transformat, ja ho han pintat, ja s'ho han fet seu. I per tant no es ben bé que s'identifiquin i projectin la seva identitat en aquell espai, però com que allò ho han canviat per al seu ús, allò ja es seu- diguem-ne - i per tant , l'acció amb la que s'ha transformat té un poder molt gran per sentir-se allò seu. La gent gran, que hi ha hagut tota una història, hi ha hagut moltes interaccions diferents amb altres en relació amb l'espai, en relació al context físic i tot això, cada vegada forma més part del seu paisatge intern i de la seva identitat. Per tant la identificació simbòlica es molt més alta. Però, de totes maneres, una i l'altre [es refereix a la simbòlica i a la transformadora] s'alimenten mútuament diguem-ne. Si la tendència més aviat entre joves i vells es aquesta, penso que es tan interessant com les dones, en el fons, estan més en edat madura, i els joves...(SP1,p.8.278).

En l'evolució de les accions del grup s'observa que inicialment tenen un marcat caràcter informatiu (campanya 2003-2004), després relacional (campanya 2005-08) i finalment, d'apropiació (campanya 2009) amb l'enjardinament d'un espai del barri i l'adhesió personal dels veïns/es a la campanya a través de la seva fotografia. A través d'aquesta trajectòria es constata que l'apropiació de l'espai per acció- transformació necessita d'un temps de 'procés' per dur-se a terme

Tota apropiació es procés. [...] és molt possible que les dones de la Xarxa, elles ja han viscut un procés d'apropiació del espai molt fort que els ha permès fer altres passos, diguem-ne. I tinc la sensació que això es un estadi previ (SP1,p4.157)

I jo em referia, es clar, si en una campanya, ens dediquem a dir <<no, s'ha d'escombrar, s'ha de fer això o això altre..>>. Aquesta es una via, però la via més de fons i més sostenible es que la gent s'apropriï del espai, i llavors el cuidi. Una mica l'exemple aquell dels dos equipaments. En la mesura en que han format part del procés, s'ho senten seus i llavors preserven. I allò que no s'ho senten seu, no. Si no trobem la manera de que determinades organitzacions o agents s'involucrin i totes les activitats aquestes, es molt difícil... [...] (SP1,p18.668)

També es constata que les dues formes d'expressió de l'apropiació -per identificació i per acció-transformació- es retroalimenten mútuament i tenen efectes de canvi, tan en les identitats personals, com en la construcció de grups de poder pel control de l'espai.

Dones i Barri en xarxa seria un d'aquests grups de poder – divergent i rival amb altres- que pretén desenvolupar accions d'apropiació que evitin la degradació dels entorns urbans i afavoreixin l'apropiació de l'espai per part dels nouvinguts, en el sentit de crear espais de convivència dignes.

El pes de la identificació es més gran quan ja tens una història en relació a aquell espai. [...] La gent gran, que hi ha hagut tota una història, hi ha hagut moltes interaccions diferents amb altres en relació amb l'espai, en relació al context físic i tot això, cada vegada forma més part del seu paisatge intern i de la seva identitat. Per tant la identificació simbòlica es molt més alta. Però, de totes maneres, una i l'altre[es refereix a la simbòlica i a la transformadora] s'alimenten mútuament diguem-ne. Si la tendència més aviat entre joves i vells es aquesta, que penso que es tan interessant com les dones, en el fons, estan més en edat madura, i els joves... (SP1,p.8.278)

Perquè es clar, que un se l'apropia, i el pes de la identitat té tanta importància, un que ve de fora no s'identifica amb aquell lloc para nada - I menos d'entrada-. A mi se m'acut que l'única alternativa de que un nouvingut es pugui anar apropiant de l'espai, és a base d'implicar-lo en l'acció – transformació. Implicar-lo en determinades coses del barri. Llavors comença a establir un procés en que va donant significació a aquells espais, que fins ara no en tenia cap, en base a poder-hi fer coses . Llavors clar, com que la tendència és moltes vegades a fer ordenances, això es pot fer, això no es pot fer,[...] (SP1,p.17.631)

[...]elles mateixes expliquen el seu procés des del punt de vista no de defensar-se[referint-se a la immigració], sinó d'incivisme que sempre hi ha hagut (SP3,p.20.745)

Arribats aquest punt cal preguntar-se: Què és el què empeny a les persones i grups a fer una apropiació per acció- transformació? En el cas de Dones i Barri en Xarxa els resultats ens mostren que és una constel·lació de factors els que impulsen a les dones a participar: les necessitats personals no cobertes (sensació perllongada de malestar per la degradació de l'entorn), sentiment d'amenaça (presència no d'immigració sinó del col·lectiu gitano-rumanès); resistències (defensar-se de l'incivisme) i les oportunitats (una sortida i un espai de participació a través del Pla comunitari). Tots aquests elements conflueixen en el temps i en l'espai i actuen com a impulsors de l'acció col·lectiva.

[...] Lo important és quan hi ha una cosa potent, una cosa que sacseja la identitat col·lectiva. Pues això és important. Una cosa que ha empès a les dones a fer xarxa es un impuls a l'acció. Hi ha un impuls a l'acció...(SP4,p.24.882)

Penso que l'amenaça... O sigui, tinc la impressió que amb tema de la immigració, i sobretot els gitanos-rumanessos que suma les dos coses, són gitanos i són romanesos... era la gota, diguem-ne. En el barri sentia que això es la gota que colma el vaso; no se suportarà més.(SP1,p.25.888)

És una barreja de coses perquè també és l'anàlisi d'oportunitats. Tampoc ho deuen haver dit així de manera conscient, però en el moment en que hi havia un [es refereix al Pla Comunitari.] va ser la manera, la via de poder tenir una sortida i un espai de participació en el que això es podia fer. Suposo que es una constel·lació de coses.(SP1,p.21.753)

Constructe d'identitat. L'espai de barri és un dels elements proporcionadors d'identitat personal i col·lectiva, on les dones han desenvolupat i projectat el seu passat (la història viscuda), el seu present (la vida quotidiana), i el futur (expectatives de millora per no perdre quelcom que han assolit), tan individualment, com de forma compartida amb altres dones. També l'espai les ha fet canviar a nivell personal i ha anat forjant dins d'elles, un sentiment de pertinença basat en els progressos que ha fet el barri des de que elles van arribar-hi. Aspecte que es continua preservant quan algunes dones han marxat a viure a fora del barri en zones limítrofs.

I per identificació hi ha diferents elements. [...] les dones Sant Roc tenen molt clar que són de Sant Roc i no són d'un altra puesto: <<Buena, nosotras somos de la zona sud de Badalona>>, no ho diuen mai això. [...] per tant, sentir-se d'un puesto i no d'un altre ja es una forma d'identificació (SP1,p9.341)

La identitat col·lectiva de totes elles està bastant plasmada allà en el barri. Perquè han tingut tota una història comuna que es concreta també en uns espais, que els que han arribat a aconseguir. (SP1,p5.186)

Perquè, com has dit, el tema de que [l'espai] et configura, et fa sentir d'un lloc però en aquest procés també tu canvies. (SP4,p7.268)

Si tenim en compte que ens trobem en un espai urbà amb una forta estigmatització social, les dones no fan una identificació genèrica amb tot el què el barri de Sant Roc simbolitza. Les dones fan una selecció i diferenciació dels elements amb els que sí, s'hi identifiquen respecte dels que no (el barri sí, l'incivisme i la brutícia no, per exemple). Aquestes diferències són especialment evidents entre generacions de pares a fills i en situacions socials en les que es compara Sant Roc amb altres barris de la mateixa ciutat o amb altres barris desafavorits. Quan altres ciutadans (en el què s'inclouen familiars directes) expressen actituds despectives o de rebuig

uniformadores sobre tota la població de Sant Roc, emergeix un sentit d'identitat i de defensa que les conflictua, i les avoca, per un cantó a emfatitzar la seva identitat 'sant roquiana' i per l'altra, a defensar una diversitat d'identitats dins de Sant Roc.

El tema del espai i la imatge, jo tenia la impressió que també les dones se senten avergonyides de l'espai quan el barri està brut. Perquè d'alguna manera, elles sí, s'identifiquen amb el barri, perquè es la seva història, van venir del barraquisme, allà van consolidar-se, [...] allà han fet créixer els fills, han pogut promocionar-se [...] però, elles no volen quedar-se atrapades, ni anar enrera. Per tant, això que han aconseguit voldrien que anés progressant. [...]. (SP1,p.5.173)

[...] Una de les dones expressa <<Ella està molt orgullosa de viure al barri, però li costa molt acceptar que el seu fill senti una vergonya impressionant, i sempre em matxaca: <<es que clar, jo aquí, no vull venir, jo no vull portar els meus fills aquí...>> [...]. (SP3,p6.201)

La memòria personal, això que dèiem abans, la teva vida personal en relació en aquell context i com allò ha anat canviant i tu has anat integrant els diferents passos. Les dues coses. Bueno, el com et defineixes respecte fora... I després l'orgull de sentir-te. En aquest sentit, les dones no sé fins a quin punt elles senten l'orgull de ser a Sant Roc, o orgull de..... això no sabia dir-ho. Per tant, forma part de la identificació. S'identifiquen amb algunes coses de Sant Roc, no amb el Sant Roc actual. (SP1,p9.341)

Conflicte de poder. L'espai públic, a més de ser un espai on cada ú s'hi identifica, també és un escenari d'interacció generador de tensions entre grups de poder. Qualsevol interacció a l'espai pot ser viscuda com amenaçant, i generadora de mecanismes de defensa, que accentuen l'apropiació per part dels diversos usuaris de l'espai.

[...] hi ha una interacció amenaçant que provoca mecanismes de defensa que accentuen l'apropiació, diguem-ne. I jo crec que també aquesta és una part o rerefons d'algunes de les motivacions de la Xarxa. (SP1, p7. 238)

Elles [referint-se a Dones i Barri en Xarxa] es van fer especialment actives quan els gitanos romanesos es van apropiat, [...] de la Plaça Camarón de la Isla. Allò va ser un detonant impressionant per tothom. (SP1, p7. 242)

Són mecanismes de defensa col·lectius en relació al tema del espai que tu t'identifiques, te l'has fet teu, i , no vols que un altre se l'estigui apropiant. (SP1, p7. 253)

A l'espai públic de Sant Roc hi conflueixen diferents interessos i poders: en primer lloc, els veïns, que volen un espai erm de vida social (sense bancs per seure, sense espais de joc, sense arbres, etc.) davant l'amenaça que siguin utilitzats inadecuadament (segons els seus paràmetres) per part d'alguns col·lectius que cerquen una forma d'expressar la seva identitat. En segon lloc, els usos diversos que diferents grups fan de l'espai (barbacoes i menjars familiars, partits de criquet, taules amb cartes i apostes, tallers mecànics de reparació i desvassallament de mobles i cotxes al carrer, etc.). En tercer lloc, els que no es senten seu l'espai públic i com a conseqüència l'embruten i no el respecten. I finalment els que volen que el carrer sigui un espai de vida social i convivència, ric i cuidat, amb usos diversos, sempre que es tingui cura i respecte.

Se l'apropriï, i en aquest cas l'embruti. Perquè les queixes eren perquè són molt bruts també, [per tant] la no utilització de l' espai de la mateixa manera que nosaltres el utilitzem.(SP3, p7. 254)

El predomini d'uns usos i pràctiques per sobre d'altres està relacionat amb: les eines i recursos de poder que els diferents grups disposen; el pes de l'estigma social sobre qui utilitza l'espai i no tant sobre l'ús; i el model de ciutat dominant, que entra en forta tensió en els contextos de diversitat social.

I la relació del que tu deies d'on comença allò individual i allò col·lectiu en aquest procés d'empoderament. Dins d'aquestes lluites de poder, elles [referint-se a la Xarxa] constitueixen un petit lobby de defensa d'un determinat model d'espai públic . Forma part d'elles, a la vegada que en aquest procés, elles estan creixent, estan canviant, i estan volent defensar una sèrie de coses, i ho estan fent conjuntament amb altres dones. (SP2, p.17.628)

O sigui, elles, en si mateixes constitueixen un grup de pressió, i no sé si en són conscients però... clar, en la mesura que són conscients, vol dir, que tot aquest procés d'empoderament està cada vegada més afiançat. (SP1, p.17.625)

Apropiació de l'espai, immigració i convivència. Els processos d'apropiació de l'espai en contextos socials de diversitat, exigeix una interpretació curosa. D'una banda, des de les diferents formes d'ús per part dels col·lectius nouvinguts, com a expressions d'identitat continuadores de les pràctiques habituals en els seus països d'origen. I per l'altra, l'associació automàtica que alguns col·lectius fan de l'incivisme sobre els nouvinguts. En el cas de Sant Roc, hi ha una atribució de l'incivisme, mai

sobre un mateix, sinó sobre l'altre grup cultural o relacional. Mentre el col·lectiu castellà l'atribueix a la població gitana, el col·lectiu gitano ho fa sobre la població nouvinguda (especialment la gitano-rumanesa).

A la zona de pescadors hi havia una pista bastant degradada que l'havien deixada per fer bàsquet [...]. No es feia absolutament res, era un lloc vallat, i els pakistanesos es trobaven allà per jugar a això.[criket] Tots els veïns [estaven] en contra. Estaven fent un ús d'un lloc obsolet, on no es feia res, no estaven embrutant, però els altres, els hi molestava que tota aquella gent estigues fent allò. (SP1, p.12.440)

[...] moltes vegades s'associa incívic al nouvingut que acaba d'arribar. [...] jo crec que les dones amb això han fet un procés interessant. Elles tenen molt clar que d'incivisme n'hi ha hagut sempre i que no està relacionat amb el nouvingut. Jo crec que això és una posició que elles defensen... (SP2, p.18.680)

Però en el fons, del fons, elles crec que també associen l'incivisme amb les famílies gitanes, que les han tingut de sempre, des de l'inici. (SP1,p19.684)

Polítiques d'espai públic i model de ciutat. Les posicions que els actors socials adopten sobre la permeabilitat de l'espai públic, sembla estar relacionada amb els interessos socials dels grups que representen i dels vincles que les associacions veïnals tenen amb el poder institucional. La Xarxa i l'AAVV semblen properes pel que fa als continguts de treball sobre l'espai públic però s'expressen sota perspectives i formes de fer diferents.

Jo tinc la impressió de que això estava bastant en el debat entre l'Associació de veïns i la Xarxa de dones: el model de ciutat. Perquè quan es feien allò dels punts verds i els punts vermells [1er Informe de diagnòstic espai públic], la tendència sempre de l'Associació de veïns ha estat arrasar. Diguem-ne, aquí hi ha un banc, s'hi posen joves a tocar la guitarra, fora el banc. (SP1, p.13.459).

Sí, precisament, això té a veure amb una correlació de forces finalment. El centre–perifèria. El centre està per servir a uns determinats interessos, i va quedant a la perifèria altres coses que no interessa que interactuïn de manera dinàmica amb el centre. (SP1, p.16.598).

Pensa que ara el president de l'associació de veïns es el coordinador del districte. O sigui, és la mà dreta del regidor del districte. Per tant, aquest mou i remou, [...] fins aconseguir-ho. I als veïns ja els hi va bé O sigui, està de fons el model, però els veïns, el que tenen el bancs i sel's hi posen els joves a tocar la guitarra o a tocar la caixa, o a tocar el bombos, ja estan fins aquí dalt dels bombos, encantats de que els hi treguin el banc. Però clar, finalment, sí que

respon una mica a aquest conflicte. Però, també respon a models de ciutats, fins a quin punt això no es pot fer, però a determinats espais sí. I bueno, segurament la regulació de les necessitats que hi ha d'haver. Però d'entrada, els veïns segurament la seva tendència és anar. [es refereix eliminant el què molesta] (SP1, p.13.468)

7.4.3 Xarxes socials

Les relacions i els vincles. L'aplicació de la teoria de xarxes en el context de Dones i Barri en Xarxa, ens porta a intentar descriure aquesta Xarxa, no tant des de les característiques o atributs biogràfics dels seus membres (que en aquest cas tenen una certa uniformitat), sinó, a preguntar-nos sobre quines són les relacions que es donen entre les dones membres d'aquesta xarxa? Més enllà del què cada una és, hi ha un vincle entre elles que genera l'existència d'una xarxa amb una determinada forma (i no un altre). En cada xarxa gràficament només s'expressa una pregunta relacional.

[...] Relacions són conceptes forts [...] (SX4,p1.67)

[...] sense connexions no hi hauria xarxa. Si només tenim nodes, sense connexions no tenim xarxa. Si tenim nodes hi ha algun tipus de vinculació que sigui visible. (SX,4p.4.183)

[...] és veritat que estudiarem a persones i que [...] cadascuna té algunes característiques (gènere, edat, treball, immigrant, cultura... el que sigui), però el que més ens interessa en un estudi de xarxes socials, desde la teoria de xarxes, és el vincle que es dóna, o com es dóna, entre aquestes dues persones. No vol dir que els atributs no els tinguem en compte, però allò que més ens interessarà serà la qüestió del vincle, la relació. La relació es allò que ens interessa. (SX4,p.4.185)

La propietat emergent i les mesures relacionals. Una xarxa és molt més que cadascuna de les capacitats de les dones sumades. Fruit de la seva relació, del coneixement que comparteixen i de les seves capacitats posades juntes, emergeix un producte de tot això: l'acció col·lectiva que la Xarxa és capaç de mobilitzar. I aquest resultat, no el podem trobar en cap dels seus membres (nodes) per si sols.

Les propietats emergents serien com la conclusió final de la xarxa, una mica. La propietat emergent es el producte de tot això [...].(SX4, p7.297)

[...] les molècules del azucar sueltas no ens diuen res. Però si les ajuntem hacen el dulce... Les dones, sueltas, sin hijos ni madres... sí que és informació, pero si no... (SX4,p7.316) En canvi, quan s'ajunten, fa que tinguin una propietat emergent que no la pots trobar en les parts separades, que s'anomena dulce. Això es la propietat emergent. (SX4, p7.297)

Les relacions també ens aportaran informació sobre la seva proximitat-distància, jerarquia entre les membres participants i les seves relacions amb altres membres de fora de la Xarxa.

Les mesures relacionals (relació, distància, jerarquia, tot això), poden captar les propietats emergents del tema, que d'altra manera, des de l'atribut de les parts és impossible. (SX1,p7.304)

La substància relacional. Tot vincle té un contingut i s'expressa d'una determinada forma. El vincle es sosté per una substància que flueix entre les persones que es relacionen. Si, els preguntem a les dones participants de la Xarxa: Què en treuen de la seva relació? Per exemple, ens poden respondre coses com: informació, ajut, coneixement, suport. Aquesta seria substància relacional que faria que la xarxa es mogui.

[...] D'un vincle sempre surt un producte [...] "¿D'aquesta relació vostès que en treuen?" Li dèiem la substància de la relació. Una altra paraula molt interessant; la substància. Que en treiem? El producte d'aquesta relació. Quin es? (SX4,p6.265)

[...] la substància [refereint-se a les relacions] .Es sustenta en un contenido y una forma. La forma es molt important i les propietats relacionals que ens donen els programes, ens parlaran sobretot de la forma. És a dir, els programes ens donaran informació de qüestions estructurals: homogènies, disperses, estan a prop, estan vinculades, o no estan vinculades... de l'estructura. Però ojo. Aquí està el suc, el contingut de la xarxa, el contingut importa. Perquè és la matèria. La substància relacional, el afecto, información, dinero, consejo, conocimiento, apoyo... això, es lo que fluye. Lo que fa que la xarxa es mogui. (SX4,p11.447)

Multiplexitats i identitat. La teoria de xarxes intenta explicar com les relacions configuren la identitat Per tant, les dones participants de la Xarxa les hem de mirar

com a dones que tenen més rols, que pertanyen a altres grups (excepte algunes) i la seva identitat es configura per la miultiplexitat i pertinença cap aquests. La seva forma de moure's estarà sempre vinculada aquestes pertinences.

[...] redifinir la identitat en termes relacionals. És que jo pertanyo a aquest grup, i pertanyer a aquest grup, i sóc d'aquí, sóc d'allà, sóc això i sóc allò altre. Per tant, tenim una multiplexitat, pertanyença, amb la qual el nostre punt d'aquest eix d'abscisses es mourà en funció de quant vinculat estic en aquests valors i en aquest projecte [...] (SX4,p.5. 239)

“yo no existo sin la relación”-diu en Lozares-. [...] “el producto de las relaciones es muy importante. Porque el producto de la relación te vuelve a definir” . (SX4,p6.247)

[...] no pensar en la persona en un terme d'identitat, i en la persona [en terme] d'atributs, [sinó] sempre des de la multiplexitat. Si mireu a la persona, pensant que té més rols, i que pertany a moltes xarxes. És una mirada diferent. (SX4,p.13.558)

Les propietats de les xarxes i les seves dicotomies. Les xarxes les hem d'entendre com a estructura intermitja i un sistema viu entre l'estructura i l'individu que té unes propietats pròpies que estan influïnt en els seus membres i a la inversa, que les propietats relacionals dels seus membres estan, a la vegada, afectant a tot el sistema de la xarxa. Aquest caràcter dicotòmic, interdependent i retroalimentat és evident amb la seva capacitat per vincular els nivells micro - macro i el contingut de les relacions i la seva forma.

[...] La xarxa té unes propietats que la fan ser de una manera determinada. El ser d'aquesta manera determinada fa que pugui fer [unes coses], i no, certes coses. La beneficien i la limiten. O sigui,.. tenir pocs nodes, o molts... les seves propietats, la seva forma i contingut de com estan estructurades l'efecten, a sí mateixa com a sistema, perquè pot fer unes coses o no, cap en dins i cap a en fora. I al mateix temps, al ser d'aquesta forma i amb aquest contingut fa que les persones que estan a dins d'aquí, es puguin moure d'una manera i no d'una altra. Es va retroalimentant. El sistema afecta als individus, i els individus també, en el seu moment, afecten al sistema. (SX4,p7.283)

Las redes permiten unir y vincular lo macro, los factores estructurales, con lo micro.[...] Son un punto meso [estructura intermitja], perquè el què jo estic estudiant és aquesta relació intermitja, que es produeix en una estructura, [...] i que permet que les persones que estan a dins amb les seves decisions personals [estiguin] influïdes per l'estructura. Tot es sempre rebotant. (SX4,p8 334)

Preguntes obertes. A nivell de prospectiva es discuteix de quina manera l'estudi de les xarxes pot ser una eina d'utilitat en la intervenció comunitària i com a estratègia de reforçament dels moviments socials. En el cas que ens ocupa 'Dones i Barri en Xarxa' són un grup d'acció social que està en moviment i vol fer-se ser visible i participar. Per tant, l'estudi reticular de les seves xarxes podria aportar elements per reforçar les seves vinculacions i fer-se més visible i influent.

Cinquena part: conclusions

8 Conclusions

‘Dones i Barri en Xarxa’ és un exemple d’una iniciativa ciutadana de participació social, recolzada per les organitzacions socials i ciutadanes del territori, que es cohesiona i es construeix com una pràctica de participació no formal. L’estudi d’aquest cas i del seu context ampli ens proporciona evidències sobre els elements fortament entrellaçats i implicats en aquesta experiència política de movilització social. No és casualitat que siguin dones veïnes, tampoc és fortuit l’emergència d’aquesta tipologia grupal, i no altres, i que el seu escenari sigui els barris de Sant Roc i Artigues, i no a la resta de barris de Badalona Sud. Aquesta pràctica aporta significat a una altra política⁹⁰, la representada per la ciutadania, els moviments veïnals, organitzada o no, preocupada per la construcció de les relacions humanes i socials en l’espai públic on n’és protagonista. A continuació, com a conclusions sobre el cas estudiat i el seu context ampli es presenten:

8.1 Els dotze factors que expliquen i afavoreixen l’emergència de pràctiques de ciutadania empoderadores.

8.2 Una aproximació a un model explicatiu de la participació formal i informal amb les dimensions i elements que poden explicar les diverses formes de participació.

8.3 Límits i propostes de continuïtat de la recerca.

8.1 Factors afavoridors de pràctiques de participació empoderadores

8.1.1 L’atenció als orígens en les pràctiques de ciutadania

En el marc dels antecedents no es pot parlar de determinisme sinó d’una constel·lació de factors que coincideixen en el temps i en l’espai. En aquest sentit cal evitar entrar en el debat estèril sobre l’ou i la gallina. Ja que si es mira en el temps com s’ha anat

⁹⁰ Aquest terme fa referència a la Política aristotèlica, a la demogràcia grega, en la polis. En contraposició a la idea reduccionista que l’espai polític és només el dels partits polítics. (Heras, P. 2008, p.18)

construint aquesta pràctica, s'observa la confluència de tres elements que intervenen en la seva gestació.

En primer lloc el barri de Sant Roc, que respon al perfil de barri obrer i perifèric, presenta una xarxa associativa veïnal, que si bé en altres èpoques havia estat molt activa, crítica i combativa, ara es presenta fragmentada en 4 Associacions de Veïns (AAVV), formades majoritàriament per homes, majors de 60 anys, a excepció de la Vocalia de la dona d'Artigues amb estils d'interlocució diferenciats que responen a la seva adscripció i proximitat política amb un partit. Aquestes estan allunyades de les xarxes socials i entitats associatives de la zona, o bé estan sotmeses als intents de captació o neutralització dels seus líders per part de les administracions locals. Tot això defineix diferents graus d'autonomia, distància crítica, capacitat d'oposar-se, negociació, i en definitiva diferents graus d'impacte en la implementació dels projectes de remodelació del barri. (Fernández, 2008 p. 53)

En segon lloc, la presència d'uns factors institucionals impulsors de l'acció comunitària duta a terme sota la forma de diferents Plans Comunitaris que es presenten sovint com alternatives al decreït escenari veïnal, en alguns moments, afrontant-se a un debat obert i acarnissat sobre el lideratge d'aquests entre el món veïnal (Pladico 2001) o tècnic (Pladeco 2003) ⁹¹. Dins d'aquest marc i amb l'objectiu de "Reforçar la xarxa veïnal a partir dels desenvolupament de dinàmiques participatives que possibilitin la incorporació dels veïns i impulsi la coordinació del teixit associatiu", s'impulsa un projecte participatiu perquè aglutini a un grup de veïnes al voltant d'un projecte d'acció amb la idea que (potser) algun dia acabin sent un grup formalitzat a través d'una associació constituïda. En el marc d'aquesta perspectiva ofereixen els recursos humans d'una dinamitzadora.

En tercer lloc el procés maduratiu i personal de les pròpies dones, unes dones que expressen preocupació per la degradació del seu entorn amb inquietud. Són dones que disposen d'un capital social ric en experiències vitals i pràctiques socials destacables. Algunes han estat protagonistes de lluites veïnals, i d'altres s'han socialitzat en entitats del barri (el Centro Social i la parroquia, el Centre de Formació d'adults, l'AMPA de l'Escola Lestonnac, el sindicat, AAVV, etc.), amb qui encara conserven uns vincles afectius i mantenen relació amb els lideratges formals

⁹¹ Pladico (Pla de Dinamització Comunitària, 2001);
Pladeco (Pla de Desenvolupament Comunitari, 2003)

d'aquestes entitats i organitzacions. Aspecte que s'afegeix al seu moment vital, perquè ara disposen de més temps per elles perquè tenen els fills crescuts.

8.1.2 Les vinculacions afectives i un espai públic degradat són elements motors

Per fer quallar iniciatives ciutadanes, per petites que siguin, es necessita la preocupació i el descontentament dels veïns i la presència de llavors sedimentades amb vincles previs d'afecte i de contínuum. Les condicions que han permès aglutinar aquest incipient grup de veïnes han estat fruit d'un llarg recolzament en el passat, d'altres actors i plans, més basats en la construcció de vincles d'afecte que la presència de recursos i mitjans.

En aquest sentit es destaca el treball social fet per alguns referents de la comunitat, i del suport i aixopluc que les dones han trobat en diferents moments entre les organitzacions socials (Plans Comunitaris i Consorci Badalona Sud), educatives (Centre de Formació d'Adults, Escola Lestonnac) i entitats ciutadanes (Fundació Ateneu Sant Roc) i també dins els seus grups informals de pertinença entre els que es destaquen: les Bruixes (grup de mares dins de l'escola Lestonnac); les dones de l'Ateneu⁹², les dones vinculades a la Parròquia, Vocalia de dones de l'AAVV d'Artigues, dones del Grup IRIS del Casal Cívic. En síntesi, cada actor social té un lloc i juga un rol, que sota formes diverses ha "tingut cura" i ha facilitat l'emergència d'aquesta iniciativa.

Si fem una anàlisi més aprofundida dels elements contextuais de l'experiència es desprèn, d'una banda, el rol dels actors institucionals. Aquests han facilitat i garantit la continuïtat d'uns recursos bàsics com ha sigut el fet de comptar amb la continuïtat d'una figura tècnica dinamitzadora, i un suport (més variable i fluctuant) sobre les accions d'intervenció de la Xarxa en la millora de l'espai públic. I de l'altra, el paper clau que algunes entitats ciutadanes i organitzacions educatives han tingut oferint un vincle afectiu i de suport, especialment visible en els períodes de discontinuïtat institucional.

⁹² Grup de dones vinculades al que era abans el Centro Social.

Aquest rol ha permès minimitzar els efectes desestabilitzadors dels episodis de transició de les dinàmiques institucionals, caracteritzats per fragmentació i desarticulació. És destacable que en aquests gairebé sis anys, la Xarxa ha sobreviscut a dos canvis de coordinadors polítics de barri (Garcia, F. Falcó, 2007), de coordinadors tècnics (A. Cruz, D. Justícia, 2007) quatre canvis de referents tècnics (Planas, Nadal, Dusio 2003-2008 i Zaragoza, 2006), l'inici i finalització de 2 Plans Comunitaris (Pladico, 2001 i Padeco, 2007) i l'arribada d'un nou Ens Local (2006) amb dos canvis de gerent inclosos (Badia, i Dosta, 2007). També s'observa com en els períodes amb una presència forta de plans i propostes de revitalització "integrals", la seva tasca s'ha vist articulada, ampliada i reforçada.

8.1.3 La identitat participativa es construeix a partir del sentiment de pertinença al territori i la multifiliació

Els membres d'aquesta experiència es vinculen i construeixen les seves relacions dins el territori a través de relacions múltiples entre grups i entitats ciutadanes de diverses tipologia, graus de formalitat, etc. En el cas de la Xarxa, els vincles de multifiliació⁹³, no són únicament una característica detectada en els moments embrionaris de gestació de l'experiència, sinó també un fet observat al llarg de la seva trajectòria, constituint-ne un element d'identitat en si mateix. Els vincles de multifiliació dels membres de la Xarxa aporten una informació valuosa, que explica l'evolució i trajectòria d'aquest grup d'acció social fins al moment. La seva conducta grupal es configura atenent els vincles que les membres tenen entre elles, i dins el seu entorn social. Probablement aquest fet explica tant, la seva posició en episodis d'inestabilitat, com la direcció que pot prendre en el futur. La consciència d'aquests vincles han de permetre al grup d'acció social caminar cap una evolució autònoma, en termes d'empoderament, i desprendre's dels vincles generadors de dependència i involució (probablement més inconscients en l'àmbit social que institucional). Com podem veure, el coneixement profund d'aquests vincles constitueixen eines tècniques per identificar vies per continuar acompanyant el seu procés d'empoderament.

⁹³ Multifiliació: el terme exposat s'entén com a vinculació simultània i conscient de les membres de la Xarxa a diferents nuclis relacionals o entitats formals.

Aquest fet ens porta a afirmar la importància i la necessitat de disposar d'un coneixement precís de les xarxes relacionals dels membres quan es fan intervencions deliberades de caràcter "micro" sobre processos comunitaris. Donat que és sota aquestes trames relacionals on es gesten les pràctiques de participació comunitària d'aquesta índole. I es posa de manifest la necessitat de comptar amb figures dinamitzadores amb una permanència suficient i continuada dins de la vida dels grups per copsar les xarxes vinculants existents entre els seus membres i els seus entorns relacionals. En l'estudi de cas ha estat factible estudiar-les de manera precisa, tant pel reduït nombre d'integrants com per la permanència continuada de la tècnica dinamitzadora.

Així doncs, sembla que la multifiliació és una característica definitiva d'una determinada identitat participativa *"sembla que els que participen activament ho fan desde diferents llocs"*. S'observa el pes destacat que han tingut algunes entitats socials com a nodes articuladors de vinculació, que ara necessiten esforçar-se conscientment en la direcció inversa, perquè contribueixin al procés d'empoderament d'aquest grup d'acció social.

Pel que fa a l'apropiació i el sentit identitari del territori, s'identifica una trama relacional concentrada al voltant de quatre nuclis relacionals de caràcter social, ubicats majoritàriament dins el mateix barri de Sant Roc excepte en un cas, al barri d'Artigues (AAVV). Pel que fa al primer, sobresurt la Fundació Ateneu Sant Roc, com a entitat ciutadana, però també l'Escola Lestonnac i el Centre de Formació d'Adults com a organitzacions educatives. També s'identifica una certa concentració territorial dibuixada pel lloc de residència de les dones del grup motor dins del barri, conformant un triangle imaginari que uneix els carrers: Andes/ Camaron -Av.Maresme- Simancas-Zona nova. En el qual també s'inclouen tres dones membres del nucli motor, que actualment viuen en zones limítrofs al municipi. Però, la seva proximitat física amb Sant Roc fa que els seus espais relacionals es mantinguin íntegrament aquí i es pugui ampliar el dibuix amb una segona anella relacional. Aquest sentiment de pertinença al barri es conserva, fins i tot quan hi ha un trasllat de residència de les dones. Pel que respecte a l'estudi extens de la resta de grups de Badalona Sud, l'estudi actual no ha permès una anàlisi reticular per esbrinar la multifiliació i el pes que té la pertinença simultània de les dones a diferents grups dins d'un mateix barri i entre aquests, però s'intueix que el factor proximitat amb el lloc de residència és un element afavoridor

Aquest sentit identitari no només es construeix a partir del vincle amb el territori sinó que també a través del propi projecte d'acció. La participació en la construcció de projectes col·lectius és un element formador d'identitat. En el nostre cas, s'observa una certa transformació identitària en la manera d'entendre la pròpia acció. Donat, que al principi les campanyes estan focalitzades amb la neteja, però progressivament pren consistència la idea de l'espai públic com un lloc de convivència. Aquesta evolució explicaria com progressivament a través del projecte, reflexionen sobre els seus estigmes, conformen uns valors comuns, que reconeixen com a propis, i poden començar a relativitzar i incorporar la diversitat cultural de les persones i col·lectius com un valor afegit. Malgrat es perceben diferències entre els graus d'interiorització de cadascuna de les membres. En el seu conjunt, estan més a prop de construir una identitat cívica, per sobre de les identitats culturals (Bartolomé i Marin, 2005).

8.1.4 L'acció dinamitzadora d'un grup d'acció social és fonamentalment un acompanyament socioeducatiu dins un procés d'empoderament.

El procés d'empoderament avança en ziga-zaga, en alts i baixos i és mirant enrere que s'entreveuen els progressos, i aquests es realitzen en tres direccions: dins d'elles mateixes, es percep un procés d'autoconsciència i autoestima; com a grup, s'observa la millora i l'enfortiment de la seva capacitat organitzativa i cap enfora, s'observa una progressiva influència social.

a. Dins d'elles mateixes. Es percep una evolució cada cop més conscient del autoconcepte que elles tenen de si mateixes i canvis en el valor que li atorguen.

A l'inici es perceben com a dones, amb una vida quotidiana força estable i rica dins de l'àmbit privat, però nul·la en l'àmbit públic. Fet recolzat per les dinàmiques dels seus entorns familiars, on són elles les qui tenen cura de l'espai domèstic i dels seus (fills, parelles, néts). Aspecte que també traslladen a l'àmbit laboral, on la majoria treballa amb activitats relacionades en aquest sector. Inicialment expressen sentir-se mancades de les eines i llenguatges propis del domini públic, com són l'oralitat, l'escriptura i les lògiques del funcionament social de les institucions socials. Progressivament són capaces de veure allò que inicialment percebien com a

mancances pròpies en habilitats personals, són recursos de poder utilitzats per les mateixes organitzacions socials, construïdes sota jerarquies de classe i de gènere, per afavorir certs tipus d'actors, habilitats i capacitats per sobre de les altres. L'expressió d'una d'elles *"Ellos tienen la obligación de entenderme con mis palabras y tienen el deber de explicarme las cosas en un lenguaje que pueda entenderlo"*, resumeix aquest sentit.

Els interessos de gènere de les dones estan situats inicialment en aspectes pràctics de salut i l'aprenentatge de tècniques creatives (fang, costura, puntes al coixí, etc), però en cap cas, estan relacionats amb aspectes transformadors. Predomina una posició de queixa, acceptada i acomodada sobre l'entorn on viuen. En aquest punt destacaria que el canvi en la categoria de necessitats es produeix per la forma en què s'utilitzen les tècniques socioeducatives, les quals faciliten que elles mateixes identifiquin els seus desitjos, que projecten sobre l'entorn on viuen i pensen juntes en la manera de satisfer aquestes necessitats. En general la trajectòria de les dones es dibuixa a través d'una descoberta de les seves capacitats personals que reverteixen en un major control de si mateixes, una millora de la seva autoestima, que els permet observar-se de manera diferent i és quan amb la perspectiva del temps, poden identificar els seus avenços en: saber-se donar temps per elles mateixes, guanyar en seguretat, en capacitat de ser assertives, i d'influència en el seu entorn, per la satisfacció pels processos familiars aconseguits, i pels canvis respecte l'entorn familiar. Elements que posen de manifest la dimensió personal de l'empoderament quan les dones donen sentit a la seva capacitat de control amb convicció i creença en les pròpies capacitats i és així com s'obren a una major predisposició per participar en el sentit de les altres dimensions de l'empoderament. L'observació reflexiva de com elles prenen decisions que contribueixen a canvis dins l'experiència quotidiana de les seves vides, els permet adquirir una major consciència i habilitats per transformar la visió que cada una té sobre el món i sobre si mateixa i desenvolupar nous acords i formes d'interrelació amb el seu entorn. Crec que com Merizow (1991) aquest canvi, en la manera de percebre el món és una evidència contundent, es deconeix fins a quin punt respon a un examen crític dels paradigmes definits culturalment i assimilats per la socialització (citada a Leon, 1997.)

b. Com a grup, es percep la millora i enfortiment de la capacitat d'organització. És en el marc grupal on les dones membres identifiquen unes inquietuds i prioritats definides per elles mateixes, que amb l'ajuda d'eines socioeducatives i l'acompanyament de la

dinamitzadora, es traslladen en forma de pla d'acció: què volem, com ho volem fer, amb quins mitjans, en quin temps i quins resultats esperem.

Posen en relació les seves capacitats (xarxes, idees, vincles, recursos) per definir i construir un projecte d'acció col·lectiu, que amb el pas del temps va prenent forma, evoluciona i cada dona interioritza progressivament en moments diferents gràcies als processos emergents i continus de reflexió-acció que la dinamitzadora promou dins del grup.

El context grupal atorga un nou lloc d'identitat a les dones, des del qual es propicia l'aflorament d'aprenentatges socials com: saber exposar i presentar les idees que hom defensa, motivar el contacte i coneixement d'altres entitats i organitzacions del territori i fora, consolidar la presa de decisions per consens i el debat educatiu imprescindible quan hi ha postures divergents, la construcció de lideratges complementaris dins del grup, la capacitat per implicar nous membres a través de la permeabilitat, flexibilitat i tenacitat, identificar les pròpies necessitats formatives de caràcter instrumental emergents (no dissenyades) en el projecte d'acció: l'ús de les noves tecnologies, l'expressió oral, la redacció de les actes del grup, la relació amb els mitjans de comunicació.

En síntesi, l'espai grupal és generador d'una progressiva obertura de mentalitat i de cosmovisió de les dones vers a temes més complexos a través d'intervencions socioeducatives que afavoreixin la relació local i global d'una pràctica a un altra; la construcció d'una identitat social dins del territori que permeti fer-se un lloc, adquirir experiències sobre les que construeixen una imatge de si mateixes i del món, i una manera d'influir en aquest, fent que les seves accions tinguin importància en el complex escenari de poders institucionals i socials i els interessos dels seus actors. (Wenger, 2001, 312-320),

c. Cap enfora, s'observa una progressiva influència social, concretada a través d'una presència en els mitjans de comunicació locals, la seva capacitat de convocatòria, ja que són convocades a totes les taules de treball sobre espai públic, medi ambient, convivència, tot i no tenir estructura associativa tant en el nivell de Badalona Sud, com municipal. El procés personal i grupal, juntament amb l'evolució de la trajectòria de la seva acció social porta a les dones a un major control i consciència de la dimensió política en un procés d'empoderament. En aquest punt caldria aprofundir sobre quin és l'impacte de la seva acció en la convivència en l'espai públic del barri i en les polítiques de ciutat i els ciutadans.

Si bé sembla evident que en moments puntuals (primera aparició als mitjans 2004, presentació II Informe de punts negres 2008) l'estament polític pot haver-se mostrat inquiet i reactiu a les seves accions, mostrant actituds "populistes" i "paternalistes" vers les seves accions, la seva resposta ha estat deliberadament assertiva, evitant la temptació en la qual han caigut algunes entitats veïnals formalitzades. Probablement el procés d'empoderament necessita créixer més en aquest sentit perquè està encara lluny d'una influència real en les polítiques públiques.

Si fem una anàlisi sobre els valors centrals de la seva "lluita" i el seu recorregut, veurem que s'observa un canvi progressiu en la seva forma de percebre i entendre l'espai públic. Primerament, els valors inicials del seu motor d'acció es situen en la neteja, fet que podem interpretar com un trasllat del seu rol en l'entorn domèstic i privat vers l'exterior- el barri-. Després, els seus valors avancen cap a la defensa de drets, que els permeten veure l'entorn com un espai digne per viure-hi. En aquest punt és quan comencen a parlar de deures i obligacions compartits dels veïns i les administracions. Més endavant, evolucionen cap a la convivència i perceben l'entorn com un espai socioeducatiu, que facilita la creació d'una comunitat inclusiva, formada per antics i nous veïns. I finalment, identifiquen els valors mediambientals de l'entorn com una font de salut i humanitat. En aquest sentit comencen a posar èmfasi en l'aprofitament de materials, el reciclatge, la presència de verd al barri, la cura i el manteniment dels espais verds, els balcons, etc.

Arribats al punt d'exposar que les dones es troben simultàniament movent-se entre aquests tres dominis (personal/self- grup i el projecte d'acció cap a la comunitat) des d'on reflexionen críticament, constitueix una evidència que la pràctica d'empoderament significa un cercle contínuum de reflexió-acció-avaluació i l'interjoc entre pensar i fer. I entre crítica i autocrítica (Payne, et al., 2002).

A manera de síntesi en aquesta experiència es confirma la tesi de Leon (1997) que un procés d'empoderament no es pot entendre sense els tres nivells connectats entre ells (p.16). El procés individual ha d'estar connectat al context i a les accions col·lectives dins d'un procés polític. Els avenços assolits en un camp faciliten l'èxit en l'altre (p.20).

8.1.5 Els processos d'empoderament són permeables als seus contextos comunitaris

La xarxa, com a grup d'acció social s'ha d'entendre com un ecosistema viu, que està connectat als fluxos d'intercanvi que en tot moment rep del seu exterior. Els vaivens del grup han anat a tenor dels vaivens dels contextos comunitaris. En la mesura que el context organitzatiu del barri ha estat fort, elles han pogut enganxar-s'hi, créixer i alhora enriquir l'organització comunitària. El grau d'articulació del treball de barri actua de caixa de ressonància que multiplica l'efecte i els resultats de la seva acció social en l'espai públic i dóna, sentit i coherència a la idea de ser un grup motor veïnal que impulsa un treball continuat, per a què diferents actors se l'apropriïn. En la mesura en què el context comunitari ha estat fluix, inconnex, parcel·lat, elles s'han hagut de replegar més, treballar més en solitari, amb majors dificultats, i amb risc de cremar-se. Però, sembla que han sabut aprofitar aquests moments de replegament cap endins, per centrar els seus esforços en definir i estructurar el projecte d'acció que presenta una evolució considerable tan pel que fa als significats i valors força, com la construcció del propi projecte d'acció, caracteritzat per ser cada cop més implicador, més relacional, i amb una visió de llarg termini. Des del punt de vista de la dinamització és important ajudar al grup a identificar aquests moments de decliu extern, com a moments valuosos per a treballar aspectes més interns i a no focalitzar en excés les energies en un context extern estèril, marcat pels canvis, tensions de traspàs, temps d'ubicació de les institucions i equips.

8.1.6 L'espai públic és motor d'identitat i participació

Aquesta és una experiència de dones que volen ser subjectes del seu espai. L'espai públic esdevé una font de motivació per a l'organització veïnal, i està estretament lligada al sentit de pertinença que les dones tenen i que han desenvolupat al llarg dels anys amb el seu espai. Per a elles, aquest sentit de pertinença és degut a la multitud d'aspectes de la seva vida personal que tenen una referència en l'espai urbà on viuen. La seva identitat s'ha construït sobre les bases d'un clar *sentit de lloc*. Sant Roc⁹⁴

⁹⁴ En els resultats de la recerca s'identifica un clar "sentit territorial" de les dones membres de la Xarxa, que es traspassa també en la seva acció social (és el marc on elles es mouen, on poden tenir més vincles relacionals, reconeixement). Ara bé, això no significa que l'acció comunitària hagi de ser necessàriament territorialitzada, dependrà dels objectius. (Heras. P., 2008, p.32)

significa molt per a la majoria d'elles ja que fa 40 anys els va permetre sortir del barraquisme i de la precarietat de la trajectoria migratòria per construir la seva unitat familiar independent. Aquí és on s'han forjat els seus nuclis familiars i relacionals, és on han crescut els seus fills que han jugat en els parcs del barri, i han tingut les seves primeres experiències de lleure i colònies a l'Esplai del Centro Social.

Ahora el sentit de pertinença al barri es veu alimentat pel seu compromís i les seves accions: Malgrat el veïnat del barri hagi anat canviant fruit dels moviments de població migratoris, i els seus fills no hi visquin, l'acció transformadora d'elles fa que incloguin aquests canvis i els situïn en el mateix espai que estimaven i continuen estimant. És inclusiu. També sembla que aquest sentiment de pertinença és capaç de sobreposar-se al rerefons de sentir-se també, membres d' un barri perifèric, - mai millor dit- *als límits* entre dos municipis, estigmatitzat, diferenciat i segregat de la resta de Badalona per la forta pressió de problemàtica social que inclou *“la gent de sant Roc és invisible i moltes vegades només existeixen per les seves mancances o problemes, per tant és important crear eines i espais que permetin a les persones tenir un lloc i una mirada diferents d'ells mateixos”* (Amat, N. Comunicació personal, 9 abril, 2010)⁹⁵

8.1.7 La participació no formalitzada suposa una acció política des de la comunitat

Mai es parteix de res. Mirant enrera en la trajectòria dels seus perfils de dona s'observa que moltes d'aquestes dones han arribat a constituir-se com a grup en Xarxa, com a resultat d'intervencions i processos educatius en períodes anteriors, i la seva maduració personal que han fet com a dones i mares. Sense cap dubte, aquest itinerari els ha aportat un capital i un aprenentatge de pràctica social molt valuós, que ha fet un salt qualitatiu quan han tingut l'oportunitat de dur a terme accions transformadores en el barri a través de les campanyes. A través de les quals han desenvolupat les seves postencionalitats com a ciutadanes conscients del valor i poder de la seva participació. I han experimentat el sentit de fer política, a través de noves formes d'organització veïnal de caràcter constructiu.

⁹⁵ Notes recollides en la conferència que N. Amat va impartir a la Universitat de Barcelona el 9 d' abril 2010 amb el títol *“Sant Roc Mola ! Una eina de comunicació i participació”*

Aspecte que es pot observar per la seva capacitat en reflexionar sobre els “temes sensibles” i les pors ciutadanes entorn a la seguretat relacionada amb l’atribució fàcil cap als col·lectius vulnerables (persones de cultura gitana o d’altres països d’origen) que tenen les seves arrels i conseqüències en els processos d’estigmatització.

Les dones han pogut progressivament fer canvis en els seus plantejaments i encarar l’abordatge dels temes d’inseguretat, i manca d’hàbits sobre l’ús de l’espai públic per propostes socioeducatives encarades a millorar la convivència i coneixement entre els veïns, per aconseguir un entorn més humà, (que integri l’aspecte convivencial i l’entorn ambiental). Certament, en alguns moments aquestes actituds han entrat en contradicció i paradoxa amb les polítiques institucionals lligades a les ordenances de civisme, que precisament prohibeixen i castiguen l’incivisme, i presenten nul·les o escasses intervencions socioeducatives.

En aquests moments caldria entrar en el debat existent sobre si la ciutadania organitzada a través de pràctiques sota formes no formals diverses (xarxes, grups d’acció social, plataformes, etc), poden ser una alternativa al model obsolet de l’acció política des de les associacions veïnals. Algunes raons de gènere i socials poden explicar⁹⁶, la invisibilitat de la participació de la dona en les organitzacions formals de les quatre AAVV de Sant Roc, formades majoritàriament per homes.

8.1.8 En l’acció transformadora: educació, implicació i reivindicació, són inseparables

Si fem una anàlisi de les característiques del seu tipus d’acció transformadora podríem descobrir:

-La importància de la relació, de la proximitat amb altres veïns per implicar-los en l’acció per sobre dels discursos “pseudopolítics”. Començar quelcom nou, demana un apropament, no des del punt de vista de sentir la llibertat de parlar amb qui vulguin i com vulguin (que també) sinó que se sentin lliures de parlar amb molts i adonar-se que el món és la totalitat d’aquests molts (Arendt, 2001, p.79). En aquest sentit s’observa una evolució de les eines utilitzades per crear aquest apropament entre els veïns i veïnes, les quals han anat des de passar l’escombra d’uns a altres en els actes festius,

⁹⁶ Tres membres de la Xarxa participen en dos períodes de lluites veïnals al carrer: un als anys 70, relacionat amb la manca d’infraestructures bàsiques en el barri (enllumenat, asfalt dels carrers) i més endavant, als anys 80, amb la lluita contra el tràfic de drogues. Mentre les dones participen en les qüestions quotidianes al carrer, els seus marits o germans homes participen formalment en AAVV.

a donar informació i interpel·lar el veí/ina de tu a tu, a fer tallers a l'espai públic i a la fira d'entitats per guarnir al barri, o entrevistar, etc. Aquests són exemples de com les places i els carrers esdevenen l'escenari relacional i d'acció comunitària per excel·lència de la Xarxa i per a compartir quelcom entre persones de les diferents cultures del barri.

-Una posició reivindicativa constructiva coherent dins de la cultura del participació que sustenta la convicció que els ciutadans no només tenen problemes, demandes, sinó que també tenen solucions i són capaces en grup de produir respostes (Garcia Roca, 2004, p.137). La seva posició ha estat sempre activa, de fer i treballar des de l'exemple, cercar elements objectius per demostrar, raonar, fonamentar les crítiques: Són exemple d'això: l'escultura pública efímera *"teixim els colors de la convivència"*, els treballs d'observació i diagnòstic, el parterre de flors, les enquestes etc.

-L'educació i reflexió: Des de la idea de Claude Habib "no es pot ser indiferent al món sense convertir-lo en intel·ligible" (Arendt, 2001,37) S'intenta que el grup sigui un espai per pensar. Aspecte que s'operativitza a través de l'aplicació dels plantejaments metodològics de la Investigació-Acció-Participativa als treballs de diagnòstic participatiu sobre l'espai públic del barri i les diferents campanyes ciutadanes per facilitar que siguin les mateixes dones i els veïns, qui reflexionin sobre les seves pròpies realitats i pràctiques en relació al civisme i la convivència. I que sobre les reflexions es construïxin accions i propostes, tant per part dels propis veïns, com per part de les institucions responsables del manteniment. Normalment s'utilitzen els tallers al carrer per treballar amb els veïns la consciència del respecte per l'entorn i s'utilitzen els espais de participació i les eines de comunicació social (presència en els mitjans locals) per demanar responsabilitats en les millores en el manteniment i la neteja del barri, a través de les quals poden exercir una certa influència social.

El mateix procés de reivindicació és inseparable de la pràctica educativa, en tant que per elles implica una nova dimensió relacional i significativa, que les porta a obrir-se pas amb l'accés de les dones de la Xarxa als mitjans de comunicació. Copsen el pes de la omnipresència i omnipotència dels mitjans i entenen que allò que no surt en els mitjans no existeix (Bru Rovira, 2007). Es percep una evolució en tant que inicialment eren només els mitjans del barri que, a través de la revista del Padeco *Sant Roc Mola!*, feien ressò de les seves activitats, però progressivament han estat els mitjans locals de la ciutat qui s'acostaven a cercar notícies ciutadanes. I finalment, són elles mateixes les que prenen la iniciativa de fer el contacte amb els mitjans i fer arribar la seva veu en diferents programes de radio i TV i de manera estable participen en un

programa de radio, tenen un *blog* obert amb informacions i una galeria de fotos de la campanya.

-La horitzontalitat en la presa de decisions i en les formes d'organització interna són una característica del funcionament dels grups d'acció social que s'ha mantingut de manera permanent i continuada. Tothom pot fer des de la xocolata desfeta, doblegar díptics, pintar un cartell, entrar dades, fins a prendre la paraula en alguna reunió. L'horitzontalitat no implica manca d'organització. I en aquest sentit, el grup ha anat guanyant en capacitat organitzativa, distribució de tasques segons interessos i aptituds de les membres, assumpció dels diferents rols grupals per al seu funcionament. Però, sempre mantenint una estructura comunicativa horitzontal, on cap membre és més representant que un altre. També cap enfora, els vincles que estableixen amb les persones que treballen i que coincideixen en reunions, accions, etc. són vincles de caràcter afectiu, sincer.

8.1.9 La participació social incorpora modalitats d'acció i relació des de la dona

I el resultat de les accions que desenvolupa la Xarxa sovint és poètic, artístic, i creatiu. Des de les teories feministes es reconeixeria que les seves accions desprenen una certa sensibilitat femenina pels temes mediambientals propers a l'entorn immediat i la utilització de formes expressives i comunicatives de dona. Mostra d'això són les diferents poesies escrites per elles i "arpilleres"⁹⁷ brodades que algunes d'elles han teixit amb el desig d'expressar, a través de l'art el seu vincle afectiu amb l'entorn immediat. Els tallers de reciclatge, l'ajardinament d'un parterre del barri, l'escultura dels colors de la convivència (teixida amb robes), l'escultura de la dona arbre, també serien mostres d'expressió d'aquesta sensibilitat artística. En aquest punt ens porta a pensar en formes organitzatives de caràcter més femení, que es mouen en espais més informals que formals i altres de caràcter més tradicionalment masculí (vertical, cerebral, combatives i formals).

⁹⁷ Arpillera: és el nom que rep la tècnica artística andina elaborada per dones. Es treballa sobre roba de sac per expressar i denunciar situacions d'opressió viscudes i interioritzades. Sis membres de Dones i Barri en Xarxa participen del projecte Arpilleres i construeixen 3 arpilleres sobre el sentit que té l'espai públic per elles.

Cal reconèixer el paper que han tingut les dones en les lluites veïnals en els barris, al voltant de temes com la reivindicació d'escoles, l'aigua, ambulatoris, és a dir elements que sentien com a dèficit en la seva vida quotidiana, però aquesta participació en el carrer no ha estat paritària, ni visible en els espais formals de les assemblees, ni dins de les juntes de les entitats veïnals, que sovint estaven formades per les seves parelles homes, ni tampoc s'ha vist traduït en una presència de vocalies de dones (Fernández, 2008, pp.47-49). Possiblement caldria estudiar en profunditat, si aquesta tendència de les dones a no incorporar.-se a estructures formals respon a una qüestió de gènere, generacional o és una posició política conscient i deliberada. En aquest punt les dones de la Xarxa participen agafant la veu en els espais formals, però reivindiquen mantenir-se com un grup d'acció social sense voluntat de formalitzar-se.

8.1.10 El rol de la dinamització d'un grup d'acció social és acompanyar les persones i el procés.

A continuació s'identifiquen alguns elements característics del paper de la dinamitzadora, centrats tant en les persones, com en la construcció d'un procés que vist en el temps, els ha permès visibilitzar els seus avenços i construir-se a si mateixes i de manera col·lectiva amb identitats diferents:

a. Un respecte curós pel procés personal i familiar de cadascuna, a través de l'observació atenta i sensible durant les sessions dels seus estats d'ànim. L'expressió del rostre, el to de veu, la forma de comunicar, d'estar i participar en la reunió, de vestir, de maquillar-se o no, la presència o absència a les sessions, constitueixen indicadors del seu estat anímic i del moment vital que viuen.

Lògicament les característiques d'aquest tipus de grup permeten a les dones expressar amb més naturalitat els aconteixements vitals personals relacionats amb experiències i progressos de vivència positiva, que no les preocupacions. Per exemple en el grup s'han celebrat l'arribada de néts, la independència de fills, cerca d'ocupació, canvi de pis, etc. Si bé, els malestars més interns, no s'acostumen a verbalitzar en l'espai grupal formal, cal copsar-los perquè estan incidint en el moment grupal i permeten explicar el seu grau d'implicació en l'acció.

Al llarg d'aquest temps la dinamitzadora ha realitzat una tasca invisible, però cabdal per apropar-se a cadascun dels processos vitals d'elles i compartir alguns processos de malestar com: la preocupació per situacions d'atur, de salut, desorientació,

dificultats econòmiques, separacions, pèrdues, el canvi de barri, pròpies d'elles o dels seus fills, la incomoditat per no dominar els codis escrits o tecnològics, etc. i creant un apropament adreçat a enfortir sempre la seva vinculació al grup d'acció, d'una forma flexible. Aquesta tasca ha portat, sobretot a tenir moltes converses amb cadascuna d'elles per telèfon o aprofitant els espais informals previs o posteriors a les sessions de treball i afavorir que altres membres del grup s'apropin a elles.

b. Una valoració sincera de cadascuna, sempre amb afecte i ajudant a que cadascuna trobi el seu lloc en el grup i una identitat dins del projecte d'acció.

c. La capacitat de donar protagonisme a les dones i al grup, sabent-se, situar en un segon lloc en els moments més exteriors. Sentir que et tenen a prop sense donar-los peu a confondre's amb tu, ni tu amb elles. Aquest és un rol que crec que cal preservar en les etapes i moments de més dependència grupal i en moments en què viuen amb tensió la participació pública. No és necessari fer res, ni dir res, cal només estar (estar amb "cos i ànima", amb la mirada de recolzament, de confiança plena en els seves aptituds, de deixar fluir tot el que passi sense intervenir). A vegades, cal saber no estar-hi, sabent que estàs amb elles.

d. Aprofitar les fases de recollida i d'interiorització del grup per enfortir-se, superant el risc de cremar-se (per la complexitat de percebre i identificar canvis de millora com a resultat de les seves accions, per la complexitat dels factors institucionals en alguns períodes de desencís, per l'esgotament en moments de molta intensitat i implicació).

e. Saber deslliurar-se de l'agenda dels encàrrecs professionals per evitar fixar límits als progressos de les dones. Es tracta de procurar que l'encàrrec professional de treball (definit pel marc des d'on s'impulsa el projecte i també pel mateix professional), no limiti, ni restringeixi la base social d'un projecte empoderador. Cal situar adequadament la legitimitat del grup i del curs de l'acció social, en les decisions que les dones prenen sobre sí mateixes i el seu projecte d'acció. Les expectatives institucionals i les del professional sobre un projecte teòricament no dissenyat (però sobre el qual si es tenen algunes idees) influiran en el seu transcurs, i és tasca de la dinamitzadora gestionar la incòmoda i contradictòria tessitura que implica l'exercici del poder, no situat en la seva persona, sinó en les organitzacions on s'emmarca la seva pràctica (Adams, 2001). En aquest punt es posa de manifest la necessitat conscient de la implicació política del treball social.

f. Una conducció del grup no directiva centrada en primer lloc en l'aportació d'elements d'anàlisi de la realitat per aprofundir en el coneixement i la consciència, i

evitant sempre donar opinió i fer valoracions, partint del principi que la seva participació sempre és influent dins del grup. I en segon lloc, assenyaladora de nous reptes i aprenentatges, a mesura que el grup és capaç d'assumir-los.

g. Incloure aspectes formatius molt aplicats i adequats a les diferents intel·ligències múltiples (Gardner, 2005) de les pròpies dones, del moment del grup i de les necessitats implícites en el projecte d'acció. S'ha partit sempre dels seus desitjos interiors i aptituds per adequar-les a les necessitats formatives que el projecte col·lectiu exigia com habilitats socials interpersonals, creatives, d'organització i lògica i raonament, entre d'altres. A través del projecte d'acció s'ha superat la por a parlar en públic (des d'una reunió fins a una conferència en unes jornades, una classe, un programa estable de ràdio). També s'han treballat les competències escrites, en la mesura, que s'ha passat de, no escriure res, a iniciar el recull del treball del grup en una llibreta d'actes. O altres habilitats interpersonals, com presentar personalment "cara a cara" el projecte a diferents públics (veïns/es, polítics, tècnics responsables),. Altres aprenentatges relacionats amb les eines tecnològiques des de crear un compte de correu de la Xarxa i un Blog i gestionar-ho elles mateixes amb ajuda del punt Omnia, fins a fer funcionar una càmera digital i descarregar fotografies a l'ordinador. I darrerament omplir una base de dades amb el resultat d'enquestes.

h. Recollir el valor de la parla com a llengua materna i la cultura oral, com una forma d'estar en el món per sobre de la cultura escrita. Donat que la paraula parlada prové de l'interior humà i fa que els sers humans es comuniquin entre si com a interiors conscients, com a persones, la paraula parlada forja la formació de grups humans estretament units (Ong, 1996, p.76). L'escolta i la parla han estat les eines de treball per excel·lència per sobre dels suports escrits. La cultura oral és la forma de relació més propera a la vida i més pròxima al seu món i la que més utilitzen en el seu entorn quotidià. En canvi, la cultura escrita és distant, freda, tècnica, i constitueix una barrera d'expressió, per la majoria de membres, donat que els seus nivells instructius són baixos. Tot i així, el context social de la cultura dominant és el del llenguatge escrit. Els suports escrits s'han utilitzat sempre que ha sigut necessari, d'una forma gràfica, col·lectiva i partint sempre de les seves expressions naturals i dels seus propis estils comunicatius. Així, és com s'han elaborat els materials dels Informes sobre la diagnòsi sobre l'espai públic, els plafons-expositors, els ítems del qüestionari ciutadà, els materials de difusió de les campanyes, etc. Destacar que més enllà del valor de la parla com a llenguatge comunicatiu, es treballa la concepció de parlar, com a poder en si mateix. La llibertat per expressar les opinions, el dret a escoltar les opinions del

altres, i ser escoltat en si mateix, com un component inalienable de la llibertat política (Arendt,p.76).

8.1.11 La participació social com a comunitat de pràctica implica un procés de conèixer i aprendre

Si entenem que tots pertanyem a vàries comunitats de pràctica i que aquestes canvien en el transcurs de la nostre vida, veurem que tots els membres connectats⁹⁸ d'alguna manera a aquesta experiència de participació estan en un procés d'aprenentatge i de conèixer. Una part important del rol de la dinamitzadora es situa en evidenciar els elements constituents dels aprenentatges socials que les dones fan en termes de:

- Significat: s'intenta que experimentin la seva vida i el món com quelcom significatiu per a elles. I a que identifiquin el valor dels seus progressos en un format de contínuum d'aprenentatges i en un camí que es va fent . Se les ajuda a mostrar que el que es va fent té significat dins un procés sense terminis (és una carrera de fons) i no un conjunt escleròtic d'accions.
- Una pràctica comuna: sempre que es pot, es ressalten els marcs de referència compartits (la seva trajectòria migrant, el seu bagatge en el coneixement de la història i les relacions del barri, les seves preocupacions i desitjos.). El rol de la dinamitzadora se situa en ressaltar les perspectives compartides que sostenen el compromís conjunt en l'acció.
- Identitat: amb el pas del temps, s'ha pogut convidar a parlar sobre els canvis interns que produeix l'aprenentatge, en elles mateixes, a través del grup i com el devenir de la seva pròpia història personal està ara immersa en la identitat de la comunitat. Se les ajudar a pensar i a reflexionar sobre el que són i, el que volen ser.
- Sentit de comunitat: La participació social té la fortalesa de ser creadora de sentit personal (Garcia, 2004 p.105) Quan ens unim a certes causes, a certs llocs que estimem, entenem que som humans en el donar i rebre. La dinamitzadora intenta sempre destacar el valor social de la seva iniciativa (no em refereixo ni al valor econòmic, polític, ni tècnic) sinó al valor humà i comunitari, on els diferents actors i

⁹⁸ Elles, les seves famílies, els seus nodes relacionals (veïns, grups informals...), les s entitats implicades a través de l'acció, la tècnica dinamitzadora, la institució de la que depen i els seus tècnics, els polítics, els alumnes de les classes on treballa la dinamitzadora , la seva família, i un llarg etcètera.

nuclis relacionals poden reconèixer la valuosa aportació comunitària que elles fan del seu temps, esforç, idees, creativitat, posades en relació per la millora de la comunitat.

En aquest sentit la dinamitzadora deliberadament utilitza certes estratègies per fer-ho possible: En primer lloc, deixa que les dones parlin sovint de com els seus fills les veuen i com aquests donen valor a les seves iniciatives (sovint expliquen que ensenyen als seus fills els materials del grup perquè els donin la seva opinió, fotografies, vídeos, els ajuden a escriure textos a l'ordinador, demanen la col·laboració de les seves parelles en moments puntuals i en tasques concretes o senzillment parlen a casa de les seves il·lusions, decisions, decepcions, tensions en relació a l'acció social de la Xarxa); En segon lloc, es cerquen oportunitats externes perquè les dones sentin el reconeixement social d'àmbits molt diversos com per exemple l'acadèmic (han participat fent conferències a la universitat, un viatge d'intercanvi a Anglaterra a través d'una associació mediambiental, han establert contactes amb AAVV de fora de Badalona, etc). En tercer lloc, la dinamitzadora parla en sentit propi i personal dels aprenentatges que s'emporta d'elles i de la participació en aquesta experiència, i de com aquests aprenentatges reverteixen en altres dels seus àmbits professionals.

8.1.12 Noves formes d'organització de la ciutadania replantegen el moviment veïnal

Aquesta experiència no té res de diferent d'altres experiències de ciutadania de dones amb un compromís actiu amb el món. Les seves preocupacions i continguts de treball són molt properes a les organitzacions veïnals clàssiques, però la seva singularitat rau precisament en la decisió de no voler formar-ne part i optar per la forma organitzativa de grup d'acció social. En la seva trajectòria reconeixen que, si bé han nascut impulsades per un Pla Comunitari, des del qual existia l'imaginari traçat que potser, algun dia es constituïrien en associació. De forma conscient i deliberada defensen no formalitzar-se per tal de: poder conservar la defensa de l'horitzontalitat de les seves relacions i la no representació de ningú, excepte d'elles mateixes; No voler subrogar-se a dependències econòmiques i institucionals, que observen en el teixit associatiu i amb l'expressió de "*qui paga, mana*" on l'*ajudat* esdevé depenent de *qui ajuda*. I finalment, es mostren convençudes que per dur a terme els seus objectius de treball: el compromís dels veïns i de l'administració (que cadascú assumeixi la seva

responsabilitat) sobre l'espai públic, és innecessari estar formalment constituïdes, evitant l'elaboració de tasques burocràtiques implícites en la gestió econòmica i jurídica d'una entitat.

8.2 Aproximació a un model explicatiu de la participació formal informal

Possiblement el concepte de *participació* ha estat un nus gordià de la recerca. Des de l'inici d'aquest treball, s'han dedicat moltes hores a la reflexió sobre el seu significat en el context que emmarca l'estudi. Què entenem per 'participació'?; Com es pot arribar a conèixer el grau de participació de les dones a les entitats?; entenem per 'participació' la mera 'presència' de les dones a les diverses organitzacions?; Quines implicacions derivades de la participació social ens interessien prioritàriament?: La participació entesa com a una satisfacció de necessitats personals?, el sentit de 'responsabilitat social' que podria suposar?, la participació com a una dimensió de la identitat cívica de la persona, de l'acció col·lectiva?, com a element d'empoderament de les dones, com a un element potenciador de l'acció comunitària?... Aquestes i moltes d'altres qüestions s'han anat debatent al llarg de la recerca, prenent decisions sobre la visió finalment adoptada que s'ha traduït empíricament en els diversos instruments de recollida de dades, les dimensions d'anàlisi i interpretació adoptades, i expressada a través de les dones, grups de dones i tècnics que han participat en l'estudi i que s'han presentat a les pàgines d'aquest informe. A més, s'hi afegieix el repte de 'com les entitats' desfan aquest nus: com els altres (tècnics, dones) entenen el concepte de 'participació' en parlar d'aquestes qüestions? . Moltes hores de debat, entre desfer o tallar el nus...; això ens feia pensar què n'és d'important generar espais de reflexió i diàleg entorn a com les institucions i les persones responsables d'organitzacions, serveis, programes i/o activitats introdueixen les qüestions de gènere en la filosofia de les seves intervencions; importància que es va afermar, en constatar que moltes entitats no s'ho havien plantejat mai, inclús desconeixen els perfils de les dones que els hi arriben.

Paral·lelament al treball de camp desenvolupat, també s'ha recorregut un camí conceptual que ha portat a intentar sistematitzar quins serien els elements més destacables que configuren el terme 'participació'. Segurament, hi ha d'altres qüestions implicades que no s'han recollit, i de fet, desenvolupar en profunditat els

models que a continuació es presenta desborda les possibilitats d'aquest projecte. Malgrat això, s'han plasmat els elements essencials entorn al concepte de participació que han anat apareixent en la recerca, valoracions i interpretacions, per oferir una base que pugui orientar a aprofundir en aquest tema i orientar noves preguntes.

D'aquesta forma, a continuació, es mostren dos gràfics: el primer recull les interaccions i funcions que les xarxes informals i formals tenen entre elles i el paper nodridor entre aquestes. Les xarxes informals tenen un paper vinculador per a la participació formal, en tan que , conèixer algun membre d'una xarxa formal facilita la inclusió a entitats que la dona no coneix. I a la inversa , la participació en espais formals també obre noves oportunitats per crear nous espais informals de relació per a la dona. A més, del paper que tenen per si soles, com espais de participació i inclusió talment com els espais formals.

El segon mostra les dimensions i elements intervinents en les formes de participació formal. Consta de cinc dimensions, cadascuna d'elles expressades en diversos elements, que poden donar compte de les 'Formes de Participació de les Dones'. S'ha de remarcar que aquest model parteix i és 'sobre la dona', és a dir, no apareixen qüestions, al menys directament, referides a les entitats.

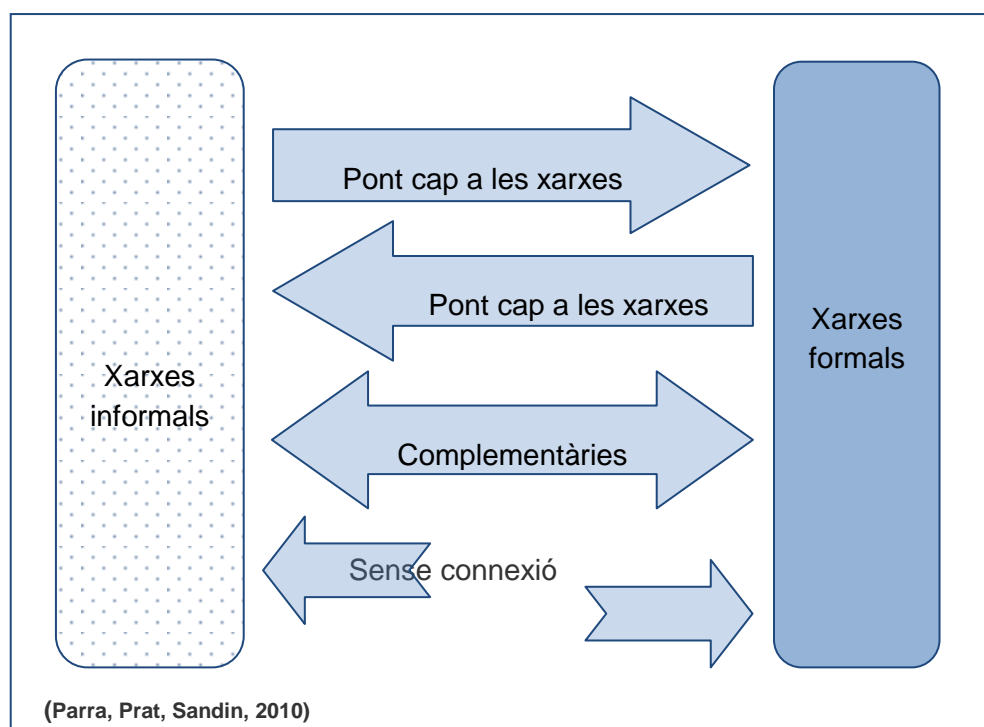

Figura 8.1. Xarxes formals i informals

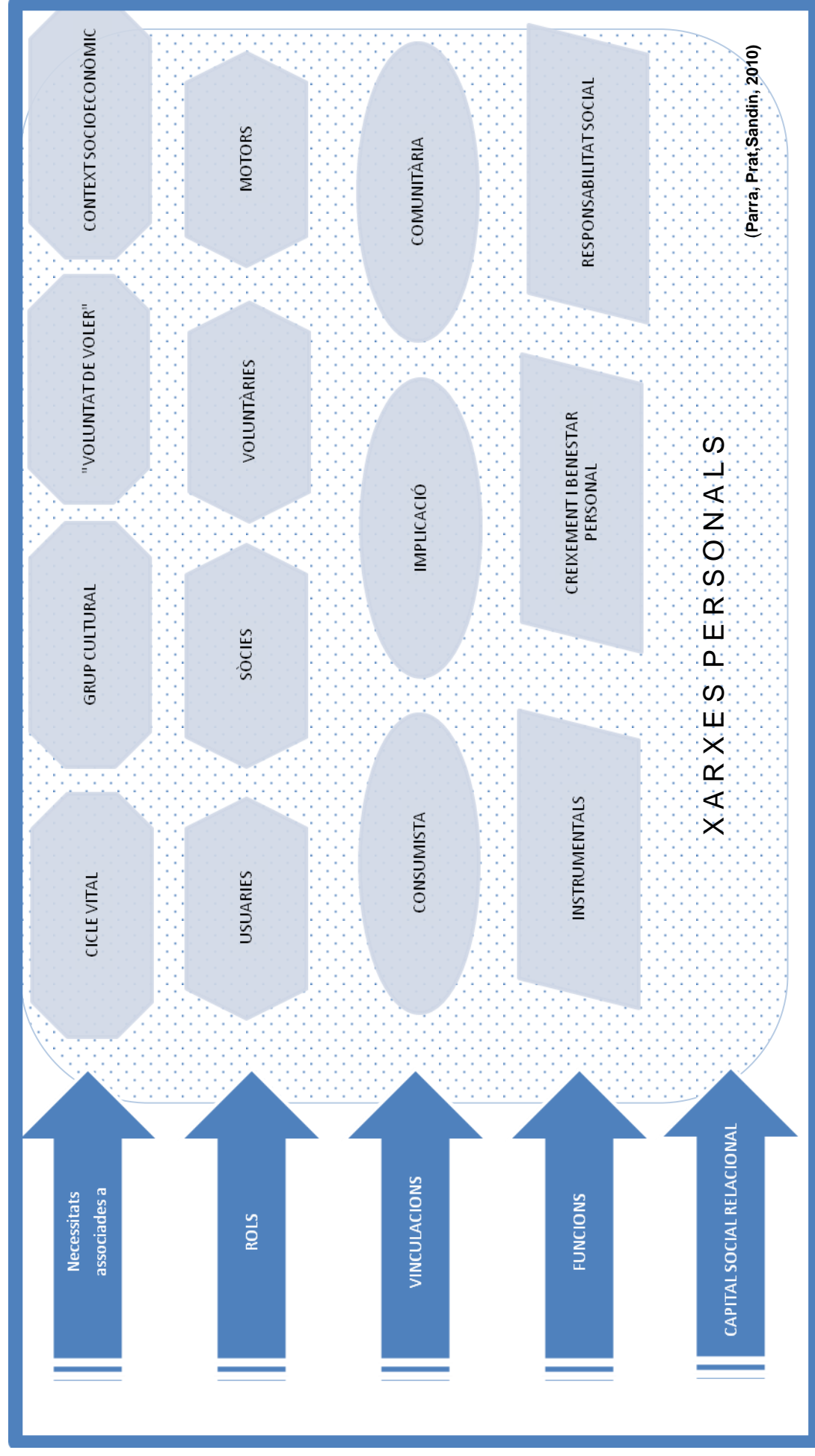

Figura 8.2. Dimensions i elements intervingents en la participació social

8.3 Límits i propostes de continuïtat de la recerca

La forma adoptada en aquesta pràctica planteja qüestions obertes de debat que la recerca d'aquest estudi de cas, no pot donar resposta com són: si estem davant d'una nova forma de participació ciutadana, reactiva al funcionament del teixit associatiu veïnal? Reactiva a una determinada manera de fer política, que utilitza el teixit associatiu? És una qüestió de gènere, respecte als patrons de participació formals, més masculins? És una qüestió intergeneracional? És una qüestió pragmàtica, d'economia d'esforços? És una qüestió política per assolir més influència social? A continuació es presenten els límits de la recerca, no com a un decàleg de justificacions, sinó com a línies possibles de continuïtat, i de repte per seguir aprofundint en l'estudi d'aquesta experiència i altres practiques de participació.

A partir dels 12 factors identificats en el cas es planteja seguir treballant en l'elaboració d'un model per la identificació de bones pràctiques de participació ciutadana.

1. Una anàlisi del cas des d'una exploració aprofundida del concepte de la "no participació", i el seu significat dins de les ciutadanes. Les trajectòries de no participació poden ser molt arrelades en la pràctica i en alguns col·lectius més que d'altres (raons deliberades, raons socials, de gènere, etc). És important identificar aquests elements i funcions per poder concebre trajectòries implicatives diferents
2. Les subjectivitats dels actors socials intervinents en aquesta experiència (inicialment dibuixats en la figura 3.1. complementaria i enriqueix la visió aportada en aquest cas, que ha estat únicament la mirada subjectiva del professional acompanyant de l'acció del grup. Probablement l'experiència relatada i viscuda a través dels ulls de les pròpies dones, de les institucions públiques (tècnics i polítics) i de les entitats ciutadanes i dels veïns aportaria nous elements per aproximar-nos en quin ha estat el seu grau d'influència sobre l'entorn.
3. Una anàlisi de l'experiència des de la perspectiva de gènere. Aprofundir en les històries biogràfiques de cadascuna d'elles, per entendre la interiorització cultural del seu rol i els moments personals que fan possible una implicació comunitària.

4. Estudiar els nínxols relacionals de les xarxes informals de les dones com a oportunitats d'organització comunitària entre dones diverses per facilitar-ne la seva incorporació i implicació en pràctiques de ciutadania. Es proposa continuar la recerca fent una anàlisi reticular de les xarxes personals de les dones i entre elles i els grups formals.
5. Un estudi més detallat de la influència social i l'impacte comunitari de les pràctiques locals de ciutadania activa vers els poders públics i vers la mateixa comunitat. Aportaria elements reals sobre el nivell d'empoderament assolit pels participants en aquesta experiència.
6. La pertinença i l'arrelament a un territori sembla que són factors identificats com elements afavoridors en l'emergència de l'experiència estudiada. En aquest sentit manquen elements de com les dones migrants construeixen i transformen la seva pertinença i "identitat de lloc", sovint formada en contextos rurals i molt diferenciats als del seus nous entorns urbans. Els resultats podrien oferir pistes per orientar la construcció d' experiències de ciutadania que incloguin a dones diverses.
7. L'estudi de les formes de participació ciutadana vinculades a la transformació de l'espai públic més relacionades amb els valors mediambientals de l'entorn. Encara que la sensibilitat ciutadana per aquests temes sembla molt diversa, existeix un cert acord, que pot tractar-se d'una problemàtica amb un calatge social creixent i per tant un nou eix movilitzador per al treball de comunitat. L'estudi d' iniciatives i experiències de "ruralització" del món urbà que cerquen un entorn ambiental més humà i saludable pels seus habitants, podria aportar pistes de futur per vigoritzar el treball amb la comunitat des d'estratègies diferents a les protagonitzades en els rics anys 60-70 abanderaren la millora dels barris en serveis bàsics: les infraestructures.
8. El sentit de pertinença a l'espai públic (que en un sentit ampli podem anomenar entorn ambiental), ha estat un dels elements identificats com a clau per la construcció de pràctiques de participació. Seria interessant traslladar l'estudi d'aquests elements en contextos no urbans, en entorns territorials dispersos i de baixa densitat de població, que permetin aportar elements d'intervenció comunitària en altres contextos i visibilitzar les formes que pren el treball de desenvolupament comunitari en els territoris no urbans.

Sisena part: bibliografia

9 Bibliografia

- Abric, J., & Moscovici, S. (1999). *Psicología social* (4a ed.). Barcelona: Paidós.
- Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2001). *Social work :Themes, issues and critical debates*. (5th ed.).
- Ajuntament Hospitalet. (2005). *Les Assoociacions de Dones a la Ciutat de l'Hospitalet. Un estudi de la participació, les característiques i motivacions de les associades*. L'Hospitalet: Programa Municipal per a la dona.
- Amat, N. (2010). *Sant roc mola ! una eina de comunicació i participació*. Universitat de Barcelona.
- Ander- Egg, E. (1990). Repensando la investigación- acción- participativa. comentarios, críticas y sugerencias. *Documentos de Bienestar Social*, (20)
- Ander-Egg, E. (1982). *Metodología y práctica del desarrollo de la comunidad* . El Ateneo.
- Ander-Egg, E. (1986). *Ideología, política y trabajo social*. Buenos Aires: Humanitas.
- Anduiza Perea, E., Maya, Sergi de, & Fundació Jaume Bofill. (2005). *La qualitat en la participació : Una proposta d'indicadors*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Arendt, H., & Universitat Autònoma de Barcelona. (1997). *¿Qué es la política?*. Barcelona etc.: Paidós.
- Arnal, J., Latorre, A., & Rincón Igea, D. (1992). *Investigación educativa : Fundamentos y metodologías*. Barcelona: Labor.
- Barbero, J. M., & Cortès, F. (2005). *Trabajo comunitario, organización y desarrollo social*. Madrid: Alianza.
- Barbero, J. M., & Impuls a l'Acció Social. (2008). *El treball social en acció: Mètode i autogestió en la pràctica professional*. Barcelona: Impuls a l'Acció Social.

- Barbero, J. M., & Universitat de Girona. (2001). *Discursos del trabajo social, interpretaciones profesionales y las formas de hacer*. Tesis doctoral no publicada. Girona: Servei de Publicacions. Universitat de Girona.
- Bartolomé, M., & Marín, M. A. (2005). Las identidades cívicas y culturales: Ejes clave para la construcción de una ciudadanía intercultural. A: Sacavino (Ed.), *Identidad(es) y ciudadanía intercultural. Desafíos para la educación*. (Consejo de Cultura en Brasil. ed.,)
- Bauman, Z., & Corral, C. (2007). *Tiempos líquidos : Vivir en una época de incertidumbre*. Barcelona: Tusquets.
- Beck, U. 2008. *La sociedad del riesgo, hacia una nueva modernidad*. Paidós.
- Bericat Alastuey, E. (1998). *La integración de los métodos cuantitativo y cualitativo en la investigación social: Significado y medida*. Barcelona: Ariel.
- Blumer, H. (1981). *El interaccionismo simbólico: Perspectiva y método*. Barcelona: Hora.
- Bonder, G. (2003). Mujeres y voluntariado: Facetas de una realidad histórica. *Encuentro Internacional "Movilizando el Capital Social y el Voluntariado de América Latina"*. Santiago de Chile.
- Bourdieu, P. (2003). *Las estructuras sociales de la economía*. Barcelona: Anagrama.
- Brandon, D. (1995). *Advocacy: power to people with Disabilities*, Birmingham: Venture.
- Brandon, D. & Brandon, A. (1988). Putting people first. A: *Handbook in the Pratical Aplication of Ordinary Living Principles*, London: Good Impressions.
- Burt, R. S. (1992). *Structural holes : The social structure of competition*. Cambridge, Massachusetts (EUA): Harvard University Press.
- Burt, R. S., Minor, M. J., & Alba, R. D. (1983). *Applied network analysis : A methodological introduction*. Beverly Hills, California: Sage Publications.
- Castel, R., Varela, J., & Álvarez-Uría, F. (1991). *Espacios de poder* (2a ed.). Madrid: Endymion.

- Coleman, J. S., & Bourdieu, P. (1991). *Social theory for a changing society*. Boulder: Westview Press.
- Consejería de Presidencia. (2005). *El Asociacionismo de las Mujeres en la Región de Murcia. Informe de investigación de las asociaciones de mujeres en la comunidad autónoma de la región de Murcia* (Informe de Recerca). Región de Murcia.
- Cook, T. D. (1986). *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa*. Madrid: Morata.
- Dane, F. C. (1997) *Mètodes de recerca*. Barcelona: Proa, UOC.
- De Miguel Díaz, M. (2004). Nuevos retos en el ámbito de la evaluación. In L. Buendía Eisman, G. González D & T. Pozo Llorente (Eds.), *Temas fundamentales de la investigación educativa* (pp. 31-62). Madrid: La Muralla.
- Della Porta, D. (2006). *Globalization from below :Transnational activists and protest networks*. Minneapolis etc.: University of Minnesota Press.
- Della Porta, D., & Keating, M. (2008). *Approaches and methodologies in the social sciences : A pluralist perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dendaluce, I. (1988). *Aspectos metodológicos de la investigación educativa*. Madrid: Narcea.
- Denzin, N. K. (1989). *The research act :A theoretical introduction to sociological methods* (3rd ed.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1998). *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1998). *The landscape of qualitative research : Theories and issues*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1998). *Strategies of qualitative inquiry*. Thousand Oaks, Calif. etc.: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of qualitative research* (2nd ed.). Thousands Oaks, Calif. etc.: Sage.

- Departament d'Ensenyament, & Departament d'Educació Ajuntament de Badalona.
(1998). *Comissió zona sud*. Manuscrit no publicat.
- Dietrich, R., & Graumann, C. F. (1989). *Language processing in social context*. Amsterdam etc.: North-Holland.
- Edelman, M. (Ed.). (1977). *Political language: Words that succeed and policies that fail*. New York: Academic Press.
- Elias, N., & Schröter, M. (1990). *La sociedad de los individuos :Ensayos*. Barcelona: Península.
- Fals-Borda, O., & Rahman, M. A. (1991). *Action and knowledge :Breaking the monopoly with participatory action-research*. New York: Apex Press.
- Fernández Lemelas, E. (2008). Movimiento vecinal, protesta, acción comunitaria o acción política desde la ciudadanía. A: Ucar, & Llena (Eds.), *La acción política desde la comunidad* (1.ed. ed., pp. 39-73). Barcelona: Graó.
- Forni, P., Siles, M., & Barreiro, L. (2004). ¿Què es el capital social y cómo analizarlo en contextos de exclusion social y pobreza? *Informe de recerca*, (35)
- Foucault, M. (1981). *Un diálogo sobre el poder y otras conversaciones*. Madrid: Alianza.
- Foucault, M., Habermas, J., Máiz Suárez, R., Álvarez-Uriá, F., & Universidade de Santiago de Compostela. (1987). *Discurso, poder, sujeto :Lecturas sobre michel foucault*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Freire, P. (1970). *Pedagogía del oprimido*. Madrid etc.: Siglo XXI.
- Freire, P. (1975). *La educación como práctica de la libertad* (16a ed.). Buenos Aires: Siglo XXI.
- García Roca, J. (2004). *Políticas y programas de participación social*. Madrid: Síntesis.
- García, S., & Lukes, S. (1999). *Ciudadanía :Justicia social, identidad y participación*. Madrid: Siglo XXI.
- Gardner, H. (2005). *Inteligencias múltiples: La teoría en la práctica*. Barcelona: Paidós.

- Garriga, C., & Barcelona. (2003). *Els gitanos de badalona: Una aproximació sociològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Àrea de Benestar Social.
- Gibbons, M. (1997). *La nueva producción del conocimiento: La dinámica de la ciencia y la investigación en las sociedades contemporáneas*. Barcelona: Pomares-Corredor.
- Gilligan, C. (1985). *La moral y la teoría: Psicología del desarrollo femenino*. México, D.F.: Fondo de Cultura económica.
- Giugni, M., McAdam, D., & Tilly, C. (1998). *From contention to democracy*. Lanham Md: Rowman & Littlefield Publishers.
- Glesne, C., & Peshkin, A. (1992). *Becoming qualitative researchers: An introduction*. Longman.
- Goffman, E., Setaro, F., & Torres Perrén, H. B. (1981). *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires: Amorrortu.
- González, P. (1997). *Orientaciones teóricas fundamentales en psicología de los grupos* (2a ed.). Barcelona: Edicions de la UB.
- González, P. (1997). *Psicología de los grupos :Teoría y aplicación*. Madrid: Síntesis.
- Granovetter, M. (1995). *Getting a job: A study of contacts and careers* (2nd ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park California: Sage.
- Guindon, M. (2010). *El desenvolupament comunitari com a estratègia per a la millora de la salut i el benestar a Quebec*. Universitat de Barcelona.
- Heras i Trias, P., & Fernández Lamelas, E. (2008). *La acción política desde la comunidad: Análisis y propuestas*. Barcelona: Graó.
- Highland Users Group (HUG), National Schizophrenia Fellowship Scotland (NSF), Penumbra, Royal College of Psychiatrists & Scottish Association for Mental Health (SAMH). *Seemescotland.Scotland's national campaign to end the stigma and*

discrimination of mental ill-health. Consulta 2 juliol, 2010, a <http://www.seemescotland.org.uk/>

Illich, I. (1975). *Némesis médica: La expropiación de la salud*. Barral.

Illich, I. (1981). *Profesiones inhabilitantes*. Hermann Blume.

Íñiguez Rueda, L., Pol, E., Gärling, T., & Universitat de les Illes Balears. (1996). *Cognición, representación y apropiación del espacio*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.

Junta de Castilla y León, Consejería de Sanidad y Bienestar social. (1994). *Asociacionismo en Acción social dentro de la comunidad de Castilla y León* (Informe de Recerca). Colección Divulgación. Dirección General de Servicios Sociales.

Keiffer, C. (1984). Citizen empowerment: A developmental perspective. *Prevention in Human Services*, 3(16), 9-35.

Kisnerman, N. (1987). *El método : Investigación* (3a. ed.). Buenos Aires: Humanitas.

Konopka, G. (1968). *Trabajo social de grupo*. Madrid: Euramérica.

Kriesi, H., Rucht, D., & Della Porta, D. (1999). *Social movements in a globalizing world*. London: Macmillan.

Labonte, R. (1989). Community empowerment: The need for political analysis. *Canadian Journal of Public Health*, 2(80), 87-98.

Labonte, R. (1990). Empowerment: Notes on professional and community dimensions. *Canadian Review of Social Policy*, (26), 4-75.

Lefebvre, H., & Gaviria, M. (1978). *De lo rural a lo urbano* (4a ed.). Barcelona: Península.

Lefebvre, H., Gaviria, M., & González-Pueyo, J. (1978). *El derecho a la ciudad* (4a ed.). Barcelona: Península.

- León de Leal, M., Batliwala, S., & Universidad Nacional de Colombia. (1997). *Poder y empoderamiento de las mujeres*. Santafé de Bogotá: UN. Facultad de Ciencias Humanas.
- Lord, J. (Ed.). (1991). *Lives in transition: The process of personal empowerment*. Kitchener: Centre for Research and Education in Human Services.
- Lord, J., & Hutchison, P. (1993). The process of empowerment: Implications for theory and practice. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 1(12), 5-22.
- Lord, J., & McKillop, F., D. (1990). A study of personal empowerment: Implications for health promotion. *Health Promotion*, 2(29), 2-8.
- Lukes, S. (1975). *El individualismo*. Barcelona: Península.
- Lukes, S., & Deike, J. (1985). *El poder: Un enfoque radical*. México: Siglo XXI.
- Lynch, K. (1984). *La imagen de la ciudad*. México, D.F: Gustavo Gili.
- Marchioni, M. (2001). *Comunidad, participación y desarrollo :Teoría y metodología de la intervención comunitaria* (2a ed.). Madrid: Editorial Popular.
- Marchioni, M. (2004). *La acción social en y con la comunidad*. Zaragoza: Libros Certeza.
- McAdam, D., Tarrow, S. G., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morales, J. F., Olza, M., & Moya, M. (1996). *Psicología social y trabajo social*. Madrid etc.: McGraw-Hill/Interamericana de España.
- Morin Edgar. (1997). *Introducción al pensamiento complejo*. Barcelona: Gedisa.
- Morin Edgar. (2001). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Paidós Ibérica.
- Moscovici, S., & Olasagasti, M. (1981). *Psicología de las minorías activas*. Madrid: Morata.

- Mucchielli, R. (1977). *La dinámica de los grupos* (4a ed.). Madrid: Ibérico Europea de Ediciones.
- Mugny, G., Papastamou, S., Moscovici, S., & Barriga, S. (1981). *El poder de las minorías: Psicología social de la influencia de las minorías e ilustración experimental*. Barcelona: Rol.
- Muntañola i Thornberg, J. (1979). *Topogénesis dos : Naturaleza social del lugar*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau Ediciones.
- Muntañola i Thornberg, J. (1980). *Topogénesis tres: Ensayo sobre la significación en arquitectura..* Vilassar de Mar: Oikos-Tau Ediciones.
- Ong, W.J, & Scherp, A. (1987). *Oralidad y Escritura: Tecnologías de la Palabra* (2a Ed). México: Fondo de Cultura Económica.
- Parra, B., Prat, N. Sandín, M.P. (2009). *Aproximació Diagnòstica a la Participació social de la dona a Badalona Sud* (Informe de Recerca). Barcelona: Universitat de Barcelona i Consorci Badalona Sud.
- Pareja i Eastaway, M., Urban Research Centre Utrecht, & Restate. (2003). *Large housing estates in Spain : Overview of developments and problems in Madrid and Barcelona*. Utrecht: Utrecht University. Faculty of Geosciences. Urban and Regional Research Centre.
- Passy, F., & Giugni, M. (2001). Social networks and individual perceptions: Explaining differential participation in social movements. *Sociological Forum*, 16(1), 123-153.
- Patton, M. Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills: Sage.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Newbury Park, California: Sage.
- Pérez Serrano, G. (1994). *Investigación cualitativa: Retos e interrogantes*. Madrid: La Muralla.
- Pindado, F., & Patronat Flor de Maig. (1999). *La participació ciutadana a la vida de les ciutats*. Cerdanyola del Vallès: Patronat Flor de Maig. Diputació de Barcelona.

- Planas, F., & Prat, N. (2004). Sant Roc: Generando vínculos comunitarios para la transformación de un barrio en desventaja. *Servicios Sociales y Política Social*, 2 (63), 111-133.
- Putnam, R. D., Gil Arístu, J. L., & Bertelsmann Stiftung. (2003). *El declive del capital social: Un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- Rappaport, J., Swift, C. F., & Hess, R. (1984). *Studies in empowerment : Steps toward understanding and action*. New York: Haworth Press.
- Requena, J. (2010). 'La peor casa en el peor barrio'. Barrios de inmigración y marginalidad en la periferia urbana de Barcelona. El caso de Badalona. *Scripta Nova*, VII (146 (058)), 2 Maig 2009.
- Rifkin, J. (1997). *El fin del trabajo: El declive de la fuerza de trabajo global y el nacimiento de la era posmercado*. Barcelona: Círculo de Lectores.
- Rodríguez-Villasante Prieto, T., Montañés, M., & Martí i Olivé, J. (2002). *La investigación social participativa :Construyendo ciudadanía* (2a ed.). Mataró: Ediciones de Intervención Cultural.
- Rosell Teresa. (1998). Trabajo social de grupo: Grupos socioterapéuticos y grupos socioeducativos. *Cuadernos De Trabajo Social*, (11).
- Ruiz, J. C., & Carli Elena (Eds.). (2009). *Espacios públicos y cohesión social*. Santiago de Chile: Universidad Alberto Hurtado.
- Sabariego, M. (2009). *Projecte docent: Bases metodològiques de la investigació educativa*. Manuscrit no publicat.
- Said, E. W., & Goytisolo, J. (2002). *Orientalismo*. Madrid: Debate.
- Sandín Esteban, M. P. (2003). *Investigación cualitativa en educación: Fundamentos y tradiciones*. Madrid: McGraw-Hill.
- Schön, D. A. (1998). *El profesional reflexivo: Cómo piensan los profesionales cuando actúan*. Barcelona: Paidós Ibérica.

- Scottish Recovery Network. *Narrative-research-project*. Consulta 2 juliol, 2010, a: <http://www.scottishrecovery.net/Narrative-Research-Project/narrative-research-project.html>
- Sennett, R., & Rovira Armengol, J. (2001). *Vida urbana e identitat personal :Los usos del orden*. Barcelona: Península.
- Simó, N., Sancho Gil, J. M., Coriat Benarroch, M., & Universitat de Barcelona. (1996). *Les múltiples cares de les matemàtiques escolars a través dels diferents entorns de decisió curricular: Un estudi de cas*.
- Solomon, B.B. (1986.) Social Work with Afro-Americans. A: Morales, A & Sheafor.B (eds) *Social Work: A Profession of many Faces*, Boston: Allyn & Bacon, pp. 501-21.
- Solomon, B. B. (1976) *Black Empowerment: Social Work Oppressed Communities*, New York: Columbia University Press.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks: Sage.
- Stake, R. E. (2006). *Evaluación comprensiva y evaluación basada en estándares*. Barcelona: Graó.
- Stake, R. E., & Filella, R. (1998). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata.
- Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1992). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación : La búsqueda de significados*. Barcelona: Paidós.
- Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación : La búsqueda de significados*. Barcelona: Paidós.
- Tilly, C., & Wood, L. J. *Los movimientos sociales, 1768-2008 :Desde sus orígenes a facebook*. Barcelona: Crítica.
- Tudela, J., Catalunya, & Adigsa. (1995). *Sant Roc: Badalona*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.
- Twelvetress, A. C., & Community Development Foundation. (2002). *Community work* (3rd ed.). London: Palgrave in association with Community Development Foundation.

Valera, S., Pol, E., & Universitat de Barcelona. (1993). *El simbolisme en la ciutat: Funcions de l'espai simbòlic urbà*. Tesis doctoral no publicada. Universitat de Barcelona.

Vallés Martínez, M. S. (1997). *Técnicas cualitativas de investigación social :Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis.

Vidal i Moranta, T., Pol, E., & Universitat de Barcelona. (2003). *El procés d'apropiació de l'entorn*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Wenger, E. (1998). *Communities of practice :Learning, meaning, and identity*. Cambridge etc.: Cambridge University Press.

Setena part: Annexes

10 Annexes

10.1 Annex 1. Instruments de l'estudi descriptiu extens.

10.2 Annex 2. Categorització dels seminaris deliberatius de l'estudi de cas.

10.3 Annex 3. Actes manuscrites del grup Dones i Barri en Xarxa.